

วาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูในสถาบันผลิตครู

โดย

นางสาวธนัชพร ฉันทากิติสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิทยาการเรีนรู้อและนวัตกรรมการศึกษา
คณะวิทยาการเรีนรู้อและศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูในสถาบันผลิตครู

โดย

นางสาวธนัชพร ฉันทากิติสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวิทยาการเรียนรู้และนวัตกรรมการศึกษา

คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

DISCOURSES OF THAI TEACHER-NESS IN TEACHER CEREMONIAL
SONGS IN TEACHER EDUCATION INSTITUTIONS

BY

MISS THANATCHAPORN CHANTAPISIT

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF EDUCATION
IN LEARNING SCIENCES AND EDUCATIONAL INNOVATION
FACULTY OF LEARNING SCIENCES AND EDUCATION
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2020
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

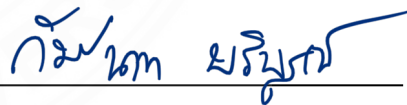
นางสาวธันชพร ฉันทากสิสิทธิ์

เรื่อง

วาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูในสถาบันผลิตครู
ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อ วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2564

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไอยเรศ บุญฤทธิ์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุติกาญจน์ อัครกุล)

คณบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครู ในสถาบันผลิตครู
ชื่อผู้เขียน	นางสาวธนัชพร ฉันทาภิสิทธิ์
ชื่อปริญญา	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	วิทยาการเรียนรู้และนวัตกรรมการศึกษา วิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไอเยเรศ บุญฤทธิ์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติกาญจน์ อัครสกุล
ปีการศึกษา	2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วาทกรรมความเป็นครูไทยจากบทเพลงพระคุณที่สามในพิธีไหว้ครูและการผลิตสร้างวาทกรรม 2) ศึกษากระบวนการการถ่ายทอด การผลิตซ้ำของวาทกรรม และ 3) ภาวะปฏิบัติการของวาทกรรมของบทเพลงพระคุณที่สามต่อครูไทยในปัจจุบัน โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยการวิเคราะห์วาทกรรม การศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลในภาวะปฏิบัติการของวาทกรรม พบว่ามีวาทกรรมความเป็นครู 4 วาทกรรม ได้แก่ 1) ครูเป็นผู้เสียสละ 2) ครูเป็นผู้มีความรู้ 3) ครูเป็นผู้สอนมอบความรู้ให้กับนักเรียน 4) ครูเป็นบุคคลที่ทุ่มเททำงานหนัก จากวาทกรรมข้างต้นนำมาสู่การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นครูไทยซึ่งเป็นมายาคติของสังคมทั้ง 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) ครูเป็นผู้เสียสละตน 2) ครูมีหน้าที่สั่งสอนและขัดเกลาให้กับสมาชิกในสังคม 3) ครูผู้มีความรู้ความสามารถ 4) ครูผู้มีความอดทนทุ่มเท 5) ครูผู้มีพระคุณต่อศิษย์

กระบวนการผลิตสร้างวาทกรรมความเป็นครูไทยเกี่ยวข้องกับสถาบันทางศาสนา สถาบันทางสังคม และอิทธิพลจากการปกครองที่ส่งผลต่อการให้ความหมายการเป็นครูรวมถึงวิธีการถ่ายทอดได้ทำผ่านสถาบันการศึกษาและสถาบันทางสังคมด้วยเช่นกัน การผลิตซ้ำเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วยการถ่ายทอดผ่านพิธีการที่มีแบบแผนชัดเจน และการสัมภาษณ์ บ่งชี้ว่าวาทกรรมความเป็นครูไทยยังคงทำงานอยู่ในผู้ประกอบวิชาชีพครูในฐานะหลักเกณฑ์ในการอ้างอิงความเป็นครูแบบดั้งเดิมและความเป็นครูที่ทันสมัย ในการสร้างทางเลือกตัดสินใจในการปฏิบัติ

คำสำคัญ: ความเป็นครูไทย, วาทกรรม, การประกอบสร้าง, ภาวะปฏิบัติการ

Thesis Title	DISCOURSES OF THAI TEACHER-NESS IN TEACHER CEREMONIAL SONGS IN TEACHER EDUCATION INSTITUTIONS
Author	Miss Thanatchaporn Chantapisit
Degree	Master of Education
Major Field/Faculty/University	Learning Sciences and Educational Innovation Learning Sciences and Education Thammasat University
Thesis Advisor	Assistant Professor Iyared Boonyarit, Ph.D.
Thesis Co-Advisor	Assistant Professor Titikarn Assatarakul, Ph.D.
Academic Year	2020

ABSTRACT

The study's objectives are as follows: 1) to study the Thai teacherness discourse and its construction through "Pra Kun Ti Sam" (The Third Benefactor), a song famously played in the Thai teacher appreciation ceremonies 2) to study its transfer and repetition processes 3) to study its influences on Thai teachers at present. The study is conducted through discourse analysis, documentation and literature researching, as well as conducting field interviews on the discourse in practice. The results show that the teacherness can be categorized into 4 discourses in which Thai teachers are portrayed as: 1) sacrificers 2) intellects 3) knowledge providers to students and 4) hard workers. The mentioned discourse leads to the formation of Thai teachers' identities, which have been formed into 5 society's myths including the fact that: 1) teachers are sacrificers 2) teachers are responsible for teaching and disciplining members of the society 3) teachers are intellectual 4) teachers are patient and dedicated 5) students are indebted to teachers.

The construction of Thai teacherness discourse is related to religious, social and governmental institutions, all of which have an influence on how teacherness is defined. Educational and social institutions also play a role in transmitting the

teacherness discourse. The discourse is practiced in repetition through formal ceremonials performing within clearly defined patterns. The interviews indicate that the Thai teacherness discourse is still present within teaching processions as a referred criterion for them to decide between being a traditional or modern Thai teacher.

Keywords: Thai teacherness, discourse, discourse construction, practice

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณตนเอง ครอบครัว และทุกคนที่ให้โอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในหัวข้อการวิจัย รวมทั้งขอบคุณคนที่เป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยอยากพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่ดีขึ้นในทุกวัน ที่มีส่วนในการสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไอยเรศ บุญฤทธิ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติกาญจน์ อัครกุล และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ ที่มีส่วนในการสนับสนุนและแนะนำการทำวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้สามารถสำเร็จและก่อให้เกิดประโยชน์ได้ตามความตั้งใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางวิชาการให้กับข้าพเจ้า

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จะมีส่วนในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยให้มีคุณภาพในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องคุณภาพของครูในระบบการศึกษาที่เป็นทางการ และสร้างความตระหนักให้ผู้คนสนใจเกี่ยวกับการศึกษาที่เป็นสิ่งใกล้ตัวเพื่อให้เกิดความหวังในการสร้างเส้นทางของตนเองในการสนับสนุนการศึกษา และสังคมที่ดีต่อไปในอนาคต

นางสาวธนัชพร ฉันทาภิสิต์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(4)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 คำถามการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	8
1.4 ขอบเขตงานวิจัย	8
1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ (นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ)	9
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 บริบททางการศึกษาไทยและความเป็นครูไทย	11
2.1.1 บริบทการศึกษาไทย	12
2.1.1.1 การแบ่งตามยุคสมัยของการปกครอง	12
2.1.1.1.1 ล้านนาและสุโขทัย	12
2.1.1.1.2 ออยุธยา	16
2.1.1.1.3 กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)	21

2.1.1.1.4	รัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-6)	25
2.1.1.1.5	รัตนโกสินทร์ในยุคปัจจุบัน (รัชกาลที่ 7-ปัจจุบัน)	28
2.1.1.2	การแบ่งตามระบอบการปกครอง	31
2.1.1.2.1	การปกครองแบบพ่อปกครองลูก	31
2.1.1.2.2	การปกครองแบบสมมติเทพ	32
2.1.1.2.3	การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์	33
2.1.1.2.4	การปกครองแบบประชาธิปไตย	36
2.1.2	แนวคิดความเป็นครูไทย	40
2.2	พิธีการไหว้ครู	42
2.2.1	ประวัติพิธีการไหว้ครูในโรงเรียน	43
2.2.2	จุดมุ่งหมายพิธีไหว้ครูในโรงเรียน	45
2.2.3	องค์ประกอบของพิธีไหว้ครูในโรงเรียน	45
2.2.3.1	พานไหว้ครู	45
2.2.3.2	การจัดสถานที่ในการประกอบพิธีไหว้ครู	46
2.2.3.3	บทเพลงประกอบพิธีไหว้ครู	46
2.3	แนวคิดและทฤษฎีวาทกรรม	47
2.3.1	ประเด็นการประกอบสร้างวาทกรรมและการเกิดอำนาจ	48
2.3.2	ประเด็นวาทกรรมกับการทำให้เป็นปกติของสังคม	51
2.3.3	ประเด็นวาทกรรมในรูปแบบสัญลักษณ์ทางภาษาเพื่อสื่อความหมายแฝง	53
2.4	ทฤษฎีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural reproduction)	54
2.5	การเรียนรู้แบบพุทธิปัญญานิยม	56
2.6	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	59
2.6.1	วาทกรรมความเป็นครูไทย	59
2.6.2	ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในการเสริมอำนาจให้คนและสถาบัน รวมตัวกันเป็นกลุ่มอำนาจ	60
2.6.3	ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในการผลิตซ้ำมายาคติในสังคม	61
2.7	สรุปการทบทวนวรรณกรรม	62

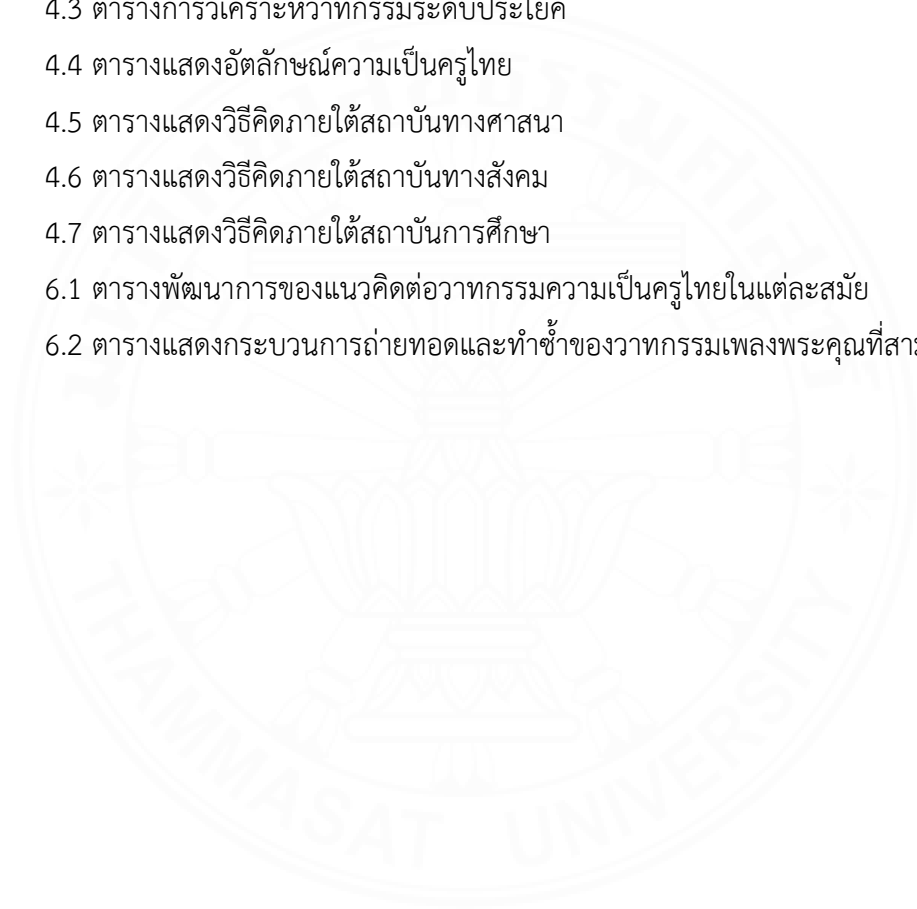
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	68
3.1 การออกแบบงานวิจัย	68
3.1.1 วิธีการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis)	68
3.2 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	69
3.3 การคัดเลือกผู้บอกข้อมูล	69
3.3.1 เกณฑ์ด้านสถาบัน	70
3.3.2 เกณฑ์ด้านการคัดเลือกบุคคลผู้ให้ข้อมูล	71
3.3.2.1 นักศึกษา	71
3.3.2.2 บุคลากรของคณะ	71
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	71
3.5 การคัดเลือกข้อมูล	72
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	73
3.7 การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย	73
บทที่ 4 วาทกรรมความเป็นครูไทยที่ปรากฏในบทเพลงพระคุณที่สาม	74
4.1 เพลงพระคุณที่สาม: วาทกรรมและการประกอบสร้างความหมาย	74
4.1.1 บทเพลงพระคุณที่สาม	75
4.1.2 การวิเคราะห์วาทกรรมที่ปรากฏในบทเพลงพระคุณที่สาม	75
4.1.2.1 ระดับหน่วยคำ	76
4.1.2.2 ระดับกลุ่มคำ	80
4.1.2.3 ระดับประโยค	83
4.1.3 วาทกรรมความเป็นครูไทย	85
4.1.3.1 ครูเป็นผู้เสียสละตน	86
4.1.3.2 ครูมีหน้าที่สั่งสอนและขัดเกลาให้กับสมาชิกในสังคม	86
4.1.3.3 ครูผู้มีความรู้ความสามารถ	87
4.1.3.4 ครูผู้มีความอดทนทุ่มเท	88
4.1.3.5 ครูผู้มีพระคุณต่อศิษย์	89
4.2 วิธีคิดภายใต้วาทกรรมที่ปรากฏในบทเพลง	89
4.2.1 วิธีคิดภายใต้สถาบันศาสนา	90

4.2.2	วิธีคิดภายใต้สถาบันสังคม	91
4.2.3	วิธีคิดภายใต้สถาบันการศึกษา	93
บทที่ 5 การถ่ายทอด การผลิตซ้ำ และภาคปฏิบัติการวาทกรรมความเป็นครูไทย		96
5.1	การถ่ายทอดและการผลิตซ้ำวาทกรรมในสถาบันผลิตครู	96
5.1.1	การถ่ายทอดวาทกรรมในสถาบันการผลิตครู	96
5.1.2	การผลิตซ้ำวาทกรรมในสถาบันการผลิตครู	98
5.1.3	อิทธิพลวาทกรรมความเป็นครูต่อสังคมไทย	99
5.1.3.1	ผู้ประกอบวิชาชีพครู	99
5.1.3.2	สถาบันการผลิตครู	100
5.1.3.3	สมาชิกของสถาบันสังคม	100
5.2	ภาคปฏิบัติการวาทกรรม: ผลการศึกษาประสบการณ์ในการประกอบวิชาชีพครู	101
5.2.1	ผลการศึกษาสถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้บอกข้อมูล	101
5.2.2	แนวคิด ความคิด ความเชื่อในการประกอบวิชาชีพครู	101
5.2.3	ความท้าทายในวิชาชีพครู	103
5.2.3.1	ผู้เรียน	103
5.2.3.2	การจัดการชั้นเรียน	103
5.2.3.3	การพัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง	104
5.2.3.4	บริบทของโรงเรียนและการปรับตัว	104
5.2.3.5	นโยบายของกระทรวงที่เกี่ยวข้อง	104
5.2.3.6	การขาดความสนใจในวิชาชีพครู	105
5.2.3.7	ความต่างของช่วงวัย	105
5.2.4	ความต่างระหว่างก่อนและหลังการประกอบวิชาชีพ	105
5.2.5	สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการประกอบวิชาชีพครู	106
5.2.5.1	จิตวิญญาณความเป็นครู	107
5.2.5.2	การพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ	107
5.2.5.3	ความคาดหวังของผู้เรียนต่ออาชีพครู	108
5.2.6	ความแตกต่างของบทบาทในการเข้าร่วมพิธีในฐานะ ผู้เรียน ผู้สอน และผู้จัดกิจกรรม	108

5.2.7 การเรียนรู้เชิงพุทธิปัญญาเกี่ยวกับวาทกรรมบทเพลงพระคุณที่สาม	109
5.2.8 บทเพลงพระคุณที่สามส่งผลต่อความเป็นครู และการประกอบ วิชาชีพ	111
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	113
6.1 สรุปผลการวิจัย	113
6.1.1 วาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงพระคุณที่สาม	113
6.1.2 วิธีประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นครูไทย	114
6.1.3 การถ่ายทอดและการผลิตซ้ำวาทกรรมในสถาบันผลิตครู	115
6.1.3.1 การถ่ายทอดวาทกรรมในสถาบันการผลิตครู	115
6.1.3.2 การผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นครูในสถาบันผลิตครู	116
6.1.4 ปฏิบัติการวาทกรรม: ผลการศึกษาประสบการณ์ในการประกอบ วิชาชีพครู	117
6.2 อภิปรายผลการวิจัย	117
6.2.1 พัฒนาการของวาทกรรมความเป็นครูในสังคมไทย	117
6.2.2 องค์ประกอบที่ประกอบสร้างความเป็นครู	120
6.2.3 กระบวนการถ่ายทอดและทำซ้ำของวาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม	121
6.2.4 กระบวนการเรียนรู้วาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม	122
6.2.5 ภาวะปฏิบัติการของวาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม	124
6.3 ข้อเสนอแนะ	125
6.3.1 ข้อเสนอแนะในงานวิจัย	125
6.3.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาวิชาชีพ	126
รายการอ้างอิง	127
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก โครงร่างคำถามสำหรับผู้บอกข้อมูล	136
ประวัติผู้เขียน	138

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 ตารางการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของความเป็นครูไทยในแต่ละช่วงสมัย	62
4.1 ตารางการวิเคราะห์วาทกรรมระดับหน่วยคำ	76
4.2 ตารางการวิเคราะห์วาทกรรมระดับกลุ่มคำ	80
4.3 ตารางการวิเคราะห์วาทกรรมระดับประโยค	83
4.4 ตารางแสดงอัตลักษณ์ความเป็นครูไทย	85
4.5 ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันทางศาสนา	90
4.6 ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันทางสังคม	91
4.7 ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันการศึกษา	93
6.1 ตารางพัฒนาการของแนวคิดต่อวาทกรรมความเป็นครูไทยในแต่ละสมัย	119
6.2 ตารางแสดงกระบวนการถ่ายทอดและทำซ้ำของวาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม	122

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แผนภาพแสดงภาพการผลิตและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural process and responsibility)	56
2.2 แผนภาพแสดงวงจรการเรียนรู้ผ่านพฤติกรรม (The cycle of experiential learning)	58

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันการศึกษาเป็นหนึ่งในส่วนสำคัญพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ การศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศให้สามารถก้าวทันโลกได้ไม่ล้าหลัง ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อปัจจัยต่าง ๆ ภาพรวมของระบบต่าง ๆ ของประเทศ (Johan & Harlan, 2014) หากพิจารณาย้อนกลับไปถึงความเป็นมาของการศึกษาในสังคมไทยคงได้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างบริบทของสังคม การเมือง ที่มีต่อพัฒนาการด้านศึกษาด้วยเช่นกัน

เมื่อกล่าวถึงบริบททางประวัติศาสตร์ของการศึกษาไทยตามยุคสมัย พบว่ายุคสุโขทัยเป็นการศึกษาเพื่อช่วยให้สมาชิกของสังคมมีความสามารถในการดำเนินชีวิตได้เหมาะสม ปรากฏรูปแบบการให้การศึกษาแบบ บ้าน วัด และวัง โดยมีพระภิกษุเป็นผู้ให้ความรู้ จนถึงยุคอยุธยา รูปแบบของการศึกษาไม่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก แม้มีการเข้ามาของมิชชันนารีชาวตะวันตกเพื่อสอนศาสนาและภาษาเพิ่มเติม แต่ก็ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสถาบันการศึกษาไปจากเดิม จนถึงช่วงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่ส่งผลให้เกิดโรงเรียนในขึ้นมา ซึ่งมีรูปแบบต่างจากการศึกษาที่วัดตั้งเช่นอดีต และทรงริเริ่มให้มีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเพื่อดูแลเรื่องการศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้กระทรวงธรรมการ จนกระทั่งพ.ศ. 2475 เกิดการปฏิวัติการปกครองส่งผลให้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเกิดขึ้น โดยมีแผนการศึกษาแห่งชาติออกมาช่วยสนับสนุนการพัฒนาด้านการศึกษาขึ้น จนกระทั่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้วางหลักกฎหมายตอนหนึ่งของหมวดที่ 5 มาตรา 81 ว่าให้มีการจัดตั้งกฎหมายสำหรับการศึกษาขึ้น ซึ่งเป็นที่มาของการเกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายทางด้านการศึกษาระดับแรกของประเทศไทย (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2559, น. 16-38)

ใจความตอนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 กล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาในหมวด 2 มาตราที่ 10 วางหลักไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องจัดให้กับบุคคลที่มีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่มีค่าใช้จ่าย สำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องจะต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) และเด็กและเยาวชนจะต้องเข้ารับการศึกษาภาคบังคับจำนวน 9 ปี คือ ช่วงอายุตั้งแต่ย่างเจ็ดปี จนกระทั่งอายุย่างเข้าปีที่สิบหก ซึ่งเป็นใจความตอนหนึ่งของหมวดที่ 3 มาตราที่ 17 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

สถาบันการศึกษา จึงนับว่าเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของเด็ก และเยาวชนทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

สถาบันการศึกษาทำหน้าที่ตามความคาดหวังของคนในสังคมและได้รับความไว้วางใจ จากสมาชิกสังคมให้ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และให้การศึกษาแก่สมาชิกของสังคม ซึ่งโรงเรียนเป็น สถาบันที่มีบทบาทหลักในการเป็นตัวแทนของสถาบันทางสังคม ที่มีบทบาทขัดเกลาทางสังคมให้กับ สมาชิกอย่างเป็นทางการ (พวงเพชร สุรัตน์วิบูล และ เฉอมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์, 2545, น.90-91) เนื่องจากโรงเรียนเป็นหนึ่งในสถาบันการศึกษาที่มีโครงสร้างการขัดเกลาและให้ความรู้กับผู้เรียนอย่าง ชัดเจน

ความเป็นมาของผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้มีบทบาทสำคัญทางวิชาชีพในการพัฒนาผู้เรียน เริ่มจากในอดีตได้เปลี่ยนจากการศึกษาจากพระภิกษุซึ่งดำรงบทบาทเป็นครูมาเป็นบุคคลธรรมดา โดย สืบเนื่องจากบทบาทของการศึกษาไทยในอดีตถูกติดกับวัด ซึ่งวัดมอบหมายให้ภิกษุทำหน้าที่การสอน และอบรมหรือให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งเป็นหนึ่งในบทบาทเพื่อช่วยในการพัฒนาชุมชน (สืบพงษ์ ธรรมชาติ และ พระครูอรุณสิงหธรรม, 2558, น. 96)

วิชาชีพครู เริ่มมีการบันทึกว่าเกิดขึ้นในพ.ศ. 2450 เกิดการฝึกหัดครูหญิงขึ้นครั้งแรกใน ประเทศไทย ถัดมาในสมัยของรัชกาลที่ 7 พ.ศ.2471 เกิดการปรับปรุงระเบียบการฝึกหัดครูอีกครั้ง จนถึงพ.ศ. 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงกายของสังคมหลายประการ และเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเสมือน แผนสำหรับการพัฒนาประเทศ ในด้านการศึกษาได้มีการออกแผนการศึกษาแห่งชาติออกมาช่วย สนับสนุนการพัฒนาด้านการศึกษาให้ตอบกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้วย เช่นกัน เมื่อแผนของการพัฒนาด้านการศึกษาที่ชัดเจน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการผลิตครูขึ้น ในพ.ศ. 2497 เกิดการตั้งกรมฝึกหัดครูขึ้นมา เพื่อช่วยผลิตบุคลากรด้านการศึกษาสำหรับการพัฒนา ประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ถูกตั้งขึ้นในแต่ละฉบับ และพ.ศ. 2537 เกิด การเปลี่ยนแปลงวิทยาลัยครูเป็นสถาบันราชภัฏมาจนถึงปัจจุบัน (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2559)

สถาบันการผลิตครูในสังคมไทยเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยแม้ว่าแต่ละแห่งจะมีรูปแบบ ในการผลิตครูที่ใกล้เคียงกัน แต่คุณค่าของแต่ละสถาบันจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ กรอบความคิด ความเชื่อของผู้เรียนด้วยเช่นกัน ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันการศึกษา (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2555) โดยสถาบันผลิตครูทุกสถาบันจะมีจุดมุ่งหมายในการผลิตครูให้เป็นที่ไปตามความ คาดหวังของสังคมไทยได้มอบหมายให้ ครู เป็นผู้ทำหน้าที่หลักในการขัดเกลาในสถาบันการศึกษา ใน ฐานะผู้ให้การศึกษาและผู้อบรมความรู้ให้กับสมาชิกในสังคมให้มีความเจริญเติบโต และอาชีพครูใน สังคมไทยจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา หมายถึง ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหาร

การศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ซึ่งได้รับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรการศึกษา พ.ศ. 2546 (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2556)

นอกจากนี้ยังมีการให้ความหมายของคำว่า “ครู” ที่หลากหลาย เช่น กระทรวงศึกษาธิการให้ความหมายของคำว่า ครู หมายถึง บุคคลที่ประกอบวิชาชีพครู มีหน้าที่หลักในการจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ภายในสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ซึ่งความหมายของครูในข้อบังคับคุรุสภา พ.ศ. 2556 ได้ให้ความหมาย “ครู” หมายถึง บุคคลผู้ประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการเรียนการสอนและการ ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาปฐมวัยขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาชั้นต่ำกว่าปริญญาทั้งรัฐบาลและเอกชน (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2556) และมีความหมาย ครู เพิ่มเติม ดังนี้ ครูผู้ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เป็นผู้แสวงหาสาระการเรียนรู้ กิจกรรมที่ตอบสนองกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน และเป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดความรู้ของผู้เรียน (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544, น.10)

ครูในสังคมไทยอยู่ในบทบาทที่สังคมให้การยกย่องในฐานะของผู้ที่ควรเคารพ ยกย่อง อยู่เหนือศีรชะของทุกคน แต่ในปัจจุบันถูกให้ความหมายเป็นอาชีพหนึ่งของสังคมมากกว่าการให้ความหมายถึงตัวบุคคล (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544, น.9) ครูในฐานะของผู้ดำรงบทบาทหลักในการขัดเกลาทางสังคมให้กับผู้เรียน เพราะสถาบันการศึกษาอย่างโรงเรียน ได้มอบหมายให้ผู้ที่ประกอบอาชีพครูหรืออาจารย์เป็นผู้รับบทบาทในการทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการให้กับสมาชิก ทุกคนในสถาบันการศึกษานั้น ๆ ได้รับการขัดเกลาทางสังคมให้เป็นไปตามลักษณะ ที่สังคมคาดหวัง (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2555) อีกทั้งบทบาทของครูและความสำคัญของครูมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดการเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ดังนี้ บทบาทต่อการสร้างเยาวชนให้เป็นไปตามคุณธรรมของสังคม บทบาทต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นจากเดิม บทบาทของต้นแบบในการธำรงรักษาชาติ เพื่อช่วยในการรักษาคุณค่า วิถีชีวิต และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ และบทบาทของการเยียวยาสังคมผ่านทาง การขัดเกลาให้เกิดความดีงาม (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544)

การแสดง ความเคารพ ยกย่องครูในสังคมไทยปรากฏออกมาในรูปแบบของความเชื่อ และการให้การยกย่อง เดิมทีการเรียนในบริบทไทยสมัยโบราณ เริ่มจากผู้เรียนมีพ่อแม่ เป็นเพียงผู้ขัดเกลาให้ความรู้จากบ้าน แต่ต้องแสวงหาความรู้จากการเรียนรู้จากผู้รู้ในชุมชน วัด เป็นบทบาทของภิกษุ และวัง ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากนักปราชญ์สาขาต่าง ๆ ผู้ทำหน้าที่ขัดเกลาและถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับผู้เรียน การเรียนรู้ในยุคนี้ จะถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งจะเห็นได้จากภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น เช่น ในช่วงสมัยสุโขทัยวัดก็ยังเป็นสถานศึกษาหลักสำหรับผู้ที่มาบวชเรียน โดยหนังสือทางพุทธศาสนาที่มุ่งสอนเกี่ยวกับศีลธรรมให้กับชาวบ้าน และเห็นถึงบทบาทของพุทธ

ศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไทยมาจนถึงช่วงปฏิรูปการศึกษาที่จะเห็นได้ชัดว่าวัดทั่วไปตามเขตพื้นที่เมืองใหญ่ก็ได้มีการเปิดโรงเรียนเพื่อเป็นสถานศึกษาขึ้นภายในวัด (ประไพ เอกอุ่น, 2542)

ดังนั้นความเชื่อความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตสภาพสังคมไทยและความเชื่อทางด้านพุทธศาสนาที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิต จึงไม่สามารถแยกออกได้อย่างชัดเจน มีการสอดแทรกคุณสมบัติของความเป็นคนดีตามหลักคำสอน คือ ความกตัญญูกตเวที (จริยา วีระพันธ์เทพา, 2552) ผนวกกับความเชื่อทางศิลปะซึ่งประกอบออกมาเป็นพิธีกรรมเพื่อบูชาครูเพื่อให้ศิษย์ได้เกิดความรู้สึกศรัทธาแล้วนั้น อิทธิพลของแนวคิดเรื่องความกตัญญูในพุทธศาสนาและพิธีกรรมทางศิลปะที่มีมาอย่างยาวนาน มาเป็นที่มาของการเกิดพิธีการไหว้ครู หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การบูชาครู ได้ให้ความหมายถึงการแสดงความกตัญญูของผู้ให้ปัญญา เป็นพิธีที่มีมาตั้งแต่อดีตเพื่อให้ศิษย์ได้แสดงถึงความเคารพและระลึกถึงพระคุณของครูอาจารย์ ผู้ให้วิชาความรู้ศิษย์สามารถนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพได้ และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับตนเองและครอบครัวในอนาคตได้ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2558)

การแสดงการเคารพยกย่องครูผ่าน“พิธีกรรมการไหว้ครู” เดิมทีการไหว้ครูในสังคมไทยพบเห็นได้อย่างสามัญในวิชาชีพทางด้านศิลปะ โดยมีการจัดเป็นพิธีกรรมการไหว้ครูดังกล่าวอยู่หลายรูปแบบ เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย การไหว้ครูนาฏศิลป์ โดยเป็นการบูชาครูเพื่อให้เกิดเป็นความศรัทธาและพร้อมสำหรับการเรียนรู้ต่อไป (แพนวุธธา ไทยสันทัด, 2553)

พิธีกรรมการไหว้ครูทางศิลปะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ศิษย์ได้แสดงถึงความกตเวทิตาต่อครู เพราะ ครูเป็นผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์ ในพิธีกรรมไหว้ครูทางศิลปะจะกำหนดองค์ประกอบต่อไปนี้ในพิธีกรรมไหว้ครู เช่น การกำหนดบทบาทของครู ระเบียบพิธีกรรม ดนตรี อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมการไหว้ครู (ณรงค์ชัย ปิฎกรัตน์, 2553, น.57) องค์ประกอบเหล่านี้ถูกนำเสนอผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมที่เกิดขึ้น เช่น วัตถุสัญลักษณ์ (Symbolic objects) เช่น พาน ดอกไม้ ธูปเทียน และสัญลักษณ์จัดอุปกรณ์พิธีกรรมและสัญลักษณ์ทางดนตรี ซึ่งประกอบไปด้วยเพลงหน้าพาทย์จะถูกบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์จะมี นัยยะสำคัญ 9 ประเภท เช่น เพลงแสดงการน้อมบูชาพระรัตนตรัย เพลงบูรณาการ เพลงประจำองค์ครู เพลงประกอบการเดินทางของครู เพลงอัญเชิญครูมาร่วมสโมสร เพลงประสาธน์ เพลงที่แสดงอิทธิฤทธิ์ตามจินตภาวะ เพลงอัญเชิญครูเสวยเครื่อง และเพลงเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจ (ณรงค์ชัย ปิฎกรัตน์, 2553, น.66)

จากตัวอย่างบทเพลงทั้ง 9 ในข้างต้น ทำหน้าที่แตกต่างกันไปในแต่ละบทเพลง เช่น เพลงในการบูชาพระรัตนตรัย จะบรรเลงเพลงสาธุการ เพื่อแสดงออกถึงการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และตัวแทนของพระพุทธเจ้า หรือการใช้บทเพลงตระเชิญ ในการแสดงถึงการอัญเชิญครูหรือเทพเข้าร่วมในพิธีกรรมไหว้ครู โดยบทเพลงอื่น ๆ ใน 9 บทเพลง และมีการระบุว่าใช้ในช่วงเวลาและกิจกรรมของพิธีที่แตกต่างกันออกไปเพื่อแสดงออกเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและ

ปฏิบัติตามขั้นตอนได้อย่างพร้อมเพรียงกันภายใต้พิธีการ (ณรงค์ชัย ปิฎกักรัตน์, 2553, น.66-67) ซึ่งบทบาทของเพลงในพิธีการนั้นก็กำหนดบทบาทของผู้เข้าร่วมในพิธีไหว้ครูให้เข้าใจความหมาย

ปัจจุบันพิธีกรรมไหว้ครูทางศิลปะยังคงมีอยู่และถ่ายทอดกันในสถาบันการศึกษาทางศิลปะในรูปแบบกิจกรรมสำคัญประจำปีที่ถูกติดกับสถาบัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการระลึกถึงคุณของครูผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์ เพื่อทำให้ศิษย์มีความพร้อมและกำลังใจในการเรียนรู้ต่อไป แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในการปรับลดจำนวนเพลงหน้าพาทย์ลงไปโดยมีการปรับให้เหมาะสมกับบริบทหรือหน่วยงานที่นำไปใช้ต่าง ๆ แต่ยังมีจุดมุ่งหมายในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับผู้ที่เป็นศิษย์เข้ามาเรียนรู้ และมีกำลังใจในการเรียนรู้และปฏิบัติต่อไป (ณรงค์ชัย ปิฎกักรัตน์, 2553, น.72-73)

พิธีไหว้ครูทั่วไปในสถาบันศึกษามีการถ่ายทอดมาจากรูปแบบของพิธีไหว้ครูทางศิลปะแต่มีขั้นตอนความซับซ้อนน้อยกว่ารูปแบบพิธีกรรมไหว้ครูทางศิลปะ เน้นองค์ประกอบเรียบง่ายและเข้าถึงได้มากขึ้น และจัดให้มีการส่งต่อในสถาบันจากรุ่นสู่รุ่น และมีการจัดดำเนินพิธีการอย่างต่อเนื่องในรูปแบบของพิธีการสำคัญประจำปี และมีจุดมุ่งหมายของการจัดดำเนินพิธีการที่ต่อเนื่องจากความเชื่อในการแสดงความเคารพเพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมในการเรียนรู้และมีกำลังใจในการเรียนต่อไป รวมถึงเป็นตัวกลางประสานให้เกิดความรักและความใกล้ชิดกันขึ้น ระหว่างครูและศิษย์ อย่างไรก็ตามยังมีการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ประกอบอยู่ เช่น พานดอกไม้ เทียน ลำดับพิธีการ และบทเพลง (กระทรวงวัฒนธรรม, 2558)

สัญลักษณ์ในพิธีกรรมล้วนทำหน้าที่สื่อความหมายทั้งโดยตรงและโดยนัย ที่กระตุ้นผู้เข้าร่วมพิธีไหว้ครูให้เกิดการเรียนรู้และการตีความ โดยเฉพาะการใช้ดนตรีเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพิธีการ การใช้บทเพลงประกอบพิธีไหว้ครู ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินพิธีการ เนื้อเพลงที่ถูกประพันธ์ขึ้นมานั้นทำให้เกิดเป็นสัญลักษณ์ของพิธีการให้แสดงความหมายของบทบาทครูภายใต้บริบทของโรงเรียนและบทเพลงที่ถูกหยิบยกนำมาใช้ภายในพิธีไหว้ครูเองก็มีการจัดวางในช่วงของพิธีการที่แตกต่างออกไปโดยมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันเช่นเดียวกับเพลงประกอบพิธีกรรมไหว้ครูทางศิลปะ บทเพลงที่บรรจุถ้อยคำให้ความหมายเกี่ยวกับครู แสดงภาพแทนของความเป็นครู เช่น เพลงพระคุณที่สาม เป็นต้น หรือบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครู เช่น คุณครูกระดาศทราย เพลงรางวัลของครู เป็นต้น

บทเพลงเหล่านี้ได้บรรจุความหมายและแสดงภาพแทนของครูในบริบทของสังคมไทย ซึ่งคำที่ถูกใช้ภายในบทเพลงนั้นจะเป็นสิ่งที่เป็นมโนอุปลักษณ์ ของคำว่าครูเพื่อนำไปสู่ผู้ฟัง (นพรัตน์ น้อยเจริญ, 2558, น. 936-940) เพื่อสะท้อนให้กับผู้ฟังหรือผู้รับสารได้รับรู้เพราะเพลงก็เป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ของคนในสังคม ซึ่งเพลงนั้นจะบรรจุเรื่องราวและอัตลักษณ์ที่ต้องการจะถ่ายทอดให้กับผู้คนในสังคม (Lovric, 2016)

งานวิจัยหลายชิ้นกล่าวถึงผลการศึกษาที่มีเนื้อเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครูในฐานะของ วาทกรรมที่ส่งผลกระทบต่อบริบทสังคม เช่น การศึกษาของธารารัตน์ เป็ดทิพย์ และ มารศรี สอทิพย์ (2561) ภาพแทนครูที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงชุด “ครูในดวงใจ” ผ่านการตีความบทเพลงผ่านการ วิเคราะห์ภาพแทนผ่านการตีความการใช้ภาษาหรือการตีความตัวอักษรพบว่าบทเพลงต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถจำแนกเนื้อความที่กล่าวถึงครูได้ 3 รูปแบบ คือ 1. การพูดถึงครูอย่างชื่นชมและยกย่อง 2. แสดงภาพครูเป็นนักสู้และการต่อสู้ 3. ครูที่ไม่ตรงกับความคิดหวังของสังคมที่ได้กำหนดไว้ เช่น ครูที่พูดแซวนักเรียน ครูที่ไม่มีความมุ่งมั่น และครูที่ไม่มีจิตวิทยาความเป็นครู จากประการที่สามนี้เอง ที่ผู้วิจัยกลุ่มดังกล่าวเห็นว่า การแสดงภาพความเป็นครูที่ไม่ตรงต่อความคิดหวังของสังคม ส่งผลกระทบต่อนักการศึกษาผู้ประกอบอาชีพครูให้ต้องเป็นแนวทางการปฏิบัติตาม เพื่อความเหมาะสม กับสิ่งที่สังคมคาดหวัง เมื่อเปรียบเทียบกับจรรยาบรรณของความเป็นครู โดยแท้ที่จริงแล้วผู้ประกอบ อาชีพครูแต่ละคนนั้นก็เป็เพียงมนุษย์คนหนึ่งเท่านั้น

นอกจากนี้การศึกษาของนพรัตน์ น้อยเจริญ (2553) เรื่อง “ครูคือใคร” มโนอุปลักษณ์ ครูในบทเพลงไทย ศึกษาถ้อยคำอุปลักษณ์เกี่ยวกับครูที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงไทย ซึ่งจากการศึกษา พบว่ามโนอุปลักษณ์ในบทเพลงที่ปรากฏ มี 4 อุปลักษณ์ ดังนี้ 1. ครูผู้ให้ความรู้ให้ปัญญา 2. ครู ผู้พัฒนาศิษย์ให้มีความรู้ความสามารถ 3. ครูผู้เป็นแบบอย่าง และ 4. ครูผู้สานฝันให้กับศิษย์ โดย อุปลักษณ์ทั้ง 4 นี้ เป็นผลมาจากมโนทัศน์จากการใช้ภาษาไทยที่ถูกปรากฏอยู่ในบทเพลงซึ่งสะท้อนถึง อุปลักษณ์ความเป็นครูที่ถูกถ่ายทอดผ่านทางบทเพลง

จากงานวิจัยข้างต้นที่หยิบยกขึ้นมาศึกษา เห็นถึงเพลงในฐานะเครื่องมือที่รวบรวม วาทกรรมหลักที่สังคมต้องการขัดเกลาลงไป ผ่านการใช้ระบบภาษาซึ่งประกอบด้วยเสียงและถ้อยคำที่ ผ่านความคิดและความรู้สึก ซึ่งระบบภาษานี้เองเป็นตัวเชื่อมในการสื่อสารกันระหว่างบุคคล โดยที่ เพลงในช่วงแรกนั้นมาจากเสียงและความรู้สึกที่เข้ามามีส่วนร่วมกัน ก่อนเพลงจะมีวิวัฒนาการที่ เพิ่มขึ้นประกอบไปด้วยเนื้อหาที่จะเกี่ยวเนื่องกับความรู้สึกและเสียง โดยที่จะสร้างการรับรู้อย่าง อ่อนโยนให้กับผู้ฟัง โดยที่เพลงจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไประหว่างทำนอง จังหวะ เนื้อหาอย่าง กลมกลืนกัน และเพลงยังสามารถที่จะบรรจุวาทกรรม ที่บ่งบอกได้ถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ให้เข้ามามีส่วนร่วมกันได้อีกด้วย (Risdianto, 2016)

ด้วยเหตุดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องของการเรียนรู้วาทกรรมความ เป็นครูไทยในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูในสถาบันการศึกษาที่ผลิตครูด้วยเหตุผลทั้ง 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก ศึกษาภาพสะท้อนการประกอบสร้างความคาดหวังของสังคมต่อครู และ ความหมายของภาพอุปลักษณ์ความเป็นครูไทยในบริบทสังคมไทยผ่านวาทกรรมที่ถูกบรรจุและ ถ่ายทอดไว้อยู่ในบทเพลง

ประการที่สอง ตัวบทเพลงที่ถูกนำเสนอในพิธีการไหว้ครุ นั้นยังคงแสดงภาคปฏิบัติ การของวาทกรรมความเป็นครูไทยในปัจจุบันได้อยู่หรือไม่ เมื่อรูปแบบการสอนหรือการวางบทบาทของครุมีการเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ตัวบทเพลงในพิธีการยังคงนำเสนอภาพของความเป็นครูผ่านบทเพลงแบบเดิมที่ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวาทกรรมและการเรียนรู้ผ่านบทเพลงพระคุณที่สาม ที่ถูกใช้อย่างต่อเนื่องในสถาบันการศึกษา และถูกปรากฏในช่วงกิจกรรมสำคัญของพิธีการ จึงเห็นถึงความโดดเด่นของบทเพลงนี้ในภาคปฏิบัติการ และการสื่อความหมายโดยนัยของแสดงภาพความเป็นครูที่ประกอบกันในบทเพลง เพราะเพลงเป็นหนึ่งในเครื่องมือการขัดเกลาทางสังคมเพื่อส่งผ่านอำนาจให้กับผู้รับสาร นอกจากนี้ยังเป็นการทำซ้ำอยู่เสมออย่างมีรูปแบบผ่านพิธีการ ดังนั้นจึงสนใจศึกษาวาทกรรมในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครุเพลงพระคุณที่สามว่ามีอิทธิพลต่อสถาบันผลิตครูและครูไทยในปัจจุบันอย่างไร มีการถ่ายทอดความเชื่อแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นครูภายใต้บริบทสังคมไทย และสะท้อนคุณค่าความเป็นครูตามเงื่อนไขเวลาเปลี่ยนแปลงไปซึ่งจะพิจารณาผ่านภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้อยู่ในแวดวงการศึกษา เพื่อศึกษาว่าวาทกรรมนั้นส่งผลต่อความหมายและสะท้อนภาพของครูไทยในปัจจุบันได้อย่างไร รวมทั้งงานวิจัยชิ้นนี้จะช่วยอธิบายให้เห็นถึงภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความเป็นครูที่ยังดำเนินการต่อไปในปัจจุบันและทิศทางการร่วมสมัยของวาทกรรมความเป็นครูในยุคปัจจุบันอีกด้วย

1.2 คำถามการวิจัย

1. วาทกรรมความเป็นครูไทยมีกระบวนการในการปรากฏขึ้นได้อย่างไร และในบทเพลงพระคุณที่สามปรากฏวาทกรรมใดบ้าง
2. กระบวนการถ่ายทอด และผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นครูไทยในสถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่ผลิตครู และวาทกรรมเหล่านั้นยังคงมีอิทธิพลต่อครูเหล่านั้นหรือไม่

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงพระคุณที่สามในพิธีไหว้ครู และกระบวนการการปรากฏขึ้นของวาทกรรมความเป็นครู
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอด และผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นครูไทยในสถาบันการศึกษาที่ผลิตครู
3. เพื่อเรียนรู้ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่ยังคงมีอิทธิพลต่อครูไทยในปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตงานวิจัย

ส่วนของการวิเคราะห์กระบวนการและภาคปฏิบัติการ

สำหรับการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่สถาบันการศึกษาในการให้เป็นตัวแทนของผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยการใช้หลักในการเลือกมี 2 เกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1. เกณฑ์ด้านสถาบัน ได้แก่ เป็นคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ที่จัดการเรียนการสอนมาไม่ต่ำกว่า 50 ปี ที่ได้รับการรับรองหลักสูตรที่สามารถดำเนินการสอนจนถึงปัจจุบันได้ มีการจัดพิธีการไหว้ครูต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี และมีความสำคัญเกี่ยวกับการผลิตครูในประเทศไทย
2. เกณฑ์การคัดเลือกบุคคลผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ นักศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาของคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ เพื่อสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้และ การถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครูไทย

ส่วนของการวิเคราะห์วาทกรรมในบทเพลง

ศึกษาตัวบทเพลงด้วยการวิจัยเอกสารโดยมีเกณฑ์คัดเลือกบทเพลงไทยที่ได้รับความนิยมและถูกนำมาใช้ในพิธีไหว้ครู โดยผู้วิจัยได้ทำการสำรวจบทเพลงในพิธีการไหว้ครูที่ถูกใช้มากที่สุดเป็นเวลาต่อเนื่องและเป็นบทเพลงที่สถาบันในกลุ่มตัวอย่างใช้ร่วมกัน โดยทำการสำรวมนักศึกษาคณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ในช่วงเดือนพฤษภาคม-กันยายน 2562 เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกตัวบทเพลงมาศึกษา

รวมทั้งเมื่อพิจารณาจากกำหนดการของพิธีการไหว้ครูของสถาบันต่าง ๆ พบว่ามีเพลงที่ถูกหยิบมาใช้ในพิธีการอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ เพลงพระคุณที่สาม ตัวอย่างของการปรากฏขึ้น ได้แก่ กำหนดการไหว้ครูของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2558 ระบุถึงการใช้บทเพลงพระคุณที่สามภายในพิธี (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558) ต่อเนื่องถึงวิดิทัศน์การ

บันทึกภาพกิจกรรมพิธีไหว้ครูของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2562 ก็ยังคงมี บทเพลงดังกล่าวร่วมด้วย (ETC Edu Chula, 2562) และกำหนดการไหว้ครูของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนคร ประจำปี 2559 ได้ระบุถึงช่วงหนึ่งของพิธีการเป็นกลุ่มนักร้องประสานเสียงขับร้องบทเพลง พระคุณที่สาม (Uchannel Belink, 2559) และในกำหนดการโครงการวันไหว้ครู ประจำปี 2560 ก็ ปรากฏบทเพลงพระคุณที่สามที่ระบุว่าเป็นช่วงที่นิสิตทุกคนร่วมร้องบทเพลงนี้ร่วมกัน (มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2560)

ผู้วิจัยจึงใช้บทเพลงพระคุณที่สาม ในการศึกษาวิจัย เนื่องจากผลการสืบค้นเอกสาร ข้างต้น พระคุณที่สามเป็นบทเพลงเดียวที่ใช้ประกอบในพิธีไหว้ครูของคณะศึกษาศาสตร์และคณะ ครุศาสตร์ใช้ร่วมกัน และเมื่อพิจารณาจากข้อมูลอื่น ๆ เช่น กำหนดการพิธีไหว้ครูและวีดิทัศน์ ก็แสดง ให้เห็นการใช้บทเพลงพระคุณที่สามที่มีความต่อเนื่องทางช่วงเวลาด้วยเหตุนี้ จึงเป็นปัจจัยที่ศึกษา บทเพลงพระคุณที่สามในการศึกษาวิจัยขึ้นนี้

1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ (นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ)

สถาบันผลิตครู หมายถึง สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้ง 3 แห่งที่มีการจัดการ เรียนการสอนในคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยศึกษา

บทเพลงในพิธีไหว้ครู หมายถึง บทเพลงที่มีเนื้อเพลงที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับครู และถูกเลือกใช้ในพิธีการไหว้ครูของมหาวิทยาลัยที่มีคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์

ครู หมายถึง ครูชาวไทยที่ยังคงดำเนินกิจกรรมการจัดการศึกษาโรงเรียนในระบบ อาศัย อยู่ในประเทศไทย โดยจะต้องเป็นผู้ที่จบการศึกษาจากคณะครุศาสตร์ หรือคณะศึกษาศาสตร์ เนื่องจากเป็นตัวแทนของครูกลุ่มที่ได้รับการบ่มเพาะความเป็นครูจากสถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่ ผลิตผู้ประกอบวิชาชีพครูโดยตรง

วาทกรรม หมายถึง ภาวปฏิบัติกรของภาษาที่ปรากฏในบทเพลงที่มีความหมาย เกี่ยวกับครู โดยได้มีการผลิตและถ่ายทอดความจริงชุดหนึ่งเกี่ยวกับความเป็นครูส่งผลให้เกิดการ ตีความเพื่อทำความเข้าใจสิ่งรอบตัวไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. งานวิจัยชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นวาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงพระคุณที่สาม และกระบวนการปรากฏขึ้นของวาทกรรมความเป็นครู
2. งานวิจัยชิ้นนี้จะแสดงถึงกระบวนการถ่ายทอด และผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นครูไทยเป็นอย่างไรในสถาบันการศึกษาที่ผลิตครู
3. งานวิจัยในชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นถึงภาคปฏิบัติการของวาทกรรมยังคงมีอิทธิพลต่อครูไทยในปัจจุบัน

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์บทเพลงที่เกี่ยวกับครูเพื่อค้นหาวาทกรรมที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเพลง และวาทกรรมเพลงนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคมไทยอย่างไร และเพื่อเข้าใจถึงวิถีคิดเบื้องหลังและผลกระทบของเพลงต่อสังคมไทย จึงจำเป็นที่จะต้องสืบค้นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษารายละเอียดให้ครอบคลุมประเด็นมากที่สุด จึงจำเป็นจะต้องมีการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างขอบเขตของงานวิจัยที่เหมาะสม

รวมทั้งข้อมูลที่ศึกษาวาทกรรมเพลง และผลกระทบของเพลงต่อบริบทสังคมที่ตามมา ในงานวิจัยนี้จะมุ่งไปยังบริบทของประเทศไทยทั้งวาทกรรมเพลงไทย และบริบทสังคมไทยที่ได้รับผลกระทบในช่วงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา โดยประเด็นในการศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 6 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 2.1 บริบททางการศึกษาไทยและความเป็นครูไทย
- 2.2 พิธีการไหว้ครู
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีวาทกรรม
- 2.4 ทฤษฎีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม
- 2.5 การเรียนรู้แบบพุทธิปัญญานิยม
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 สรุปทบทวนวาทกรรม

2.1 บริบททางการศึกษาไทยและความเป็นครูไทย

การศึกษาไทย มีจุดเริ่มต้นจากการเรียนรู้เพื่อเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคม และการเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนา โดยวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่เด็กชายในต่อนั้น จนถึงอยุธยา เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจากการเปิดของโรงเรียนสอนศาสนาคริสต์ในประเทศไทย และให้บริการด้านการเรียนการสอนที่จัดโดยนักบวชชาวต่างชาติ (दनัย ไชยโยธา, 2546) การศึกษาไทยจึงถูกขยายออกไปสู่เด็กที่เพิ่มมากขึ้น ต่อมาช่วงการล่าอาณานิคมไทยเริ่มให้ความสำคัญทางการศึกษามากขึ้น แต่กลุ่มคนที่เข้าถึงได้ยังเป็นชนชั้นสูงของสังคมที่ศึกษาภายในวังหรือโรงเรียนมหาดเล็ก

เมื่อเข้าสู่รัตนโกสินทร์ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 มีการพัฒนาทางการศึกษาที่อย่างมากทำให้เด็กสามารถเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น จากข้อเรียกร้องหนึ่งของ

คณะราษฎร กล่าวถึงหลักการศึกษา จากหลัก 6 ประการ (दनัย ไชโยธธา, 2546, น.257-260) ทำให้เกิดการศึกษาดำเนินการพัฒนาโดยมีแผนพัฒนาการศึกษาชาติเป็นตัวรองรับเพื่อขยายใจความสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้านการศึกษาแต่ละช่วง (दनัย ไชโยธธา, 2546, น.257-260) แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการแสดงถึงการพัฒนาด้านการศึกษาจะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนเพิ่มขึ้นได้ ด้วยการลงทุนสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

ความเกี่ยวข้องของงานวิจัยชิ้นนี้ต่อบริบทการศึกษา คือ การศึกษาถึงภาคปฏิบัติการของนิยามครูไทยที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน และการปรับตัวของกลุ่มคนที่นำนวัตกรรมไปใช้ในภาคปฏิบัติการต่อการพัฒนาการศึกษาในรูปแบบที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกันระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง และนักเรียนและครูที่เพิ่มขึ้น จากการศึกษาสภาพสังคม โครงสร้างหน้าที่สถาบันต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถาบันการศึกษาได้รับมอบหมายในการทำหน้าที่ขัดเกลาความคาดหวังของสังคมให้กับสมาชิกภายใต้สถาบัน (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และ เฉลิมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์, 2545, น.90-91) ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความคาดหวังของสังคมนั้นคือผู้รับบทบาทครู

2.1.1 บริบทการศึกษาไทย

ประวัติความเป็นมาของการศึกษาไทย มีเกณฑ์ในการใช้จำแนกพัฒนาการบริบทการศึกษาไทยที่หลากหลาย ในการวิเคราะห์งานวิจัยชิ้นนี้จะแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

2.1.1.1 การแบ่งตามยุคสมัยของการปกครอง

2.1.1.2 การแบ่งตามระบอบการปกครอง

2.1.1.1 การแบ่งตามยุคสมัยของการปกครอง

การแบ่งตามยุคสมัยของการปกครอง อ้างอิงจากการเปลี่ยนผ่านยุคสมัยของการปกครองโดยอิงจากการแบ่งตามยุคสมัยตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก (दनัย ไชโยธธา, 2546) โดยแบ่งประเด็นการศึกษาในแต่ละยุคสมัยของการปกครอง ออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ บริบทการศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู นิยามของคำว่าครู สถาบันการผลิตครู และวิธีประกอบสร้างความเป็นครู โดยรายละเอียดของการศึกษา มีดังต่อไปนี้

2.1.1.1.1 ลัทธิและสุโขทัย

(1) บริบทการศึกษา

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาให้สมาชิกในสังคมเรียนรู้ วิธีการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสังคม ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคม มีความเชื่อว่าการศึกษาคือชีวิตของคน เนื้อหาในการเรียนจะเรียนเกี่ยวกับศาสนาและการเรียนรู้

อาชีพ เช่น งานช่างฝีมือและการต่อสู้เป็นหลัก หนักความรู้ด้านภาษาและอักษรศาสตร์ ศึกษา คณิตศาสตร์การคำนวณเล็กน้อย แต่ไม่มีการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น. 2-5)

รูปแบบการเรียนการสอนเกิดขึ้นแบบไม่เป็นทางการจัดขึ้นที่ วัด โดยภิกษุเป็นผู้สอน ถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรหลานข้าราชการและประชาชนทั่วไป และการเรียน ที่สำนักราชบัณฑิต โดยมีนักปราชญ์ทำหน้าที่เป็นผู้สอน จะสอนสำหรับการเรียนที่บ้านหรือสำนัก ปราชญ์บัณฑิตให้กับราชวงศ์ เจ้านายและบุตรหลานข้าราชการเท่านั้น (สำนักเลขาธิการสภา การศึกษา, 2561, น.1)

จุดมุ่งหมายของการศึกษาในสุโขทัยมีขึ้นเพื่อพัฒนาตนเองให้ มีความรู้ในการสร้างสรรค์และดำรงศิลปวัฒนธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนา ศิลปะ และ วัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากบันทึกสภาพสังคมและวัฒนธรรมใน สุโขทัย ของหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.105-106) นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์อักษรไทย จากพ่อขุนรามคำแหง เพื่อนำมาใช้สื่อสารกันระหว่างคนไทยให้ มีความแพร่หลาย โดยเริ่มสอนให้กับพระราชวงศ์จนถึงประชาชนทั่วไปให้ได้เรียนรู้ รวมทั้งส่งเสริม พุทธศาสนาให้เป็นศาสนาประจำชาติ (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.141-146) จะเห็นได้ว่าทั้งสองรูปแบบ แม้จะเป็นการจัดการเรียนรู้ด้วยการจัดกันเอง แต่กษัตริย์มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้ทั้งตรง และทางอ้อมของประชาชนสังคมอีกด้วย (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น. 2-5)

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู

ก่อนการก่อตั้งอาณาจักรขึ้นมีความเชื่อดั้งเดิมในการนับถือ ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาและนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติและธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2547) ส่งผลให้ภายหลังการเกิดอาณาจักรสุโขทัย ความเชื่อเรื่องของพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ยังคงอยู่ โดยใช้วิธีการเผยแพร่ศาสนาผ่านทาง นักบวชของพุทธศาสนา หรือ พระ เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแพร่คำสอนและสั่งสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรม ของสุโขทัย (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.93-94) ระบบการปกครองในสมัยสุโขทัยยังมีการแบ่งชนชั้นใน สังคม 6 ชั้น (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.132-134) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเชื่อเกี่ยวกับ ความเป็นครูให้ในสมัยนั้นให้เกิดขึ้นด้วย เนื่องจากทั้ง 6 ชั้น มีหน้าที่ของตนเองดังต่อไปนี้

1. **กษัตริย์:** ผู้ปกครองอาณาจักร มีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุข พลเมือง ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ปกครองที่ป้องกันอาณาจักร
2. **เจ้านาย:** กลุ่มพระราชวงศ์ที่ กษัตริย์มอบหมายให้ ปกครองดูแลหัวเมืองลูกหลวง

3. **ขุนนาง:** ข้าราชการที่ช่วยเหลือกษัตริย์ในการปกครอง ช่วยควบคุมกำลังพลและนำไพร่พลเข้ามาทำงานให้กับรัฐ

4. **นักบวชทางศาสนา:** ผู้สืบทอดและเผยแผ่พุทธศาสนา และการสั่งสอนประชาชน อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์ เป็นที่เคารพนับถือของสังคม

5. **ประชาชน:** ประชาชนภายใต้การปกครองของที่ทำหน้าที่ทำงานให้กับรัฐ

6. **ข้า:** ผู้รับใช้หรือผู้ติดตามเจ้าขุนหรือชนชั้นปกครองเท่านั้น และมีอิสรภาพ เสรีภาพในการดำเนินชีวิตของตนเอง

จากชนชั้นทั้ง 6 ในข้างต้นแสดงถึงบทบาทนักบวชทางศาสนา คือ พระภิกษุ ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนา ตามแนวทางของกษัตริย์ โดยมีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน คือ ผู้สอน รวมทั้งเป็นที่เคารพแก่ผู้คนในสังคม เมื่อความเชื่อด้านของศาสนา และการปกครองภายในอาณาจักรสะท้อนให้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับบทบาทของพระที่ชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญในการเผยแผ่ศาสนา และเป็นกลุ่มคนที่ต้องทำหน้าที่ในการสั่งสอน ซึ่งนัยยะของสมัยก่อนการสั่งสอนนั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีความเคารพ ซึ่งเป็นรากฐานก่อนที่จะเกิดการเรียนรู้ (ประไพ เอกอุ่น, 2542) จึงทำให้ภาพของครูที่เกิดขึ้นคือเป็นผู้ที่มีอำนาจ มีความรู้ นำเลื่อมใสตามความเชื่อทางพุทธศาสนาและเป็นที่เคารพยกย่องแก่สังคม

(3) นิยามของความเป็นครู

ครูในสุโขทัย หมายถึง พระ ทำหน้าที่อบรมให้ความรู้ เนื่องจากมีความรู้และความชำนาญทางด้านภาษาไทยและภาษาบาลี ซึ่งผู้ที่มีความรู้ด้านภาษาอย่างแตกฉานในสังคมนั้นจะถูกยกย่องให้เป็นนักปราชญ์ หรือผู้รู้ และอีกหนึ่งนิยามที่หมายถึงครูของสมัยสุโขทัยคือ นักปราชญ์ผู้มีความรู้จากสำนักบัณฑิต ผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านช่างเฉพาะ (เมย์, 2020)

หนังสือบันทึกประวัติศาสตร์ได้ให้นิยาม ครู ในช่วงสุโขทัยว่า เป็นผู้ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางด้านศาสนา เผยแพร่ศาสนา และสั่งสอนประชาชนเพื่อเป็นการช่วยดำรงรักษาพุทธศาสนาให้กลายเป็นศาสนาประจำชาติ ตามแนวความคิดตั้งพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของกษัตริย์ จึงทำให้หนึ่งในกิจของภิกษุที่ต้องดำเนินคือการอบรมสั่งสอน ผ่านการเผยแผ่ศาสนา (दनัย ไชโยธธา, 2546, น. 132-134)

ครูในความหมายของการเป็นพระภิกษุที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ มีความเชี่ยวชาญทางภาษาบาลีเป็นผู้ฝึกสอน (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) เพราะในสมัยนั้นให้ความสำคัญกับด้านศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และมีความเชื่อว่าหากผู้ใดที่มีความรู้ความ

เข้าใจเป็นอย่างดีเกี่ยวกับพระธรรมวินัยจะนับว่าเป็นนักปราชญ์หรือนับว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น. 25-27)

(4) สถาบันการผลิตครู

ไม่มีสถาบันในการผลิตครูที่เป็นทางการ ผู้สอนมาจากช่างผู้มีความรู้และความชำนาญเฉพาะ รวมทั้งผู้ถ่ายทอดความรู้มักเป็นพระอาจารย์ สถานที่ในการฝึกอบรมให้แก่พระภิกษุในการปฏิบัติหน้าที่ตามกิจของศาสนาคือวัด อาจเทียบได้ว่าสถาบันการผลิตครูในยุคล้านนาและสุโขทัยคือวัดนั่นเอง เนื่องจากการบวชเรียนวิชาเพื่อทำการเผยแผร์ หรือการศึกษาศาสนา นั้นเกิดขึ้นในวัด (दनัย ไชโยธา, 2546, น.93-94) นอกจากนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ในการให้ความรู้นั้นเป็นกลุ่มขุนนางชั้นสูง ซึ่งมีความรู้ความสามารถจากสำนักบัณฑิต อาจกล่าวได้ว่าสำนักบัณฑิตเป็นสำนักการผลิตนักปราชญ์เพื่อช่วยเป็นครูให้กับผู้คนในสังคมได้เช่นกัน (เมย์, 2020) ซึ่งปราชญ์คือเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ภาษาบาลีได้อย่างคล่องแคล่ว และสามารถที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสนาให้กับผู้อื่นได้ด้วย (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น. 25-27)

(5) วิธีประกอบสร้างความเป็นครู

เมื่อวิเคราะห์ความเชื่อในการปกครองของสุโขทัย ผลิตผลความเชื่อระหว่างการนับถือผี พุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยมีหลักฐานการบันทึกจากศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 บันทึกไว้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของสุโขทัย แนวทางการปฏิบัติตนที่ถูกระบุให้สอดคล้องกับพุทธธรรม ผู้ปกครองใช้การควบคุมดูแลผ่านพุทธศาสนา โดยวัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญเป็นศูนย์รวมของชุมชนที่กระจายอยู่รอบ ๆ และใช้เป็นศูนย์กลางการรวมตัวกันของประชาชนยุคนั้น (दनัย ไชโยธา, 2546, น.93-94) วิธีการประกอบภาพของการสร้างความใกล้ชิดทางศาสนา และมีผู้ถ่ายทอดที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนโดยเมื่อพระถูกวางบทบาทเป็นครูในสังคม ภาพของครูจึงเป็นภาพที่อยู่สูงกว่าสามัญชนปกติ หากเปรียบเทียบโดยชนชั้นทั้ง 6 ภายในสุโขทัย เพราะนอกจากที่พระจะเป็นตัวแทนทางศาสนาแล้ว พระยังอยู่ในฐานะที่พึงกราบไหว้ บูชา และน้อมนาคำสอนก็เป็นบทเรียนที่ ผูกโยงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของกรรมตามศาสนาพุทธที่ใช้ในการชี้้นำการกระทำให้กับบุคคลอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งเป็นภาพที่แสดงความรู้แจ้ง และชี้แนะแนวทางที่ดีในการช่วยจัดระเบียบสังคม

กรณีนักปราชญ์ ซึ่งเป็นกลุ่มขุนนางเอง เป็นภาพของขุนนางที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และมีวิชาเฉพาะ มีความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจของการควบคุมดูแลไพร่พลในการทำงานจึงสะท้อนถึงความเป็นผู้รู้ ผู้มีความสามารถที่จะนำพาความรู้มาพัฒนาเพื่อสร้างสุโขทัยให้มีความเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรืองผ่านทางจัดการเรียนการสอนภายในวังโดยเป็นการสอนเพื่อกลุ่มเจ้านาย และลูกหลานของราชการ ในฐานะครูผู้ถ่ายทอดความรู้ตามความถนัดของตนเองให้ผู้เรียน

เมื่อตีความตามแนวคิดของฟูโกต์กับการประกอบสร้าง “ครู” จะเห็นว่าลำดับขั้นที่ถูกระบุขึ้นทางด้านการปกครองของสุโขทัยเป็นหนึ่งในการจัดบรรทัดฐานทางสังคม และเป็นการใช้อำนาจในการปกครองในการสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมต่อการปฏิบัติตัวกับผู้คนในสังคมแต่ละชนชั้นที่แตกต่างกัน และครูในสุโขทัย ถูกให้นิยามว่าเป็นผู้รู้ ผู้มีความสามารถ และควรได้รับความเคารพนับถือ เนื่องจากเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของศาสนา และมีวิชาความรู้เพื่อธำรงความสงบสุขของสังคมตามหลักพุทธศาสนา (दनัย ไชโยธธา, 2546, น.132-134) และเมื่อเกิดการผลัดซ้ำเป็นแบบแผนให้คนสังคมเกิดการรับรู้ไปสู่การปฏิบัติตนโดยให้ความเคารพและตีความทางสังคมด้วยการนำความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตและความเชื่อทางด้านพุทธศาสนา ตามหลักความเป็นคนดีตามหลักคำสอน คือ ความกตัญญูกตเวที (จรรยา วีระพันธ์เทพา, 2552) มาร่วมกันและเกิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเองให้มีความเคารพ และกตัญญูแก่ครูผู้ทำหน้าที่สั่งสอนตนเอง และให้ความเคารพในฐานะผู้สอนนั้นมีลำดับขั้นทางสังคมที่สูงกว่าตนเองอีกด้วย

2.1.1.1.2 อยุธยา

(1) บริบทการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษามีเพื่ออบรมและสร้างลักษณะนิสัยสมาชิกในสังคมให้เป็นคนดีตามแบบของพุทธศาสนา เนื่องจากกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของกษัตริย์ในอยุธยาคือการทำนุบำรุงศาสนา รวมทั้งการศึกษายังคงเน้นเรื่องทางอักษรศาสตร์และภาษายังคงได้รับความนิยมนั้นได้จากการเกิดแบบเรียนฉบับแรก คือ หนังสือจินตามณีเกิดขึ้น รวมทั้งมีการส่งเสริมเกี่ยวกับวรรณคดีไทยทั้งการแต่งและการศึกษาวรรณคดี (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.2-5) รวมทั้งเริ่มมีการรับวิทยาการจากต่างประเทศเข้ามาเรียนรู้

รูปแบบการศึกษาเป็นแบบบอกเล่าและท่องจำ เหมือนสุโขทัย สถานที่ในการจัดการเรียนรู้อย่างคงเป็นวัด และสำนักบัณฑิตเช่นเดิม แตกต่างเพียงเล็กน้อยที่พระภิกษุผู้สอนมักมีศิษย์บวชเรียนอยู่ที่วัดเพื่อปรนนิบัติรับใช้ผู้ที่ป็นอาจารย์ของตนเอง เน้นศึกษาพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และการศึกษาเกี่ยวกับด้านอาณาจักร ทั้งงานช่าง สำหรับกลุ่มเจ้านายมักศึกษากับนักปราชญ์เพื่อมีความสามารถของการแต่งโคลงกลอน โดยผู้ชายในสมัยนั้นนิยมเข้ารับการอุปสมบทเนื่องจากการอุปสมบทของประชาชนในยุคนั้น คือ เป็นการบวชเพื่อเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งไพร่ที่ผ่านการบวชเรียนมีโอกาสเข้ารับราชการได้ การศึกษาในวัดเป็นการหัดอ่าน เขียน และการคำนวณหลักธรรมและขนบธรรมเนียม และพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ด้วยเหตุว่าการศึกษาส่วนใหญ่จะเรียนจากที่วัด ส่งผลให้การศึกษาในวัดจึงทวีความสำคัญมากขึ้นกว่าเดิม เพราะเกิดประเพณีว่าชายต้องเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ภายหลังจากการลาสิกขาแล้วจะกลายเป็นทิด หรือบัณฑิต ซึ่งจะสามารถเข้าไปรับราชการได้ในลำดับถัดไป (दनัย ไชโยธธา, 2546, น.200)

การเรียนในส่วนราชสำนักเพิ่มเติมสำหรับกลุ่มเจ้านายโดยผู้สอนจะเป็นนักปราชญ์และพระภิกษุ รวมทั้งเกิดโรงเรียนมิชชันนารี ซึ่งผู้สอนกลุ่มใหม่ที่เพิ่มขึ้นมาคือ นักบวชชาวคริสต์อันเนื่องมาจากการเข้ามาของชาติตะวันตกในการสร้างสัมพันธ์ภายในประเทศไทย จึงมีการก่อตั้งโรงเรียนสามเณร ซึ่งเป็นโรงเรียนของชาวคริสต์ขึ้น เพื่อที่ทำการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและสอนวิชาอื่น ๆ ให้กับประชาชนด้วยเช่นกัน (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.5)

การศึกษาสำหรับผู้หญิงจะเกี่ยวกับหัตถกรรม การอบรมงานฝีมือของสตรี เช่น การจัดดอกไม้ การทำอาหาร และการเย็บปักถักร้อย ยังไม่มีการส่งเสริมการศึกษาของผู้หญิงเท่าไรนัก เนื่องจากผู้ปกครองมีความคาดหวังต่อผู้หญิงในอนาคต คือ การเป็นแม่บ้านที่ดี อีกทั้งยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการเรียนเนื่องจาก หาโอกาสเรียนได้ยาก จากการไม่สามารถเข้าไปเรียนร่วมกับเด็กชายภายในวัดได้ (ธวัช ชะอ่อม, 2020, น. 27-30)

การศึกษาของอยุธยาเป็นวงแคบไม่ได้มีการสนับสนุนอย่างจริงจังจากรัฐแม้จะมีองค์การในภาคส่วนของพระมหากษัตริย์ดูแล แต่ตำราในการเรียนรู้อันไม่มาก และข้อจำกัดเกี่ยวกับวิชาความรู้ด้านวิชาชีพที่จะถูกส่งกันภายในตระกูลของตนเองทำให้ความรู้ไม่ได้มีอย่างแพร่หลาย เริ่มใช้ภาษาไทยในวิถีชีวิตเพิ่มขึ้น เช่น ร่างตัวบทกฎหมายและวิชาชีพ การเรียนภาษาไทยผ่านแบบเรียน “จินตามณี” ซึ่งวัตถุประสงค์ของการประพันธ์หนังสือเล่มนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาไทยและป้องกันการถูกรุกรานทางด้านวัฒนธรรมด้านภาษาจากชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาสัมผัสพันธภาพกับอยุธยา ส่งเสริมวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทยให้เป็นภาษาหลัก แต่ในขณะเดียวกันนั้นสำหรับการเรียนด้านศาสนา แม้จะมีการสนับสนุนการเรียนเขียนอ่านไทย แต่ผู้ที่บวชเรียนศาสนาต้องมีความรู้ความสามารถในการอ่านเขียนตามอย่างขอม เพื่อใช้ในการบันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนา ที่เป็นเรื่องราวศักดิ์สิทธิ์แทนหนังสือไทย (दनัย ไชโยธธา, 2546, น.142-146)

เนื่องจากต้องการสร้างความเข้มแข็งของพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาประจำชาติเข้มขันขึ้น เนื่องจากในช่วงนี้มีการเข้ามาของคณะมิชชันนารีขึ้น เกิดเป็นโรงเรียนสำหรับบวชเรียนศาสนาคริสต์ หรือที่เรียกว่าโรงเรียนมิชชันนารี การเข้ามาของคณะมิชชันนารีทำให้การเรียนรู้อันมีประชาชนมีทางเลือกที่เพิ่มมากขึ้น แต่ยังไม่เป็นที่นิยมมากพอเมื่อเทียบกับพุทธศาสนา ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการที่เป็นรากฐานการเรียนรู้อันจะเข้าสู่อาชีพที่ดี ที่ได้รับความนิยม เช่น การรับใช้ชาติ หรือการประกอบอาชีพที่ดีขึ้นอย่างเช่น ข้าราชการ ซึ่งผู้ที่สามารถใช้ทักษะการเขียนการอ่านที่ดี ย่อมมีโอกาสที่ดีตามด้วยเช่นกัน เช่นความสามารถในการแต่งโคลงกลอนในอดีตนั้นมีความสำคัญมากเนื่องจากกษัตริย์ในช่วงนั้นให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องอักษรศาสตร์ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าสำนักบัณฑิตต่าง ๆ ต่างก็มีการสอนเกี่ยวกับภาษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของตนเองเพื่อที่จะสามารถทำงานขยับขึ้นเป็นเจ้าขุนมูลนายได้

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู

พุทธศาสนายังมีบทบาทหลักในอยุธยา เห็นได้จากกษัตริย์ทุกองค์เป็นชาวพุทธมาตามเจ้าผู้ครองนครในอดีต เริ่มมีการเข้ามาของประเทศฝรั่งเศสพร้อมกับการเผยแผ่ศาสนาตามการเข้ามาของลาลูแบร์ เนื่องจากอยุธยาเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการค้าขายกับชาวต่างชาติจึงมีการเข้ามาของศาสนาอื่น ๆ (दनय ไซโยธา, 2546, น.142-146) ด้านการปกครองลำดับชั้นทางสังคม แบ่งออกเป็น 5 ลำดับ โดยแบ่งเป็นชนชั้นปกครอง 3 ลำดับ กษัตริย์ เจ้านายขุนนาง และชนชั้นใต้ปกครอง 2 ลำดับ คือ ไพร่ และทาสและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นชนชั้นที่ 6 ซึ่งเป็นชนชั้นพิเศษที่ไม่อยู่เหนือและใต้การปกครองใด แต่เป็นชนชั้นพิเศษซึ่งเป็นที่เคารพของผู้คนทั้งเหนือและใต้การปกครอง (दनय ไซโยธา, 2546, น.161-164)

พระภิกษุไม่ถูกจัดอยู่ในหมวดหมู่ทั้งชนชั้นปกครองเนื่องจากเป็นศูนย์รวมจิตใจและทำหน้าที่ การเผยแผ่พุทธศาสนาเพื่อธำรงความดีงามและสืบทอดพระพุทธานุชาให้ดำรงอยู่ไป พระภิกษุมีหน้าที่ในการให้การศึกษาภายในวัด และถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์ของตนเองเท่านั้น และศิษย์เหล่านั้นจะต้องบวชเรียนอยู่ที่วัดเพื่อปรนนิบัติรับใช้ผู้ที่เป็นอาจารย์ของตนเอง เพื่อให้ได้รับความรู้ทางด้าน การอ่านเขียนภาษาบาลี การคำนวณ ขนบธรรมเนียม และช่วยให้มีโอกาสที่ก้าวเข้าสู่การรับราชการต่อไปในอนาคต (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น. 28-30) รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษาทางด้านศาสนาเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ ดับกิเลสและค้นหาเป็นความเชื่อที่อยู่ในสังคมไทย มีความเคารพและเลื่อมใสต่อพุทธศาสนา จึงทำให้ความเชื่อด้านการศึกษาด้านศาสนาเป็นที่นิยมในยุคดังกล่าว (กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.)

ความเชื่อเกี่ยวกับผู้สอนที่เป็นนักปราชญ์ เป็นชนชั้นที่อยู่ในชนชั้นปกครอง ทำให้เกิดเป็นชนชั้นที่ได้รับการเคารพยกย่องตามลำดับชนชั้นในฐานะผู้รู้ ผู้มีความสามารถในวิชาชีพของตนเองทำหน้าที่ในการส่งต่อไปให้กับผู้คนที่เข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์ในการเล่าเรียนวิชาความรู้ (दनय ไซโยธา, 2546, น.161-164) โดยการฝากตัวในการเรียนรู้นั้นครูจะไม่เพียงแต่สอนเนื้อหาทางวิชาการเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยอยู่ร่วมกับครู ฝากตัวรับใช้ เสมือนการเป็นเด็กภายในบ้าน เพื่อแสดงถึงความเคารพ นั้นแสดงให้เห็นถึงการสอนบทบาทความเป็นคนให้กับศิษย์ด้วย (โตมร ศุขปรีชา, 2561)

(3) นิยามของความเป็นครู

พระภิกษุและนักปราชญ์ในฐานะครูเป็นผู้สั่งสอนความรู้ ประสทธิประสาทวิชา องค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้กับศิษย์ ชี้นำแนวทางในการปฏิบัติตนให้คนมีความรู้ความสามารถในการที่จะพัฒนาตนเองไปจนถึงการยกลำดับฐานะของตนเอง เช่น การพัฒนาตนเอง

ผ่านการเรียนรู้จากไพร่ เมื่อบวชเรียนที่วัดสามารถเข้าสู่อำนาจราชการได้ (दन्य ไซโยธา, 2546, น.161-164)

นิยามครูในมุมมองผ่านพุทธศาสนาของพระภิกษุมองได้อีก รูปแบบหนึ่ง คือ ครูผู้ทำหน้าที่ในการดูแลและอบรมด้านการประพฤติตนในสังคม เช่น การใช้การบวชเรียนเป็นสามเณรภายในวัดช่วยสร้างวินัยของตนเองและฝึกเรียนรู้วิธีการปฏิบัติประพฤติตนผ่านการหลักการทางพุทธศาสนาให้เข้าใจถึงแก่นแท้แนวทางการปฏิบัติตนเพื่อทำนุบำรุงศาสนาสืบไป (ธวัช ชะอุ่ม, 2020, น.27-30) การบวชในสมัยอยุธยาเป็นการบันทึกกว่าเป็นการบวชเพื่อสมัครเป็นศิษย์ในการรับใช้พระครูที่ทำหน้าที่ในการสอน ซึ่งแสดงให้เห็นภาพการฝากตนเป็นศิษย์ และการแสดงความกตัญญูในรูปแบบของธรรมเนียมการปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องความกตัญญูตามพระพุทธศาสนาของชาวไทย ซึ่งในสมัยนั้นส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น.28-30) ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนทั้งนักปราชญ์ พระภิกษุ นักบวชชาวต่างชาติต่างเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี ในองค์ความรู้ของตนเอง มีความสามารถที่จะถ่ายทอดการเรียนรู้ให้กับผู้อื่นได้เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ของตนเองสืบไป (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น. 25-27)

(4) สถาบันการผลิตครู

อยุธยาไม่มีสถาบันการผลิตครูอย่างเป็นทางการ ครู คือ ภิกษุที่ทำหน้าที่ในการบวชเรียน ผู้ที่จะเป็นครูได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวทางด้านพุทธศาสนา และมีความสามารถทางด้านภาษาศาสตร์ทั้งการอ่านเขียนบาลี การเขียนภาษาขอมเพื่อทำการบันทึก และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมทางด้านพุทธศาสนา หรือเป็นนักปราชญ์ที่มีความรู้ความสามารถในการอ่านเขียนหรือมีความโดดเด่นในด้านวิชาชีพของตนเอง (दन्य ไซโยธา, 2546, น.142-146) แม้ว่าไม่มีการบันทึกการปรากฏที่แน่ชัดของการการผลิตครู แต่มีการพูดถึงการบวชเรียนที่ผู้บวชเรียนเป็นสามเณรที่จะได้รับการเรียนรู้ขีดเกล้าให้กลายเป็นภิกษุต่อไปอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตครูในฐานะผู้เผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านศาสนา

ครูช่างหรือครูวิชาชีพ เกิดจากการเรียนรู้จากนักปราชญ์เพื่อถ่ายทอดและส่งต่อวิชาความรู้ทางวิชาชีพเฉพาะเพื่อให้เกิดความสามารถนั้นไม่มีการระบุถึงเรื่องของการสร้างผลิตครูเพื่อทำหน้าที่ในการสืบทอดและสอนต่อไป (दन्य ไซโยธา, 2546, น.161-164)

(5) วิธีประกอบสร้างความเป็นครู

ศาสนาไม่สามารถแยกออกจากการศึกษาพุทธศาสนาในช่วงนั้นเป็นที่เคารพของชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากพระภิกษุเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านทั้งด้านวิชาการและจริยธรรม นอกจากการเล่าเรียนแล้ว วิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้น ตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีในการใช้ชีวิตนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเสมอ มีพิธีกรรมแทรก

ซ้อนอยู่ตลอดเวลา หรือกฎเกณฑ์การปฏิบัติตนนั้นก็ได้นำเอาหลักทางพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เช่น หลักเบญจศีล เบญจธรรม ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ประชาชนชาวไทยมีความเลื่อมใสต่อพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

ศาสนาพราหมณ์และฮินดู มีผลต่อการปกครองอย่างยิ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบพ่อปกครองลูก เป็นสมมติเทพ โดยมีศึกษาคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับคัมภีร์ทางพราหมณ์และฮินดู และมักจะไปปรากฏในการประกอบพิธีกรรมที่เจอได้ในวิถีชีวิต เช่น การเกิด โคนจุก แต่งงาน งานศพ และคริสต์ศาสนาเข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในด้านศาสนา โดยมีการตั้งโรงเรียนขึ้นมากมาย เพื่อให้การอบรมแก่เด็กไทย และมีการเปิดสถานศึกษาชั้นอุดมศึกษาชื่อว่า วิทยาลัยคอนสแตนติน และเป็นครั้งแรกที่เริ่มส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในตะวันตก (दनัย โขยโยธา, 2546, น.216-219) ศึกษาดนตรีเป็นศิลปศาสตร์ชั้นสูง เพื่อบ่งบอกความเจริญและอารยธรรมของชาติ ค่านิยมทางวัฒนธรรมยังคงเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ยึดมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

อยุธยาสามารถเห็นความเข้มข้นของการแผ่ขยายพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง มีการออกระเบียบเกี่ยวกับการเรียนในระดับที่สูงขึ้นในสำนักราชบัณฑิต เพื่อที่จะเข้ามาเพื่อรับราชการต่อ นั้น จำเป็นที่จะต้องผ่านการบวชเรียนทางพุทธศาสนาจนสำเร็จการศึกษาเป็นที่เรียบร้อยก่อน จึงจะสามารถเข้ามารับราชการได้ กุศโลบายที่ตั้งขึ้นมาเห็นได้ชัดว่าเป็นแนวทางในการสืบสานพุทธศาสนาให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งในประเทศไทย ด้วยเหตุผลข้างต้นทำให้ภาษาบาลี สันสกฤต นั้นได้รับความนิยมในการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน รวมทั้งอิทธิพลที่ได้รับจากประเทศทางตะวันตกด้วยเช่นกัน ทำให้มีส่วนผลักดันให้เกิดความรู้เรื่องทางด้านภาษาขึ้น เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเล็งเห็นว่าการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาของชาติตะวันตก (दनัย โขยโยธา, 2546, น.216-219)

การประกอบสร้างภาพครุในอยุธยาได้รับอิทธิพลจากความเชื่อตามสมัยสุโขทัย เมื่ออธิบายตามแนวคิดของบาร์ตส์ นั่นคือ บทบาทของความเป็นครุที่เป็นที่นับถือของผู้คนในสังคม เป็นผู้ควรค่าแก่การยกย่องนั้น เป็นความเชื่อที่ประกอบสร้างภาพครุในความเป็นปกติในสังคม เนื่องจากรูปแบบและสถานภาพของครุในอยุธยา ยังคงเป็นภิกษุ และมีรูปแบบทางชนชั้นทางสังคม ที่ไม่แตกต่างกับสมัยสุโขทัย ดังนั้นภาพของความเป็นครุที่เป็นผู้รู้ ผู้ควรค่าแก่การเคารพและกตัญญูนั้นยังคงอยู่เช่นเดิมตามแนวคิดของบาร์ตส์

ปัจจัยด้านการเมืองการปกครองมีส่วนส่งเสริมอำนาจของครุในฐานะผู้ช่วยส่งผ่านความรู้ให้มีความสามารถในการยับยั้งชนชั้นทางสังคม เช่น การรับราชการ จะต้องมีความรู้ทางด้านพุทธศาสนา เกิดเป็นอำนาจทางอ้อมที่ทำให้เห็นถึงว่าพุทธศาสนาและโดยเฉพาะอย่างยิ่งภิกษุที่ปฏิบัติหน้าครุมีบทบาทสำคัญต่อการช่วยสร้างชาติ สร้างบุคลากรอันเป็นกำลังสำคัญในการ

ผดุงชาติเพื่อรักษาความสงบสุขของชาติไว้ จะเห็นว่ามิติของศาสนาในการสนับสนุนการเมืองการปกครอง ในการพัฒนาประเทศโดยใช้ศาสนาคนเข้าถึงง่ายเป็นเครื่องมือหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้ และทำให้เกิดเป็นวาทกรรมใหม่ในความสำคัญของครูที่เป็นภิกษุ ต่อการดูแลชาติไม่ให้ถูกรุกราน

สำหรับครูอีกกลุ่มหนึ่ง ครูชาวตะวันตกเป็นกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้น ในยุคอยุธยาผ่านบทบาทของนักบวชที่เข้ามาয়ประเทศไทยในฐานะเป็นตัวแทนศาสนา ดังนั้นเมื่อนำประสบการณ์เดิมของภานักบวชชาวพุทธ ซึ่งเป็นภิกษุมาเทียบเคียงกับนักบวชชาวคริสต์แล้ว วิธีปฏิบัติต่อความเป็นครู การก่อให้เกิดความรู้สึกรัก เคารพนับถือ นั้นจึงเกิดจากประสบการณ์เก่าต่อวิธีปฏิบัติกับนักบวชพุทธมาสมกับนักบวชชาวคริสต์ รวมทั้งนักบวชทั้งสองศาสนานั้นมีภารกิจในการเผยแพร่คำสอนทางศาสนาเช่นกัน จึงเกิดเป็นสิ่งที่ภาพความหมายของความเป็นครูจากสุโขทัยและในสมัยอยุธยาเองก็ให้ไว้คือการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ จึงเคารพนับถือและให้การเคารพให้เป็นครู เช่นเดียวกับการนับถือภิกษุทางพุทธศาสนา

2.1.1.1.3 กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)

(1) บริบทการศึกษา

กรุงธนบุรีผู้มีวิชาความรู้ได้ถูกกวาดต้อนไปยังพม่า และเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมากทำให้การเรียนในช่วงนี้กลับมาสู่รูปแบบการเรียนภายในวัดเช่นเดียวกับสมัยก่อนแรกเริ่มในยุคสุโขทัย กษัตริย์สนับสนุนด้วยการรวบรวมตำรามาเพื่อใช้ในการศึกษาในอนาคต (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.5) ช่วงต้นของกรุงธนบุรีหลังจากการรวบรวมประชาชนกลับมาอยู่ร่วมกันได้ภายใต้การดูแลของพระเจ้าตากสิน ดังนั้นในช่วงนี้บริบทสังคมเป็นการฟื้นฟูด้านการเมือง การปกครอง วัฒนธรรมและศาสนาเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมความเข้มแข็งให้กับพุทธศาสนา (दनัย ไชยโยธา, 2546) การศึกษาในกรุงธนบุรีนั้นใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมและไม่มีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากยุคสมัยดังกล่าวเป็นระยะเวลาเพียง 15 ปีเท่านั้น

ต่อมาในรัตนโกสินทร์ตอนต้น กษัตริย์เล็งเห็นว่าภายหลังการสงครามทั้งภายในและภายนอก จำเป็นต้องที่จะฟื้นฟูประเทศไทยให้มีหลักยึดเหนี่ยว จึงพัฒนาและบูรณะวัดเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในชาติในช่วงภายหลังการผ่านพ้นสภาวะสงคราม (दनัย ไชยโยธา, 2546, น. 89-93) กษัตริย์ได้บูรณะวัดเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชาติ โดยวัดที่มีบทบาทด้านการศึกษาอย่างยิ่ง คือ วัดเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) โดยมีการรวมปราชญ์แต่ละสาขามาร่วมกันชำระตำราและจารึกไว้โดยรอบวัด เช่น วิชาแพทย์โบราณ ตำราหมอนวด ประเพณี ประวัติศาสตร์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนสามารถมาศึกษาค้นคว้าได้ และความรู้ทางพุทธศาสนา ในยุคนั้นเกิดการสังคายนาพระไตรปิฎก เพื่อให้มีความถูกต้องยิ่งขึ้น โดยรวบรวมภิกษุที่มีความรู้ทางปริยัติธรรมมารวมกันสังคายนาฉบับใหม่ (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.102)

การศึกษาจึงใช้รูปแบบเดียวกับสมัยอยุธยาให้การเรียนการสอนจัดขึ้นที่วัดและบ้านเป็นหลัก โดยในภาพของการปกครองกษัตริย์ยังคงสืบต่อในเรื่องการทำนุบำรุงพุทธศาสนาเช่นเดิม ทำให้การเรียนในสมัยนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่วิชาการความรู้ทั้งทางด้านศาสนา และด้านวิชาความรู้ให้กับประชาชน โดยมีผู้สอนคือภิกษุแสดงพระธรรมเทศนาและให้ความรู้เป็นบทบาทครูหลัก (สมบุรณ์ พรรณาภพ, 2524) นอกจากนี้ผู้มีความรู้ปราชญ์ด้านอื่น ๆ ยังสอนเกี่ยวกับวิชาความรู้ต่าง ๆ เพื่อขยายความรู้ให้กับผู้คนในสังคม เช่น การเรียนรู้ทางด้านอักษรศาสตร์ ทั้งการแต่งกลอน กาพย์ และการศึกษาภาษาอังกฤษ การเรียนรู้การแพทย์ และวิชาช่าง เกิดจากความพยายามเผยแพร่วิทยาการให้กับผู้คน (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.5-10) นอกจากนี้รัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชกาลที่สาม มีการส่งเสริมการเล่าเรียนพุทธศาสนา โดยพระราชทานเงินเดือนให้อาจารย์ผู้บอกเล่าพุทธวจนะแก่ภิกษุสามเณร (दनัย ไชยโยธา, 2546)

รัตนโกสินทร์ตอนต้นจะมีรูปแบบการเรียนที่เฉพาะทางและหลากหลายมากขึ้น แต่การศึกษาในตอนนั้นยังคงเป็นการเรียนตามอัธยาศัยขึ้นอยู่ด้วยความสมัครใจอยู่ (สมบุรณ์ พรรณาภพ, 2524) ภาษาอังกฤษสำหรับการสื่อสารได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากการติดต่อค้าขายทำการทูตกับชาวตะวันตกเพิ่มขึ้น จึงสนับสนุนให้กลุ่มของเจ้านายเรียนภาษาอังกฤษ เนื่องจากกษัตริย์เห็นถึงความสำคัญในการสื่อสารระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติที่สื่อสารภาษาอังกฤษได้โดยตรงนั้นเอื้อประโยชน์ในการสื่อสารระหว่างกันมากกว่าการสื่อสารผ่านคนกลาง (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.5-10) ด้านการศึกษาสำหรับผู้หญิงจะอบรมหัตถกรรม การเย็บปักถักร้อย และการเป็นแม่บ้าน โดยเรียนรู้อบรมนิยมต่าง ๆ จากที่บ้าน (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.129)

ปัจจัยหลักในสมัยนั้นที่กระตุ้นเรื่องการศึกษาโดยตรง คือ การเข้ามาของคู่ค้าชาวต่างชาติ และการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตก การเข้ามาของจักรวรรดิ ที่ทำให้ชาติไทยนั้นเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษา ในยุคดังกล่าวนี้ การใช้ภาษาไทยในการจดบันทึกเพื่อทำเป็นกาพย์ ฉันท์ โคลง กลอน ได้รับความนิยมอย่างมาก (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.5-10) เริ่มมีผู้รู้วิชาเหล่านั้นเพิ่มขึ้นแต่ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้เรียนรู้จากโรงเรียนขนาดเล็ก หรือเรียนรู้ภายในวัง ซึ่งยังสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาในลักษณะดังกล่าวนี้ ยังเป็นการศึกษาที่จำกัดวงสำหรับผู้ที่มีโอกาสทางสังคมหรือลำดับชั้นที่สูงทางสังคมสามารถเข้าได้ในจำนวนที่ไม่มาก (दनัย ไชยโยธา, 2546)

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู

ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครูในกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ยังคงรูปแบบความเชื่อเดียวกับอยุธยา คือ ภาพของครูคือบทบาทเดียวกับพระสงฆ์ผู้ให้ความรู้ และนักบวชต่างศาสนาที่ทำหน้าที่ให้ความรู้เช่นกัน ผู้คนในสังคมให้การเคารพบูชา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากสมัยอยุธยา (दनัย ไชยโยธา, 2546)

สมัยรัชกาลที่ 2 มีคำเรียกว่าช่างสิบหมู่ขึ้นจากเอกสารการสั่งการของรัชกาลที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคำว่าช่างสิบหมู่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุค โดยมีบันทึกข้อความถึงช่างสิบหมู่ในการซ่อมบำรุงงานฝีมือภายในวัง และงานมอบหมายเกี่ยวกับการซ่อมบำรุงทางงานช่างทางราชการ (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2540, น. 17-19) ซึ่งทำหน้าที่ในการสอนวิชาช่างฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างปูน ซึ่งเป็นวิชาช่างสิบหมู่แผนโบราณในวัง วัด และบ้านมาสู่การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนต่อไปในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง โดยภายในงานช่างจึงเกิดเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี ครู ฤกษ์ทำการ (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2540, น. 1-2)

ความเชื่อในการปฏิบัติต่อครูในสมัยนั้นยังคงรูปแบบที่ต้องใช้การฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ด้วยการเข้าไปอยู่เรียนรู้อบรมร่วมกับผู้เป็นครู หรือรับการถ่ายทอดความรู้จากครู รวมทั้งการบวชเรียนก็เป็นหนึ่งในรูปแบบของการฝากตัวเพื่อเข้าเป็นศิษย์ของภิกษุ ตามความเชื่อเดิมในสมัยอยุธยาผู้บวชเรียนฝากตนเป็นศิษย์รับใช้เพื่อได้รับการเรียนทางธรรม ซึ่งเป็นการเรียนหลักของชาวไทยในสมัยก่อน (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น.28-30) รวมทั้งการเรียนรู้จากนักปราชญ์ผู้มีความชำนาญเฉพาะในด้านการดนตรียังคงเป็นไปในรูปแบบการฝากตัวเพื่อเป็นศิษย์ในการขอเข้าไปเรียนรู้เป็นเด็กในบ้านเพื่อให้ครูนั่นได้ขัดเกลาเกี่ยวกับความเป็นคนให้กับศิษย์อีกด้วย (โตมร ศุขปรีชา, 2561)

(3) นิยามของความเป็นครู

ครูสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นนิยามความเชื่อเดียวกันกับอยุธยา ที่ยังคงนิยามครูในฐานะผู้มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการสั่งสอนทั้งนักปราชญ์ พระภิกษุ นักบวชชาวต่างชาติต่างเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี ในองค์ความรู้ของตนเอง มีความสามารถที่จะถ่ายทอดการเรียนรู้ให้กับผู้อื่นได้เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ของตนเองสืบไป (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น. 25-27)

(4) สถาบันการผลิตครู

สถาบันการผลิตครูในสมัยอยุธยาเป็นแบบไม่เป็นทางการ โดยแหล่งการผลิตครูเกิดขึ้นภายในวัดผ่านการบวชเรียนเป็นภิกษุ (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2540, น. 62) การบวชเรียนในสมัยนั้นเข้าถึงได้ง่ายขึ้นจากการทำนุบำรุงศาสนาและใช้ศาสนาเป็นหนึ่งในเครื่องมือในการรักษาความสงบให้กับประเทศและสร้างให้เกิดความรู้สึกยึดเหนี่ยวกับของคนในสังคมผ่านทางศาสนาอีกด้วย การปรับปรุงและสร้างเสริมความเข้มแข็งของชาติ คือ การเริ่มจากการวางรากฐานของชาติที่ถูกกระจัดกระจายด้วยการรวมกันเข้ามาอีกครั้งโดยใช้ศาสนาเป็นตัวช่วยในการรวบรวมคน และเป็นการเสริมความเข้มแข็งให้กับพุทธศาสนาเนื่องจากตั้งแต่ในอดีตนั้นพุทธศาสนาเป็นเครื่องในการยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนเป็นหลัก ดังนั้นภายหลังความวุ่นวายที่เกิดขึ้นนั้นกรุงธนบุรีจำเป็นที่

จะต้องเรียกความศรัทธาและสร้างให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของประชาชนกันให้เร็วที่สุด จึงใช้การบำรุงศาสนาเข้ามาเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ของการดำเนินการ (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.106-129)

นอกจากการสอนและถ่ายทอดบทเรียนผ่านทางศาสนาแล้ว อีกหนึ่งหน้าที่ของภิกษุ คือ การถ่ายทอดการเรียนรู้ด้านวิชาช่าง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปปฏิบัติงานหรือรับราชการในฐานะช่างได้นั้น ครูผู้ทำหน้าที่ในการสอนงานช่างและแหล่งเรียนรู้งานช่างยังคงเป็นภิกษุภายในวัด เนื่องจากวัดเป็นแหล่งกำเนิดของศิลปวิทยาการต่าง ๆ จำนวนมากรวมทั้งการสร้างหรือทำทำนุบำรุงวัดนั้นต้องอาศัยความรู้และทักษะในงานช่าง เพื่อใช้ในการธำรงศิลปวิทยาทางศาสนาให้คงอยู่สืบไป จึงกล่าวได้ว่า โรงเรียนการผลิตครูช่างที่มีความสามารถในสังคมไทย คือ พระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในงานช่าง ทั้งการเป็นช่างปั้น ช่างเขียน ช่างหล่อ และช่างในด้านอื่น ๆ อีกด้วย การถ่ายทอดความรู้ในวิทยาการเหล่านี้เกิดขึ้นในวัดเช่นกัน (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2540, น. 62)

(5) วิธีประกอบสร้างความเป็นครู

การประกอบสร้างความเป็นครูได้รับอิทธิพลจากสมัยอยุธยา และการเรียนรู้จากชาติตะวันตกที่มีอิทธิพลเพิ่มขึ้น แม้จะมีการเรียนที่วัด วัง บ้านและสถานประกอบพิธีกรรมของศาสนาคริสต์จะมีมากขึ้นแต่ก็ไม่ได้ลดบทบาทของพระในฐานะครู และความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาศาสนาให้ลดลงไป การประกอบสร้างภาพความเป็นครู ที่เน้นย้ำความสำคัญของภิกษุในการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นเกิดมาจากความพยายามใช้ศาสนาเป็นหนึ่งเครื่องมือของการรวมคนในชาติผ่านการยึดโยงด้วยศาสนาเช่นเดียวกับอยุธยา การประกอบสร้างให้เห็นความสำคัญของพุทธศาสนาส่งเสริมให้ ภาพของภิกษุผู้ให้ความรู้เป็นภาพผู้นำคารพบูชา และมีบทบาทอย่างยิ่งในฐานะของผู้อบรมให้ความรู้และการขัดเกลาจิตใจให้คน และเพื่อสร้างความเข้มแข็งในอาชีพการงานด้านการศึกษาขุนนางนิยมส่งบุตรหลานตัวเองอบรมตามวังและราชสำนัก ถ้าเป็นชายจะเข้าเรียนมหาดเล็ก เพื่อศึกษาวิชาการและการใช้อาวุธ สำหรับวัดมักนำบุตรชายไปฝากไว้โดยภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่สอนการเขียน การอ่านหนังสือ วิชาพระศาสนา ฝึกให้รู้จักขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เพื่อถ่ายทอดความรู้ทางวิชาชีพให้กับผู้เรียนที่อาศัยไปเรียนรู้ร่วมกัน (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.129)

ครูในฐานะช่างสิบที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางงานช่าง ในช่วงของต้นรัตนโกสินทร์ยังไม่มี การพูดถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ของช่างสิบที่เป็นรูปธรรมให้เห็น แต่เป็นการอ้างถึงผู้ทำหน้าที่ครูสำหรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านช่างซึ่งเป็นภิกษุสงฆ์ ซึ่งถ่ายทอดความรู้ความสามารถทางด้านงานช่างให้กับผู้คนเพื่อเข้าไปรับราชการความรู้ต่อการรับราชการเกี่ยวกับงานช่างฝีมือต่าง ๆ เช่นกัน (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2540, น. 1-2) ดังนั้นการประกอบสร้างภาพครูที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความรู้ทางด้านศาสนาและการเรียนรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวิชาการด้วยเช่นกัน

2.1.1.1.4 รัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-6)

(1) บริบทการศึกษา

รัตนโกสินทร์ตอนกลางเริ่มมีการตั้งโรงเรียนอย่างเป็นทางการขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2514 เป็นโรงเรียนหลวงสอนภาษาไทยในพระบรมมหาราชวัง สอนภาษาไทย การคำนวณ ขนบธรรมเนียมแบบราชการ เพื่อมุ่งฝึกฝนคนเข้ารับราชการ โดยเริ่มจากการชักชวนกลุ่มข้าราชการและเจ้านายให้ส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนรู้อีกได้ตั้งโรงเรียนขึ้นอีกหลายแห่ง โรงเรียนที่มีความสำคัญ คือ โรงเรียนนายทหารมหาดเล็กหลวง (โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ) ปัจจุบันที่เรียกว่า โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ผู้เรียน คือ เชื้อสายเจ้านายและบุตรหลานของข้าราชการ เพื่อทำการฝึกสอนผู้ที่จะเป็นนายสิบในกรมทหารมหาดเล็ก (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.12-13)

จากนั้นเริ่มมีการขยายการจัดแหล่งเรียนรู้ตามวัดมากขึ้น เพื่อให้ราษฎรมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ ซึ่งโรงเรียนแรกที่ได้ถูกจัดตั้งขึ้น คือ โรงเรียนวัดมหรณพาราม โรงเรียนราษฎร์แห่งแรกที่เกิดขึ้นโดยไม่อิงกับโรงเรียนหลวง อีกทั้งการสร้างโรงเรียนไว้ในวัดเพื่อที่จะสนับสนุนประเพณีดั้งเดิมในการเรียนที่จะนำเด็กไปฝากไว้ที่วัดรวมทั้งไม่สิ้นเปลืองกับค่าใช้จ่ายในการจัดตั้งโรงเรียน (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.14) หลังจากนั้นมีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการเพื่อช่วยควบคุมดูแลเรื่องการศึกษาโดยเฉพาะ และเกิดโรงเรียนราษฎร์ตามมามากมาย เช่น โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนไฮสกูล โรงเรียนราษฎร์แห่งแรกของประเทศไทย ตามมาด้วยโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย) โรงเรียนสอนสตรีแห่งแรกของประเทศไทย ที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยคณะมิชชันนารีและมีการส่งเสริมการศึกษาต่อที่ต่างประเทศสำหรับกลุ่มข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.13-18)

มีการปรับการดูแลทางการศึกษาธิการโดยย้ายกรมศึกษาธิการไปอยู่ในการดูแลของกระทรวงธรรมการ และเมื่อมีการขยายการเรียนรู้เพิ่มขึ้น จึงใช้วิธีการขยายโรงเรียนไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศโดยอาศัยพระสงฆ์เป็นผู้สอนนักเรียนจากภูมิภาค โดยมีการสนับสนุนหนังสือแบบเรียนหลวงจากกษัตริย์ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.19-24) โรงเรียนผลิตครู แบบราชภัฏพระนครก็ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นโรงเรียนเรียนแรกที่ได้ทำการเรียนการสอนในการผลิตครูขึ้น ดังนั้นจึงเริ่มมีการจัดตั้งสถาบันผลิตครูแห่งแรกของประเทศไทยขึ้นอย่างเป็นทางการ คือ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ในปี 2453 ภายหลังจากเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เพื่อส่งเสริมให้เกิดการผลิตครูให้เพิ่มมากขึ้นให้มีความเพียงพอกับความต้องการเรียนรู้ ดังนั้นจึงเริ่มมีการตั้งสถาบันการผลิตครูขึ้นอย่างเป็นทางการขึ้น (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ม.ป.ป.)

ต่อมาเกิดโรงเรียนฝึกหัดครูเกิดขึ้นที่โรงเรียนเล็กเด็ก หรือปัจจุบันคือโรงเรียนเบญจมราชูทิศขึ้น โดยต่อมาย้ายไปที่โรงเรียนราชวิทยาลัยเก่า (บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา)

และตั้งชื่อว่า โรงเรียนฝึกหัดครูตะวันตก (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น. 27) และในสมัยนั้นเองได้มีการขยายโรงเรียนผลิตครูออกไปยังต่างจังหวัดเพื่อสนับสนุนการสอนไปพลาง ๆ จนกว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรต่อไปในอนาคต (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น. 49)

รัชกาลที่ 6 ปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการศึกษาเป็นการเรียนแบบสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา โดยสามัญศึกษาจะเรียนเกี่ยวกับอักษรศาสตร์ ตัวเลข และวิสามัญ เป็นการเรียนเกี่ยวกับสิ่งที่ เป็นทักษะเบื้องต้นในชีวิตประจำวันหรือที่เรียกว่า ประถมศึกษา และอีกหนึ่งรูปแบบคือศึกษาจะเป็นการเรียนวิชาเฉพาะ เช่น การแพทย์ หรือ งานช่าง ซึ่งไม่ใช่ภาคบังคับ ผู้ที่จะศึกษาเล่าเรียนได้นั้นขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและกำลังทรัพย์ในการเรียนรู้ต่อ หรือที่เรียกว่าอุดมศึกษา จากนั้นเริ่มก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น โดยเปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น. 31-40) นอกจากนี้เนื้อหาในการเรียนให้ความสนใจกับภาษาต่างประเทศและเริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในด้านธรรมชาติวิทยา โดยจุดมุ่งหมายสำหรับการศึกษาและการขยายตัวด้านการศึกษา เกี่ยวข้องกับความ ต้องการพัฒนาประเทศให้มีความศิวิไลซ์เทียบเท่ากับชาติตะวันตก (กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.)

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู

ความเชื่อทางศาสนากับบทบาทสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สอนทางด้านศาสนา โดยเป็นไปเพื่อการหลุดพ้น และการเรียนรู้คำสอนจากศาสดาด้วยความเข้าใจและความถูกต้องทางด้านพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่พึงไปสู่การเกิดศีลธรรมอันดีให้กับผู้เรียน (ยนต์ ชุ่มจิต, 2547)

ความเป็นครูผูกเนื่องกับเรื่องของความกตัญญูตามหลักธรรมของศาสนา โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จหากมีการเคารพฝากเนื้อฝากตัว ในการเรียนรู้วิชา เพื่อเป็นการสร้างความอ่อนน้อมถ่อมตนแก่ผู้สอนให้กับกลุ่มครูผู้ทำหน้าที่เป็นปราชญ์ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านศิลปและวัฒนธรรม (โตมร ศุขปรีชา, 2561)

อิทธิพลการเข้ามาของชาติตะวันตกและการศึกษาจากต่างประเทศ ทำให้เกิดความเชื่อว่าครูผู้สอนนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาให้เกิดความเข้าใจ เช่น วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การคำนวณ รายวิชาที่เพิ่มขึ้นมาเหล่านี้เป็นประตูความรู้ไปสู่การพัฒนาที่มีความทันสมัยมากกว่าการเรียนรู้จากทางศาสนาอย่างเดียว ฉะนั้นกลุ่มบุตรหลานของเจ้านายจึงนิยมที่จะศึกษากับโรงเรียนที่เปิดสอนโดยมิชชันนารีและบาทหลวงเนื่องจากมีความทันสมัยในเนื้อหา และต้องการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ให้ทัดเทียมกับโลกตะวันตก ที่เรียกว่าความศิวิไลซ์ มากกว่าการเรียนในรูปแบบเดิมเพียงอย่างเดียว (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.13-18)

(3) นิยามของความเป็นครู

ครูในฐานะของฆราวาสทำหน้าที่เป็นครูเพื่อสอน เพื่อให้รู้หนังสือและเข้าใจถึงระเบียบของราชการอย่างชัดเจน โดยนิยามความรู้ของครูในฐานะของภิกษุถูกเพิ่มบทบาทความสำคัญในการสอนเกี่ยวกับคุณธรรมและศีลธรรมเพิ่มมากขึ้นจากในอดีต นำคำสอนจากศาสดามาเผยแพร่เพื่อให้ประชาชนรู้และเข้าใจอย่างถูกต้อง (ยนต์ ชุ่มจิต, 2547)

ครูมีบทบาทสำคัญทางด้านการศึกษา ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องของการเข้ารับราชการ และเป็นผู้ที่ทำให้มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาความรู้เพียงพอต่อการเข้ารับราชการของประเทศได้ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.11-12)

มิชชันนารีและบาทหลวงก่อตั้งโรงเรียนเพื่อจัดการเรียนให้เป็นที่รู้จักของสังคมในกลุ่มของนักสอนศาสนาคริสต์ หรือครูสอนศาสนาคริสต์ บทบาทของนักบวชชาวคริสต์ไม่แตกต่างจากภิกษุที่ทำการจัดการเรียนการสอนให้กับชาวพุทธ และมีแนวคิดที่มีความทันสมัยมากกว่าภิกษุจึงเป็นที่นิยมที่ลูกหลานเจ้านายจะนิยมเรียนรู้จากโรงเรียนในการดูแลของมิชชันนารี (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.13-18)

ครูในฐานะนักปราชญ์ ผู้รับราชการที่มีความรู้ความสามารถจากการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งเป็นภาพของครูที่มีความทันสมัยในศาสตร์วิชาการ เป็นกลุ่มคนที่เข้ามาเพื่อร่วมกันในการพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นและเป็นกลุ่มคนที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่ององค์ความรู้ที่ทัดเทียมกับชาติตะวันตก มีแนวคิดทันสมัยในแบบของต่างชาติ มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศให้เกิดความศิวิไลซ์ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.13-18)

(4) สถาบันการผลิตครู

1. **ศาสนสถาน:** วัดและโบสถ์ เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ทางด้านศีลธรรมและคำสอนแก่ผู้เรียน และวิชาความรู้ โดยนักบวชประจำศาสนา คือพระภิกษุและนักบวช โดยเริ่มจากจัดการเรียนการสอน ถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในโรงเรียนในเครือของศาสนา ทั้งโรงเรียนที่เป็นขอบเขตการดูแลของวัด และโรงเรียนในการดูแลของกลุ่มมิชชันนารี และภิกษุเริ่มขยายการเรียนการสอนเข้าสู่โรงเรียนขนาดเล็กเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับผู้รับราชการของแผ่นดิน

2. **วัง:** การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะและงานช่างเกิดขึ้นและถ่ายทอดต่อกันผ่านการสอนด้วยการทำงาน เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานและเรียนรู้จากผู้มีความรู้ หรือผู้ที่รับราชการ ซึ่งเป็นช่างมีความรู้และความชำนาญที่มากกว่า

3. **โรงเรียนฝึกอาจารย์:** สถาบันการผลิตครูในรูปแบบทางการ โดยทำหน้าที่ในการฝึกสอนครูชั้นต้นเพื่อรองรับการขยายตัวของระบบราชการในรูปแบบใหม่

ที่มีการขยายตัวทางด้านการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้ทัดเทียมกับตะวันตกมากยิ่งขึ้น (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ม.ป.ป.)

(5) วิธีประกอบสร้างความเป็นครู

การประกอบสร้างภาพของครูในรัตนโกสินทร์ตอนกลางมีอิทธิพลทางความคิด เนื่องจากการเข้ามาของชาติตะวันตกและความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่อดีต ดังนั้นภาพของครูที่ถูกประกอบสร้างขึ้น โดยมีการนำมาเทียบเคียงกันระหว่างภาพของความเป็นครูในอดีตที่มีการจัดสอนตามอรัยาศัย จนกระทั่งถึงภาพของความเป็นครูที่เป็นวิชาชีพครูที่มาจากการศึกษา ซึ่งมีความชัดเจนระหว่างรอยแบ่งระหว่างเรื่องศาสนาและการศึกษา โดยแยกเป็นสองส่วนดังต่อไปนี้

1. ครูที่ได้รับบทบาทการสอนจากในอดีต เช่น

1.1. นักบวชศาสนา: ภาพของครูกลุ่มนี้จะถูกเชื่อมโยงกับศาสนาในฐานะผู้เผยแพร่ศาสนา สอนความรู้ทางด้านจริยธรรมที่เหมาะสมให้เป็นสมาชิกของชุมชนที่ดี การอ่านเขียนเบื้องต้น และมีการสอนหลักคำสอนของศาสนาตามศาสดาแต่ละองค์ของตนเอง (ยนต์ ชุ่มจิต, 2547)

1.2. นักปราชญ์: ผู้มีความรู้ความสามารถที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี ศิลปะ การใช้ภาษา ภาพยนตร์ ฉันท โคลง กลอน ซึ่งการถ่ายทอดความรู้จะเป็นการถ่ายทอดความรู้โดยเฉพาะทางมักเป็นเชิงทักษะที่บุคคลเหล่านั้นมีความเชี่ยวชาญ โดยจัดการเรียนการสอนภายในวังหรือบ้านของตนเอง (दनัย ไชโยธา, 2546)

2. ครูมาจากสถาบันการผลิตครูอย่างเป็นทางการ เช่น ครูที่ผ่านการเรียนรู้จากโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ที่ถูกจัดตั้งขึ้น ทำหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนตามโรงเรียนที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยวัดและรัฐ เพื่อเตรียมตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการใหม่ที่มีการขยายตัวทางการศึกษาเพิ่มขึ้น (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ม.ป.ป.) ซึ่งครูที่สอนในโรงเรียนนั้นมีบทบาทในการให้ความรู้เพื่อที่จะสนับสนุนผู้เรียนเข้าสู่ระบบโรงเรียนขนาดเล็ก ในการเข้าสู่ระบบราชการต่อไปในอนาคต (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.12-13)

2.1.1.1.5 รัตนโกสินทร์ในยุคปัจจุบัน (รัชกาลที่ 7-ปัจจุบัน)

(1) บริบทการศึกษา

ช่วงต้นรัชกาลที่ 7 มีการปรับเปลี่ยนหน่วยงานในการดูแลด้านการศึกษาเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาเป็นกระทรวงธรรมการ เนื่องจากเล็งเห็นว่าการศึกษานั้นไม่ควรถูกแยกออกจากวัด จึงได้มอบหมายให้กระทรวงธรรมการเป็นหน่วยงานที่ดูแลทั้งทางด้านศาสนาและการศึกษา ส่งผลให้การศึกษาระดับนั้นได้รับการดูแลที่ดีมากขึ้น และเกิดโรงเรียนนิกกรรมตามวัด ต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2473 แม้การศึกษา

ประชาชนได้รับความนิยมนามาก แต่ด้วยภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ คนส่วนใหญ่ไม่สามารถจ่ายเงินค่าศึกษาได้ ส่งผลให้ต้องยกเลิกโรงเรียนประชาบาล เนื่องจากการศึกษาประชาบาลนั้นมาจากเงินการศึกษาพลีและการกุศล และหลังจากนั้นได้มอบหมายให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติดูแลจัดสรรงบประมาณสำหรับการศึกษาประชาบาลนี้ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.34)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และมีข้อเรียกร้องจากคณะราษฎรในข้อเรียกร้องหลัก 6 ประการ ส่งผลให้เกิดแผนการศึกษาชาติขึ้น โดยอิงตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎร (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.257-260) เรียกร้องให้มีการจัดการศึกษาเพื่อให้คนเข้าใจต่อการเมืองการปกครองในรูปแบบใหม่ได้ผ่านทางการเรียนรู้ผ่านสื่อ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.34) รวมทั้งเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศขึ้น เพื่อเป็นแนวทางทางด้านการจัดการศึกษา (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.297-303)

ในบริบทการศึกษาครุมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้ และได้รับการศึกษาภาคบังคับที่ดี และหญิงสามารถเข้าถึงการศึกษาได้เท่าเทียมกับชาย และมีการฝึกหัดครูที่เหมาะสมมากขึ้น มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเกิดกรมทหารฝึกหัดครูขึ้นอย่างเป็นทางการภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อทำหน้าที่ในการฝึกหัดครูขั้นต้นให้กับโรงเรียนในการเป็นครูประถม (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.50-62) ในช่วงรัชกาลที่ 9 เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิทยาลัยครู เกิดเป็นสถาบันการศึกษาแห่งใหม่ของไทยเกิดขึ้น และถัดมาเกิดการใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกในการผลักดันการปฏิรูปการศึกษาไทย (สมหมาย จันทรเรือง, 2544, น.34-40)

ภายหลังการเกิดแผนพัฒนาการศึกษา รูปแบบของการศึกษา ได้ปรับรูปแบบเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายที่สอดคล้องกับแผนการพัฒนาประเทศ ซึ่งแผนดังกล่าวจะระบุถึงแนวทางในการพัฒนาทางการศึกษาให้กับสังคมไทยอีกด้วย ตัวอย่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางและสนับสนุนด้านเทคโนโลยี เมื่อจัดทำแผนการศึกษาชาติแล้วนั้น การปฏิบัติและแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ของครูจำเป็นที่จะต้องมีความสอดคล้องต่อแผนพัฒนาดังกล่าว โดยจะมีการปรับเปลี่ยนแผนให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับนานาประเทศอยู่เป็นประจำทุก ๆ 5 ปี (ยนต์ ชุมจิต, 2547, น.73-75)

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู

ความเชื่อเรื่องการศึกษาเปลี่ยนแปลงจากการศึกษาเพื่อเข้าสู่การรับราชการและการศึกษาทางด้านศีลธรรมเปลี่ยนแปลงเป็นการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้และความตระหนักรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองภายในประเทศ (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.257-260) ความเชื่อเกี่ยวกับครูเริ่มมีพัฒนาเกิดขึ้นจากการเกิดโรงเรียน

ความเชื่อเกี่ยวกับครูในฐานะผู้อบรมความรู้ความสามารถ สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการเรียนเพื่อสร้างองค์ความรู้ บทบาทการนับถือครูในฐานะการเคารพบูชาในฐานะตัวแทนของศาสนาเปลี่ยนแปลงเป็นการนับถือผู้ขัดเกลาอบรมให้ความรู้ ให้ความสำคัญทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ มีโอกาสในการพัฒนาความรู้และความสามารถตนเองให้มีความทันสมัย (ยนต์ ชุ่มจิต, 2547, น.73-75)

ครูถูกยกฐานะขึ้นมาด้วยการเกิดพิธีกรรมในการปฏิบัติเกี่ยวกับครูให้มีความเทียบเคียง โดยได้รับอิทธิพลมาจากครุตนตรีในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติต่อครูยังแสดงความเคารพนอบน้อม โดยนำเอาความเชื่อและพิธีกรรมในครุทางด้านดนตรี มาร่วมกับครูผู้จัดการเรียนการสอนเกิดเป็นพิธีไหว้ครู เพื่อแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อผู้เป็นครู แนวคิดนี้เกิดขึ้นภายหลังแนวคิดการเรียนรู้อันที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ครูในสังคมไทยยังผูกติดกับพิธีการไหว้ครูแต่มีการเปลี่ยนแปลงหน้าตาจากการเคารพในฐานะของผู้มีพระคุณและเป็นผู้มอบองค์ความรู้ (กาญจนา นาคสกุล, 2562)

(3) นิยามของความเป็นครู

เริ่มมีการนิยามความเป็นครูในบทบาทที่หลากหลายมากขึ้น จากในอดีต โดยจะเห็นความคาดหวังที่ปรับเปลี่ยนไปตามสมัย ดังนี้ ครู ผู้ทำหน้าที่ในการสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ และแสดงความหมายของครูในฐานะของเครื่องเตือนใจศิษย์ เช่น ผิดเป็นครู แม้การผิดนั้นจะไม่ใช่ตัวบุคคลแต่หมายรวมถึงสิ่งที่สามารถเป็นบทเรียนในการสอนใจได้ด้วยเช่นกัน (มานิต มานิตเจริญ, 2519, น.195 อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2547, น.149)

ครู คือ ผู้ที่มีการศึกษามากหรือมีประสบการณ์มาก โดยอาจมีความเชี่ยวชาญทางด้านศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง ที่สามารถช่วยทำให้บุคคลอื่น ๆ เกิดความเจริญงอกงามและพัฒนาได้ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2547, น. 149)

ครูในฐานะโค้ช ผู้ออกแบบการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนให้มีโอกาสได้สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูให้ความสะดวกในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตั้งคำถาม และช่วยในการสะท้อนการเรียนรู้เพื่อตอบสนองสู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (เพลินดา พรหมบัวศรี และ อรพิน สว่างวัฒนเศรษฐ์, 2560, น.1-2)

นอกจากนี้ยังมีการเอ่ยถึงครูผ่านการเปรียบเทียบ เช่น ครูผู้เป็นแม่พิมพ์ของชาติ ที่ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ครูผู้เป็นผู้ใช้อาวุธลับของชาติ ในการนำองค์ความรู้ไปพัฒนาผู้เรียนให้เป็นที่ตามที่ได้กำหนดไว้ และอื่น ๆ ในความหมายเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งสะท้อนบทบาทการสอน การให้ความรู้ การพัฒนาศักยภาพของตน (ยนต์ ชุ่มจิต, 2547, น.175)

(4) สถาบันการผลิตครู

วัดยังมีบทบาทในการผลิตครูแต่มีบทบาทน้อยลงเมื่อเทียบกับอดีต ภารกิจที่ทำหน้าที่การสอนเป็นบทบาทรองแทน เนื่องจากในยุคนี้สถานที่ในการจัดการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงจากวัดไปเป็นโรงเรียนภายในวัด หากไม่ใช่เนื้อหาเกี่ยวกับด้านของการบวชเรียนนั้น บทบาทการจัดการเรียนการสอนจะสอนด้วยครูประจำโรงเรียน

ตั้งแต่รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงสถาบันการผลิตจากสถาบันอบรมครู ซึ่งเป็นรูปแบบวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ที่มีหน้าที่ในการอบรมความรู้ จริยธรรม จรรยาบรรณ และองค์ความรู้ความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู โดยผู้ที่ทำหน้าที่ครูนั้นจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ และมีความสามารถมากเพียงพอที่จะผ่านการทดสอบใบประกอบวิชาชีพ ซึ่งใบประกอบวิชาชีพนั้นนับเป็นหนึ่งในกรรับรองความสามารถของผู้ประกอบวิชาชีพครู

(5) วิธีประกอบสร้างความเป็นครู

ภาพครูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางชาติตะวันตก และจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งมีผลต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมทางด้านการบริหารงานราชการ อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงจากองค์ความรู้ของผู้คนในสังคมที่มีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้นสามารถเรียนรู้และหาความรู้ด้วยตนเองได้มากขึ้น ภาพของความเป็นครูในปัจจุบันจึงได้ถูกท้าทายจากแนวคิดที่ทันสมัย เช่น การเรียนรู้ด้วยการจัดกระบวนการเรียนรู้ การเป็นโค้ช การเป็นกระบวนการในการออกแบบการเรียนรู้ให้กับเด็ก

เมื่อมีการเปรียบเทียบจากอดีตครูในรูปแบบดั้งเดิม คือครูที่ให้ความรู้ในทางเดียวและต้องมีการฝากตนเพื่อรับการเรียน แต่ปัจจุบันการฝากตัวเข้าเรียนรู้เป็นหนึ่งในพิธีกรรมประจำปีที่ถูกจัดขึ้นในโรงเรียนโดยที่แม้จุดประสงค์จะมีความใกล้เคียงกัน แต่ฐานะของครูที่ถูกสังคมประกอบสร้างขึ้นมา มีช่องว่างระหว่างการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ที่ต่องกัตถุญ เป็นผู้ที่สามารถสร้างการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในตัวของผู้เรียนได้ ก็จัดเป็นครูประเภทหนึ่งเช่นเดียวกัน

2.1.1.2 การแบ่งตามระบอบการปกครอง

การแบ่งภาพของการศึกษาตามระบอบของการปกครองในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยจะมีองค์ประกอบเกี่ยวกับ สภาพสังคม สถานภาพและบทบาทของครู และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความเป็นครู

2.1.1.2.1 การปกครองแบบพ่อปกครองลูก

(1) สภาพสังคม

การปกครองแบบพ่อปกครองลูกปรากฏให้เห็นชัดในสุโขทัย โดยเป็นการปรากฏให้เห็นสภาพบ้านเมืองการดูแลแบบพ่อปกครองลูก โดยการปกครอง

แบบพ่อปกครองลูก หมายถึง กษัตริย์ทำหน้าที่เปรียบเสมือนพ่อ หัวหน้าของครอบครัวทำหน้าที่ในการดูแลเป็นพ่อของครอบครัวใหญ่ จึงเปรียบพระมหากษัตริย์เป็นพ่อที่ดูแลลูกหรือประชาชนที่อยู่ภายใต้การดูแลการปกครอง จะเห็นได้จากนัยยะจากชื่อต้นของพระมหากษัตริย์ที่แทนด้วยคำว่า “พ่อขุน” ซึ่งคำว่าพ่อขุนนั้นเปรียบเสมือนพ่อที่มีความเมตตาต่อลูก ซึ่งหมายถึงประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี และอีกนัยหนึ่งยังสะท้อนถึงความใกล้ชิดกันระหว่างประชาชนและพระมหากษัตริย์อีกด้วย ซึ่งสังคมในยุคนั้นก็เป็นสังคมที่มีขนาดเล็กเช่นกัน (สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, 2559)

(2) สถานภาพครูและบทบาทของครู

สถานภาพของครู ครูเป็นที่เคารพและบูชาในฐานะตัวแทนที่ถ่ายทอดความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับภาษาบาลี และหลักคำสอน และอยู่ในตำแหน่งของพระสงฆ์ ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้แทนของศาสนาในการสร้างการยึดเหนี่ยวจิตใจ และถ่ายทอดความดีงาม สถานภาพครูในรูปแบบการปกครองเช่นนี้จึงมีสถานภาพที่เป็นกลุ่มที่ไม่มีชนชั้นเป็นที่บูชาของชนชั้นสูงและชนชั้นล่าง (दनัย ไชโยธา, 2546, น.132-134)

บทบาทของครู คือ ผู้ที่สามารถขัดเกลาให้เป็นคนดี สอนคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการประกอบเลี้ยงชีพให้กับตนเองได้ โดยเน้นให้เป็นผู้ที่มีศีลธรรมสามารถที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข และถ่ายทอดความคาดหวังของสังคมให้กับผู้เรียน หรือประชาชนทั่วไปอีกด้วย บทบาทครูเปรียบเสมือนครูและพ่อแม่ที่ให้การดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด (ธวัช ชะอุ่ม, 2020, น. 27-30)

(3) กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตครู

ไม่มีกฎหมายพูดถึงการผลิตครู แต่หน้าที่ครูผูกติดและเชื่อมโยงจากหลักหนึ่งในภารกิจของสงฆ์ในการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านศาสนาให้กับผู้คนที่ได้เรียนรู้

2.1.1.2.2 การปกครองแบบสมมติเทพ

(1) สถาปสังคม

การปกครองแบบสมมติเทพปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา เปรียบพระมหากษัตริย์กับเทพหนึ่งองค์ที่ดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน มีระบบชนชั้นที่ชัดเจนและแข็งแกร่งมาก (दनัย ไชโยธา, 2546)

(2) สถานภาพครูและบทบาทของครู

สถานภาพครูในสังคมเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความองค์ความรู้ตามความเชี่ยวชาญให้กับผู้ที่มาฝากตัวเป็นศิษย์ได้ นับเป็นชนชั้นที่ได้รับการยอมรับจากสังคม และจัดเป็นชนชั้นที่ได้รับความนับถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นสงฆ์จะได้เป็นชนชั้นพิเศษที่ทุกคนจะต้องเคารพ ให้การยอมรับนับถือ (दनัย ไชโยธา, 2546)

(3) กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตครู

ด้านกฎหมายยังคงเหมือนกับการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ไม่มีกฎหมายเกี่ยวข้องกับการผลิตครูโดยตรง มีเพียงบทบาทของพระสงฆ์ในการสนับสนุนการศึกษาทางด้านศาสนาตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา

2.1.1.2.3 การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

(1) สถาปสังคม

รัชกาลที่ 4 พยายามพัฒนาประเทศด้วยการรับวัฒนธรรมตะวันตกมาประกอบและเล็งเห็นว่าวิทยาการและความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกเป็นสิ่งจำเป็นต่ออนาคตของไทยและต้องการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยยิ่งขึ้น (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.150) ต่อมา การเกิดขึ้นสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งมีข้อเสียเปรียบที่ถูกระบุในสัญญาระหว่างไทยกับชาติตะวันตก (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.173-182) ภายหลังของการเกิดสนธิสัญญานี้ภายในประเทศไทยแล้ว ทำให้เกิดการตื่นตัวกับการศึกษาที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนในชาติให้มีความรู้ความสามารถทัดเทียมกับชาติทางตะวันตกและในด้านเศรษฐกิจปรับตัวจากการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อค้าขายเพิ่มขึ้น

รัชกาลที่ 4 มีความพยายามปรับปรุงประเทศให้มีความศิวิไลซ์เพื่อให้เทียบเคียงกับชาติตะวันตก จึงมีการสนับสนุนให้ข้าราชการ เจ้านาย และเชื้อพระวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อนำความรู้ชาติตะวันตกกลับมาเพื่อพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้าทัดเทียมตะวันตก (दनัย ไชยโยธา, 2546) ส่งผลให้ในเวลาต่อมาจะมีจำนวนกลุ่มสามัญชนมากขึ้นที่สามารถเข้าถึงการศึกษาระดับที่สูงขึ้นจากการศึกษาต่อจากต่างประเทศและรับราชการกันเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มของประชาชนทั่วไปกับเจ้านาย และพระราชวงศ์ อันเนื่องมาจากเจ้านายบางคนยังไม่คุ้นชินกับการเปลี่ยนแปลงการของระบบสังคมจากรัชกาลที่ 5 ที่ทำการเลิกทาส

การเปลี่ยนแปลงเลิกทาสในรัชกาลที่ 5 ส่งผลต่อเจ้านายบางคนในการวางตัวที่ไม่สามารถที่จะปรับตนเองให้มีความเท่าเทียมกับกลุ่มประชาชนได้ ยิ่งวางตัวเป็นนายและเป็นบ่าว หรือคนรับใช้ ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถเข้าถึงการศึกษที่ดีและมีคุณภาพได้อย่างเท่าเทียม เพราะเดิมที่ช่องว่างการศึกษาได้ถูกจำกัดเป็นวงแคบ แม้ว่าจะมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจเรื่องของการสร้างการศึกษาเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการศึกษามากขึ้น แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังอยู่ที่ชนชั้นนำ จากการตั้งโรงเรียนฝึกหัดมหาดเล็ก (दनัย ไชยโยธา, 2546)

ช่วงรัชกาลที่ 6 พยายามปฏิรูปให้บ้านเมืองมีความทันสมัย โดยการศึกษาขั้นต้น (มูลศึกษา) เป็นการศึกษาที่บังคับให้ทุกคนต้องศึกษาและเห็นควรว่าต้องมี

สถานที่เรียนทุกตำบล เพื่อให้เพียงพอสำหรับผู้เรียน และการศึกษาในชั้นที่สูงขึ้นไปตั้งแต่ประถม มัธยม และอุดมศึกษา สามารถเลือกเรียนได้ตามทรัพย์ของตนเอง โดยตั้งโรงเรียนไว้ในชุมชนตาม ความต้องการของท้องถิ่น (दन्य षाययोथा, 2546, น.215) ในรัชกาลที่ 5 ปี 2430 ได้ตั้งกรม ศึกษาธิการ ขึ้นเพื่อรับผิดชอบงานด้านการศึกษาโดยตรง และต่อมาได้จัดตั้งกรมธรรมการขึ้น เพื่อ ดูแลการศึกษาและศาสนา จากนั้นได้ยกระดับเป็นกระทรวงธรรมการ เพื่อรับผิดชอบการจัดการศึกษา ของชาติ (दन्य षाययोथा, 2546, น.221) ต่อมาเกิดกระทรวงศึกษาธิการ และมีการจัดการศึกษาให้กับ ประชาชนทั่วไปทุกชนชั้น และยกระดับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของรัชกาลที่ 5 เป็น จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยใน ปี 2464 และเกิดพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นเป็นฉบับแรก โดยให้เด็กทุกคนเข้า โรงเรียนประถมศึกษาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และจะมีการปรับหากผู้ปกครองมีการฝ่าฝืน (दन्य षाय योथा, 2546, น.166-167) โดยวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาเพื่อให้สามารถอ่านออกและเขียนได้ ในระดับชั้นประถมศึกษา (दन्य षाययोथा, 2546, น.216-217)

นอกจากนี้ได้สร้างโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้นเพื่อสอน เจ้านายที่จะใช้ในการสื่อสารกับชาติตะวันตก ภายหลังโรงเรียนนายทหารมหาดเล็กถูกเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนพลเรือน เน้นการสอนเพื่อเข้ารับราชการพลเรือน แต่ยังคงเน้นการจัดการศึกษาให้กับพระ ราชวงศ์และชนชั้นสูง แต่โรงเรียนสำหรับราษฎรแห่งแรกที่เปิด คือ โรงเรียนวัดมทรณพาราม เพื่อให้ ประชาชนสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ โดยมุ่งการขยายโรงเรียนเรียนไปตามวัดต่าง ๆ โดย รัฐบาลกับวัดให้ความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ประชาชนยังมีความใกล้ชิดกับพุทธ ศาสนา และส่งเสริมให้พุทธศาสนาได้ก้าวหน้าต่อไป และสนับสนุนให้ฝ่ายสงฆ์เข้าใจบทบาทของ ตนเองต่อการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนอีกด้วย สำหรับด้านศาสนาเกิดพระราชบัญญัติการ ปกครองคณะสงฆ์ขึ้น โดยเนื้อความที่สำคัญ คือ มีการกำหนดให้พระสังฆราช เป็นประมุขและเป็น ผู้บังคับบัญชาสูงสุดฝ่ายคณะสงฆ์ ซึ่งเทียบกับตำแหน่งคณะเสนาบดีในขณะนั้น (दन्य षाययोथा, 2546, น.227-228)

(2) สถานภาพครูและบทบาทของครู

สถานภาพครูในสังคมเริ่มมีบทบาทของครูในฐานะนักบวช ศาสนา และบุคคลธรรมดาผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามาศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งเป็นสถาบัน การผลิตข้าราชการผู้มีความรู้ในการพัฒนา เป็นช่วงคาบเกี่ยวในการเปลี่ยนผ่านระหว่างครูใน ฐานะภิกษุ เป็นครูที่เป็นประชาชนผู้มีความรู้ โดยเริ่มบุคคลธรรมดาเข้ามาทำหน้าที่ในการช่วยภิกษุใน การสอนองค์ความรู้ให้กับนักเรียน

(3) กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตครู

บริบททางสังคมของการศึกษาไทยในสมบูรณาญาสิทธิราชย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เน้นการพัฒนาและความก้าวหน้าทางด้านความรู้ ความสามารถ และเทคโนโลยีภายในประเทศที่ส่งผลสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตน ความคิด ความเชื่อของคนในสังคม และการเปลี่ยนแปลงการวางรากฐานเกี่ยวกับการศึกษา จากเดิมที่การศึกษามีเพียงกลุ่มของผู้ที่มีอำนาจความสามารถในการเข้าถึง เปลี่ยนการสร้างการศึกษาภาคบังคับที่ทำให้แนวคิดเรื่องของการพัฒนาให้เป็นประเทศที่ศิวิไลซ์ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนให้มีการเรียนภาษาต่างชาติที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน เพื่อรองรับการรับมือจากชาติอื่น ๆ ที่จะเข้ามาพบไทยในช่วงนั้น

จุดเปลี่ยนที่สำคัญและเป็นรูปธรรมอีกส่วนหนึ่งคือการเกิดกรมธรรมการ หน่วยงานที่ดูแลเกี่ยวกับการศึกษา ต่อมาได้ยกระดับเป็นกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลเกี่ยวกับการศึกษาให้สามารถเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.221) เพื่อที่จะรองรับนโยบายในการขับเคลื่อนการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพแล้วนั้น นอกจากมีผู้กำกับดูแลแล้ว ยังมีการสนับสนุนให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น เช่น การเปิดมหาวิทยาลัยขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อะไรที่ทัดเทียมกับชาติตะวันตก เพื่อยกระดับความรู้ความสามารถของผู้คนในชาติเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเกิดโรงเรียนที่ผู้คนทั่วไปสามารถเข้าไปรับการศึกษาได้อีกด้วย นั่นคือการเกิดขึ้นของโรงเรียนจากคณะมิชชันนารี นั่นคือ โรงเรียนสำหรับบอยสกูลศึกษา จึงเห็นได้ว่าในช่วงนั้นการเกิดขึ้นของโรงเรียนต่าง ๆ เป็นไปเพื่อการสนับสนุนต่อแนวคิดของการพัฒนาบุคลากรในประเทศให้มีความก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ ได้ (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.218-221)

แม้จะมีการสนับสนุนเกี่ยวกับการศึกษาที่เข้าถึงราษฎรที่เพิ่มขึ้น การเรียนรู้ถูกขยายไปยังโรงเรียนที่เพิ่มมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ยังเกิดขึ้นตามและเป็นหัวใจหลักในการขยายการเรียนรู้ในสมัยนั้นคือการใช้วัด ซึ่งเดิมทีเป็นสถานที่ในการเรียนรู้ขีดเกล้าเกี่ยวกับพุทธศาสนาและการขีดเกล้าทางสังคมอยู่แล้วได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นการเกิดขึ้นของโรงเรียนภายใต้การกำกับดูแลของวัด โดยยังมีการถ่ายทอดเนื้อหาทางด้านพุทธศาสนาผสมรวมอยู่เช่นกัน เนื่องจากไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าประเทศไทยกับเรื่องของพุทธศาสนาแต่แรกเริ่มถูกผูกโยงเข้าไปในชีวิตประจำวันจนเกิดเป็นวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งต่อมานั้นในคณะสงฆ์กันเองก็มีการเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดสงฆ์ร่วมกันเพิ่มเติมให้ระบุถึงหน้าที่ของการกำกับดูแลการเรียนรู้ การให้การศึกษาแก่ผู้คนในสังคมก็เป็นหนึ่งในกิจของสงฆ์ที่พึงกระทำด้วยเช่นกัน (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.227-228)

2.1.1.2.4 การปกครองแบบประชาธิปไตย

(1) สภาพสังคม

การศึกษาหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 รูปแบบของการปกครองถูกเปลี่ยนแปลงจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้เรื่องของการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาของประชาชนทั้งหมดสูงมากขึ้น รวมทั้งอิทธิพลตั้งแต่ในช่วงสมัย รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาที่ต้องการพัฒนาประเทศไทยให้มีความศิวิไลซ์ทัดเทียมกับประเทศทางด้านตะวันตก รวมทั้งในข้อเรียกร้องจากคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้ทำการยึดอำนาจและแสดงเจตจำนงในขณะนั้น แสดงให้เห็นถึงหลัก 6 ประการ ในการเรียกร้องสิทธิเพื่อให้เกิดประชาธิปไตยให้กับประชาชน (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.257-260) หนึ่งในหลักเกณฑ์ดังกล่าว คือ เรื่องของการศึกษา ที่ต้องการให้มีการจัดการศึกษาให้กับประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

ความเท่าเทียมที่คณะราษฎรได้เรียกร้อง หมายถึง การได้ใช้เสรีภาพของตนเองอย่างเต็มที่ トラบเท่าที่ไม่ไปกระทบกับกับสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ตามที่คณะราษฎร ซึ่งตรงกับหลักความเสมอภาคในข้อเรียกร้องของหลัก 6 ประการ เนื่องจากสภาพสังคมในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มของผู้มีอำนาจ หรือกลุ่มของผู้นำประเทศ เจ้านาย กับ ประชาชนทั่วไป ซึ่งหลักการศึกษาได้เชื่อมโยงกับหลักความเสมอภาค ให้ความหมายถึง การให้คนซึ่งอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย สามารถที่จะเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเสมอหน้ากัน สามารถใช้สิทธิของตนเองได้อย่างเต็มความสามารถ (दनัย ไชยโยธา, 2546)

ประเด็นที่นำมาสู่ข้อเรียกร้องด้านการศึกษาในหลัก 6 ประการ ดังกล่าวมาจากตั้งแต่ช่วงของรัชกาลที่ 4 จะมีความพยายามปรับปรุงประเทศไทยให้มีความศิวิไลซ์เพื่อให้เทียบเคียงกับชาติตะวันตก จึงมีการสนับสนุนให้ข้าราชการ เจ้านาย และเชื้อพระวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อนำองค์ความรู้แบบชาติตะวันตกกลับมาเพื่อพัฒนาประเทศให้ดีขึ้น เป็นผลให้ต่อมากลุ่มสามัญชนจำนวนมากขึ้นกว่าเดิมก็สามารถเข้าถึงการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นจากการศึกษาต่อจากต่างประเทศและเข้ารับราชการกันเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มของประชาชนทั่วไปกับเจ้านาย และพระราชวงศ์ อันเนื่องมาจากเจ้านายบางคนยังไม่คุ้นชินกับการเปลี่ยนแปลงการของระบบสังคมจากรัชกาลที่ 5 ที่ทำการเลิกทาส (दनัย ไชยโยธา, 2546)

เจ้านายบางคนไม่สามารถที่จะปรับตนเองให้มีความเท่าเทียมกับกลุ่มประชาชนได้ นั่นคือเรื่องของการวางตัวในสังคมที่ยังวางตัวเป็นนายและเป็นบ่าว หรือคนรับใช้ ซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถเข้าถึงการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพได้อย่างเท่าเทียม (दनัย ไชยโยธา, 2546)

ประเด็นดังกล่าวทำให้เกิดข้อเรียกร้องที่คณะราษฎรได้ดำเนินการในการจัดทำในหลัก 6 ประการที่ได้เรียกร้องถึงประเด็นการศึกษาที่ต้องการให้มีการกระจายการศึกษาให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ในจำนวนที่มากขึ้น ประกอบกับการเรียกร้องสิ่งนี้นั้นทำให้เกิดเป็นที่มาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีหัวข้อที่ระบุถึงเรื่องการศึกษาที่ชัดเจนและเสนอขึ้นเป็นแผนการศึกษาชาติเพื่อรองรับนโยบายต่าง ๆ ซึ่งนโยบายเหล่านี้ถูกออกโดยกระทรวงศึกษาธิการ ที่เดิมที่เคยถูกควบรวมกับกรมธรรมการ ที่ดูแลเกี่ยวกับทั้งศาสนาและการศึกษา (दनัย ไชยโยธา, 2546) คณะราษฎรผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้เสนอข้อเรียกร้องด้วยหลัก 6 ประการ ซึ่งเรียกร้องซึ่งเอกราช ความปลอดภัย เศรษฐกิจ ความเสมอภาค เสรีภาพและการศึกษา (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.257-260) ภายหลังปี 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นโดยเปลี่ยนผ่านจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบประชาธิปไตย หมายถึง การมีสิทธิและเสรีภาพในการปฏิบัติต่อผู้คนในสังคมได้เท่าเทียมกันถ้วนหน้า

ข้อเรียกร้องหลัก 6 ประการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับสังคมเป็นจำนวนมาก โดยเน้นการพัฒนาคนโดยพยายามขยายโอกาสในการเรียนรู้ให้เข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น เกิดการใช้กฎหมายที่เกิดขึ้นเป็นกิจลักษณะเพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยเป้าหมายในการเรียกร้องเน้นเพื่อให้คนมีการศึกษาที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้าใจทางด้านการเมืองการปกครองในรูปแบบใหม่ผ่านการเรียนรู้ทางสื่อ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.34)

จากเหตุการณ์ข้างต้น ในปี 2475 เกิดรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยขึ้น และเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศขึ้น ตั้งแต่ปี 2504 ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้นจะมีจุดประสงค์ในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา โดยมีการจัดทำขึ้นใหม่ทุก ๆ 5 ปี (दनัย ไชยโยธา, 2546, น.297-303)

(2) สถานภาพครูและบทบาทของครู

ครู ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ปฏิบัติหน้าที่ในการสั่งสอนความรู้ ทักษะ และการขัดเกลาทางสังคมให้กับศิษย์ และการเกิดขึ้นของสถาบันการผลิตครูต่าง ๆ นอกจากที่ จะมีหน้าที่ในการผลิตครูเพื่อที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่สอนตามนโยบายของชาติไทยแล้ว เมื่อสถาบันการผลิตครูมีเพิ่มมากขึ้นสิ่งที่ต้องตามมาคือการควบคุมคุณภาพของความเป็นครูไทยเพื่อให้ทุกสถาบันนั้นสามารถที่จะผลิตครูที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกัน ซึ่งการกำหนดคุณสมบัติเหล่านั้นก่อให้เกิดเป็นการให้ความหมายต่อบทบาทของครู ความเป็นครูของสังคมไทยที่คาดหวังต่อผู้ประกอบการวิชาชีพ ซึ่งในสถาบันต่าง ๆ นี้ต้องมีการปรับตัวเพื่อที่จะผลิตบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทยด้วยเช่นกัน นับว่าครูเป็นอาชีพที่ได้รับการยกย่องในสังคม

(3) กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตครู

1. หลัก 6 ประการของคณะราษฎร มีใจความที่สำคัญ

ดังต่อไปนี้ (दनัย ไซโยธา, 2546, น.257-260)

- 1.1. เอกราช: รักษาเอกราชของประเทศให้มั่นคง
- 1.2. ความปลอดภัย: ความรู้สึกปลอดภัยให้กับคนในชาติ
- 1.3. เศรษฐกิจ: ส่งเสริมให้คนมีงานทำ ไม่อดอยาก
- 1.4. เสมอภาค: ราษฎรมีสิทธิเสมอหน้ากัน
- 1.5. เสรีภาพ: มีความอิสระไม่ขัดต่อหลักการทั้งสี่ข้างต้น
- 1.6. การศึกษา: จัดการศึกษาให้คนอย่างทั่วถึงและเต็มที่

หลัก 6 ประการ การศึกษาเป็นหนึ่งในหลักการที่กระตุ้นให้

เกิดการผลิตครูเพิ่มขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของข้อเรียกร้อง เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึง การเรียนรู้ของประชากรเพิ่มขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่จะมีองค์ความรู้ที่เพิ่มขึ้นมีความเข้าใจที่ เท่าทันเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองอีกด้วย รวมทั้งเป็นที่มาของการจัดตั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับแรกขึ้นอีกด้วย

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

มีความต้องการบุคลากรครูในอัตราที่สูงขึ้นเพื่อรองรับ ยุทธศาสตร์ชาติจึงเกิดสถาบันการผลิตครูขึ้นมาหลายแห่ง โดยสถาบันที่มีความเก่าแก่ที่สุด คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ซึ่งเกิดขึ้นมาในปี 2435 เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่เข้ามามีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและได้มีการยกระดับขึ้นเป็น โรงเรียนสอนครูชั้นสูง เพื่อพัฒนาบุคลากรครูเพื่อปฏิบัติหน้าที่สอน นอกจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครแล้วยังมีอีกหลายสถาบันที่มีบทบาทในสำคัญในการผลิตครูจนถึงปัจจุบัน เช่น คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3. แผนการศึกษาชาติ

ตั้งแต่ปี 2475 และมีการปรับปรุงแก้ไข ตัวอย่างของ เป้าหมายที่สำคัญ ของแผนการศึกษาในแต่ละฉบับ (दनัย ไซโยธา, 2546, น.304-307)

ฉบับปี 2475 ส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงการศึกษา ตามอัตภาพของตนเอง ให้การศึกษาทั้งสายสามัญและวิสามัญ เพื่อประกอบอาชีพให้กับบ้านเมือง

ฉบับปี 2494 ส่งเสริมการศึกษาในภูมิภาคขยายเรื่อง การศึกษาจากการให้การศึกษาแก่เด็ก เป็นการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไปให้สามารถเรียนรู้ได้แม้ว่า ช่วงวัยจะเลยจากการเรียนในโรงเรียน

ฉบับปี 2503 ส่งเสริมให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษา โดยรัฐจัดการศึกษาด้านจริยศึกษา พุทธศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ปรับให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ 7 ปี จนกว่าเด็กจะอายุครบ 15 ปี

ฉบับปี 2520 ส่งเสริมการศึกษาภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียนให้เกิดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ให้รู้จักตนเองเข้าใจสังคม นำความรู้มาแก้ไข ปัญหาชีวิตของตนเอง ต่อมาฉบับที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงคือ

ฉบับปี 2542 ฉบับที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมด้วยแผนพัฒนาการศึกษาชาติที่เริ่มระบุถึงคุณภาพของครู และคุณภาพการศึกษา

ฉบับปี 2552 มีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมและมีคุณภาพ และเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการศึกษา โดยมีการพูดถึงบทบาทของครูไว้ว่า เป็นผู้ที่มีทักษะความรู้ตามมาตรฐานวิชาชีพ มีจิตวิญญาณความเป็นครู เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และสามารถใช้นวัตกรรมเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

ฉบับปี 2560 เป็นฉบับปัจจุบัน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนให้ทันตามการเปลี่ยนแปลงของยุค 4.0 เป็นผู้ที่มีทักษะตามศตวรรษที่ 21 เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา สอดคล้องกับหลักการพัฒนามนุษย์ตามเศรษฐกิจพอเพียง ก้าวทันโลกและเศรษฐกิจ รวมทั้งเท่าทันกับการปฏิวัติดิจิทัล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

4. พระราชบัญญัติวิชาชีพครูและสภาการศึกษา

พระราชบัญญัติวิชาชีพครูและสภาการศึกษา พ.ศ.2546 กำหนดว่าผู้ประกอบวิชาชีพครูนั้น จำเป็นที่จะต้องได้รับการรองรับด้วยการมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู เพื่อเป็นรับรองคุณสมบัติและความสามารถในการปฏิบัติงานให้มีทั้งองค์ความรู้ และจริยธรรมตามที่วิชาชีพครูพึงมีการรับรองให้ได้มาใบประกอบวิชาชีพครูนั้น แบ่งเป็น 2 รูปแบบดังต่อไปนี้ (ธีรศักดิ์ อัครบรรเดซ, 2544, น.51-53)

1. สมาชิกคุรุสภา ก่อนวันที่ 12 มิถุนายน 2546 จะได้รับใบประกอบวิชาชีพครูทันที
2. ผู้มีคุณสมบัติที่สามารถขอการรับรองใบประกอบวิชาชีพได้ โดยปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการศึกษาในตำแหน่ง ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ทำหน้าที่พัฒนาและประเมินผลการศึกษา

2.1.2 แนวคิดความเป็นครูไทย

แนวคิดความเป็นครู “ครู” ในการให้ความหมายทางวาทกรรมและการถือครองอำนาจสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ คือครูแบบดั้งเดิม (Traditional) ซึ่งให้ความหมายถึงการถือครองอำนาจในชั้นเรียน การรักษาระยะห่างของความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน รวมทั้งความพยายามในการจัดการชั้นเรียนตั้งแต่ต้นจนกระทั่งจบคาบเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นไปตามการจัดการออกแบบชั้นเรียนของตนเอง ซึ่งยังมีครูอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถเรียกได้ว่า ครูรูปแบบใหม่ (Modern teacher) เป็นหนึ่งในเส้นทางใหม่ของบทบาทครูในรูปแบบการจัดการชั้นเรียนที่เปลี่ยนแปลงไปให้เน้นการเสริมพลังอำนาจให้กับผู้เรียนได้มีโอกาสตอบสนองต่อชั้นเรียน ด้วยการจัดการเรียนแบบสนทนากลุ่มย่อยการพูดคุย เพื่อแบ่งปันอำนาจในชั้นเรียนให้กับนักเรียนเพิ่มมากขึ้น (Gale, 1996)

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้นิยามครู ในรูปแบบครูดั้งเดิม (Traditional teacher) เนื่องจากเมื่อพิจารณาถึงแนวทางการพัฒนาครูในอนาคตให้เป็นไปตามศตวรรษที่ 21 เป็นการเปลี่ยนผ่านจากครูที่ทำหน้าที่เป็นผู้สอน ผู้เน้นวิธีการบรรยายเพื่อสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจให้กับนักเรียนมาเป็นรูปแบบของครูที่ทำหน้าที่เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ด้วยการใช้ทักษะการจัดการกระบวนการเรียนรู้และทักษะการโค้ชให้กับผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายของศตวรรษที่ 21 ซึ่งแนวทางในการพัฒนาครูนี้ได้แสดงให้เห็นภาพของอาชีพครูในบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันว่ายังเป็นครูรูปแบบดั้งเดิมที่ใช้รูปแบบการสอนด้วยการจัดการชั้นเรียนของตนเองเพื่อถ่ายทอดข้อมูล ซึ่งเป็นประโยชน์แก่นักเรียน (พนมนคร มีราคา, 2560, น. 23-28)

“ครู” ในบริบทไทยมีที่มา ดังนี้ เดิมทีผู้ที่ทำหน้าที่ครูในสังคมไทย คือ พระภิกษุจากการเรียนการสอนในช่วงแรกของไทยจัดขึ้นที่วัดเป็นหลัก หรือนอกจากวัดแล้วผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ได้จะต้องเป็นผู้รู้ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ เช่น นายช่าง ผู้ถ่ายทอดความรู้ทางด้านงานฝีมือให้กับลูกศิษย์ต่อมาเมื่อการศึกษาไทยมีพัฒนาการที่มากขึ้นนอกจากครูและนายช่างผู้รู้ต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้มีไม่เพียงพอต่อความต้องการในการเรียนรู้เพื่อความก้าวหน้าทางด้านวิชาชีพ (दनัย ไชโยธา, 2546)

ต่อมาจัดตั้งสถาบันผลิตครูแห่งแรกของประเทศไทย คือ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ปี 2453 ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ส่งเสริมการผลิตครูให้เพียงพอกับความต้องการเรียนรู้ ดังนั้นจึงเริ่มมีการตั้งสถาบันการผลิตครูขึ้นอย่างเป็นทางการขึ้น (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ม.ป.ป.) ภายหลังการเกิดหลัก 6 ประการของคณะราษฎรเกี่ยวกับการขยายการศึกษาและเปิดโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาสามารถเข้าถึงเด็กได้มากขึ้น (दनัย ไชโยธา, 2546, น.257-260)

เพื่อเตรียมพร้อมรองรับกับยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ หรือยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ได้ทำหน้าที่

สนับสนุนและเสริมกำลังในการผลิตเพิ่มขึ้น และยกระดับขึ้นเป็นโรงเรียนสอนครูชั้นสูง เพื่อพัฒนาบุคลากรครูเพื่อปฏิบัติหน้าที่สอน นอกจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครแล้วยังมีอีกหลายสถาบันที่มีบทบาทในสำคัญในการผลิตครูจนมาถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับการเกิดของ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่แยกตัวจากคณะอักษรศาสตร์ มาเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งสนับสนุนเกี่ยวกับการสร้างการผลิตครูชั้นในปี 2500 (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ม.ป.ป.) และคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเช่นเดียวกันว่าเดิมทีนั้นเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดตั้งขึ้นในปี 2492 เช่นเดียวกัน (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ม.ป.ป.)

บริบทครุตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ให้คำจำกัดความของ “ครู” ว่าเป็นบุคลากรวิชาชีพที่ทำหน้าที่การสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกับ “คณาจารย์” ที่ทำหน้าที่ในการสอนและการวิจัยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา หากพิจารณาจากคำศัพท์โดยตรงจะแปลว่า ครูมาจากคำว่า ครู มีความหมายว่าหนัก อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องทำงานหนักที่จะต้องแบกรับความคาดหวังของสังคมในการส่งต่อความคาดหวัง ค่านิยมให้กับนักเรียน ครูถูกความคาดหวังทั้งความสำคัญ บทบาทความรับผิดชอบ จรรยาบรรณและคุณธรรมที่จะเป็นแบบอย่างได้กับนักเรียน (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544)

งานของธีรศักดิ์ อัครบวร (2544) แบ่งความคาดหวังของสังคมไทยต่อบทบาทหน้าที่ของครูไทย ออกเป็น 5 ส่วนคือ 1) ต้องรักษาความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจที่พัฒนาแล้ว 2) กลายเป็นมิตรที่ดีกับผู้เรียน 3) ผู้รู้แจ้งรู้จริงเพื่อนำทางปัญญาและวิญญาน 4) ผู้ที่มีศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิต รูปแบบของคุณงามความดีของผู้เรียน 5) ผู้ค้ำจุนและดำรงความเป็นไทย รวมทั้งบทบาทครูต้องเป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียน จึงเป็นหนึ่งในสาเหตุที่อาชีพครูเป็นอาชีพที่ไม่ใช่ใครก็สามารถมาทำอาชีพนี้ได้ เป็นอาชีพที่มีความหมายและมีคุณค่าในตัวเอง ต้องมีความรักและความอดทนในการประกอบอาชีพเนื่องจากเป็นอาชีพที่มีงานหนัก (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544)

ลักษณะที่กล่าวมาของความคาดหวังในครูไทยจะเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับงานวิจัยอนาคตภาพครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2560–2569) ที่พูดถึงครูไทยในอนาคตที่ยังคงต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน โดยดำเนินชีวิตสามารถรักษาดนบนหลักไตรสิกขา และประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันได้ รวมทั้งต้องมีความรู้รอบและรู้จักเพื่อที่จะพัฒนาความคิดขั้นสูงให้กับนักเรียนต่อไปได้ ยึดจรรยาบรรณ และมีจิตวิญญาณของความเป็นครู อีก 10 ปีข้างหน้า ในด้านการรู้คิด มีความรู้ รอบรู้ รู้ลึก มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาเป็นพื้นฐาน มีความสามารถในการคิดขั้นสูง และการตัดสินใจ ในส่วนด้านจิตใจ นอกจากจะมีคุณธรรมจริยธรรม จรรยาบรรณความเป็นครู จิตวิญญาณความเป็นครู เป็นพื้นฐานแล้ว ครูจะต้องมีจิตสาธารณะ เข้าใจในความแตกต่างทาง

วัฒนธรรม และมีความรับผิดชอบต่อผู้เรียน มีทักษะการปรับตัวต่อการเรียนรู้และสังคม แนวทางในการพัฒนาครูไทยในทศวรรษหน้า (วิไลลักษณ์ ลังกา, 2559, น.36)

ในงานวิจัยเรื่องอนาคตภาพครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2560–2569) ของวิไลลักษณ์ ลังกา นำเสนอเพิ่มเติมในประเด็นความเป็นครูนอกจากครูที่ต้องปรับตัวให้มีทักษะและความสามารถสำหรับอนาคตเพิ่มขึ้นแล้วยังเรียกร้องให้สถาบันผลิตบุคลากรครูมีส่วนร่วมในการร่วมพัฒนาครูไทยเพื่อส่งเสริมครูให้มีคุณสมบัติตรงกับคุณลักษณะของครูในทศวรรษหน้า ด้วยการพัฒนาหลักสูตรการผลิตครู จัดหลักสูตรในการพัฒนาคุณลักษณะให้กับผู้ประกอบวิชาชีพครู โดยให้ความสำคัญเรื่องไตรสิกขาและเศรษฐกิจพอเพียงที่จะเป็นจุดเน้นในอนาคต นอกจากนี้ยังเรียกร้องไปในระดับของกระทรวงศึกษาธิการที่มีอำนาจในการสั่งการให้กับสถานศึกษาให้เข้าใจถึงไตรสิกขาและเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งทักษะอื่น ที่จะมาช่วยพัฒนาให้วิชาชีพครูสามารถพัฒนาได้อย่างครอบคลุมในหลายมิติที่เกี่ยวข้องกับการทำงานวิชาชีพครู (วิไลลักษณ์ ลังกา, 2559, น.36-37)

รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 กับอนาคตภาพครูไทยในทศวรรษหน้า ซึ่งนำหลักการพัฒนาทุกมิติของสังคมไทยและการพัฒนามนุษย์ เพื่อที่จะให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกันนั้นจึงได้มีการวิจัยเพื่อสนับสนุนให้เกิดการปรับตัวของผู้ประกอบวิชาชีพครูไทยในอนาคตที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดเจตนารมณ์ของสังคมหรือสถาบันซึ่งนับเป็นระบบสังคมอย่างหนึ่งไปสู่ผู้เรียนอีกด้วย และจุดมุ่งหมายของแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการมีความพยายามสนับสนุนให้ครูปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และสามารถพัฒนานักเรียนได้อย่างจริงจังเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560, น.47-48)

2.2 พิธีการไหว้ครู

การไหว้เป็นสิ่งที่ผู้น้อยแสดงถึงความเคารพแก่ผู้ใหญ่ หรือผู้ที่เป็นผู้ใหญ่กว่าตนเอง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน (สุนันท์ อยู่คงดี, 2548) พิธีกรรมไหว้ครูนับเป็นวัฒนธรรมที่งดงาม นอกจากแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทีของศิษย์ที่มีต่อครูแล้วยังเป็นสะพานช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างครูและศิษย์อีกด้วย และกระตุ้นครูและศิษย์ได้ตระหนักถึงบทบาทของตนเอง (สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562) เดิมทีคนไทยถูกปลูกฝังให้เป็นผู้ที่มีความกตัญญูภายในตนเองอยู่แล้ว และพิธีกรรมไหว้ครูช่วยเน้นย้ำถึงความสำคัญของการศึกษาและการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ผู้ให้ความรู้ ซึ่งผู้ให้ความรู้นั้นไม่ได้หมายถึงครูแค่เพียงอย่างเดียวแต่

ยังหมายถึง หนังสือ ที่ผู้เรียนจะต้องให้การเคารพ ไม่แสดงพฤติกรรมที่ดูหมิ่นเหยียดหยาม (กาญจนา นาคสกุล, 2562)

2.2.1 ประวัติพิธีการไหว้ครูในโรงเรียน

พิธีกรรมการไหว้ครูเดิมทีในสังคมไทยปฏิบัติเพื่อเป็นการแสดงสัญลักษณ์ถึงการแสดงความเคารพ คารวะ ให้กับผู้สอน โดยเป็นพิธีการไหว้ครูนี้ เป็นประเพณีที่มีการสืบทอดต่อกันมา โดยในอดีตนั้นการไหว้ครูจะมีในทุกสาขา เช่น การไหว้ครูทางด้านศิลปะ การไหว้ครูในงานช่าง การไหว้ครูดนตรี (ชนก สาคริก, 2562) ซึ่งการไหว้ครูในศาสตร์ต่าง ๆ ทางด้านศิลปะ งานช่าง และครูดนตรีนั้นจะเรียกว่า การบูชาครู เนื่องจากในศาสตร์เหล่านั้น จะมีการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพ หรือที่เรียกว่า พ่อแก่ รวมทั้งมีบูชาครูผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นแสดงความระลึกถึง (สุนันท์ อยู่คงดี, 2548)

เดิมทีบริบทการศึกษาประเทศไทยมีการแบ่งเนื้อหาในการเรียนรู้ 2 ส่วนหลัก คือ การศึกษาด้านศาสนาและการศึกษาเกี่ยวกับอาณาจักร (ยนต์ ชุ่มจิต, 2557) ซึ่งสามารถจำแนกผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. พระภิกษุ: นักบวชในศาสนาพุทธที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ทางด้านศาสนา การครองตน วัฒนธรรมความดีงามของศาสนาพุทธเพื่อช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้คนในสังคม และเดิมทีพระภิกษุก็เป็นผู้ทำหน้าที่สอนวิชาความรู้ทั้งทางพุทธศาสนา และวิชาอื่น ๆ เพราะวัดก็ถูกใช้พื้นที่ในการเป็นที่จัดการเรียนการสอนให้กับสามัญชนทั่วไป และผู้ที่มาบวชเรียน

2. นักปราชญ์: นักปราชญ์นับเป็นครูที่เป็นตัวบุคคลธรรมดาที่มีความรู้ในการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ โดยมักเป็นผู้คนที่มีความรู้ในสำนักราชบัณฑิต มีบทบาทในการสอนความรู้ทางด้านอาณาจักร เช่น งานช่าง การเมืองการปกครอง และการทหาร

3. สิ่งศักดิ์สิทธิ์: องค์กรเทพ เทวดา อาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้วที่ประสิทธิประสาทความรู้ให้กับผู้เรียน มักจะเป็นการเรียนรู้อาจารย์ทางด้านวิชาชีพ

เห็นได้ว่า จากข้อมูลเรื่องการไหว้ของสุนันท์ อยู่คงดี ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลทั้งสามกลุ่มนี้จัดเป็นผู้ที่เป็นผู้ใหญ่มากกว่า และควรค่าแก่การเคารพนับถือจากการเป็นผู้ที่อาวุโสกว่าด้วยคุณวุฒิ วิทยุติ และชาติวุฒิ สำหรับครูในสังคมไทยนั้น ให้ความหมายถึงผู้ที่ให้การอบรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ภิกษุ พระมหากษัตริย์ ที่จะต้องให้ความเคารพด้วยการกราบไหว้เพื่อแสดงถึงความเคารพกับผู้มีพระคุณของตนเอง (สุนันท์ อยู่คงดี, 2548)

รวมทั้งจากประวัติศาสตร์การศึกษา ที่อดีตกาลของการศึกษาไทย การจัดการเรียนการสอนครั้งแรกเกิดขึ้นที่วัด ดังนั้นพระภิกษุสงฆ์ จึงนับเป็นครูผู้ให้ความรู้และขัดเกลาเกี่ยวกับพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาบวชเรียน จึงเชื่อว่าพระเป็นครูที่ควรจะได้รับการระลึกถึงและเคารพอยู่เสมอ

(สุนันท์ อยู่คงดี, 2548) นอกจากนี้ศาสตร์อื่น ๆ ที่เป็นวิชาชีพ ก็จำเป็นต้องให้ปราชญ์ผู้รู้ ทำการสอน โดยผู้ที่มีคุณวุฒิอย่างยิ่งในวิชาชีพผนวกกับในอดีตสังคมไทยมีความเชื่อเดิมแต่โบราณในการนับถือ สิ่งเหนือธรรมชาติจึงยังมีกลุ่มคนที่ยังนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และครูผู้ล่วงลับไป

ดังนั้นเพื่อแสดงออกถึงความเคารพของศิษย์ที่มาฝากตัวในการเรียนรู้นั้นจึงได้มีการไหว้ครูเพื่อแสดงความเคารพ และอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อที่จะเริ่มเรียนรู้ และเพื่อความเป็นสิริมงคล ในการเรียนรู้ (สุนันท์ อยู่คงดี, 2548) ในอดีตการไหว้ครูของสถานศึกษาจะทำในวันเข้าเรียนวันแรก เพื่อแสดงถึงการฝากเนื้อฝากตัวเป็นศิษย์ แต่สำหรับการเกิดขึ้นเป็นพิธีกรรม สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นช่วง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งในขณะนั้นทรงผนวชและจำพรรษาที่ วัดนิเวศธรรมประวัติ โดยตอนหนึ่งของหนังสือ “ประวัติอาจารย์” มีเนื้อความดังต่อไปนี้ (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

“เมื่อปีข้าพเจ้าบวชแล้วจึงแพร่หลายไปถึงโรงเรียนทั้งปวง คือ ที่ให้นักเรียนสวด คำนมัสการคุณานุคุณ ข้าพเจ้าไปสังเกตเห็นว่า ในโรงเรียนยังขาดสอนคตินิยม แต่จะให้เทศน์ให้ เด็ก ฟังก็ไม่เข้าใจ เห็นว่าถ้าแต่งเป็นคำกลอนให้เด็กท่องสวดจะดีกว่า ข้าพเจ้าบอกความที่ปรารถนาไปยังพระ ยาศรีสุนทรโวหาร ขอให้ท่านช่วยแต่งคำนมัสการส่งขึ้นไปให้ ท่านก็แต่งให้ตามประสงค์ เป็นคำ นมัสการ 7 บท ขึ้นด้วยบทบาลีแล้วมีกาพย์กลอน เป็นภาษาไทยทุกบท 1 นมัสการพระพุทธเจ้าขึ้นต้น ว่า “องค์ใดพระสัมพุทธ สุวิสุทธิสันดาน” เป็นต้น บท 1 นมัสการพระธรรมเจ้าบท ๑ นมัสการ พระสงฆ์เจ้าบท 1 สามบทนี้ให้เด็กสวดเมื่อเริ่มเรียนตอนเช้า มีคำบูชาคุณบิดามารดาบท 1 บูชาคุณครู บท 1 สำหรับให้สวดเมื่อเริ่มเรียนตอนบ่ายและมีคำบูชาพระคุณพระมหากษัตริย์บท 1 คำ ขอพร เทวดาบท 1 สำหรับใช้สวดเมื่อจะเลิกเรียน.....” ต่อมาการสวดนมัสการคุณานุคุณ ได้กลายเป็นคำสวด ในพิธีไหว้ครูตามโรงเรียนต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

นอกจากนี้เอกสารราชการ หนังสือที่ 15943/2486 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม 2486 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อธิบดีกรมสามัญศึกษาในขณะนั้น ได้แจ้งถึงคณะกรรมการจังหวัดทุก จังหวัดแจ้งเรื่องแบบพิธีไหว้ครู ดังนี้ “เพื่อให้การกระทำพิธีไหว้ครูในโรงเรียนต่าง ๆ ได้เป็นไปใน ระเบียบเดียวกันจึงได้วางแบบพิธีไหว้ครู ดังได้ส่งมาพร้อมหนังสือนี้ ทั้งนี้ให้โรงเรียนถือปฏิบัติโดย อนุโลมสิ่งใดที่ไม่สามารถจะจัดได้ก็ให้ยกเว้นได้ และให้เริ่มปฏิบัติตั้งแต่ภาคต้น ปีการศึกษา 2486 เป็น ต้นไป เฉพาะภาคต้นคณนี้ ให้จัดการประกอบพิธีไหว้ครูในวันพฤหัสบดีที่ 28 พฤษภาคม 2486 ใน ตอนเช้าทุกโรงเรียน” นอกจากนี้มีการกำหนดแบบแผนของพิธี ที่กล่าวถึงการจัดพานดอกไม้ในพิธีการ ไหว้ครู การกำหนดวันจัดพิธีไหว้ครูในวันพฤหัสบดี จากการสืบเนื่องความเชื่อแบบพราหมณ์ คือ เทพเจ้าพฤหัสบดีเป็นอาจารย์ของพระอินทร์และเทวดาอีกหลายองค์ ซึ่งนับว่าเป็นต้นตระกูลของครู

ผู้ให้กำเนิดวิชา จากความเชื่อนี้เองจึงทำให้พิธีไหว้ครูจัดขึ้นในวันพฤหัสบดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

ดังนั้นภายในพิธีการไหว้ครูในสถาบันการศึกษาก็มีการปรับเปลี่ยนจากการไหว้ครูตามศาสตร์อื่น ๆ จากอดีตผู้ที่จะมาฝากตัวเป็นศิษย์จะต้องนำดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้กราบขอครูเพื่อที่จะเป็นศิษย์ก่อนที่ครูจะทำการสอนวิชาความรู้ให้ (กาญจนา นาคสกุล, 2562) ต่อมามีการขยายตัวของโรงเรียน ส่งผลให้มีจำนวนครูและนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นจึงทำให้พิธีการไหว้ครูถูกจัดขึ้นอย่างเป็นทางการมีรูปแบบและมีวัฒนธรรมของการไหว้ครูเกิดขึ้น โดยในพิธีจะมีการจัดบรรเลงเพลงและการมอบพานพุ่มดอกไม้ และเครื่องเคารพบูชา เพื่อแสดงความเคารพในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (กาญจนา นาคสกุล, 2562)

2.2.2 จุดมุ่งหมายพิธีไหว้ครูในโรงเรียน

พิธีกรรมไหว้ครูเกิดขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูและความเคารพนับถือครู มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบทบาทของศิษย์ที่มีต่อครู เนื่องจากสังคมไทยเชื่อว่าพิธีไหว้ครูเกิดขึ้นเพื่อแสดงออกถึงการฝากเนื้อฝากตัวเป็นศิษย์ เพื่อที่จะรับการเรียนรู้จากครู ศิษย์จะต้องทำการบูชาครู เพื่อที่แสดงถึงความเคารพต่อศาสตร์หรือวิชาชีพที่ตั้งใจจะเรียนรู้ (กาญจนา นาคสกุล, 2562) รวมทั้งเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่จะเข้ามาเรียนรู้วิชาในศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีครูผู้ให้ความรู้ได้ถ่ายทอดบทเรียนให้กับผู้เรียน (สุนันท์ อยู่คงดี, 2548)

2.2.3 องค์ประกอบของพิธีไหว้ครูในโรงเรียน

องค์ประกอบภายในพิธีไหว้ครู แสดงถึงระเบียบประเพณีที่ได้มีการส่งต่อกันมาอย่างมีแบบแผน ทั้งในรูปแบบของวัตถุเชิงสัญลักษณ์ หรือพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ วัตถุสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมไหว้ครูภายในโรงเรียนมีทั้งบทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมักปรากฏในช่วงเวลาที่มีความสำคัญของพิธีการ รวมทั้งการใช้น้ำไหว้ครูเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการกราบไหว้บูชาแก่ผู้ที่มีพระคุณอีกด้วย เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความเคารพ (ETC Edu Chula, 2562) นอกจากนี้วัตถุสัญลักษณ์ยังปรากฏในสิ่งอื่น ๆ ที่ประกอบในพิธีอีก เช่น การเลือกใช้สีในพิธีกรรม การจัดโต๊ะหมู่บูชาเพื่อแสดงความเคารพ รวมทั้งการใช้สัญลักษณ์ผ่านการแต่งกายที่สุภาพเมื่อก้าวเข้าสู่พิธีไหว้ครู ที่นับเป็นพิธีที่มีความสำคัญในการฝากตนเป็นผู้เรียน

2.2.3.1 พานไหว้ครู

เพื่อแสดงความกตัญญูและความเคารพนับถือครู โดยภายในพิธีจะมีการจัดบรรเลงเพลง การมอบพานพุ่มดอกไม้ และเครื่องเคารพบูชา เช่น ข้าวตอก ธูปเทียน หญ้าแพรก ดอกเข็ม และดอกมะเขือ ซึ่งเป็นตัวแทนในการสื่อความหมายต่าง ๆ รวมทั้งมีระเบียบอื่น ๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละสถาบันจะมีการจัดขึ้น นับเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งครูและนักเรียนจะต้องอยู่ร่วมกัน

พิธีดังกล่าว (กาญจนา นาคสกุล, 2562) และเอกสารราชการ หนังสือที่ 15943/2486 ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งเป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษาในขณะนั้น ได้มีการกำหนดไว้ว่า “1. พานดอกไม้ มีดอกไม้ หญ้าแพรก คอกมะเขือ จัดให้สวยงามตามสมควร...” โดยความหมายของ ดอกไม้ แต่ละชนิด ให้ความหมาย ดังนี้ (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

1. หญ้าแพรก หมายถึง ความอดทน และการเจริญงอกงาม เนื่องจาก หญ้าแพรกนั้นสามารถที่จะแตกกอได้ง่ายและอยู่ได้ทนทาน เปรียบเทียบกับศิษย์ให้มีความอดทนต่อ ความยากลำบากไม่ท้อถอย ในการเรียนรู้ แม้ครูอาจารย์จะดุตำหนิ (แบบครูสมัยโบราณ) ก็อดทน ได้ด้วยความเคารพ

2. ดอกมะเขือ หมายถึง ความนอบน้อมและกตัญญูทเวที เนื่องจากดอก มะเขือนั้นเมื่อออกดอกแล้ว ดอกจะชุกสีบลลงที่พื้น ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งความอ่อนน้อมถ่อมตนในการ เรียนรู้กับต่อครูและอาจารย์ตลอดไป

3. ดอกเข็ม หมายถึง ปัญญาที่แหลมคมของศิษย์ในการเรียนรู้ แต่เดิมนั้น ไม่ได้มีข้อกำหนดในการใช้ดอกเข็มในพานไหว้ครู เนื่องจากบางพื้นที่หาดอกเข็มได้ยาก

2.2.3.2 การจัดสถานที่ในการประกอบพิธีไหว้ครู

การจัดพื้นที่สำหรับพิธีไหว้ครูในโรงเรียนนั้นจะต้องมีการจัดเตรียม สถานที่ โดยมีจุดที่สำคัญทั้งหมด 4 จุด ดังนี้ (พลฤทธิ์ เด่นโกวิท, 2561)

1. โต๊ะหมู่บูชา: ตั้งสูงกว่าที่นั่งของผู้เข้าร่วมทั้งหมดพิธีการ วางชิด ด้านหลัง และตั้งกระถางดอกไม้และธูปเทียน พร้อมทั้งโต๊ะวาง เพื่อวางพานดอกไม้และธูปเทียน สำหรับการบูชา

2. หนังสือ: วางไว้ด้านหน้าโต๊ะหมู่บูชา เพื่อที่จะให้ประธานได้จิม

3. ที่นั่งประธานและอาจารย์: ซึ่งมักจัดไว้ที่พื้นยกระดับจากพื้นและมัก จัดไว้ข้างของโต๊ะหมู่บูชา

4. ที่นั่งของนักเรียน: หันหน้าเข้าเวทีซึ่งจะถูกจัดไว้ด้านล่างของเวที

2.2.3.3 บทเพลงประกอบพิธีไหว้ครู

บทเพลงในพิธีไหว้ครูในโรงเรียนได้ดัดแปลงจากการใช้ดนตรีในการไหว้ ครูในสาขาอื่น ๆ สาขาที่เห็นได้ชัดเจนว่ามีการใช้บทเพลงในการไหว้ครู คือ พิธีกรรมการไหว้ครูช่าง พิธีกรรมไหว้ครูทางนาฏศิลป์ และพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีไทย โดยจะมีการกำหนดเพลงปีพาทย์ใน ทุกช่วงของพิธีการ เช่น บรรเลงปีพาทย์ เพื่อบรรเลงเพลงนมัสการอัญเชิญเทพและส่งเทพในห้องพิธี ในการไหว้ครูช่าง รวมทั้งตัวอย่างที่ชัดเจนอีกตัวอย่างหนึ่งในการบรรเลงเพลงปีพาทย์ในการพิธีกรรม คือพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ซึ่งจะมีการกำหนดบทเพลงที่ชัดเจนในการดำเนินการ เช่น เพลงโหมโรงเช้า

เพื่อบรรเลงก่อนพระจะมาถึง เพลงสาธการเมื่อเจ้าภาพจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย เป็นต้น (สุนันท์ อยู่คงดี, 2548)

สำหรับพิธีกรรมไหว้ครูในสถานศึกษานั้น มีการจัดทำให้เป็นพิธีที่มีความเรียบง่ายขึ้น โดยตัดองค์ประกอบที่ซับซ้อนบางประการในพิธีการออกไป เช่น เครื่องบรวงสรวง เครื่องสังเวย การจัดสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมการไหว้ครูเพลงก็มีความเรียบง่ายมากขึ้น เมื่ออ้างอิงจากงานสุนันท์ อยู่คงดี ที่มีการพูดถึงองค์ประกอบสำหรับพิธีกรรมไหว้ครูในศาสตร์ต่าง ๆ (สุนันท์ อยู่คงดี, 2548) พิธีการไหว้ครูในโรงเรียนปัจจุบันนั้น บทเพลงก็นับเป็นปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ถูกใช้อย่างสม่ำเสมอในพิธีกรรม เพลงที่ใช้บรรเลงในพิธีไหว้ครูเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของพิธีไหว้ครู โดยใช้ประกอบในช่วงสำคัญของพิธี เช่น ขั้นตอนของการมอบพานไหว้ครูให้กับคณะอาจารย์ หรือภายหลังจากที่มีการมอบเกียรติบัตรทางการศึกษาให้กับผู้เรียน เช่น เพลงพระคุณที่สาม (ประชาสัมพันธ์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558) และบทเพลงอื่น ๆ ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับครู เช่น เรื่องจางกลางใจ (ธารรัตน์ เป็ดทิพย์ และ มารศรี สอทิพย์, 2561) หรือการเลือกใช้เพลงที่แสดงถึงความรัก ความซาบซึ้งใจ การแสดงความเคารพ เช่น ตอนหนึ่งในพิธีการไหว้ครูของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการเลือกใช้เพลงขอบคุณที่รักกัน (ETC Edu Chula, 2562) ซึ่งเป็นเพลงสตริง ที่มีความหมายถึงการแสดงความรักระหว่างบุคคล

2.3 แนวคิดและทฤษฎีวาทกรรม

แนวคิดและทฤษฎีทางด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องต่อการศึกษาในเรื่องของวาทกรรมเพลงอย่างมากเนื่องจากมนุษย์และสังคมต่างมีการเปลี่ยนแปลงเสมออย่างเป็นพลวัต และมีโครงสร้างที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้นการศึกษาเอกสารแนวคิดที่เกี่ยวข้องก่อนจะทำให้เราเห็นความสัมพันธ์และความแตกต่างของแนวคิดในแต่ละช่วง ผู้วิจัยจึงทบทวนวรรณกรรมเรื่องวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพบว่า เมื่อนานมาแล้วมักใช้คำว่า Discursive หรือการอภิปรายเป็นวงกว้าง เรื่องราวของวาทกรรมเกิดขึ้นเมื่อช่วงศตวรรษที่ 19 โดยนักคิดที่มีชื่อว่า Michel Foucault พูโกต์เป็นนักประวัติศาสตร์ที่สนใจการศึกษางานของกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มชายขอบเป็นหลัก ลักษณะการสืบค้นของฟูโกต์จะไม่ให้น้ำหนักกับสาเหตุมากนัก เนื่องจากเขาเชื่อว่าสถานการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมาจากการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ไม่มีเส้นทางเหมือนกันตลอด ดังนั้นอาจมีที่มาที่หลากหลาย แม้เขาจะบอกว่าตนเป็นเพียงผู้สังเกตการอภิปรายเรื่องราวรอบด้านที่เกิดขึ้น หรืออาจจะการเรียกว่าวาทกรรม (Discourse) (Armstrong, 2015, p.29)

วาทกรรมเป็นสิ่งที่นักคิดหลายคนได้พยายามอธิบายและให้ความหมายต่อคำว่า “วาทกรรม” ในแง่มุมที่แตกต่างกันไป และแต่ละคนก็เสนอประเด็นที่โดดเด่นและเกี่ยวข้องกับวาทกรรมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้เกี่ยวเนื่องกับงานวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.3.1 ประเด็นการประกอบสร้างวาทกรรมและการเกิดอำนาจ

ฟูโกต์สนใจเกี่ยวกับการที่มนุษย์นั้นถูกระงับหรือเรียนรู้จากสภาพทั่วไป มนุษย์เป็นผลผลิตของตัวกระทำอื่น ๆ ระบบตรรกะของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงเสมอในทุกสมัย มนุษย์ไม่ได้อยู่ได้ด้วยตนเองและไม่ได้มีโครงสร้างที่เป็นแบบแผนที่ถูกมาผูกติดกับมนุษย์อย่างถาวร แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัด คือ ฟูโกต์ไม่ได้คิดเหมือนกับพวกโครงสร้างนิยมที่มองเห็นว่ามนุษย์ไม่เหลือความเป็นตัวตนของมนุษย์ เพราะโครงสร้างนิยมจะเชื่อว่าส่วนประกอบของมนุษย์ในแต่ละส่วนนั้นสามารถแยกออกมาได้เป็นทีละส่วน (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2546) ซึ่งในหนังสือตอนหนึ่งของหนังสือ *The Order of Thing* เขาได้พูดถึงความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านั้นว่า

“It was in that order in the first place that representations received their primary signs, patterned and regrouped their common features, and established their relations of identity or attribution; language was a form of knowing and knowing was automatically discourse.” (Foucault, 1970, p.295-296)

ในหนังสือ *The order of things* ฟูโกต์มุ่งพิจารณาการทำงานของอำนาจและความรู้เป็นหลัก โดยหลีกเลี่ยงการตีความแค่เพียงบุคคลแต่พูดถึงการใช้ภาษา ในนัยยะของฟูโกต์มองภาษาเป็นวัตถุ ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดแบบแผนของอำนาจ นั่นคือ วาทกรรม ซึ่งจะเกิดความเข้าใจในวาทกรรมแบบเดียวกันโดยไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล (Downing, 2008, p.16-21) โดยพิจารณาภาษาแยกเป็น 3 ส่วน คือ 1. เพื่อภาพแทนของการเสนอซึ่งนำมาสู่การรับมาซึ่งความรู้ 2. ซึ่งการได้รับความรู้นั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเป็นวาทกรรมโดยอัตโนมัติ ซึ่งวาทกรรมเหล่านั้นเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและท้ายที่สุดถูกสถาปนาให้ 3. เกิดกลายเป็นความจริงชุดหนึ่งที่ถูกให้ความหมายเดียวกันในสังคม

เมื่อพิจารณาแยกกันว่ามนุษย์เกิดขึ้นเพราะสังคมสร้างขึ้นมา แต่สำหรับฟูโกต์แล้วมนุษย์ยังคงมีอัตลักษณ์ของตนเองเรียนรู้และรับวาทกรรมนำไปผลิตซ้ำต่อให้กลายเป็นแบบแผน ในร่างกายของมนุษย์จะมีส่วนสร้างที่รับจากวาทกรรม หรือส่วนที่เป็นการสร้างวาทกรรม เพราะพูดถึงอำนาจที่ก่อขึ้นมาพร้อมกับความรู้ ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องของชนชั้นแต่เป็นอำนาจที่ถูกผูกติดกันอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะแยกออกได้ ไม่ว่าใครก็เป็นผู้ใช้อำนาจที่ทำให้เกิดอำนาจในแบบเดียวกัน

ฟูโกต์ เชื่อว่าวาทกรรมเกิดจากการที่มนุษย์พบเจอเรื่องราวในชีวิตประจำวัน นำไปสู่การเรียนรู้ภายในตนเอง และเลือกตัดสินใจในการดำรงชีวิตหรือประมวลผลข้อมูลที่ได้รับแปลง

ออกมาเป็นความรู้นำไปสู่การเกิดพฤติกรรมและวาทกรรมที่ถูกแฝงด้วยอำนาจ พูโกต์มองว่าเรื่องอำนาจไม่ใช่ที่ต้องเป็นภาพใหญ่ในระดับรัฐ หรือความจริงจังที่ต้องปรากฏเป็นตัวบทกฎหมาย แต่เรื่องของอำนาจนั้นถูกแฝงไว้อยู่เสมอในการดำรงชีวิต วาทกรรมที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์ผ่านอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลนั้นนำมาซึ่งวาทกรรมที่เกิดขึ้นผ่านภาษาโดยที่ภายในมนุษย์จะทำหน้าที่นำความรู้มาประมวลผลร่วมกับอัตลักษณ์ส่วนบุคคลนำมาสู่ “วาทกรรมที่เป็นความจริง” ผ่านการมองโลกของแต่ละบุคคล (สุมาลี บำรุงสุข, 2531)

วาทกรรมต้องมีการกล่าวถึงรากฐานความคิดแบบฟูโกต์ที่ให้ความสนใจกับตัวตน ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ความเข้าใจในความจริงที่ต่างไปจากเดิม ในขณะที่งานของสุมาลี บำรุงสุข (2536: มิเชล พูโกและประวัติศาสตร์) ระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับการรับวาทกรรมว่า เมื่อรับแล้วเราจะมีการสื่อสารกันไปต่อว่าวาทกรรมนั้นมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ซึ่งต่างกับการสร้างวาทกรรมขึ้นจากความรู้อย่างที่ตนเองจะไม่พิจารณาความเชื่อถือเนื่องจากวาทกรรมเหล่านี้ถูกผลิตขึ้นมาโดยตัวของมนุษย์แต่ละคนอยู่แล้ว ย่อมเป็นความจริงตามโลกทัศน์ของเขาที่สะท้อนออกมาทางภาษาและการกระทำเสมอ และวาทกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้อย่างโดดเดี่ยว แต่จะมาพร้อมกับการให้ความหมายเพื่ออธิบายสังคม หรือสังคมให้ความหมายกับวาทกรรมเพื่อให้เกิดเป็นความเข้าใจร่วมกัน

วาทกรรมที่ถูกผลิตขึ้นไม่สามารถแยกออกจาก “อำนาจ” ที่ถูกแฝงในสัญลักษณ์ทางสังคมบางอย่างให้กับผู้คนนั้นจะเกิดการรับรู้ในสิ่งเดียวกันทั้งความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัย นักคิดหลายคนได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับอำนาจไว้แตกต่างกันออกไป เช่น แมกซ์ เวเบอร์พูดถึงอำนาจ คือ ความสามารถที่บุคคลจะทำให้เจตนาบรรลุผล โดยมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นแล้วนำไปสู่การบรรลุผลของเจตนาธรรมณ์ แม้จะมีการต่อต้านหรือไม่ก็ตาม และไม่จำกัดว่าความเป็นไปนี้มีสาเหตุมาจากสิ่งใด (Weber, 1978 อ้างถึงใน สมเกียรติ วันทะนะ, 2550, น.196) นอกจากนี้ความคิดเกี่ยวกับอำนาจอื่น ๆ ที่น่าสนใจ สำหรับมิเชล พูโกต์มีความคิดเกี่ยวกับอำนาจชุดหนึ่ง คือ การจัดกระทำที่ทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเกิดความรู้สึกถูกควบคุมและจับตามองอยู่เสมอ ขณะที่อีกฝ่ายมีอิสระในการที่จะควบคุมหรือใช้สิ่งที่เรียกว่าอำนาจโดยที่อีกฝ่ายอาจจะรู้หรือไม่รู้แต่ต้องตกอยู่ในสภาวะจำยอมโดยที่อำนาจไม่ใช่สิ่งที่ผูกติดกับคนแต่ไม่ว่าใครใช้สิ่งนี้ก็จะเป็นผู้ที่มีอำนาจสามารถจะควบคุมได้ (สมเกียรติ วันทะนะ, 2550, น.200-202)

ฟูโกต์ยังได้เสนอเกี่ยวกับเรื่องของความรู้และอำนาจว่าทั้งสองสิ่งไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เขาเชื่อว่าความรู้และอำนาจนั้นไม่ได้เกิดมาจากโครงสร้างทางสังคม แต่เป็นผลมาจากการที่มนุษย์เรียนรู้จากความรู้ที่ได้รับระหว่างการใช้ชีวิตที่เรียกว่า ประสบการณ์ จนกระทั่งกลั่นกรองออกมาเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกสู่สาธารณะและกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่าความจริง หรือ

อาจจะเป็นชุดวาทกรรมใหม่อีกครั้งหนึ่งที่จะเข้ามามีบทบาทหรืออำนาจในการสร้างเป็นชุดความรู้ให้กับคนในสังคมต่อไปได้ (Nicholls & GradDipPhys., 2012, p.450-452)

มีการให้ความหมายของอำนาจว่า ความสามารถของบุคคลในการสร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นต่อสิ่งอื่นที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา (Beetham, อ้างถึงในประมวล รุจนเสรี, 2548) อำนาจสามสิ่งที่ถูกพูดถึงกันอย่างบ่อยครั้ง คือ 1. คุณค่าทางการเมือง 2. นโยบายต่างประเทศ และ 3. วัฒนธรรม (Lovric, 2016) เรื่องทางการเมืองและนโยบายมักจะเป็นการสร้างผลกระทบให้กับผู้ที่มีอยู่ล้อมรอบนั้นได้รับความรู้สึกของความไม่เท่าเทียมโดยโจ่งแจ้ง ทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจ มีความรู้สึกของการถูกกดขี่และบังคับ ความรู้สึกที่เกิดกับการแสดงอำนาจอย่างโจ่งแจ้งเราจะเรียกว่าพลังอำนาจแบบแข็ง (Hard power) เทียบกับการอำนาจโดยตรงที่ทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกกดดันหรือรู้สึกมีอำนาจของตนเองที่ด้อยกว่า

เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วอำนาจที่เกิดขึ้นอย่างโจ่งแจ้งนั้นมีประสิทธิภาพในระยะหนึ่ง แต่หากต้องการที่จะแพร่ขยายไปได้มากและสร้างการยอมรับให้เกิดมากขึ้น จำเป็นต้องลดความรู้สึกต่อต้านในผู้คนให้น้อยลง ด้วยการใช้อำนาจผ่านทาง “วัฒนธรรม” ซึ่งในงานของ Lovric, 2016 ได้อธิบายถึงหน้าที่ของวัฒนธรรม ว่าเป็นอำนาจโดยละมุนที่สามารถโน้มน้าวใจให้ผู้คนในสังคมมีความเชื่อและคล้อยตามอย่างเป็นอิสระ ไร้ความรู้สึกของการถูกบังคับให้เชื่อให้ทำตามนั้น มนุษย์กลับมีแนวโน้มที่จะเอนอ่อนไปกับ “อำนาจโดยละมุน (Soft power)” นับเป็นเครื่องมือชั้นยอดในการบรรจุสาระสำคัญหรืออัตลักษณ์ที่ต้องการที่สะท้อนความคาดหวังของสังคมออกไปยังสาธารณะ โดยวัฒนธรรมนี้จะถูกบรรจุในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น เพลง ภาพยนตร์ การศึกษา

เมื่อมีการศึกษาอำนาจเกิดขึ้นเกี่ยวกับความสามารถในการแพร่ขยายพบว่าอำนาจโดยละมุนนั้นมีอัตราการเติบโตที่มากกว่าการบังคับกดขี่ด้วยอำนาจแข็งแบบเดิม ๆ แต่การใช้เพียงอำนาจรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียวไม่ใช่แนวทางที่ดีเสมอไปจึงต้องมีการผสมผสานการใช้อำนาจทั้งสองให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ (Nye jr, 2008) เพราะสภาพสังคมมีความเป็นพลวัตเสมอ ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะใช้แนวทางเดียวในการควบคุมและจัดระเบียบได้ทั้งหมด

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับทฤษฎีวาทกรรมกับการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ มุ่งศึกษาวาทกรรมในบทเพลง เพื่อที่เข้าใจถึงวาทกรรม การประกอบสร้าง และภาคปฏิบัติการของวาทกรรม จำเป็นที่จะต้องเข้าใจเนื้อเพลงที่ถ่ายทอดความหมายด้วยการใช้ภาษาและสัญลักษณ์ ก่อนเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวาทกรรมที่ถูกซ่อนเร้นอยู่ในบทเพลงในพิธีไหว้ครู เป็นการพิจารณาอำนาจของการใช้ภาษาที่ผลิตมาในรูปแบบของสื่อ และธรรมชาติของภาษาเพื่อที่จะเข้าใจถึงเจตนาของสารของผู้ส่งที่ส่งออกมาให้กับคนทั่วไปที่เป็นผู้รับสารได้ รวมทั้งระบบภาษาในการสร้างวาทกรรม และการเว้นว่างไว้สำหรับการตีความด้านภาษาของตัวบทเพลง เป็นสิ่งที่สเน่ห์ของการทำความเข้าใจความหมายตาม

บริบท เพราะการเว้นว่างในการตีความของภาษาก่อให้เกิดความจริงและเรียนรู้ภาคปฏิบัติการของ วาทกรรมที่เกิดขึ้นและดำเนินการอยู่ภายในสังคมได้ รวมทั้งวาทกรรมในบทเพลงนี้เองจะแสดงให้เห็นถึง ค่านิยมที่สังคมได้ให้นิยามความหมายเพื่อจัดระเบียบผู้คนในการคิด การให้ความหมายให้เกิดความ เข้าใจประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกัน

การถ่ายทอดวาทกรรมผ่านบทเพลงนับเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ผ่านการสื่อสารกันด้วยดนตรีหรือภาพยนตร์เป็นการสื่อสารด้วยการใช้ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ที่ บรรจุภาษาและสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอ โดยที่การเผยแพร่ด้วยการใช้ดนตรี เพลง ภาพยนตร์ สามารถที่จะถูกขยายได้รวดเร็วขึ้น ประกอบด้วยดนตรีและภาษา (Lovric, 2016) ซึ่งมีส่วนในการเข้ามา เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้อย่างง่ายดาย แต่ก็ขึ้นอยู่กับความตีความของผู้รับสารว่ามีประสบการณ์ เบื้องหลังหรือประสบการณ์เดิมอย่างไร

2.3.2 ประเด็นวาทกรรมกับการทำให้เป็นปกติของสังคม

โรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) ได้ต่อยอดความคิดดังกล่าวของโซซูร์ โดย บาร์ตส์นั้นสนใจการแทรกซึมของอำนาจโดยนัยด้วยการทำให้กลายเป็นปกติ โดยให้ความสนใจกับ เรื่องการใช้ภาษา บาร์ตส์ได้พิจารณาถึงความเป็นปกติของสังคมที่ถูกแฝงไว้ด้วยการประกอบของชุด วาทกรรมความรู้ ในตัววรรณกรรม สิ่งของ และกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น กีฬามวยปล้ำ ผงซักฟอก และของเล่นของเด็ก เพื่อสร้างกรอบคิดให้กับผู้คนในสังคม (โรล็องด์ บาร์ตส์, 2551)

บาร์ตส์ (Roland Barthes) เป็นหนึ่งในผู้ที่พูดถึงเรื่องของวาทกรรมที่เกิดขึ้นผ่าน ทางการใช้วรรณคดี หรือการตีความผ่านทางตัวอักษรที่ใช้เป็นระบบภาษาเป็นหลัก ซึ่งบาร์ตส์ได้พูดถึง การสร้างความจริงของสังคมที่เกิดขึ้นจากการอ่านตัวบทที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างพลวัต บาร์ตส์ไม่ได้ ให้ความสนใจกับโครงสร้างของภาษามากนัก แต่บาร์ตส์ให้ความสนใจกับการใช้ภาษาในการสร้าง ความหมายโดยแฝง หรือเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า มายาคติ ซึ่งเป็นการให้ความหมายอีกชั้นหนึ่งของภาษา ซึ่งอิงกับความเชื่อ ค่านิยม และบริบทของสังคม แม้จะเป็นการพิจารณาผ่านทางเรื่องเล่าก็ตาม แต่จะ เห็นความเชื่อมโยงกันจึงเกิดเป็นมายาคติ หรือภาพจำลองจากวรรณกรรมที่ก่อให้เกิดการส่อเสียดหรือ สะท้อนกลับมายังภาพความเป็นจริงของสังคม (โรล็องด์ บาร์ตส์, 2551)

มายาคติสำหรับบาร์ตส์มีความซับซ้อนมากกว่าเพียงวาทกรรม เนื่องจากบาร์ตส์ มองว่ามายาคติเป็นการให้ความหมายแก่ภาษา หรือภาคแสดงโดยอิงกับความเชื่อ ค่านิยมและบริบท ของสังคมที่แวดล้อมกับสิ่งเหล่านั้นที่ทำหน้าที่เข้าไปยึดครองจิตสำนึกและการรับรู้ของผู้คน สังคม โดยก่อตัวขึ้นบนสิ่งที่มีความหมายในตัวเองหรือในสัญญาณของตนเองอยู่ก่อนแล้ว เป็นการยึดครอง ความหมายให้เกิดเป็นความเชื่อที่พรางตาสิ่งรอบตัว สิ่งใกล้ตัว โดยใช้สื่อถึงสิ่งอื่นนอกจากความหมาย ของสัญญาณเหล่านั้นโดยตรง (โรล็องด์ บาร์ตส์, 2551) ในขณะที่วาทกรรม หมายถึง วิธีปฏิบัติหรือ

กระบวนการสร้างความหมายผ่านทางการใช้ภาษาและการให้คุณค่าให้แก่สิ่งต่าง ๆ ขึ้นอย่างเป็นระบบ เป็นการสร้างชุดความจริงให้เกิดเป็นความเชื่อทางสังคมผ่านทางระบบหรือสถาบันหนึ่ง ๆ วาทกรรมทำให้เกิดสิ่งที่เป็นความปกติหรือความจริงในช่วงเวลานั้น โดยสังคมนั้นใหญ่ของสังคมจะทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงและให้ความหมายใหม่ได้ตลอดเวลา ดังนั้นวาทกรรมก็จะถูกเปลี่ยนแปลงไปตามการให้คุณค่าของคนในสังคมที่กระตุ้นการรับรู้คนในสังคมด้วยเช่นกัน (Escobar, 1984, p.379)

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรม คือ การสร้างมายาคติให้กับสังคม เนื่องจากในวรรณกรรมเป็นการดึงวาทกรรมความรู้มาประกอบสร้างให้เกิดชุดของเรื่องสมมติที่ถูกสร้างขึ้นและเกิดขึ้นเป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้การตีความและการให้ความหมายของสังคม บาร์ตส์ใช้การเล่นกับภาษา ที่มีโอกาสแสดงถึงช่องว่างของภาษาในการตีความ บาร์ตส์เห็นว่าการลบล้างวาทกรรมความรู้ คือ การดึงออกจากตัวภาษาหรือการทำให้ภาษาหายไป ซึ่งในความเป็นจริงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ จึงใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการเว้นที่ว่างให้เกิดการตีความของผู้คนในสังคมในการทบทวนความหมายเหล่านั้นที่ถูกให้ความหมายภายใต้เงื่อนไขของสังคม (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551)

ดังนั้นในสังคมเดียวกันการให้ความหมายต่อเหตุการณ์หนึ่ง ๆ เช่น ความหมายของความเป็นครู ก็มีแนวโน้มที่จะให้ความหมายเป็นไปตามแบบกรอบที่สังคมได้มีการให้ความหมายที่เป็นที่ยอมรับไว้ เพราะการตีความของบุคคลหนึ่ง ๆ นั้นไม่ได้ถูกตัดขาดจากบริบททางสังคม แต่ละคนยังมีพื้นฐานประสบการณ์และสังคมที่ตนเองอยู่อาศัยประกอบอยู่ได้ (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551) ซึ่งแสดงถึงการตีความในมุมมองของผู้รับสาร กล่าวได้ว่าเราไม่สามารถแยกสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแสดงแทนออกจากชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นการตีความและให้ความหมายก็จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ “การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์” เป็นการตีความและให้คำอธิบายสังคมผ่านสภาพสังคมหรือสถานการณ์ที่พบของคนกลุ่มหนึ่งสะท้อนให้เห็นกระบวนการทัศน์ในการทำความเข้าใจโลกของกลุ่มคนที่มีความคิดลักษณะเดียวกัน ซึ่งมีรากฐานมาจากการตีความโดยให้ความหมายจากคุณค่าและประสบการณ์ส่วนตัวที่คล้ายคลึงกันของกลุ่มตามสถานการณ์ต่าง ๆ (ออสบอร์น, 2554) ซึ่งสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลกับมนุษย์ได้มากที่สุด คือ อิทธิพลจากภาษาที่ใช้เป็นตัวแทนในการสื่อสารของมนุษย์ที่เรายอมรับ

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ตัวบทเพลงเองก็นับเป็นสื่อประเภทหนึ่งของอุตสาหกรรมบันเทิงที่ได้มีการบรรจุภาษาทั้งที่ให้ความหมายโดยตรงและโดยนัยผ่านทางตัวบทเพลงในการสื่อสารกับผู้คน ตัวบทเพลงจะสามารถสื่อสารได้กับผู้คนภายนอก แต่การให้ความหมายจะเกิดขึ้นภายในใจของผู้รับตามรูปแบบของศาสตร์ที่การตีความและให้ความหมายซึ่งจะไปเกี่ยวข้องกับประสบการณ์เดิมของผู้ให้ความหมาย และความเข้าใจของผู้ตีความต่อภาษาและบริบทภายในสังคมไทย (เถกิง พัฒโนภาษ, 2551)

ซึ่งเป็นการแสดงออกและตีความในรูปแบบของสัญลักษณ์ รวมทั้งมนุษย์เองก็ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงการนิยามให้ความหมายในฐานะของผู้รับสารได้ จึงกล่าวได้ว่าไม่สามารถที่จะแยกสัญลักษณ์ออกจากการให้ความหมายและการเกิดปฏิสัมพันธ์ต่อประสบการณ์ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งพิธีการไหว้ครูเองก็เป็นหนึ่งในการใช้สื่อตัวบทเพลงในการสื่อสารถ้อยคำและภาษาที่อยู่ภายในบทเพลงให้กับผู้รับสารทำหน้าที่ให้เกิดการเรียนรู้และตีความหมายผ่านทางประสบการณ์ของพวกเขาเหล่านั้นเอง ซึ่งการตีความเนื้อหาของบทเพลงเหล่านั้นอาจก่อให้เกิดเป็นวาทกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อกันของผู้คนในสังคม ดังนั้นผลของการตีความหมายนั้นอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์และผู้ให้ความหมาย

2.3.3 ประเด็นวาทกรรมในรูปแบบสัญลักษณ์ทางภาษาเพื่อสื่อความหมายแฝง

แนวคิดสัญวิทยาวิทยาหรือสัญศาสตร์ เป็นสิ่งที่นักคิดอย่าง แฟร์ดีน็องด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) เน้นคุณสมบัติและภาคปฏิบัติของภาษาในการทำงานเพื่อสื่อความหมาย ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจวิธีการทำงานของภาษาว่าสามารถทำงานได้อย่างไร ก่อนที่จะพิจารณาวิวัฒนาการของภาษาที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการให้ความหมายแต่ละคำ ตำแหน่งโซซูร์ก็นำมาพิจารณาด้วยเช่นกัน (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551)

สัญศาสตร์ เป็นกระบวนการที่ทำให้คนทั่วไปสามารถเข้าใจถึงสิ่งแทนความใน การนิยามความหมายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยที่สัญชะนั้นอาจจะตีความได้หลายแบบขึ้นอยู่กับกระบวนการสื่อสารและกรอบสังคมที่จะช่วยในการผลิตความหมาย (เถกิง พัฒโนภาษ, 2551 ,น.36-37)

โซซูร์ แบ่งบ่อเกิดของความหมายและความหมายออกจากกัน โดยเล็งเห็นว่า บ่อเกิดความหมายและความหมายมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันอย่างไม่สามารถแยกออกได้ เห็นว่าในทุกคำนั้นจะต้องเกิดความหมายก่อนจึงจะเกิดคำเรียกสิ่งเหล่านั้นได้ (เถกิง พัฒโนภาษ, 2551, น.37)

นอกจากนี้ในงาน Derek Layder, 2006 พูดถึงปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่เข้ามา มีบทบาทในการให้ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยการตอบสนองหรือการสะท้อนกลับสู่สภาพสังคม ซึ่งได้มีการพูดถึงการสื่อสารของสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์ การอยู่รวมกันของสัตว์จะทำให้เป็นเครื่องมือที่จะถ่ายทอดชุดความรู้ส่งต่อกันไป แม้ว่าสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นสิ่งที่ เป็นภาษาหรือไม่ใช่ภาษาก็ตามแต่หากให้ความหมายที่เข้าใจตรงกันของสมาชิกในกลุ่มได้ นั่นคือสัญลักษณ์ที่ยังเกิดการปฏิสัมพันธ์โดยมนุษย์ (Layder, 2006)

รวมถึง Norman Fairclough พูดถึงวาทกรรมในมุมมองของภาษาศาสตร์ว่าการใช้ภาษาพูด ภาษาเขียนและการสื่อความหมายในรูปแบบต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับบริบทของสังคม (Fairclough, 1995, p.54 อ้างถึงในณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น.7) ซึ่ง Fairclough ได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ทั้งสามมิติของตัวอักษร คือ 1. ตัวบทหรือวาทกรรม (Text)

2. การปฏิสัมพันธ์ของตัวบท (Interactions) และ 3. บริบทสังคมวัฒนธรรมที่วาทกรรมปฏิบัติการอยู่ (Contexts) (Shahbaz, Mahmood, and Muhammad, 2018, p.62-63) และเขานิยามว่า วาทกรรมเป็นการกระทำรูปแบบหนึ่งของสังคมที่กระทำเพื่อสื่อเจตนาในการสร้างความหมายให้กับสิ่งรอบตัว (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น. 8-9) ซึ่งจะสามารถช่วยอธิบายได้ว่าวาทกรรมนั้นปฏิบัติการในด้านการปฏิบัติได้ในบริบทสังคมใดบ้าง

2.4 ทฤษฎีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural reproduction)

วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามของสังคม ผ่านความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นสิ่งที่แสดงความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจและวัตถุ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2555) นอกจากนี้มีการให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ในความหมายอื่น เช่น สิ่งที่มีลักษณะเป็นมาตรฐานหรือเป็นสากลในสังคมในการอยู่ร่วมกันอาจเป็นความสนใจหนึ่งที่เป็นประเด็นสำคัญของโลก แต่ในทุกประเทศนั้นก็ย่อมมีวัฒนธรรมหลักของตนเองที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของตนเองที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น ๆ รวมทั้งการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคือการขับเคลื่อนด้วยการใช้สื่อเพื่อช่วยในการขยายตัววัฒนธรรมอยู่เสมอตลอดเวลา (กาญจนา แก้วเทพ, 2545, น.22-24)

บูร์ดิเออ (Pierre Bourdieu) พูดถึงวัฒนธรรมว่า การเกิดและรับเอาวัฒนธรรมระดับปัจเจกเป็นสิทธิประโยชน์เฉพาะตัว บูร์ดิเออยังเสนอว่า การบริโภคและการปฏิบัติตัวทางวัฒนธรรมของแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันออกไปด้วยขึ้นอยู่กับทุนทั้ง 4 (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2556)

1. ทุนเศรษฐกิจ: เรียกได้ว่าเป็นสินทรัพย์ เพื่อสร้างความสามารถในเชิงการแลกเปลี่ยนสินค้า สามารถเปลี่ยนรูปไปอยู่ในรูปแบบของเงินได้

2. ทุนวัฒนธรรม: สามารถแบ่งย่อยได้เป็น 3 ส่วน คือ จากสิ่งที่ความปกติของบุคคลแต่ละคนหรือที่เรียกว่า ฮาบิตุส ทุนวัฒนธรรมจากวัตถุหรือสิ่งแสดงความเป็นรูปธรรม และทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกทำให้อยู่ในรูปของสถาบัน ซึ่งถูกแยกจากปัจเจกบุคคล เป็นการแสดงสถานะของตนเองผ่านทางสถาบันต่าง ๆ เช่น ใบประกาศนียบัตร

3. ทุนทางสังคม: ความสามารถในการระดมทรัพยากรและความสัมพันธ์ผ่านทางเครือข่ายเพื่อทำการสนับสนุนกันและกัน เป็นทุนที่จะสามารถทำการสะสมได้แตกต่างกันตามแต่ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล แต่มีโอกาสนในการพัฒนาเพื่อไปสู่การเป็นทุนสัญลักษณ์

4. ทุนสัญลักษณ์: ผู้คนในสังคมสามารถรับรู้ถึงทุนในลักษณะนี้ได้ด้วยการยอมรับว่ามีอยู่ เช่น ศักดิ์ศรี อำนาจ โดยอาจจะเริ่มตั้งต้นจากทุนทั้ง 3 รูปแบบทุนในข้างต้น แต่ทุนสัญลักษณ์นี้จะ

เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการสะสมอย่างต่อเนื่องและจะเกี่ยวเนื่องกับการรักษาสถานภาพภายในสังคม ด้วยเช่นกัน

วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสดงถึงกระบวนการของสื่อวัฒนธรรม ตั้งแต่กระบวนการการผลิต การบริโภค การเผยแพร่ และการผลิตซ้ำของวัฒนธรรม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นโดยส่งผลต่อกันและกัน (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551)

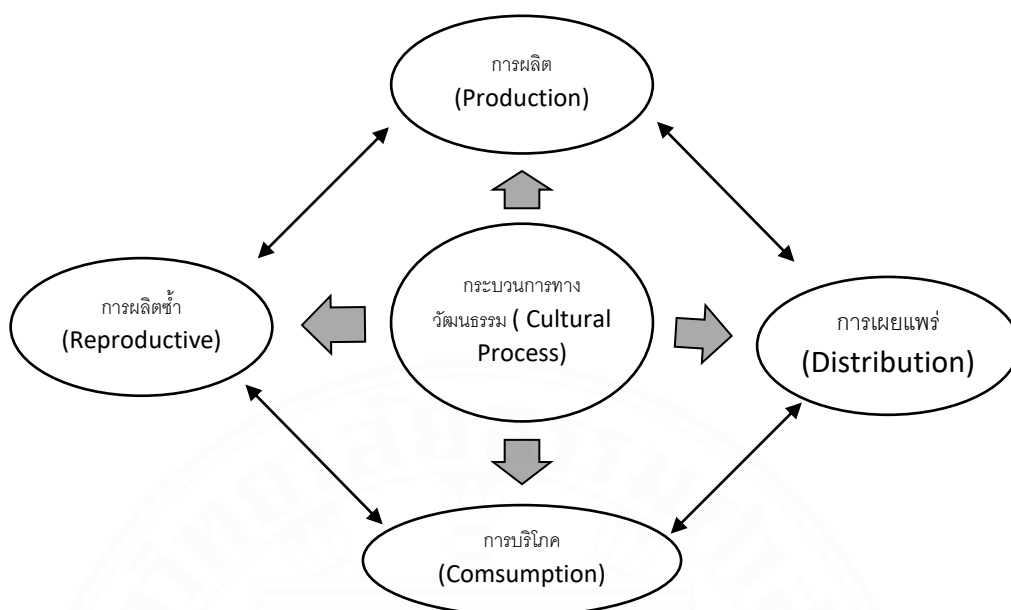
งานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์การสื่อสารเชิงวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และสืบทอด ประเพณีบูชาอินทิล (ลัดดา จิตตคุตตานนท์, 2552, น.34) ได้มีการแสดงแสดงให้เห็นแนวคิดในการแบ่งวัฒนธรรมให้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่มีชีวิตอยู่ (Lived culture) คือ วัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ผูกติดกับสถานที่และช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งจึงจะสามารถสัมผัสกับวัฒนธรรมเหล่านั้นได้

2. วัฒนธรรมที่ได้รับการจดบันทึกไว้ (Recorded culture) คือ วัฒนธรรมที่ถูกบันทึกเป็นแบบแผนสำหรับการส่งต่อกันระหว่างรุ่นและก่อตัวขึ้นเป็นประเพณีในภายหลัง

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) ต่อยอดจากแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ โดยเน้นไปที่ส่วนของวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมนิยม (Culturalism) มองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่จะช่วยดำรงซึ่งวิถีชีวิตของผู้คน (ลัดดา จิตตคุตตานนท์, 2552, น.33) แม้วัฒนธรรมจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ได้ตลอดเวลา แต่จะมีเพียงบางวาทกรรมเท่านั้นที่จะสามารถดำรงอยู่ได้ การคัดสรรว่าวัฒนธรรมใดควรที่จะอยู่ต่อไปด้วยการรักษาผ่านทางกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมเพื่อเป็นหลักประกันให้เกิดความต่อเนื่อง พยายามรักษาและคงซึ่งความสมบูรณ์ให้ได้มากที่สุด (ศดานันท์ แคนยุกต์, 2552)

กระบวนการผลิตและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมถูกส่งต่อกัน โดยวิลเลียมส์รู้ว่า วัฒนธรรมที่ถูกคัดสรรมาแล้วจะทำหน้าที่ในการดำเนินต่อไป เพราะวัฒนธรรมเกิดขึ้นตลอดเวลา การคัดเลือกวัฒนธรรมต้องคำนึงถึงการผลิตซ้ำเพื่อให้เกิดเป็นสื่อกลางในการสื่อสารภาพความคาดหวังของสังคมต่อผู้รับสารที่เป็นการส่งสารทั้งรูปธรรมและนามธรรม (ลัดดา จิตตคุตตานนท์, 2552, น.35-36) กระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจะมีทั้งหมด 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ เริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิต, การเผยแพร่, การบริโภค และการผลิตซ้ำ ซึ่งวัฒนธรรมนั้นจะสามารถอยู่ได้ทั้งรูปแบบของรูปธรรม แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในความหมายโดยแฝงของวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านั้น

ภาพที่ 2.1 แผนภาพแสดงภาพการผลิตและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural process and responsibility)

ที่มา: กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. (2551). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องการผลิตและการผลิตซ้ำของวัฒนธรรม โดยสิ่งที่นับเป็นวัฒนธรรมสำหรับงานวิจัยในชิ้นนี้คือ วัฒนธรรมภายใต้พิธีไหว้ครู เช่น วาทกรรมภายใต้เพลงประกอบพิธีการไหว้ครู และในการวิเคราะห์วาทกรรมที่จะเกิดขึ้นผ่านบทเพลงประกอบพิธีการไหว้ครู เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการผลิตของเพลงในพิธีไหว้ครูในแต่ละเพลงที่ได้รับความนิยม กระบวนการบริโภคทางวัฒนธรรมของผู้บริโภคเพลงในพิธีการไหว้ครู และต่อมารวมทั้งกระบวนการส่งต่อบทเพลงในพิธีการไหว้ครูซึ่งการส่งต่อวัฒนธรรมเพลงให้เกิดการผลิตซ้ำนี้มีความท้าทายในแง่ของการส่งความเชื่อเดิมผ่านบริบทสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไป

2.5 การเรียนรู้แบบพุทธิปัญญานิยม

การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง พื้นฐานของการดำรงชีวิต นำมาสู่การแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากการรับรู้ประสบการณ์ ซึ่งการเรียนรู้จัดเป็นกระบวนการสำคัญซึ่งช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ได้ (พาสนา จุลรัตน์, 2548) นอกจากนี้มีการให้นิยามคำว่า การเรียนรู้ ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล และเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลต่อ

สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าที่เผชิญ ทำให้บุคคลสนองความต้องการของตน และทำให้ปรับตัวกับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม (Berton, 1963 อ้างถึงใน สมชาย รัตนทองคำ, 2556)

ดังนั้นจึงสามารถอธิบายได้ว่า การเรียนรู้ นั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นผลมาจากการปรับตัวเพื่อให้เกิดความอยู่รอดของตนเองและ โดยการเรียนรู้สามารถแบ่งออกได้ ทั้ง 3 กลุ่มทฤษฎี ดังต่อไปนี้ (Akdemir, Kaya, & Akdemir, 2016)

1. ทฤษฎีกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism theory)
2. ทฤษฎีกลุ่มพุทธิปัญญานิยม (Cognitive theory)
3. ทฤษฎีกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism theory)

ผู้วิจัยสนใจทฤษฎีทางพุทธิปัญญานิยม (Cognitive theory) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการคิด และการรับรู้ของปัจเจกบุคคล โดยศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการจัดกระทำข้อมูล เรียบเรียงข้อมูล ความจำ และประสบการณ์ที่ผ่านมาอย่างเป็นระบบนำมาสู่การปรับตัวเชิงพฤติกรรมในอนาคต ซึ่งจะมีลำดับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นลำดับ (สมชาย รัตนทองคำ, 2556) และหมายถึงรูปแบบของการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระตุ้นจากปัจจัยภายนอก ซึ่งส่งผลต่อการกระตุ้นจากข้อมูลเดิม และการเกิดขึ้นของข้อมูลใหม่ ผ่านกระบวนการรับรู้และการจดจำข้อมูลที่เพิ่มมากขึ้น (Akdemir, Kaya, & Akdemir, 2016)

ทฤษฎีทางพุทธิปัญญานิยมเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงจะเห็นผ่านทาง การแสดงออกได้ไม่ชัดเจนเท่ากับทฤษฎีเชิงพฤติกรรมนิยม โดยแนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้เห็นว่านอกจากปัจจัยภายนอกที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ยังไม่เพียงพอ (สมชาย รัตนทองคำ, 2556) แต่ความมุ่งมั่น ตั้งใจในสร้างองค์ความรู้ของบุคคลนั้น ๆ ก็เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ที่ต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน (พาสนา จุฬรัตน์, 2548) ซึ่งกลุ่มทฤษฎีทางพุทธิปัญญานิยม (Cognitive Theory) นั้นมีความโดดเด่นในทั้ง 2 ทฤษฎีย่อย ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีการพัฒนาทางสติปัญญาของบรูเนออร์ (Jerome Bruner) หนึ่งในทฤษฎีการเรียนรู้ที่พูดถึงวิธีการเรียนรู้ที่ถูกแสดงขึ้นมาและรูปแบบความคิดในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน (สมชาย รัตนทองคำ, 2556) ซึ่งบรูเนออร์ได้นำเสนอถึงการเรียนรู้ประสบการณ์จากการถ่ายทอดทั้ง 3 ลักษณะในการทำความเข้าใจ ดังนี้ (McLeod, 2019)

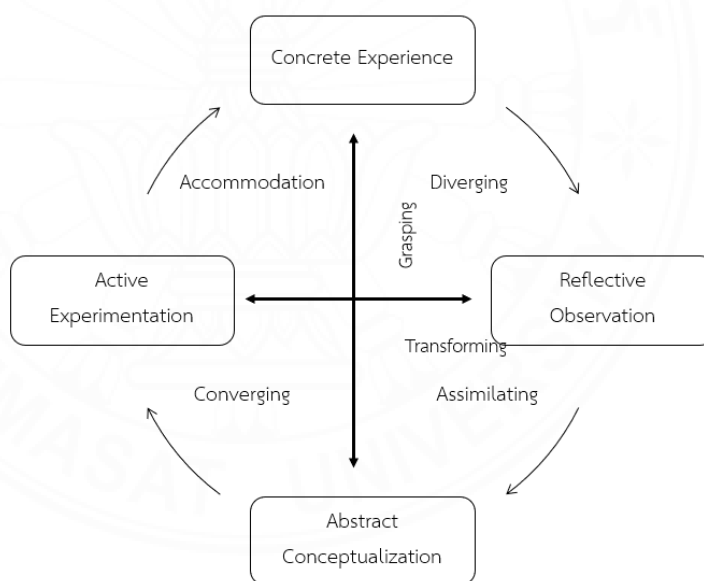
1. Enactive representation: การเรียนรู้ผ่านการกระทำ แม้เป็นการเรียนรู้ในขั้นแรกของมนุษย์ในช่วง 0-1 ปี แต่ไม่ได้หยุดพัฒนาการในช่วงหนึ่งปีเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผ่านการลงมือทำเพราะทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายและเห็นภาพว่าการอธิบายด้วยการใช้แค่คำพูดเพียงอย่างเดียว

2. Iconic representation: การเรียนรู้ผ่านพัฒนาการทางด้านความคิดในการใช้การมองเห็นด้วยการสร้างภาพแทนของวัตถุขึ้นมาไว้ในใจ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาต่อยอดมาจากขั้นของการเรียนรู้ผ่านการกระทำ (Enactive representation) ซึ่งการเกิดภาพแทนนั้นส่งผลต่อการจัดการการเรียนรู้ การมองเห็น และมุมมองด้านกายภาพ

3. Symbolic representation: การเรียนรู้ผ่านทางสัญลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงภาพแทนหรือเป็นภาษา โดยนับเป็นขั้นสูงสุดของพัฒนาการทางความรู้และความเข้าใจ โดยจะเป็นการพยายามเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลกับสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ที่ได้แสดงเป็นภาพแทนให้เกิดขึ้น โดยการทำความเข้าใจเรื่องสัญลักษณ์จะสอดคล้องกับพัฒนาการทางภาษาที่มากขึ้นด้วยเช่นกัน

ทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของ เดวิด เอ คอลบ์ (David A. Kolb) คอลบ์เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ด้วยแนวคิดการศึกษาที่ความเป็นพลวัตตามวงจรการเรียนรู้ที่อธิบายถึงองค์รวมของการนำความรู้มาใช้งาน ที่มักใช้ในการศึกษาของผู้ใหญ่ที่มีรูปแบบประสบการณ์มาบ้างแล้ว โดยรูปแบบวงจรของการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Kolb & Kolb, 2011) ดังนี้

ภาพที่ 2.2 แผนภาพแสดงวงจรการเรียนรู้ผ่านพฤติกรรม (The cycle of experiential Learning) ที่มา: Kolb, A., & Kolb, D. (2011). *S. J. Armstrong, & C. V. Fukami The SAGE handbook of management learning, education and development*. Experiential learning theory: a dynamic, holistic approach to management learning, education and development, 42-68. SAGE Publications Ltd, DOI: <https://www.doi.org/10.4135/9780857021038.n3>

1. การเรียนรู้ผ่านรูปธรรม (Concrete experience): ขั้นตอนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้สิ่งใหม่ หรือการตีความสถานการณ์ที่เกิดการเรียนรู้ใหม่มุมมองใหม่
2. การเรียนรู้ผ่านการสังเกตสะท้อน (Reflective observation): ขั้นนำประสบการณ์ที่เรียนรู้มาสะท้อน ไตร่ตรองเพื่อตกผลึกความเข้าใจต่อเหตุการณ์นำไปสู่การสรุปแนวคิด
3. การเรียนรู้ผ่านทฤษฎีนามธรรม (Abstract conceptualization): ขั้นตอนการสร้างแนวคิด ทฤษฎีจากข้อสรุปของตนเองเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้จริงในอนาคต
4. การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง (Active experimentation): การนำแนวคิดทฤษฎีที่เป็นข้อสรุปของตนเองไปใช้งานจริงในดำเนินการ เพื่อให้เกิดเป็นประสบการณ์ใหม่สำหรับการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์อีกครั้ง

งานวิจัยนี้เน้นการเรียนรู้ผ่านการตีความจากสิ่งที่เป็นนามธรรมที่ถูกผลิตขึ้นมาในรูปแบบของบทเพลงในพิธีการไหว้ครู ที่มีการบรรจุถ้อยคำที่สื่อความหมายทางภาษา เพื่อเป็นการเรียงร้อยวาทกรรมที่ต้องการสื่อสารกับผู้คนในสังคมเพื่อทำการสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารด้วยบทเพลงนั้นต้องอาศัยการทำความเข้าใจสัญลักษณ์เหล่านั้นผ่านทางอารมณ์แล้วนั้น ย่อมส่งผลต่อการเกิดเป็นประสบการณ์ใหม่และเกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และส่งผลต่อเนื่องในระดับพฤติกรรมด้วยเช่นกัน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษางานวิจัยนี้ แบ่งเป็นการศึกษาภาพของครูไทยที่ถูกสะท้อนในบทเพลง กระบวนการก่อร่างวาทกรรม และส่วนของอำนาจของสื่อต่อสังคม

2.6.1 วาทกรรมความเป็นครูไทย

จากงานวิจัยภาพความเป็นครูไทยในบทเพลง ทั้ง 2 งานวิจัยศึกษาเพลงเกี่ยวกับครูเช่นเดียวกัน และมีจุดหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาการให้ความหมายและภาพสะท้อนความเป็นครูภายใต้บริบทสังคมไทย ผ่านทางการสื่อความหมายผ่านวาทกรรมที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

งานวิจัยชิ้นแรกหัวข้อ ภาพแทนครูในบทเพลงชุด “ครูในดวงใจ” ศึกษาบทเพลงทั้งสิ้น 11 เพลง มุ่งศึกษาภาพแทนเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งผลของงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ภาพแทนของครูถูกแบ่งออกเป็นทั้งสิ้น 3 แบบ (ธารารัตน์ เป็ดทิพย์ และมารศรี สอทิพย์, 2561) ดังนี้

1. ภาพครูที่เป็นผู้เป็นที่รักและน่ายกย่องเทิดทูนของนักเรียนและบุคคลทั่วไป โดยเนื้อเพลงจะแสดงถึงการเชิดชูเกียรติของผู้ประกอบอาชีพครูเป็นหลัก

2. ภาพครูนักสู้ที่ไม่ย่อท้อต่อการเผชิญกับอุปสรรคปัญหาในการดำเนินงาน เพื่อช่วยในการพัฒนาได้

3. ภาพครูซึ่งไม่ได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบาทที่สังคมได้ให้ความคาดหวังไว้ ซึ่งอาจจะเป็นการพูดถึงเรื่องราวส่วนตัวของผู้ที่ดำรงอยู่ในอาชีพครูด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่ง ได้ทำการศึกษาหัวข้อ “ครูคือใคร”: มโนอุปลักษณ์ ครูในบทเพลงไทยจะมุ่งเน้นในการศึกษาอุปลักษณ์ของความเป็นครูผ่านบทเพลงไทย โดยคัดเลือกบทเพลงที่ได้ปรากฏคำที่ช่วยแสดงความหมายโดยนัยให้กับครู ซึ่งผลวิจัยนี้แสดงการแบ่งอุปลักษณ์ความเป็นครูไทยในสังคมไทยไปทั้งสิ้น 4 อัตลักษณ์ (นพรัตน์ น้อยเจริญ, 2558)

1. ครูเป็นผู้ให้ปัญญาและความรู้
2. ครูเป็นผู้พัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ
3. ครูผู้แสดงตนเป็นต้นแบบ เป็นแบบอย่างที่ดีตามขนบของประเทศไทย
4. ครูเป็นผู้ตั้งภารกิจและร่วมการสานฝันให้กับนักเรียน

งานวิจัยทั้งสองชิ้นข้างต้นได้กล่าวถึงวาทกรรมความเป็นครูของสังคมไทยผ่านวิธีการวิจัยด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมความเป็นครูผ่านตัวอักษรในบทเพลง ซึ่งเกิดคำถามให้กับผู้วิจัยว่านอกจากการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงภาษาแล้วนั้น เพลงมีภาคปฏิบัติการของ วาทกรรมภายในเพลงนั้นอย่างไร และส่งผลอย่างไรต่อการเรียนรู้ของผู้รับสาร รวมถึงการให้ความหมายของบทเพลง และมากไปกว่านั้นผู้วิจัยเล็งเห็นว่าความเป็นครูนั้นน่าจะมีแตกต่างกันจากต้นทางซึ่งเป็นสถาบันการผลิตครู ผู้ทำหน้าที่ขัดเกลาและได้แฝงการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสถาบันไว้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ช่องว่างของงานวิจัยทั้งสองชิ้นนี้ในการดำเนินการวิจัยต่อไป

2.6.2 ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในการเสริมอำนาจให้คนและสถาบันรวมตัวกัน เป็นกลุ่มอำนาจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงทางการเมือง หัวข้อ วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย ในงานของ ภัทรธิดา นันตา (2553) หัวข้อวาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย สะท้อนถึงวาทกรรมเพลงเพื่อชีวิต แต่งขึ้นโดยล้อกับสภาพของสังคม สะท้อนบริบทของสังคมในยุคนั้นให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น และความพยายามต่อสู้ของชนชั้น โดยใช้เพลงเป็นเครื่องมือแสดงจุดยืนของตนเองและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้ที่เรียกร้องอำนาจกับผู้ถืออำนาจให้มีช่องว่างลดลง เนื่องจากผู้แต่งได้บรรจุข้อความที่ต้องการสื่อสารให้กับคนในสังคมได้รับรู้

หลังจากนั้นเกิดการผลิตซ้ำวาทกรรมดังกล่าวผ่านทางรูปแบบของการกระทำของคนในสังคม รวมทั้งงานวิเคราะห์วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย (พ.ศ. 2525-2550) ได้สะท้อนสภาพสังคมทั่วไปรวมทั้งด้านของการเมืองที่เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของบริบทและการ

ปรับตัวของผู้คนในสังคม เศรษฐกิจที่มาจากเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเพลง และการต่อสู้ทางชนชั้นโดยนำเพลงมาเป็นเครื่องมือในการต่อต้านในเรื่องของชนชั้นที่เปลี่ยนจากการใช้บรรจู่สาระสำคัญของการต่อสู้ของคนชั้นล่างให้กลายเป็นของคนชั้นกลางที่ได้รับผลกระทบในวงกว้างขึ้น (ณัฐธินิชา นันตา, 2553) งานชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงสำหรับการเมืองไทย

ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยในชิ้นนี้มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ผู้วิจัยสนใจในแง่มุมของการวิเคราะห์วาทกรรมที่ปรากฏในบทเพลง โดยการใช้วาทกรรมเพลงเพื่อสร้างอำนาจให้กับกลุ่มคนหรือสถาบันหนึ่ง ๆ เป็นผลนำไปสู่ภาคปฏิบัติการของวาทกรรม และนำไปสู่การปรับตัวของสถาบันทางสังคม เช่น ภาคธุรกิจ อำนาจที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสถาบันมีแนวโน้มที่จะส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ภายใต้สถาบันที่ตนเองเป็นสมาชิกด้วยเช่นกัน

2.6.3 ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในการผลิตซ้ำมายาคติในสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ “เมียฝรั่ง” ในวาทกรรมเพลงไทย ของทินวัฒน์ สร้อยกุดเสื่อ, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ และ วิภาวรรณ อยู่เย็น (2557) สะท้อนวาทกรรมการเป็นเมียฝรั่งที่ถูกให้ความหมายตามอัตลักษณ์ต่าง ๆ ถูกผลิตสร้างขึ้นโดยเนื้อเพลงได้บ่งถึงลักษณะภาพของเมียฝรั่งที่สังคมไทยให้ความหมายในแต่ละช่วง และอธิบายถึงภาพชีวิตที่ทนทุกข์ยากไปถึงการเสนอภาพจุดเปลี่ยนสู่ความสุขสบาย และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่ผู้ที่เป็นภาพแสดงของเมียฝรั่งได้ถือไว้ เช่น การให้คุณค่ากับเรื่องของเงินทอง ด้วยการแสดงภาพของการหลงใหลในเงินทองของผู้อื่น (ทินวัฒน์ สร้อยกุดเสื่อ, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ และ วิภาวรรณ อยู่เย็น, 2557)

งานวิจัยเรื่อง “เมียฝรั่ง” เป็นภาพแทนของการนำวัฒนธรรมทางสังคมของกลุ่มเมียฝรั่ง ในรูปแบบอัตลักษณ์มาแสดงและผลิตซ้ำผ่านบทเพลงและเผยแพร่ซ้ำในสังคมให้รับรู้ ซึ่งการถ่ายทอดทางบทเพลง และไม่ถูกผลิตซ้ำขึ้นหลายครั้ง จนกลายเป็นวาทกรรมที่แข็งแกร่งมากส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมขึ้นได้ ในงานวิจัยชิ้นนี้เช่นกัน ได้สำรวจถึงความเชื่อมโยงระหว่างเพลงกับบริบทสังคมในขณะนั้นพบว่าตัวเลขของการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมนั้นเดิมนั้นมีแนวโน้มที่จะมีตัวเลขเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องกันให้เกิดเพลงที่บรรจุเรื่องราวเช่นนี้ที่มากขึ้นด้วยเช่นกัน

ในงานชิ้นนี้มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาผลกระทบของวาทกรรมที่ปรากฏอยู่ในเพลงที่อัตลักษณ์หนึ่ง ๆ และนำอัตลักษณ์มาผลิตบทเพลงเพื่อผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมผ่านเพลงต่อภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่กินความเกินกว่าบทเพลง ส่งผลไปผู้ฟัง และผลกระทบจากวาทกรรมเพลงที่ถูกผลิตซ้ำและส่งสารไปยังผู้รับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าวาทกรรมที่ถูกผลิตซ้ำนั้นไม่เพียงแต่จะนำเสนอภาพอัตลักษณ์ตามรูปแบบที่สังคมให้ความหมายเท่านั้น แต่ยังไปสร้างการรับรู้ต่อผู้รับสารให้กับคนในสังคมและจะเห็นได้ถึงกระบวนการผลิตซ้ำผ่านทางการใช้สื่อซึ่งเป็นบทเพลง และเห็นได้ถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมที่ชัดเจนอีกด้วย

2.7 สรุปการทบทวนวรรณกรรม

เมื่อศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถทำเป็นตารางการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของความเป็นครูตามแต่ละช่วงยุคสมัยได้ ดังนี้

ตารางที่ 2.1

ตารางการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของความเป็นครูไทยในแต่ละช่วงสมัย

ยุคสมัย	วิธีคิดของความเป็นครู	สถาบันเบื้องหลังความคิด	รูปแบบการปกครอง	กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง	การประกอบสร้าง
ล้านนาและสุโขทัย	ครู หมายถึง พระ ผู้ทำหน้าที่ขัดเกลาทางศาสนา เป็นผู้มีความเข้าใจดีเกี่ยวกับพระธรรม หรือเป็นนักปราชญ์ผู้มีความรู้	1. ศาสนา 2. การปกครอง 3. ครอบครัว	พ่อปกครองลูก	ไม่มี	ประกอบสร้างจากความเชื่อทางศาสนาว่าพระผู้ถ่ายทอดความรู้ และขัดเกลาทางสังคม แนวคิดเรื่องชนชั้นทางสังคมได้แบ่งพระและปราชญ์เป็นผู้ให้ความรู้เป็นชนชั้นสูงที่ควรนับถือ และครอบครัวมีส่วนขัดเกลาความเชื่อกับสมาชิก
อยุธยา	ครู หมายถึง ภิกษุและนักปราชญ์ผู้สร้าง ถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ให้กับศิษย์ให้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ โดยศิษย์จะทำหน้าที่	1. ศาสนา 2. การปกครอง 3. ครอบครัว	สมมติเทพ	ไม่มี	ประกอบสร้างจากความเชื่อพุทธศาสนาเรื่องความกตัญญู กับแนวคิดชนชั้นทางการปกครอง ที่ชนชั้นล่างจะมีหน้าที่ปรนนิบัติผู้ที่มีชนชั้นสูงกว่า การปรนนิบัติรับใช้

ตารางที่ 2.1

ตารางการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของความเป็นครูไทยในแต่ละช่วงสมัย (ต่อ)

ยุคสมัย	วิธีคิดของความเป็นครู	สถาบันเบื้องหลัง ความคิด	รูปแบบการปกครอง	กฎหมายและ นโยบายที่เกี่ยวข้อง	การประกอบสร้าง
	ปรนนิบัติรับใช้ผู้เป็นอาจารย์ของตนเอง และเริ่มมีครูชาวตะวันตก ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนา				เพื่อตอบแทนได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนาจากครอบครัว รวมทั้งมาคาดหวังว่าผู้สอนต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และได้รับการยอมรับจากสังคม
ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น	ครูเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากด้วยประสบการณ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์นั้น ๆ และเป็นที่เคารพนับถือของคนในสังคม เช่นเดียวกับกับอยุธยา	1. ศาสนา 2. การปกครอง 3. ครอบครัว	สมมติเทพ	ไม่มี	ครูและนักปราชญ์ล้วนผ่านการบวชเรียนทางพุทธศาสนาเพื่อมีคุณสมบัติในการเข้ารับราชการได้ มีความรู้ความสามารถมากพอที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้อื่น และมีความเชื่อเช่นเดียวกับในอยุธยาในเรื่องของความกตัญญูกับผู้ให้วิชาความรู้

ตารางที่ 2.1

ตารางการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของความเป็นครูไทยในแต่ละช่วงสมัย (ต่อ)

ยุคสมัย	วิธีคิดของความเป็นครู	สถาบันเบื้องหลัง ความคิด	รูปแบบการปกครอง	กฎหมายและ นโยบายที่เกี่ยวข้อง	การประกอบสร้าง
รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	ครู คือ พระสงฆ์ และนักบวชที่ทำหน้าที่ในการให้ความรู้ทางด้านศาสนาและความความคาดหวังของสังคม สำหรับปราชญ์จะถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปและวัฒนธรรมและแนวคิดที่ถูกเพิ่มขึ้นมาคือ ครูผู้ให้ความรู้สมัยใหม่ให้มีความทัดเทียมกับโลกตะวันตกซึ่งเป็นกลุ่มมิชชันนารีที่จัดการเรียนการสอนให้ขุนนาง	1. ศาสนา 2. การปกครอง 3. ครอบครัว 4. เศรษฐกิจ 5. การศึกษา	สมบูรณาญาสิทธิราชย์	1. นโยบายการกระจายอำนาจ 2. พระราชบัญญัติประถมศึกษา 3. นโยบายการเลิกทาส	ผู้ให้ความรู้สมัยใหม่เกิดขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองและผลกระทบจากชาติตะวันตกส่งผลกับเศรษฐกิจภาพรวมต้องพัฒนาทัดเทียมตะวันตก ขุนนางจำเป็นต้องมีความรู้ทันสมัยขณะคนทั่วไปและข้าราชการศึกษากับสถาบันศาสนาหรือเข้าเรียนในโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบัน การศึกษาอย่างเป็นทางการที่นับ เป็นหนึ่งในสถาบันทางสังคมเพื่อพัฒนาความรู้ให้กับผู้เรียนความเป็นครูยังคงสืบต่อความเชื่อความเคารพครูระหว่างสมาชิกในครอบครัวและการศึกษาไม่มีจุดแยกที่ชัดเจนกับศาสนา

ตารางที่ 2.1

ตารางการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของความเป็นครูไทยในแต่ละช่วงสมัย (ต่อ)

ยุคสมัย	วิธีคิดของความเป็นครู	สถาบันเบื้องหลัง ความคิด	รูปแบบการปกครอง	กฎหมายและ นโยบายที่เกี่ยวข้อง	การประกอบสร้าง
รัตนโกสินทร์ ปัจจุบัน	ครูผู้ขัดเกลาอบรมให้ความรู้ ให้ ศิษย์ได้มีโอกาสในการพัฒนา ความรู้และความสามารถของ ตนเองได้ทันสมัย และต้องได้รับ การรับรองทางวิชาชีพในการ ปฏิบัติงาน ทั้งนี้ครูยังคงเป็นผู้ที่นำ เคารพและผู้เรียนต้องมอบความ กตัญญูให้กับผู้เป็นครู	1. ศาสนา 2. การปกครอง 3. ครอบครัว 4. เศรษฐกิจ 5. การศึกษา	ประชาธิปไตย	1. หลัก 6 ประการ ของคณะราษฎร 2. แผนพัฒนา เศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ 3. แผนการศึกษา ชาติ 4. พรบ.วิชาชีพครู และสภาการ ศึกษา	ความเป็นครูเปลี่ยนความหมาย จากสอนศาสนามาเป็น การ ถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ภายใต้การ ขยายตัวของสถาบันการศึกษา การเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ เพื่อแสดงแนวทาง ในการพัฒนา รวมถึงแผนการ ศึกษาชาติ เพื่อพัฒนาประเทศให้ ทัดเทียมกับโลกสมัยใหม่ แต่ยังคง ถ่ายทอดวิธีคิดเรื่องความกตัญญู ทางศาสนา หรือวิธีการฝากตัวเพื่อ ศึกษาเรียนรู้วิชาตามความเชื่อทาง พรหมณ์ด้วย อย่างเช่นภายในพิธี การไหว้ครู

วาทกรรม อำนาจและความรู้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน วาทกรรมใช้อำนาจของภาษาในการอธิบายโลกตามวาทกรรมความเป็นจริง ณ ขณะนั้น (สุมาลี บำรุงสุข, 2531) วาทกรรมมีอำนาจของการตีความและประสบการณ์ส่วนบุคคลของแต่ละคนผสมอยู่ และการเกิดมายาคติผ่านภาษาของบาร์ตส์ เพื่อจำลองภาพความจริงของสังคมผ่านวาทกรรม (โรลิ่งดอต บาร์ตส์, 2551) แฟร์คลัฟได้ให้ความเห็นในทางเดียวกันว่าเพื่อเข้าใจวาทกรรมมากขึ้น จำเป็นจะต้องรู้บริบทของสังคมที่เกี่ยวข้องก่อนเพื่อใช้ในการตีความวาทกรรม (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น. 7)

งานวิจัยนี้ศึกษาผ่านบทเพลง ซึ่งเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่สามารถเข้าถึงผู้คนได้ง่ายและเป็นการแทรกซึมทางวัฒนธรรมได้ง่าย (Lovric, 2016) เนื่องจากบทเพลงประกอบด้วย ตัวบท ทำนอง และจังหวะ เมื่อสามส่วนนั้นประกอบกันจะเกิดบทเพลง เครื่องมือสำหรับการสร้างวัฒนธรรมโดยละมุน และเป็นระบบสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งที่ใช้ถ่ายทอดไปยังสังคมได้ง่ายและก่อให้เกิดการต่อต้านในระดับต่ำ เพราะเพลงเป็นสัญลักษณ์ที่บรรจุและเรียบเรียงภาษาสัญลักษณ์หลักในการสื่อสารของมนุษย์ลงในสัญลักษณ์ผ่านตัวบทเพลง แม้การวิเคราะห์วาทกรรมเพลงอาจจะเป็นสิ่งที่สิ่งกั้นพบจากการเรียนรู้ในครั้งนี้ คือ เพลงเป็นเครื่องมือหนึ่งเข้าถึงผู้คนทุกกลุ่มในสังคมได้ง่ายและมักใช้เป็นเครื่องมือในการสอดแทรกข้อมูลบางอย่างให้กับผู้คนในสังคม (Nye jr, 2008)

เมื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างวาทกรรมกับแนวคิดสัญลักษณ์วิทยาจะเห็นว่าบ่อเกิดของความหมายและการให้ความหมายไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน (เถกิง พัฒโนภาษ, 2551, น.37) งานวิจัยในครั้งนี้จะศึกษาวาทกรรมโดยตีความจากตัวภาษาที่ปรากฏในบทเพลง รวมทั้งภาษาเป็นผู้สร้างความจริงให้เกิดขึ้นตามแต่ทัศนะของแต่ละบุคคล ซึ่งความจริงไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ ซึ่งวาทกรรมในเนื้อเพลงเหล่านี้เป็นการแสดงความจริงหรือสร้างความจริงเพื่อช่วยในการจัดระเบียบของสังคมได้ รวมทั้งสามารถที่จะใช้สัญลักษณ์คำที่สอดแทรกเพื่อมุ่งหวังผลลัพธ์ให้เกิดการตีความที่ตรงกันของสังคมได้ มนุษย์ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสัญลักษณ์และไม่สามารถหลีกเลี่ยงการนิยามให้ความหมายในฐานะของผู้รับสารได้ จึงกล่าวได้ว่าไม่สามารถที่จะแยกสัญลักษณ์ออกจากการให้ความหมายและการเกิดปฏิสัมพันธ์ต่อประสบการณ์ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสำหรับฟูโกต์เชื่อว่าการศึกษาภาษาจะทำให้เราเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หรือเข้าใจถึงเหตุในการให้ความหมายเหล่านั้นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น (สุมาลี บำรุงสุข, 2536)

บทเพลงนับเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สามารถใช้ปรับเปลี่ยนสังคมได้ไม่แพ้กับวิธีอื่น เพราะเป็นความพยายามที่จะสอดแทรกข้อมูลอย่างละมุน ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกบีบบังคับ (Nye jr, 2008) ดังนั้นการศึกษาวาทกรรมเพลงไทยที่เกี่ยวข้องกับครุฑนั้นอาจจะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเบื้องหลังการผลิต ความสอดคล้องกับบริบท กระบวนการเผยแพร่เพลงในพิธีการไหว้ครุ รูปแบบการบริโภคสื่อเพลงในพิธีการไหว้ครุ ที่ส่งผลต่อความคิดความเชื่อในภาคปฏิบัติการของครุอีกด้วย

เมื่อศึกษากระบวนการรักษาวัฒนธรรมด้วยการผลิตซ้ำ กระบวนการผลิตซ้ำ เป็นกระบวนการที่ทำให้วาทกรรม ความเชื่อ หรือการให้ความหมายต่อวาทกรรมดังกล่าวของสังคมไทย ตั้งแต่ในอดีตยังสามารถปฏิบัติกรอยู่ได้ แต่ยังคงได้รับการยอมรับในฐานะความเป็นจริงของสังคม มากกว่าการตระหนักถึงว่ามันเป็นอำนาจที่ถูกส่งผ่านมาจากวาทกรรมที่ถูกผลิตอย่างเป็นปกติภายในพิธีการที่มีอิทธิพลต่อวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างแนบเนียน เช่น พิธีไหว้ครูที่รูปแบบการปฏิบัติภายในพิธีถูกตั้งจัดโดยสถาบันการศึกษาที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ จนเป็นแนวทางในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมี เกิดกระบวนการผลิต เผยแพร่ การรับสาร และนำไปทำซ้ำ จนเกิดเป็นกระบวนการถ่ายทอดและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมหรือวาทกรรม ที่ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่ผู้คนในสังคมรับรู้ร่วมกันและมีแนวโน้มการปฏิบัติที่เป็นไปตามวิถีปฏิบัติของคนในสังคมที่กลายเป็นความปกติ

ความเป็นปกตินี้เองที่ผู้คนในสังคมที่แตกต่างกันก็จะเรียนรู้ต่างกันออกไปด้วยเช่นกัน เนื่องจากการเรียนรู้แบบพุทธิปัญญานิยมจะสนใจเกี่ยวกับการลำดับกระบวนการคิด การตีความที่ทำให้การให้คุณค่า การให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคมแตกต่างกันออกไปด้วย โดยก่อนที่ผู้เรียนรู้จะสามารถให้ความหมายในรูปแบบของตนเองได้ การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง การให้ความหมายจัดระเบียบความคิด รวมทั้งการตีความผ่านทางสัญลักษณ์หรือสิ่งนามธรรมที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลต่อความคิด และวิถีการปฏิบัติของผู้คน ซึ่งจะกลายเป็นความปกติในวิถีชีวิตหรือของสังคมได้เช่นกัน

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องการเรียนรู้ว่าททกรรมความเป็นครูผ่านบทเพลงของครูในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหน้าที่ของวาทกรรมความเป็นครูในบริบทการศึกษาไทยเพื่อศึกษาผลกระทบของวาทกรรมเพลงการรับรู้ของครู และเพื่อศึกษาการทำงานของวาทกรรมความเป็นครูที่ยังคงปฏิบัติกรอยู่ ดังนั้นการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้จำเป็นต้องมีรูปแบบในการดำเนินการเก็บข้อมูลแบบเชิงคุณภาพเพื่อได้ข้อมูลที่มีความอิงไปตามประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติการสอน ฉะนั้นผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 การออกแบบงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกวิธีการวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เนื่องจากการวิจัยดังกล่าวต้องใช้กระบวนการในการสืบค้นประสบการณ์ร่วมกันของกลุ่มคน และการให้ความหมายถึงวาทกรรมต่าง ๆ ที่มีอำนาจแฝงอยู่ และการศึกษาพัฒนาการของวาทกรรมที่ถูกผลิตสร้าง ดังนั้นการอธิบายด้วยการใช้อักษรจะให้อารยะเอียดของข้อมูลและสื่อสารได้อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจึงเลือกวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยครั้งนี้ และมีวิธีการที่เลือกใช้มี 2 วิธีการ ดังต่อไปนี้

3.1.1 วิธีการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis)

การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งการตรวจสอบกระบวนการในการได้มาซึ่งความรู้ในวาทกรรมที่มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูลเชิงสัญลักษณ์ เช่น ภาษา กลวิธีทางวาทศิลป์ ที่มีส่วนร่วมในข้อมูลดังกล่าว (Ritchie & Lewis, 2003) ต่อมาวิเคราะห์คำตามแนวคิดของฟูโกต์ในการวิเคราะห์การประกอบสร้างของอำนาจภายในวาทกรรม ผลกระทบของวาทกรรมต่อส่วนรวม และผลกระทบของวาทกรรมในเชิงสถาบัน และวิธีการวิเคราะห์ตัววาทกรรมโดยใช้แนวคิดของโรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Bathes) ศึกษาการตีความผ่านทางตัวอักษรที่ใช้เป็นระบบภาษาเป็นหลักในการพิจารณาวาทกรรมในรูปของตัวบทเพลง และการส่งผลต่อความเป็นปกติของคำเหล่านั้น (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น.30)

ดังนั้นจึงต้องมีการใช้รูปแบบดังกล่าวในงานวิจัยครั้งนี้ โดยจะใช้รูปแบบงานวิจัยนี้ในการวิจัยเอกสาร (Document research) รวบรวมผลการวิจัยนำมาวิเคราะห์ผลเบื้องหลังการเกิดของวาทกรรมความเป็นครูแบบอุปมาน (Inductive) และการวิจัยภาคสนาม (Field research) ด้วย

การสัมภาษณ์ ซึ่งการสัมภาษณ์จะใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากการทบทวนวรรณกรรมผู้บอกข้อมูลจะมีหัวข้อในประเด็นต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่ดำเนินการกับวิถีชีวิต และระบบ เพื่อสะท้อนประสบการณ์ของตนเอง และศึกษาค่านิยมร่วมของสถาบันอุดมศึกษาที่มีคณะครุศาสตร์ หรือคณะศึกษาศาสตร์ที่ส่งผลต่อการบ่มเพาะประสบการณ์ของผู้บอกข้อมูลในสถาบัน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่มีความซ้ำและการอ้อมตัว

3.2 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนการวิเคราะห์วาทกรรมในบทเพลง

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาเพลงด้วยการวิจัยเอกสารโดยใช้เกณฑ์คัดเลือกบทเพลงไทยยอดนิยมและถูกนำมาใช้ในพิธีไหว้ครูต่อเนื่อง โดยผู้วิจัยทำการสำรวจผ่านเอกสารกำหนดการและวិถีทัศน์พิธีการไหว้ครูของมหาวิทยาลัยในกลุ่มตัวอย่างและการสำรวจนักศึกษาคณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ในเดือนพฤษภาคม-กันยายน 2562 ในบทเพลงในพิธีการไหว้ครูที่ถูกใช้มากที่สุดอย่างต่อเนื่อง และเป็นเพลงที่สถาบันกลุ่มตัวอย่างใช้ร่วมกัน เพื่อเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกตัวบทเพลง จึงได้เป็นบทเพลงพระคุณสามในการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร บทความทางวิชาการ หนังสือและวิทยานิพนธ์ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับบริบทการศึกษาไทย แนวคิดความเป็นครู แนวคิดวาทกรรม แนวคิดสัญญาวิทยา ทฤษฎีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และเนื้อเพลงที่ถูกใช้ในพิธีการไหว้ครู รวมถึงบริบทของสังคมไทยแต่ละช่วงเพื่อช่วยตีความและวิเคราะห์วาทกรรมที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงได้อย่างถูกต้อง

ส่วนของการวิเคราะห์กระบวนการและภาคปฏิบัติการ

ผู้บอกข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษาในครั้งนี้เป็นนักศึกษาคณะครุศาสตร์ หรือคณะศึกษาศาสตร์ เคยเข้าร่วมพิธีไหว้ครูอย่างน้อย 2 ครั้ง อยู่ในพื้นที่จังหวัดกรุงเทพฯ และปริมณฑล ไม่จำกัดช่วงวัย และเพศในการให้ข้อมูล เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ผ่านกระบวนการบ่มเพาะความเป็นครูในบริบทสถาบันการศึกษาเป็นเวลานาน และมีความเข้าใจความหมายเพลงไหว้ครู เนื่องจากงานชิ้นนี้มุ่งศึกษาประสบการณ์ในระยะยาวของบุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับบทเพลงในพิธีไหว้ครูอย่างต่อเนื่อง

3.3 การคัดเลือกผู้บอกข้อมูล

ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการให้เป็นตัวแทนของผู้ให้ข้อมูล ใช้หลักในการเลือกมี 2 เกณฑ์ ดังต่อไปนี้

3.3.1 เกณฑ์ด้านสถาบัน

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าบริบทและปรัชญาของแต่ละสถาบันมีส่วนในการหล่อหลอมแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นครูที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลผู้วิจัยจะคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากมหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนคณะครุศาสตร์ หรือคณะศึกษาศาสตร์

1. คณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ในสถาบันดังกล่าวจัดการเรียนรู้อย่างน้อยต่ำกว่า 50 ปี ที่ได้รับการรับรองหลักสูตรและเปิดการสอนจนถึงปัจจุบัน
2. คณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ในสถาบันดังกล่าวมีการจัดพิธีการไหว้ครูเป็นประจำต่อเนื่องในทุกปี
3. คณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ในสถาบันดังกล่าวมีนัยยะสำคัญในแง่ของประวัติศาสตร์การเกิดอาชีพครูและสถาบันการผลิตครูในประเทศไทย

สถาบันที่ใช้ในการศึกษาวิจัย โดยผ่านเกณฑ์ทั้ง 3 ได้แก่ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร โดยสถาบันทั้งสามนี้เข้าเกณฑ์การคัดเลือกจากเหตุผลต่อไปนี้

1. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2500 เป็นส่วนหนึ่งของคณะอักษรศาสตร์ แผนกการฝึกหัดครู และตั้งขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ประสงค์จะเป็นครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่บริหารการศึกษา ได้ศึกษาวิชาการและการวิจัยในวิชาครุศาสตร์ และวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องมากขึ้น และเพื่อส่งเสริมมาตรฐานการสอน และการประกอบอาชีพให้กว้างขวางขึ้นจนถึงขั้นปริญญาโท และปริญญาเอกในโอกาสต่อไป

2. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2497 ปรึบจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาชั้นที่กระทรวงศึกษาธิการสร้างขึ้นเพื่อให้ฝึกหัดครูชั้นสูงผ่านทางคณะศึกษาศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบัณฑิตที่จะเป็นครูและบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนให้บริการจัดการฝึกอบรมวิทยากร การเรียนการสอนสาขาต่าง ๆ

3. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2435 ถือว่าเป็นคณะที่เกิดขึ้นพร้อมกับการสถาปนาโรงเรียนฝึกหัดครูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสถานศึกษาด้านการฝึกหัดครูแห่งแรกของประเทศไทย นับเป็นหนึ่งในสถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่ฝึกหัดครูชั้นสูง

3.3.2 เกณฑ์ด้านการคัดเลือกบุคคลผู้ให้ข้อมูล

บุคคลผู้ที่คัดเลือกเข้ามาเป็นกลุ่มตัวอย่างจะมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของนักศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาของคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์

3.3.2.1 นักศึกษา

- นักศึกษาชั้นปีที่ 5 กำลังศึกษาในคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์
- ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยที่อยู่ในเกณฑ์สถาบัน
- เป็นนักศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดพิธีไหว้ครูของคณะ
- มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมพิธีการไหว้ครูของสถาบันและเคยเข้าร่วม

พิธีไหว้ครูในฐานะครู

- ไม่จำกัดเพศ และอายุ

หมายเหตุ: สำหรับนักศึกษานั้นจะทำการสัมภาษณ์ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จำนวน 2 ท่านต่อ 1 สถาบัน รวม 6 ท่าน

3.3.2.2 บุคลากรของคณะ

- ปัจจุบันปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่ คณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยตามเกณฑ์ด้านสถาบัน

- มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูของสถาบันการศึกษา
- เคยมีประสบการณ์ควบคุมดูแลการจัดพิธีไหว้ครูหรือเข้าร่วมพิธีไหว้ครู
- สามารถแสดงภาพบริบทและคุณค่าของสถาบันการศึกษานั้นได้เป็น

อย่างดี

- ไม่จำกัดเพศ และอายุของบุคลากร

หมายเหตุ: สำหรับบุคลากรของคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ จำนวน 1 ท่านต่อ 1 สถาบัน รวม 3 ท่าน

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้วางแผนการดำเนินงานโดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. สํารวจบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูใช้ประกอบในพิธีการและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ด้วยการศึกษากำหนดการในพิธีการไหว้ครู
2. ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมในตัวบทเพลงในพิธีไหว้ครูที่ได้รับความนิยมโดยใช้วิธีการตีความความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยของแต่ละบทเพลง

3. ผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562–มกราคม พ.ศ. 2563
4. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาถึงผลกระทบของเพลงที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมความเป็นครูต่อประสบการณ์ของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ หรือคณะศึกษาศาสตร์ ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 5 โดยเป็นผู้ที่มีประสบการณ์สอนในโรงเรียน และเข้าร่วมพิธีไหว้ครูเป็นประจำ

3.5 การคัดเลือกข้อมูล

ตัวบทเพลงที่นำมาใช้ในการศึกษา ซึ่งต้องเป็นเพลงที่ใช้ประกอบพิธีวันครูและมีความนิยมเป็นจำนวนมากในการใช้ประกอบพิธีการ จากการคัดเลือกบทเพลงจากแบบสำรวจเพลงในพิธีไหว้ครูของคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ และการศึกษาเอกสารกำหนดการที่เกี่ยวข้อง จึงได้บทเพลงที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 1 เพลง ได้แก่พระคุณที่สาม ด้วยเหตุผล 4 ประการ ดังต่อไปนี้

- เป็นบทเพลงที่ใช้ประกอบพิธีการไหว้ครูภายในคณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ของสถาบันตามเกณฑ์การคัดเลือกอย่างต่อเนื่อง
- บทเพลงได้รับความนิยมในพิธีการไหว้ครู โดยอ้างอิงจากแบบสำรวจเพลงในพิธีไหว้ครูของคณะครุศาสตร์และคณะศึกษาศาสตร์
- ทั้งสองบทเพลงนี้มีตัวบทเพลงที่น่าสนใจ สามารถแสดงภาพของความเป็นครูไทยในบริบทของสังคมไทยได้อย่างชัดเจน
- บทเพลงใช้คำเชิงอุปลักษณ์ที่ให้ความหมายเชิงเปรียบเทียบระหว่างความเป็นครูกับคำเชิงสัญลักษณ์

การศึกษาวาทกรรมภายในบทเพลงและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมต้องศึกษาอิทธิพลของบทเพลงกับผู้ที่ปฏิบัติงานเป็นอาชีพครูซึ่งได้รับอิทธิพลของวาทกรรมความเป็นครูและเรื่องราวของพระคุณที่สามที่ถูกบรรจุไว้ในบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับครู ผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นต้องมีการคัดเลือกข้อมูลอย่างมีระบบ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

หลังจากผู้วิจัยคัดเลือกข้อมูลดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถึงประสบการณ์และผลกระทบจากเพลงที่บรรจุวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับครู คือ กลุ่มเพลงที่ใช้ในพิธีการไหว้ครู เช่น เพลงพระคุณที่สาม และหากพบเพลงอื่นที่เกี่ยวข้องจะนำมาพิจารณาเพื่อใช้ในการศึกษาเพิ่มเติม โดยการสัมภาษณ์จะใช้คำถามกึ่งโครงสร้าง และการสัมภาษณ์จะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะนำไปสู่ข้อมูลที่แสดงถึงข้อมูลที่ครูต่างมีประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อค้นหาความเข้าใจของการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการดำเนินงานในวิชาชีพครู

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ตัวบทเพลง โดยพิจารณาจากเนื้อเพลงทำนอง และช่วงเวลาของการใช้บทเพลงในพิธีไหว้ครูว่าบทเพลงนี้ประกอบสร้างบรรยากาศที่ช่วยปลูกฝังความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ โดยพิจารณาจากคำที่เลือกใช้ เนื้อเพลงและบริบทของเพลงที่ถูกเลือกใช้ นำมาแสดงตารางเพื่อให้เห็นประเภทของคำและวาทกรรมที่ถูกใช้ประกอบในเพลงภายในพิธีไหว้ครูโดยใช้รูปแบบการวิเคราะห์วาทกรรมเพลง

2. การวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความเป็นครู โดยพิจารณาจากเรื่องราวและแก่นประสบการณ์ร่วมกันของนักศึกษาวิชาชีพครูในการสัมภาษณ์ เพื่อที่จะได้ข้อมูลในส่วนของภาคปฏิบัติของวาทกรรมความเป็นครูในเนื้อเพลงยังสามารถใช้งานได้จริงในบริบทสถานศึกษาไทยในปัจจุบันอย่างไร

3. การศึกษาประสบการณ์ของนักศึกษาวิชาชีพครูกับการเรียนรู้ความเป็นครูผ่าน บทเพลงในพิธีไหว้ครู โดยพิจารณาจากประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่างและค้นหาประสบการณ์ร่วมกันของผู้ประกอบวิชาชีพครู

3.7 การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาแล้ว ผู้วิจัยนำเสนอผ่านการลำดับขั้นตอนของเนื้อหาการวิจัย ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

บทที่ 4 วาทกรรมความเป็นครูไทยที่ปรากฏในบทเพลงพระคุณที่สาม

บทที่ 5 การถ่ายทอด การผลิตซ้ำ และภาคปฏิบัติการวาทกรรมความเป็นครูไทย

บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

วาทกรรมความเป็นครูไทยที่ปรากฏในบทเพลงพระคุณที่สาม

บทที่ 4 ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทการศึกษาไทย เพื่อทำความเข้าใจการประกอบสร้างความหมายที่นำไปสู่การปรากฏขึ้นของวาทกรรมความเป็นครูไทยที่ยังดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

4.1 บทเพลงเพลงพระคุณที่สาม: วาทกรรมและการประกอบสร้างความหมาย

4.2 วิธีคิดภายใต้วาทกรรมที่ปรากฏในบทเพลงพระคุณที่สาม

4.1 เพลงพระคุณที่สาม: วาทกรรมและการประกอบสร้างความหมาย

ตัวบทในการศึกษาครั้งนี้ คือ บทเพลงพระคุณที่สาม ประพันธ์โดยนายสุเทพ โชคสกุล ขณะทำหน้าที่เป็นศึกษานิเทศก์ในขณะนั้น เดิมทีนายสุเทพเคยประกอบวิชาชีพครูมาก่อนเป็นครูสอนวิชาดนตรีให้กับนักเรียนในโรงเรียนประถม ต่อมาพัฒนาตนเองสามารถมาเป็นครูในระดับมัธยม และทำดีที่สุดดำรงอยู่ในตำแหน่งศึกษานิเทศก์ นายสุเทพ โชคสกุล เป็นครูและนักแต่งเพลงไทยสากล ตั้งแต่พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา และเป็นคนแรกของไทยที่เริ่มการสอนหนังสือด้วยการใช้เพลงประกอบ (จิตร กาวี, 2563) จนได้รับยกย่องว่าเป็นราชาเพลงประกอบบทเรียน ตัวอย่างเพลงที่ใช้ประกอบการสอน คือ เพลงตรงต่อเวลา เพลงความเกรงใจ เพลงความซื่อสัตย์ ฯลฯ (ธเนศ ขำเกิด, 2560)

นอกจากเพลงประกอบการเรียนแล้วครูสุเทพยังมีชื่อเสียงในการประพันธ์บทเพลงที่มีเนื้อหาสะท้อนสังคม ด้านวิถีชีวิต การเมือง และบทเพลงเกี่ยวกับครู โดยใช้วิธีการถ่ายทอดที่เป็นรูปแบบส่วนตัวในการประพันธ์เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย ตัวอย่างบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับครูในชุด “แม่พิมพ์ของชาติ” เช่น เพลงครูโรงเรียนราษฎร์ เพลงครูแกล้งการณ เพลงชีวิตครู เพลงแม่พิมพ์ใจพระ เพลงมาร์ชครู เพลงแม่พิมพ์ของชาติ และเพลงพระคุณที่สาม บทเพลงชุดนี้มีเป้าหมายเพื่อสะท้อนภาพการทำงานของครูให้สังคมได้รับรู้ บอกเล่าคำวิจารณ์เปรียบเปรยถึงความเป็นครู และสะท้อนเกียรติของผู้เป็นครูผ่านในบทเพลง รวมถึงการสะท้อนมายาคติที่เปรียบว่าอาชีพครูสบาย (จิตร กาวี, 2563) หรือบทเพลงที่เกี่ยวกับครูถ่ายทอดมาในภาพของครูที่ประสบความยากลำบากในการเดินทางไปทำงานเพื่อจัดการสอนให้กับนักเรียนผ่านบทเพลงเหล่านี้ ก็เป็นผลงานของครูสุเทพเช่นกัน (The Standard Team, 2563)

ในงานเขียนของจิตร กาวี (2563) กล่าวถึงเพลงพระคุณที่สามว่าเป็นบทเพลงที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และมีการผลิตซ้ำในกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับครู เนื้อเพลงมีเนื้อหาในการชี้ชวน

ให้ผู้ฟังรำลึกถึงพระคุณของครู และการเชิดชูถึงอาชีพของครู ด้วยความเป็นที่บทเพลงนี้ถูกใช้เป็นที่แพร่หลาย วิธีการร้องและทำนองในปัจจุบันที่ใช้กันทั่วไปในพิธีการไหว้ครู เป็นทำนองที่มีการปรับแต่งไปจากเดิมให้ง่ายขึ้น

4.1.1 บทเพลงพระคุณที่สาม

ผู้แต่ง/ผู้ประพันธ์ทำนอง: นายสุเทพ โชคสกุล

ครูบาอาจารย์ที่ท่านประธานความรู้มาให้	อบรมจิตใจให้รู้ผิดชอบชั่วดี
ก่อนจะนอนสวดมนต์อ่อนนวยททุกที	ขอกุศลบุญบารมีส่งเสริมครูนี้ให้ร่มเย็น
ครูมีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือเกล้า	ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เวียน
ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น	สอนให้รู้จักเจนนเฝ้าแนะเฝ้าเน้นมิได้อำพราง
พระคุณที่สามงดงามแจ่มใส	แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็นเรือจ้าง
ถ้าหากจะคิดยั้งคิดยั้งเห็นว่าผิดทาง	มีใครไหนบ้างแนะนำแนวทางอย่างครู
บุญเคยทำมาตั้งแต่ปางใดเรายกให้ท่าน	ตั้งใจกราบกรานเคารพคุณท่านกตัญญู
โรคและภัยอย่ามาแผ้วพานคุณครู	ขอกุศลผลบุญค้าชูให้ครูเป็นสุขชั่ววันรัตน

ความหมายของเพลงพระคุณที่สาม

ครูอาจารย์ผู้ให้ความรู้ อบรมขัดเกลาให้รู้จักความดีชั่วตามที่สังคมจำกัดความไว้ในฐานะศิษย์ก่อนที่จะนอนจึงมีการร้องขอกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ขอให้บุญ กุศล บารมี คือ สิ่งที่ดีและอำนาจต่าง ๆ ส่งเสริมให้ครูพบความสงบ ครูเป็นผู้มีบุญคุณที่ควรยกย่องไว้เหนือศิระชะ ทำหน้าที่ในการสั่งสอนเราโดยไม่คิดถึงความยากลำบากโดยมุ่งหวังให้ศิษย์มีความสามารถโดยเปิดเผยความรู้ทุกสิ่งของตนเองทราบ ครูจึงเปรียบเหมือนพระคุณที่สามสำหรับผู้เรียนที่ดูสวยงามแต่ยังมีคนเปรียบว่าครูทำหน้าที่เป็นเรือจ้างรับส่งผู้เรียน ทั้งที่เมื่อคิดใคร่ครวญดูแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะในสังคมก็ยังไม่มีการอื่นที่สามารถแนะนำแนวทางได้แบบครู ดังนั้นบุญความดีที่เคยทำมาเราขอยกให้กับครูด้วยความตั้งใจ ความเคารพ และปฏิบัติตนให้มีความกตัญญูต่อครู ขอให้โรคภัยอย่ามาเกิดขึ้นกับครูแต่ขอให้ครูที่มีผลบุญจากการทำสิ่งที่ดีงามให้ครูมีความสุขตลอดไป

4.1.2 การวิเคราะห์วาทกรรมที่ปรากฏในบทเพลงพระคุณที่สาม

การตีความวาทกรรมในบทเพลงจะพิจารณาถึงค่านิยมและยุคสมัยที่เพลงไหว้ครูปรากฏขึ้น เพื่อศึกษาบริบทที่ส่งผลต่อวาทกรรมของเพลงไหว้ครู และเพื่อทำความเข้าใจถึงวาทกรรม

ในเพลงผ่านสื่อที่สามารถถ่ายทอดแนวคิดให้กับผู้เรียนได้รับรู้ ดังนั้นการวิเคราะห์ความหมายบทเพลง จะพิจารณาจากการให้ความหมายเชิงวัฒนธรรม และความจริงของยุคสมัยดังกล่าว

โดยจะแบ่งระดับการวิเคราะห์วาทกรรมออกเป็น 3 ระดับ คือ

4.1.2.1 ระดับหน่วยคำ

4.1.2.2 ระดับกลุ่มคำ

4.1.2.3 ระดับประโยค

4.1.2.1 ระดับหน่วยคำ คือ

ตารางที่ 4.1

ตารางการวิเคราะห์วาทกรรมระดับหน่วยคำ

คำ	ความหมาย ทั่วไป	ความหมายระดับวัฒนธรรม	วิธีคิดเบื้องหลังวัฒนธรรม
ครู	ผู้สอน ครู	ผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถ มี คุณธรรม ประกอบวิชาชีพชั้นสูง เป็นผู้ที่ควรเคารพและช่วยพัฒนา บุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียน	หน้าที่ทางสังคมของครูและ สถาบันการศึกษา ผสานกับความ เชื่อทางสังคมไทยนับถือเรื่องความ อาวุโส
อาจารย์	ผู้สอน ครู	ผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถ มี คุณธรรม ประกอบวิชาชีพชั้นสูง ที่ ควรเคารพและมีหน้าที่พัฒนาคน บุคลากรทางการศึกษาผู้สอนใน ระดับอุดมศึกษา	หน้าที่ทางสังคมของครูและ สถาบันการศึกษา ผสานกับความ เชื่อทางสังคมไทยนับถือเรื่องความ อาวุโส
ประธาน	มอบ	การประธาน หมายถึง การมอบให้ โดยเป็นคำที่ใช้ระหว่างผู้ที่มีอำนาจ มากและน้อย ไม่สามารถใช้ได้กับ คนทั่วไป เช่น กลุ่มของเจ้านาย	ด้านการปกครองและศาสนา แสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจทาง สังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน
ผิด	ความผิด	การประพฤติถึงสิ่งที่ขัดต่อ กฎหมาย ระเบียบ จารีต ความดี งามที่สังคมได้ให้ความหมาย และ ไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม	สะท้อนค่านิยมทางศาสนาเกี่ยวกับ ความผิด ชอบ ชั่ว ดี รวบรวม ข้อกำหนดพฤติกรรมที่สังคมไม่ ยอมรับ

ตารางที่ 4.1

ตารางการวิเคราะห์ว่าทศวรรษระดับหน่วยคำ (ต่อ)

คำ	ความหมาย ทั่วไป	ความหมายระดับวัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทาง วัฒนธรรม
ชอบ	ความชอบ	การประพุดถึงสิ่งที่อยู่ในขอบเขต ของกฎหมาย ระเบียบ จารีต และ ความดีงามที่สังคมได้ให้ ความหมายไว้ เป็นพฤติกรรมที่ เป็นที่ยอมรับในสังคม	สะท้อนค่านิยมทางศาสนาเกี่ยวกับ ความผิด ชอบ ชั่ว ดี รวบรวม ข้อกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ สังคมยอมรับได้
ชั่ว	ความชั่ว ระยะ	ความชั่วเป็นหนึ่งในสิ่งที่ควร หลีกเลี่ยงทางพุทธศาสนาที่มีความ เชื่อเรื่องกรรม การทำความดีละ เว้นความชั่วนับเป็นพฤติกรรมที่ไม่ เป็นที่ยอมรับในสังคม และศาสนา	สะท้อนค่านิยมทางศาสนาเกี่ยวกับ ความผิด ชอบ ชั่ว ดี รวบรวม ข้อกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ สังคมยอมรับได้ และเกี่ยวกับหลัก คิดเรื่องเวรกรรม
ดี	ความดี	ความดีเป็นหนึ่งในสิ่งที่ควรปฏิบัติ ทางพุทธศาสนาที่มีความเชื่อเรื่อง กรรม การทำความดีละเว้นความ ชั่ว เป็นพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับ ในสังคม และทางศาสนา	สะท้อนค่านิยมทางศาสนาเกี่ยวกับ ความผิด ชอบ ชั่ว ดี รวบรวม ข้อกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ สังคมยอมรับได้
สวด	การท่อง เป็นทำนอง การดำเนิน	มักใช้กับคำสอนทางศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทยมักใช้กับคำสอน ทางศาสนา เช่น การสวดมนต์	ความเชื่อทางด้านศาสนา เพื่อเป็น การสร้างความสะดวกให้กับจิตใจ และสะสมสิ่งที่เป็นมงคล
มนต์	คำศักดิ์สิทธิ์ คำที่พูดเพื่อ ความเป็น สิริมงคล	การพูดถึงสิ่งที่ดีงาม เป็นมงคลกับ ตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ทางศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ คำสอนทางพุทธศาสนา ต่างจาก คำว่า มนต์ เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นทาง พราหมณ์หรือไสยศาสตร์	ความเชื่อทางด้านศาสนา เรื่องการ สะสมสิ่งดีงาม เป็นมงคลให้ตนเอง และความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติใน สังคมไทย

ตารางที่ 4.1

ตารางการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีระดับหน่วยคำ (ต่อ)

คำ	ความหมายทั่วไป	ความหมายระดับวัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทางวัฒนธรรม
วอน	เฝ้าร้องขอ ร่ำขอ อ้อน วอน	การร้องขอที่แสดงให้เห็นถึงผู้ที่มีอำนาจสูงและต่ำกว่า เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปรารถนา โดยผู้ที่จะวอนมักเป็นผู้ที่มีศักดิ์ที่ต่ำกว่า	วิถีคิดเกี่ยวกับเรื่องความอาวุโสของสังคมไทย
กุศล	ทำให้เรียบร้อย ทำให้หายไป	การทำให้สิ่งที่ไม่ดีนั้นหายไป ด้อยไป เช่น ไม่มีโรคภัย หรือการทำให้เกิดสิ่งดีงามขึ้นกับตนเอง ไม่มีโทษ ไม่มีวิบาก หรือหมายถึงทำให้สิ่งเหล่านั้นพินาศไป	ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติของสังคมไทย และเรื่องของศาสนาในการสะสมความดีงาม
บุญ	การทำให้ฟูขึ้น ความดี	การทำให้เกิดสิ่งดีงามขึ้นกับตนเอง ในบริบททางศาสนามีการให้คำสอนเกี่ยวกับความเชื่อในชาตินี้ และชาติหน้า และเชื่อเรื่องการสะสมบุญเพื่อหลุดพ้น	ความเชื่อเรื่องศาสนาในการทำบุญเพื่อสะสมความดีงามและการหลุดพ้น
บารมี	คุณความดีที่ได้ปฏิบัติมา	ผลลัพธ์จากสิ่งดีงามที่ได้ทำและสะสมมา เป็นสิ่งแสดงความน่าเชื่อถือ โดยเชื่อว่าผู้ที่มีบารมีมากย่อมเป็นผู้ที่มีอำนาจในสังคมมากเช่นกัน	ความเชื่อทางสังคมในการแสดงอำนาจความน่าเกรงขามตามความเชื่อของผู้คนในสังคม
อุทิศ	ให้ ยกให้	การมอบ เสียสละสิ่งที่ดีงาม หรือเป็นคุณให้กับบุคคลอื่น ๆ โดยเจาะจงผู้รับ	ความเชื่อทางศาสนา ตามแบบพิธีกรรม เนื่องจากพูดถึงความเสียสละซึ่งเป็นความดีตามที่ศาสนาได้ให้ความหมาย

ตารางที่ 4.1

ตารางการวิเคราะห์วาทกรรมระดับหน่วยคำ (ต่อ)

คำ	ความหมาย ทั่วไป	ความหมายระดับวัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทาง วัฒนธรรม
ยก	นำขึ้นให้สูง กว่าที่เดิม	การนำของสิ่งนั้นให้สูงกว่าเดิม หรือการแสดงความเคารพบูชา	ธรรมเนียมการเคารพผู้อาวุโสหรือ ผู้ที่มีลำดับชั้นทางสังคมสูงกว่า
ท่าน	สรรพนาม บุรุษที่ 2 หรือ 3 ใช้ แทนผู้ฟัง	การแสดงความสุภาพในการเรียก ผู้ฟังในสรรพนามบุรุษที่ 2 หรือ 3 สะท้อนถึงความเคารพ	การใช้คำเรียกแทนด้วยความ เคารพยกย่องกับผู้ที่มีความอาวุโส ในสังคม
ระลึก	รำลึก นึก ถึง คิดถึง	ความสามารถในการจดจำได้จาก ในอดีต เป็นคำไทยในอดีต	ความเชื่อทางศาสนาเรื่องความ กตัญญู
คุณ	บุญคุณ	ความช่วยเหลือเกื้อกูล การได้รับ หรือให้ประโยชน์กับผู้อื่นจะเกิด เป็นบุญคุณต่อกันและกัน	ความเชื่อเรื่องบุญคุณทางพุทธ ศาสนาและการตอบแทน บาป บุญ คุณ โทษ
กตัญญู	ความรู้คุณ	ความรู้คุณต่อผู้กระทำสิ่งดีงาม และความรู้คุณต่อผู้กระทำสิ่งที่ดี งามให้ มักใช้กับคำว่า กตเวที การ รู้จักตอบแทนผู้ที่มีบุญคุณกับ ตนเองที่ดีงามให้	ความเชื่อทางพุทธศาสนาในการ แสดงความเคารพและตอบแทน กับผู้ที่ทำให้คุณงามให้
ค้ำ	การดำรงไว้ การทำไม่ให้ ล้ม	การดำรงไว้ซึ่งที่ดีงามในสังคม การ ปกป้องรักษาสิ่งที่ดีงามให้ยังคง ไม่ให้อ่อนหายไป	การสร้างวัฒนธรรมในสังคมด้วย การส่งต่อสิ่งดีงาม
นิรันดร	เสมอไป ไม่ มีที่สิ้นสุด	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่มีจุดสิ้นสุด ของระยะเวลา เกี่ยวข้องกับการ หลุดพ้นหรือการสิ้นสุดทางศาสนา	ความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับการ เวียนว่ายตายเกิด หมายถึง ผู้ที่มี คุณงามจึงจะสามารถหลุดพ้นได้

4.1.2.2 ระดับกลุ่มคำ คือ

ตารางที่ 4.2

ตารางการวิเคราะห์วาทกรรมระดับกลุ่มคำ

กลุ่มคำ	ความหมายทั่วไป	ความหมายระดับวัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทางวัฒนธรรม
ครูบา อาจารย์	ผู้ประกอบ วิชาชีพครูหรือ อาจารย์	ผู้ได้รับอำนาจจากกฎหมายในการ ขัดเกลาผู้เรียน โดยผู้ประกอบวิชาชีพ ครูต้องมีความรู้ความสามารถที่ดี และเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น	หน้าที่ทางสังคมของครู และสถาบันการศึกษากับ ความเชื่อทางสังคมไทย เรื่องนับถือผู้ที่อาวุโส
อบรม	สั่งสอน พร่ำสอน	การสอนบทบาทที่สังคมมอบให้กับผู้ ที่มีความอาวุโสในการถ่ายทอดปฏิบัติเพื่อ ถ่ายทอดความดีความชั่วของสังคม ให้กับผู้มีประสบการณ์น้อย	หน้าที่ทางสังคมของผู้ ประกอบอาชีพครู และ คาดหวังต่อผู้อาวุโสใน สังคมอบรมให้ผู้น้อย
ผิดชอบ ชั่วดี	ความผิด ความชอบ ความชั่ว ความดี	ความผิดชอบชั่วดี ที่สังคมกำหนด ผ่านทางกฎหมาย ระเบียบ จารีต ข้อบังคับต่าง ๆ และหลักคำสอนทาง ศาสนาเป็นสิ่งที่ถูกต้องและมีความดี งามที่มีเนื้อหาในการกำหนดสังคม	ความเชื่อด้านสังคม เรื่อง กฎระเบียบแบบแผนความ ประพฤติที่สังคมยอมรับ และศาสนาเรื่องการทำ ความดีละเว้นความชั่ว
สวดมนต์ อ่อนน้อม	การเฝ้าร้องขอ จากการการ ทอ้งคำศักดิ์สิทธิ์	การร้องขอด้วยคำที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็น บทคำสอนทางด้านพุทธศาสนา โดย จะร้องขอสิ่งที่ตั้งมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระ พระพุทธรูป	ความเชื่อพุทธศาสนาใน การสวดมนต์ เป็นสิ่งที่ พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ และความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือ ธรรมชาติ การร้องขอจาก สิ่งศักดิ์สิทธิ์
กุศลบุญ บารมี	ความดีงาม และ ความมีอำนาจ ดึงดูด	กุศล บุญ และบารมี สิ่งที่สังคมไทย ในอดีตจนถึงปัจจุบันให้ความสำคัญ เป็นอย่างยิ่งในการพิจารณาการเป็น คนที่ดีและน่าเชื่อถือในสังคม	หลักเกณฑ์ทางสังคม เรื่อง การนับถือผู้มีบารมีมาก และเรื่องของการสะสม ความดีทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 4.2

ตารางการวิเคราะห์ว่าทศธรรมระดับกลุ่มคำ (ต่อ)

กลุ่มคำ	ความหมาย ทั่วไป	ความหมายระดับวัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทาง วัฒนธรรม
ส่งเสริม	ช่วยเหลือ สนับสนุน	การทำให้ดีขึ้นเจริญขึ้นด้วยการลงมือ ทำหรือการให้ความช่วยเหลือโดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อให้อีกฝ่ายได้รับ ผลลัพธ์ที่ดีขึ้น	ความคาดหวังของสังคมให้ ผู้คนในสังคมให้การ เกื้อหนุนกันไปในเรื่องที่ดี
ร่มเย็น	สุขสบาย มีความสุข	ความสุข ความสบายโดยให้ ความหมายอิงตามพุทธศาสนา ใช้ เหมือนการบอกลักษณะการอยู่ ภายใต้ร่มเงาของพุทธศาสนา	ความเชื่อทางพุทธศาสนา เรื่องบุญกรรม ในความ สุข ใจ กาย สุขใจ
กราบ กราน	การเคารพนบ นอบ ก้มหัวให้	การแสดงพฤติกรรมการกราบไหว้ใช้ กับผู้ที่มีบุญคุณหรือผู้มีลำดับศักดิ์ที่ สูงกว่า หรือใช้ในการแสดงความ เคารพต่อพระในพุทธศาสนา	การแสดงออกถึงการ นอบน้อมต่อผู้ที่มีบุญคุณ หรือผู้มีอำนาจมากกว่า ของสังคมที่เด็กพึงมีแก่ ผู้ใหญ่
เทิดทูน	การยกย่องเชิดชู	การยกย่องสิ่งที่ดีงามในสังคมให้เป็น ที่รับรู้ของผู้คน	ความเชื่อทางสังคมในการ ยกย่องอาชีพครูที่ทำหน้าที่ ให้ความรู้กับสมาชิกใน สังคม
เฝ้าเน้น เฝ้าแนะ	การแนะนำ	การแนะนำจากผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่ได้รับ การมอบหมายในการขัดเกลาผู้เรียน	ความคาดหวังของสังคม เกี่ยวกับคุณสมบัติครูที่ดี
บุญคุณ	ความช่วยเหลือ เกื้อกูล ความดี	การปฏิบัติตนต่างตอบแทน จากการ ทำสิ่งที่ดี มีประโยชน์ให้กับผู้อื่นและ ได้ให้และรับการช่วยเหลือกับผู้อื่น โดยมีความเชื่อเรื่องการตอบแทนการ ช่วยเหลือระหว่างกัน	ความเชื่อทางศาสนาเรื่อง การทดแทนบุญคุณ

ตารางที่ 4.2

ตารางการวิเคราะห์หว่าทกรรมระดับกลุ่มคำ (ต่อ)

กลุ่มคำ	ความหมายทั่วไป	ความหมายระดับวัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทางวัฒนธรรม
พระคุณที่สาม	บุญคุณที่สาม	พระคุณที่หนึ่ง คือ พระรัตนตรัย พระคุณที่สอง คือ บิดาและมารดา พระคุณที่สาม คือ ครูบาอาจารย์	ความเชื่อเรื่องศาสนากับผู้ มีบุญคุณ ครุณนว่าเป็น พระคุณที่สามในชีวิตศิษย์
เรือจ้าง	เรือรับจ้าง	ภาพลักษณะการทำงานหนักของครู ทำงานหนักเปรียบเสมือนเรือที่ได้รับ การจ้างที่พานักเรียนที่ยังไม่รู้ไปสู่ ความสำเร็จของเขา	ความเชื่อทางสังคมใน บทบาทของครูที่ทำงาน หนักเหมือนกับเรือรับจ้าง
ผลบุญ	ประโยชน์ที่เกิด จากบุญ	ผลจากการทำความดี หรือสิ่งที่ดีงาม การสะสมประโยชน์ที่เกิดแก่บุคคล จากคุณงามความดี	ความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อบาป บุญ คุณ โทษ
คำชู	สนับสนุนให้ เจริญขึ้น พุงให้ดีขึ้น สูงขึ้น	การทำให้ ดี เจริญ ยังอยู่ แสดงถึง ระบบอุปถัมภ์ที่แฝงการสนับสนุนเชิง อำนาจการสนับสนุนสิ่งที่สังคม กำหนดว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมให้คงอยู่	ความหมายทางสังคมใน การเชิดชูสิ่งดีงามให้คงอยู่

4.1.2.3 ระดับประโยค คือ

ตารางที่ 4.3

ตารางการวิเคราะห์วาทกรรมระดับประโยค

ประโยคในบทเพลง	ความหมายทั่วไป	ความหมายระดับ วัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทาง วัฒนธรรม
ครูบาอาจารย์ที่ท่าน ประทานความรู้มาให้ อบรมจิตใจให้รู้ผิด ชอบชั่วดี	ครูอาจารย์ที่มอบ ความรู้และพร่ำสอน ให้จิตใจของเรารู้จัก ความผิดชอบชั่วดี	ผู้ประกอบอาชีพครูที่ ต้องทำหน้าที่สั่งสอน ให้ผู้เรียนเป็นคนดี ของสังคม	บทบาทหน้าที่หลักของผู้ ประกอบวิชาชีพครู อาจารย์ที่พึงปฏิบัติ
ก่อนจะนอนสวดมนต์ อ้อนวอนทุกทีขอกุศล บุญบารมีส่งเสริมครูนี้ ให้ร่มเย็น	การสวดมนต์ร้องขอ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนนอน เพื่อส่งเสริมให้ครูมี ความสุข ความดีงาม ไม่เจอกับสิ่งที่ไม่ดี	การที่ร้องขอสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ให้ความดี งามของตนสนับสนุน กับผู้ที่มีพระคุณให้เกิด ความสุขในชีวิต	ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือ ธรรมชาติ และสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา ในการปกป้องดูแล
ท่านสั่งสอนเราอบรม ให้เราไม่เว้น	ครูพร่ำสอนให้กับ ผู้เรียนอย่างไม่เลือก ปฏิบัติ	ผู้ประกอบอาชีพครู ต้องทำหน้าที่สั่งสอน และมีคุณธรรมในการ ไม่เลือกปฏิบัติ	บทบาทครูที่อบรมผู้เรียน ตามความคาดหวังของ สังคม สะท้อน จรรยาบรรณครู
พระคุณที่สามงดงาม แจ่มใส	พระคุณที่สามมีความ เบิกบาน สดชื่น	ผู้ประกอบอาชีพครู เป็นพระคุณที่สาม	ความเชื่อเรื่องบุญคุณใน พุทธศาสนา ครูจึงนับว่า เป็นผู้มีพระคุณลำดับที่ สามในชีวิตผู้เรียน
ท่านอุทิศไม่คิดถึง ความยากเย็นสอนให้ รู้จัดเจนฝ่าแฉะฝ่า เน้นมิได้อำพราง	ครูผู้ให้สิ่งที่ดีโดยไม่ คำนึงถึงความ ยากลำบากในการ สอนและคอยให้ คำแนะนำสิ่งที่ดี ให้กับนักเรียน	ครูเป็นผู้เสียสละและ ผู้ให้ความรู้ โดยที่การ ทำงานหนักนั้นเป็น หน้าที่ที่พึงกระทำ ของครู ตามระเบียบ การประกอบอาชีพ ครูที่ถูกจัดตั้งขึ้น	ความคาดหวังต่ออาชีพ ครูให้ครูผู้เสียสละโดยไม่ หวังสิ่งตอบแทน และ ความเชื่อเรื่องศาสนาใน การอุทิศ เรื่องการส่งมอบ สิ่งดีงามให้กับผู้อื่น

ตารางที่ 4.3

ตารางการวิเคราะห์ว่าทกรรมระดับประโยค (ต่อ)

ประโยคในบทเพลง	ความหมายทั่วไป	ความหมายระดับ วัฒนธรรม	เบื้องหลังวิถีคิดการทาง วัฒนธรรม
แต่ว่าใครหนอใคร เปรียบเปรยครุไว้ว่า เป็นเรือจ้างถ้าหากจะ คิดยั้งคิดยั้งเห็นว่าผิด ทางมีใครไหนบ้าง แนะนำแนวทางอย่าง ครุ	มีคนที่เปรียบเทียบ ครุเหมือนเป็นเรือจ้าง แต่เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะไม่มีใครที่ไหน สั่งสอนเหมือนกับครุ	ครูผู้ทำงานหนักเพื่อ พาศิษย์ไปสู่ ความสำเร็จ ที่เผชิญ กับความเหนื่อยยาก ที่คงไม่มีใครให้คำ สอนที่ทุ่มเทอย่างครุ	ความคาดหวังต่ออาชีพ ครุให้ครุผู้ทุ่มเทและ เสียสละในการทำงานที่ เหนื่อยยากเพื่อให้ศิษย์ ประสบความสำเร็จ
บุญเคยทำมาตั้งแต่ ปางใดเรายกให้ท่าน ตั้งใจกราบกราน เคารพคุณท่าน กตัญญู	การมอบความดีที่เคย ทำมาให้กับผู้มี พระคุณเพื่อการ แสดงความกตัญญู	การสะสมสิ่งที่ดีงาม ทางพุทธศาสนา และ ให้ผู้อื่นเพื่อแสดงคำ สอนความกตัญญู	ความเชื่อศาสนาเรื่อง บุญคุณ และความกตัญญู และการตอบแทนบุญคุณ
โรคและภัยอย่ามา แผ้วพานคุณครุ ขอ กุศลผลบุญค้าชูให้ครุ เป็นสุขชั่ววันรันดร	ขอความดีงามที่ได้ทำ มาให้ครุมีความสุข ตลอดไปและอย่าได้มี ความเจ็บป่วย	ผู้เรียนจะต้องช่วย ดำรงซึ่งความดีงาม ของครุ และมีความ กตัญญูกับครุในระดับ ที่สามารถมอบความ ดีงามที่ตนสะสมไว้ เพื่อให้ครุมีความสุข และไม่เจ็บป่วยตาม หลักความทุกข์ทาง พุทธศาสนา	ความเชื่อเรื่องผี เกี่ยวกับ การเกิดโรคภัยไข้เจ็บใน สังคมไทย และความเชื่อ เกี่ยวกับศาสนาเรื่องการ สะสมบุญ และเรื่องความ คาดหวังต่อบทบาทของ ผู้เรียนในการตอบแทน บุญคุณครุ

4.1.3 วาทกรรมความเป็นครูไทย

การวิเคราะห์เพื่อจำแนกวาทกรรมที่ปรากฏขึ้นจากบทเพลงเพื่อสร้างความหมาย "ครู" ในบริบทสังคมไทยบทเพลงพระคุณที่สาม เพื่อศึกษาแนวคิดเบื้องหลังวาทกรรมที่ปรากฏขึ้นในบทเพลง และเพื่อเข้าใจความหมายเบื้องหลังการประกอบสร้างวาทกรรม ที่นำมาซึ่งการเกิดอัตลักษณ์ของครูไทยในลำดับถัดไป

สิ่งที่ครูได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทของตนเอง การสร้างค่านิยมในการทำงานของตนเอง เพื่อระบุว่าตนเองเป็นใครและมีหน้าที่อย่างไร แสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครูผ่านบทเพลง เช่น ประโยค *อบรมจิตใจให้รู้ผิดชอบชั่วดี* การอบรมเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ของวิชาชีพครูที่ทำหน้าที่ในการให้ความรู้กับผู้เรียนที่ยังมีประสบการณ์และองค์ความรู้ที่น้อย

ตารางที่ 4.4

ตารางแสดงวาทกรรมความเป็นครูไทย

วาทกรรมในบทเพลง	คำและกลุ่มคำที่เชื่อมโยง	ประโยควาทกรรม
ครูเป็นผู้เสียสละ	1. อุทิศ 2. เรือจ้าง	1. ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น 2. แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็นเรือจ้าง
ครูเป็นผู้มีความรู้	1. จัดเจน	1. สอนให้รู้จัดเจนเฝ้าแนะเฝ้าเน้นมิได้อำพราง
ครูเป็นผู้สอนมอบความรู้ให้แก่แก่นักเรียน	1. อบรม 2. เฝ้าเน้นเฝ้าแนะ 3. สั่งสอน	1. อบรมจิตใจให้รู้ผิดชอบชั่วดี 2. ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เวียน 3. สอนให้รู้จัดเจนเฝ้าแนะเฝ้าเน้นมิได้อำพราง
ครูเป็นบุคคลที่ทุ่มเททำงานหนัก	1. อุทิศ 2. เรือจ้าง 3. ไม่เว้น	1. ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เวียน 2. ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น 3. แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็นเรือจ้าง

การเกิดวาทกรรมเป็นผลจากการให้ความหมายของคนในสังคมและก่อให้เกิดเป็นความคิดความเชื่อของคนร่วมกัน วาทกรรมนับเป็นหนึ่งในมายาคติที่ทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสร้างความเป็นปกติของสังคม (โรลิ่งดอตต์ บาร์ตส์, 2551) ผ่านทางวาทกรรม

บทบาทความเป็นครูไทยในสังคม ซึ่งเป็นการนำเอาความเชื่อใหม่มาผสมผสานกับบทบาทครูในสังคม เพื่อให้มนุษย์ได้ให้ความหมายของวาทกรรมและการตีความต่อความเป็นครู ซึ่งตามแนวความคิดของ บาร์ตส์ ได้เรียกสิ่งนี้ว่า มายาคติ หรือความเป็นจริงของสังคมนั้น ๆ ที่กำกับบทบาทหน้าที่คนในสังคม

วาทกรรมความเป็นครูไทยถูกสะท้อนออกมาให้เห็นทางข้อความ และการให้ความหมายของผู้คนในสังคม ดังนั้นเราสามารถที่จะจำแนกคุณสมบัติ ความคาดหวังต่อวิชาชีพ บทบาทความเป็นครู ซึ่งส่งผลให้เกิดเป็น อัตลักษณ์ความเป็นครูในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงจำแนก อัตลักษณ์ครูไทยที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนในสังคมได้ 5 รูปแบบ ดังนี้

4.1.3.1 ครูเป็นผู้เสียสละตน

ครูเป็นผู้ที่ทำงานหนักเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้คนที่เกิดขึ้นก่อน โดยความหมายของการเสียสละรวมถึงการเสียสละความสุขของตนเอง เสียสละเวลา เพื่อที่จะทำหน้าที่ในการพัฒนาผู้อื่นหรือศิษย์ของตนเองให้ได้รับประโยชน์ของพวกเขาสูงสุด แม้ครูจะต้องยอมเสียสละความสุขของตนเองบางส่วนไป แต่เป็นเรื่องที่พึงกระทำ เนื่องจากทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการสร้างรากฐานในการใช้ชีวิตและสร้างการเรียนรู้ให้กับครู โดย คำ กลุ่มคำ และประโยคในบทเพลงพระคุณที่สามที่สื่อถึงครูผู้เสียสละตน เช่น

- คำ: อุทิศ
- กลุ่มคำ: ไม่คิดถึงความยากเย็น ไม่เว้น
- ประโยค: ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้นท่านอุทิศไม่คิดถึง ความยากเย็น

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าผู้เป็นครูต้องดำรงซึ่งการรักษาประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าสิ่งอื่นใดมากกว่าเรื่องส่วนบุคคล อย่างเช่น เรื่องความเด่นดังและเรื่องความร่ำรวย แม้กระทั่งการทำงานต้องทำงานอย่างเต็มที่เพื่อสร้างผลประโยชน์ อุปสรรค ก็เป็นเพียงเรื่องระดับบุคคล ดังนั้นหากผู้ที่เป็นครูตามแบบของสังคมไทยต้องคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

นอกจากนี้ยังมีเพลงอื่น ๆ ที่พูดถึงความเสียสละตนของครูอีก เช่น เพลงรางวัลของครู “ร้อยเหนื่อยพันหนัก กลั่นเป็นรัก และ ห่วงใย เพื่อทำหน้าที่ยิ่งใหญ่เป็นคนผู้ให้วิชา” (สุทธิพงษ์ สมบัติจินดา, 2554) ประโยคดังกล่าวแสดงถึงความเสียสละของผู้เป็นครูในการประกอบอาชีพที่มีความเหนื่อยยากเช่นกัน

4.1.3.2 ครูมีหน้าที่สั่งสอนและขัดเกลาให้กับสมาชิกในสังคม

การสนับสนุนศิษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อทำให้พวกเขาสามารถเลี้ยงดูตนเองได้จนมีสมรรถนะในการพัฒนาชาติให้ก้าวหน้าขึ้น โดยการสนับสนุนเป็นหน้าที่เดียวกับการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับความรู้ ทางวิชาการและข้อกำหนดต่าง ๆ และการขัดเกลาเพื่อให้

ศิษย์ของตนเองเป็นที่ยอมรับและสามารถอยู่ร่วมกับผู้คนในสังคมได้อย่างดี นำไปสู่การวางรากฐาน ทรัพยากรมนุษย์กำลังสำคัญหลักในการพัฒนาประเทศ โดยคำ กลุ่มคำ และประโยคในบทเพลง พระคุณที่สามที่สื่อถึงครูผู้สั่งสอนและขัดเกลาให้กับสมาชิกในสังคม เช่น

- คำ: สั่ง สอน
- กลุ่มคำ: อบรม ฝึาเน้นฝึาแนะ สั่งสอน
- ประโยค: ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้นท่านอุทิศไม่คิดถึงความ ยากเย็น ฝึาเน้นฝึาแนะ มิได้อำพราง

ข้อความข้างต้นแสดงถึงการทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้กับศิษย์เพื่อ เป็นขัดเกลาให้ผู้เรียนอยู่ในระเบียบที่สังคมให้การยอมรับในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม และเป็นการ ทำหน้าที่ตามคาดหวังของสถาบันการศึกษาที่จะขัดเกลาทางสังคมให้ผู้เรียน นอกจากนี้เพลงคุณครู กระจาดทราย (โรจน์นา วโรภาส, 2538) “แต่ครูคะรู้ไหม ที่ครูคอยว่าเรา ดุเรา อยู่ทุกวัน ครูคะรู้ ไหม กระจาดทรายแผ่นนั้น นั่นเองขัดเกลาเราจนได้ดี” แสดงถึงมายาคติคำว่า “ว่า ดุ” เป็น กระบวนการขัดเกลาให้ศิษย์หรือผู้ที่ได้รับการดูแลว่า ตกเดือนนั้นเป็นคนที่ดีขึ้น และครูต้องทำหน้าที่ ขัดเกลาให้ศิษย์ปฏิบัติตนในแบบที่สังคมให้การยอมรับในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม

4.1.3.3 ครูผู้มีความรู้ความสามารถ

ครูต้องมีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในความรู้ของตนเอง เพื่อให้ความรู้กับผู้เรียนได้เต็มที่ เนื่องจากครูเป็นอาชีพที่ได้รับความมอบหมายจากคนในสังคมให้ ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ศิษย์สามารถเลี้ยงตนเองได้และสร้างการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการพัฒนา ต่อไปได้ ดังนั้นครูจึงต้องมีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญพอที่ถ่ายทอดความรู้ที่จำเป็นให้ศิษย์ เพราะครูที่ขาดความรู้และความชำนาญนั้นจะส่งผลต่อรากฐานในการพัฒนาตนเองของศิษย์ โดยคำ กลุ่มคำ และประโยคในบทเพลงพระคุณที่สามที่สื่อถึงครูผู้มีความรู้ความสามารถ เช่น

- คำ: จัด เจน
- กลุ่มคำ: จัดเจน
- ประโยค: สอนให้รู้จัดเจน ฝึาแนะ ฝึาเน้น มิได้อำพราง

ข้อความข้างต้นแสดงถึงวาทกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อด้านบนคือ เรื่องของการอบรมสั่งสอนโดยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่จัดเจน ในรายวิชาที่ได้รับมอบหมาย หรือ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่จะช่วยในการต่อยอดองค์ความรู้ และเสริมสร้างทักษะใหม่ ๆ ให้กับผู้ที่ เป็นศิษย์นำไปใช้เรียนรู้เรื่องราวอื่น ๆ ได้ เพราะการที่จะทำให้ทักษะหรือความรู้ส่งต่อไปยังผู้อื่น จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ความสามารถกว้างขวางเพียงพอที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของ ผู้อื่นได้ โดยข้อความในการสนับสนุนเกี่ยวกับภาพครูผู้มีความรู้ความสามารถ ได้แก่

“สังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือและยกย่องครูว่าเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้และอบรมสั่งสอนจนศิษย์สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้ตลอดจนดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม ตั้งแต่โบราณมาครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในด้านการอ่านเขียนหนังสือ และด้านวิชาชีพต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการอบรมบ่มนิสัย” (สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562)

4.1.3.4 ครูผู้มีความอดทนทุ่มเท

ผู้ที่เป็นครูจะต้องมีความอดทนในการปฏิบัติหน้าที่แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรค และความยากลำบากในการปฏิบัติหน้าที่ความเป็นครู ทุ่มเทร่างกาย แรงใจและเวลาเพื่อสนับสนุนผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ของตนเอง ความน่าสนใจเกี่ยวกับคุณลักษณะความทุ่มเทและอดทนคือ ข้อความเกี่ยวกับการความเป็นครูนั้นความอดทนและทุ่มเทกับหน้าที่การงานความเป็นครูของตนเอง ซึ่งมีภาพสะท้อนว่าครูเป็นอาชีพที่ด้อยค่า แต่เป็นอาชีพที่ต้องใช้ความอดทนสูงและมีความสำคัญต่อการวางรากฐานผู้คนในสังคม เป็นหนึ่งในข้อความที่เห็นการผลิตซ้ำเป็นจำนวนมาก โดยคำ กลุ่มคำ และประโยคในบทเพลงพระคุณที่สามที่สื่อถึงครูผู้อดทนทุ่มเท เช่น

- คำ: อุทิศ
- กลุ่มคำ: เรือจ้าง ไม่เว้น ฝ่าเนิ่นฝ่าแนะ
- ประโยค:
  - ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้น
  - สอนให้รู้จัดเจน ฝ่าเนิ่น ฝ่าแนะมิได้อำพราง
  - แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็นเรือจ้าง

เนื้อเพลงข้างต้นแสดงถึงสังคมที่ดีค่าต่ออาชีพครูที่มีความอดทนพยายามสั่งสอนศิษย์เพื่อให้พวกเขาเป็นกำลังในการพัฒนาชาติ ในเพลงพระคุณที่สามเลือกใช้คำว่า “ไม่เว้น” “ไม่คิดถึงความยากเย็น” และ “การฝ่าเนิ่นฝ่าแนะ” เพื่อแสดงถึงความอดทนต่อความยากลำบาก และอุปสรรคที่เผชิญในอาชีพครู และการเปรียบเปรยครูเป็นเรือจ้าง ที่บรรยายเชิงเปรียบเทียบว่าครูเป็นผู้นำพาศิษย์ไปสู่หนทางที่ได้ขึ้น โดยการเสนอความทุ่มเทในบทเพลง คือ การที่คนในสังคมเข้าใจที่ผิดว่าครูเป็นเพียงเรือจ้างที่รับส่งศิษย์ให้ถึงฝั่งเท่านั้น บทเพลงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและแสดงภาพครูผู้เสียสละเช่นกัน เช่น เพลงรางวัลของครู (สุทธิพงษ์ สมบัติจินดา, 2554) “เรือจ้างลำแกร่ง ยังพายสุดแรงที่มี พ่อพิมพ์แม่พิมพ์วันนี้ ยังพิมพ์คนดีสุดแรงทุกวัน” เนื้อเพลงในท่อนดังกล่าวก็สะท้อนความทุ่มเทในการทำงานของอาชีพครูเช่นกัน

4.1.3.5 ครูผู้มีพระคุณต่อศิษย์

การสะท้อนภาพของผู้ที่มีบุญคุณต่อศิษย์ในการให้ความรู้ เพื่อศิษย์จะได้เรียนรู้และดำรงตนให้เกิดประโยชน์ต่อไป การอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำ เป็นสิ่งที่สร้างให้เกิดบุญคุณระหว่างครูและศิษย์ โดยผู้ให้องค์ความรู้จะเป็นผู้มีบุญคุณกับผู้รับองค์ความรู้ เปรียบเทียบคือครูเป็นผู้มีบุญคุณต่อผู้เรียน และผู้เรียนเป็นผู้มีตอบแทนบุญคุณให้กับผู้มีพระคุณที่ช่วยอบรมสั่งสอนพวกเขา โดยคำ กลุ่มคำ และประโยคในบทเพลงพระคุณที่สามที่สื่อครูผู้มีพระคุณต่อศิษย์ เช่น

- คำ: ประธาน กุศล บุญ บารมี กราบ ระลึก กตัญญู
- กลุ่มคำ: อบรม สวดมนต์ บุญบารมี ส่งเสริม
- ประโยค:
  - ครูบาอาจารย์ที่ท่านประธานความรู้มาให้ อบรมจิตใจให้รู้ผิดชอบชั่วดี
  - ขอกุศลบุญบารมีส่งเสริมครูนี้ให้ร่มเย็น
  - ครูมีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือเกล้า
  - ตั้งใจกราบกรานระลึกคุณท่านกตัญญู

คำที่สะท้อนว่าครูเป็นผู้ที่มีพระคุณกับศิษย์ในบทเพลงพระคุณที่สามนั้นสามารถสะท้อนได้จากคำที่สะท้อนในมุมมองของศิษย์ที่พึงปฏิบัติกับครูจะมีถ้อยความที่สะท้อนให้รำลึกถึงพระคุณและบุญคุณของครูที่ได้มอบให้กับนักเรียนผ่านการขัดเกลาทางสังคม และการอบรมให้องค์ความรู้จนผู้เรียนนั้นสามารถที่จะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินชีวิต หรือเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมได้ โดยที่พวกเขาเหล่านั้นต้องไม่ลืมบุญคุณของผู้เป็นครู

4.2 วิธีคิดภายใต้วาทกรรมที่ปรากฏในบทเพลง

เพลงพระคุณที่สาม นับเป็นสื่อที่ทำการสื่อสารค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นครูที่พึงประสงค์ส่งต่อไปให้กับสังคมได้สะท้อนให้เห็นความถึงเกี่ยวเนื่องของความเชื่อเรื่องความเป็นครูของสังคมไทยที่สามารถศึกษาสถาบันที่ทำการผลิตสร้างวาทกรรมดังกล่าว ตามความเชื่อทางพุทธ การยึดจารีตประเพณี ผ่านสะท้อนให้เห็นจากการเลือกใช้คำมาประกอบบทเพลง ภาพแสดงในบทเพลงยังสอดแทรกให้เห็นผู้รับสารได้ปฏิบัติตาม โดยแบ่งเป็น 3 วิธีคิด ดังนี้

- 4.2.1 วิธีคิดภายใต้สถาบันศาสนา
- 4.2.2 วิธีคิดภายใต้สถาบันสังคม
- 4.2.3 วิธีคิดภายใต้สถาบันการศึกษา

4.2.1 วิธีคิดภายใต้สถาบันศาสนา

วิธีคิดทางศาสนาที่โดดเด่นในเพลง คือ พุทธศาสนาเรื่องความกตัญญูและความดีงามตามพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานของการเกิดหลักปฏิบัติ หรือหลักกฎหมายขึ้นในสังคมไทยซึ่งมาจากรากฐานเดียวกัน เช่น ประโยคหนึ่งในบทเพลง *บุญเคยทำมาตั้งแต่ปางใดเรายกให้ท่าน* ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการสะสมบุญและความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในศาสนาพุทธที่เกี่ยวข้องกับเวรกรรม และการพันทุกข์ นอกจากนี้ประโยคดังกล่าวแล้วยังมีประโยคอื่น ดังนี้

ตารางที่ 4.5

ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันทางศาสนา

วิธีคิด	คำและกลุ่มคำที่เชื่อมโยง	ประโยคพาทกรรม
สะท้อนบริบททางศาสนา	<ol style="list-style-type: none"> 1. อุทิศ 2. พระคุณที่สาม 3. บุญ บุญคุณ 4. กุศล 5. บารมี 6. กตัญญู 7. โรคและภัย 8. ผิดชอบชั่วดี 9. สวตมนต์ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. อบรมจิตใจให้รู้ผิดชอบชั่วดี 2. ก่อนจะนอนสวดมนต์อ่อนนวยทนต์ทุกที 3. ขอกุศลบุญบารมีส่งเสริมครุนี้ให้ร่มเย็น 4. ครุมีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือเกล้า 5. ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น 6. พระคุณที่สามงดงามแจ่มใส 7. บุญเคยทำมาตั้งแต่ปางใดเรายกให้ท่าน 8. ตั้งใจกราบกรานเคารพคุณท่านกตัญญู 9. โรคและภัยอย่ามาแผ้วพานคุณครู 10. ขอกุศลผลบุญค้าชูให้ครูเป็นสุขชั่ววันรินดร

จากการวิเคราะห์เพลงพบว่า ผู้ประพันธ์เพลงได้ให้มุมมองของผู้เรียนที่มีต่อครูโดยภาพครูที่สะท้อนขึ้นมานั้นเป็นภาพจากสิ่งที่คุณเรียนสังเกตเห็นได้ โดยที่มุ่งเน้นไปยังการเคารพเชิดชูครูในฐานะผู้มีพระคุณ และผู้เรียนจะต้องแสดงความเคารพ กตัญญูให้กับผู้มีพระคุณ ในวิธีคิดตามรูปแบบของพุทธศาสนา โดยจะเห็นได้จากตารางวิเคราะห์ด้านบนว่าถ้อยคำที่ใช้ในบทเพลงสะท้อนความเชื่อทางพุทธศาสนาที่มีส่วนยึดโยงกับสังคมไทยอย่างใกล้ชิด (ธวัช ชะอุ่ม, 2520, น.28-30)

การประกอบสร้างความเป็นครูไทยเกี่ยวข้องกับศาสนา และเชื่อมโยงกับความกตัญญู บุญคุณ การสะสมสิ่งดีงามเป็นฐานรากฐานความเป็นครู หรือการให้ความหมายของครูไทยที่ถูกส่งมาจากอดีต เมื่อศึกษาถึงความหมายของครูในแต่ละช่วงสมัยนั้นตามการศึกษาจากบทที่สอง

(दनय् षय्योथा, 2546) วิธีประกอบสร้างความหมายของครูในทุกยุคจะผูกโยงกับพุทธศาสนา แม้เพลงพระคุณที่สามจะประพันธ์ขึ้นในช่วงปี 2500–2510 (ธเนศ ขำเกิด, 2560) ยุคที่การเรียนการสอนถูกปรับมาอยู่กับสถาบันการศึกษาที่มีผู้ประกอบอาชีพครูเป็นวิชาชีพหนึ่งก็ตาม แต่สถาบันการศึกษายังคงรับเอาความเป็นครูในรูปแบบเดิมที่เกี่ยวกับเรื่องของครูผู้มีความรู้ความสามารถมากตั้งแต่สุโขทัยที่ผู้สอนเป็นภิกษุมาผสมร่วมอยู่ด้วยในคำว่าครูภายใต้บทเพลงดังกล่าว (दनย् षय्योथा, 2546)

นอกจากนี้การแสดงถึงความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ในประโยค *โรคและภัยอย่ามาแผ้วพานคุณครู* สะท้อนความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องโรคร้ายที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย หมายถึงความเลวร้ายอีกด้วย ซึ่งความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้มีมาตั้งแต่ก่อนการเกิดศาสนา

ข้อสังเกตจากเพลงพระคุณที่สามที่ถูกผลิตสร้างขึ้นโดยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นฐานในการผลิตสร้างความเชื่อของครูในบริบทสังคมไทย เป็นการเน้นย้ำความสำคัญของพุทธศาสนาในฐานะศาสนาหลักประจำชาติ ในอีกมุมหนึ่งการผูกโยงความเป็นครูกับศาสนาใดศาสนาหนึ่งส่งผลกระทบต่อผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ ในการเข้าร่วมเรียนรู้ความเป็นครูไทยผ่านบทเพลงที่ถูกนำมาใช้ประกอบพิธีการไหว้ครู

4.2.2 วิธีคิดภายใต้สถาบันทางสังคม

ความคาดหวังต่อครูในสังคมไทย สิ่งที่คนในสังคมให้ความหมายต่อครูที่ดี น่าเคารพ มีดังนี้ ตัวอย่างหนึ่งให้เห็นชัดเจน ได้แก่ ความคาดหวังต่อครูในฐานะผู้มีความรู้ โดยท่อนหนึ่งในเนื้อเพลงได้ระบุไว้ว่า *สอนให้รู้จัดเจนเฝ้าแน่นเฝ้าแน่นมิได้อำพราง* สะท้อนถึงการเป็นผู้ที่มากด้วยประสบการณ์และความรู้มีพร้อมสำหรับการถ่ายทอดให้กับผู้เรียน และความรอบรู้ก็เป็นอีกหนึ่งในสิ่งที่คนในสังคมได้คาดหวังกับผู้ประกอบอาชีพครู หรือ *แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็นเรือจ้าง* สะท้อนภาพมายาคติเกี่ยวกับครูในการพาให้ศิษย์ประสบความสำเร็จในการเรียน

ตารางที่ 4.6

ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันทางสังคม

ลักษณะ	คำและกลุ่มคำที่เชื่อมโยง	ประโยคพาทกรรม
ครูเป็นผู้มีความรู้	1. จัดเจน	1. สอนให้รู้จัดเจนเฝ้าแน่นเฝ้าแน่นมิได้อำพราง
ครูเป็นผู้นำเชิดชู	1. บุญคุณ 2. อุทิศ 3. เทิดทูน 4. คำชู	1. ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เวียน 2. ครูมีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือเกล้า 3. ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น 4. ขอกุศลผลบุญคำชูให้ครูเป็นสุขชั่ววันรันดร

ตารางที่ 4.6

ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันทางสังคม (ต่อ)

ลักษณะ	คำและกลุ่มคำ ที่เชื่อมโยง	ประโยคความกรรม
ครูเป็นผู้สอนมอบความรู้ ให้แก่นักเรียน	1. ประธาน 2. อกรรม 3. เฝ้าแน่นเฝ้าแนะ 4. สั่งสอน 5. อุทิศ 6. แนะนำ	1. ครูบาอาจารย์ที่ท่านประธานความรู้มาให้ 2. อกรรมจิตใจให้รู้ผิดชอบชั่วดี 3. ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้น 4. สอนให้รู้จัดเจนเฝ้าแนะเฝ้าแน่นมิได้อาพราง 5. มีใครไหนบ้างแนะนำแนวทางอย่างครู
ครูผู้มีบุญคุณ	1. บุญคุณ 2. พระคุณ	1. ครูมีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือเกล้า 2. พระคุณที่สามงดงามแจ่มใส
ครูเป็นบุคคลที่ทุ่มเท ทำงานหนัก	1. อุทิศ 2. เรือจ้าง 3. ไม่เว้น	1. ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้น 2. ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น 3. แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็น เรือจ้าง

ตารางแสดงบริบทสถาบันการปกครองไทยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและกำหนดบทบาทของครู และการเปลี่ยนแปลงการขยายตัวของสถาบันการศึกษา ความต้องการในการควบคุมคุณภาพการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาชาติให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (दनัย ไชโยธา, 2546, น.297-303) ส่งผลให้เกิดบทบาทครูเกิดขึ้น เพื่อถ่ายทอดความคาดหวังของสังคมให้ตรงตามความคาดหวังของครูในบริบทไทยให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เสียสละทุ่มเท และเป็นต้นแบบที่ดีให้กับนักเรียนในการถ่ายทอดสิ่งดีงามของสังคมให้คงอยู่ ในมิติด้านศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสังคมก็ยังคงสะท้อนความเชื่อเรื่องบุญคุณในบทเพลงนี้ร่วมอยู่ด้วยเช่นกัน

แม้บทเพลงนี้จะถูกประพันธ์ขึ้นในสมัยการปกครองแบบประชาธิปไตยที่บริบทของการศึกษาไทย ได้แยกสถาบันการศึกษาออกจากสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา แต่นิยามครูในบทเพลงยังผูกโยงกับ นิยามครูผู้มีการศึกษามาก เชี่ยวชาญในความรู้ และผู้ถ่ายทอดความคาดหวังของสังคมให้กับผู้เรียน บทบาทเหล่านี้ถูกใช้ในภาพแทนความเป็นครูตั้งแต่ช่วงอยุธยาที่ ภิภษุและมิชชันนารี ทำหน้าที่ถ่ายทอดจารีตการอยู่ร่วมในสังคมที่เป็นความคาดหวังให้ผู้เรียน (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2512, น.5) จนถึงความเชื่อเรื่องความเชี่ยวชาญที่จะผูกโยงกับการเกิดนายช่าง

สืบทอดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ผู้ที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญมากจึงสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2540, น. 1-2)

4.2.3 วิธีคิดภายใต้สถาบันการศึกษา

ความคาดหวังต่อบทบาทครูเรื่องความอาวุโสผ่านบทเพลง ที่ถ่ายทอดพฤติกรรมที่เหมาะสมที่สังคมคาดหวังให้กับผู้เรียนในการปฏิบัติกับครูผู้ซึ่งสังคมได้ให้ความหมายว่าเป็นผู้ที่มีบุญคุณและสร้างเสริมคุณงามเกี่ยวกับทำให้ความรู้และขีดความสามารถทางสังคมให้กับผู้เรียน โดยตัวอย่างมีดังต่อไปนี้ **ตั้งใจกราบกรานระลึกคุณท่านกตัญญู** ประโยคดังกล่าวสะท้อนถึงการรู้คุณของผู้เรียนต่อผู้มีพระคุณในรูปแบบของการแสดงความกตัญญู ซึ่งเป็นการตอบแทนต่อผู้ทำสิ่งที่ดีงามให้กับตนเอง

ตารางที่ 4.7

ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันการศึกษา

ลักษณะคำ	คำและกลุ่มคำที่เชื่อมโยง	ประโยคความทรรรม
การแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน	1. กราบกราน 2. ระลึก 3. กตัญญู	1. ตั้งใจกราบกรานระลึกคุณท่าน กตัญญู
การระลึกถึงพระคุณครู	1. บุญคุณ 2. บุญ 3. ยกให้ 4. ระลึก	1. บุญเคยทำมาตั้งแต่ปางใดเรายกให้ท่าน 2. มีใครไหนบ้างแนะนำแนวทางอย่างครู
ความกตัญญู	1. กราบกราน 2. ระลึก 3. กตัญญู 4. บุญคุณ 5. เติตทูน	1. ตั้งใจกราบกรานระลึกคุณท่าน กตัญญู 2. ครูมีบุญคุณจะต้องเทิตทูนเอาไว้เหนือเกล้า
การเชิตชูพระคุณครู	1. บุญคุณ 2. เติตทูน 3. คำชู	1. ครูมีบุญคุณจะต้องเทิตทูนเอาไว้เหนือเกล้า 2. ขอกุศลผลบุญคำชูให้ครูเป็นสุขชั่ววันรันดร

ตารางที่ 4.7

ตารางแสดงวิธีคิดภายใต้สถาบันการศึกษา (ต่อ)

ลักษณะคำ	คำและกลุ่มคำ ที่เชื่อมโยง	ประโยคความกรรม
การส่งเสริมให้ครูเจริญ ขึ้น	1. สวดมนต์ 2. อ้อนวอน 3. บุญ บุญคุณ 4. บารมี 5. ส่งเสริม 6. ร่วมเย็น 7. เติบโต 8. ยกให้ 9. คำชู	1. ก่อนจะนอนสวดมนต์อ้อนวอนทุกที 2. ขอกุศลบุญบารมีส่งเสริมครูนี้ให้ร่มเย็น 3. ครูมีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือเกล้า 4. บุญเคยทำมาตั้งแต่ปางใดเรายกให้ท่าน 5. โรคและภัยอย่ามาแผ้วพานคุณครู 6. ขอกุศลผลบุญคำชูให้ครูเป็นสุขชั่ววันรัตน

รูปแบบของวาทกรรมที่เกิดขึ้นในบทเพลงเหล่านี้ล้วนเกิดจากการทำซ้ำของการให้ความหมายจนเกิดการให้ความหมายร่วมกัน (ศदानันท์ แคนยุกต์, 2552) ถ่ายทอดผ่านเพลงโดยอาศัยอำนาจทางภาษาในการสร้างความเชื่อผ่านเพลง (ลัดดา จิตตคุตตานนท์, 2552, น.35-36) เพื่อมุ่งผลต่อการปฏิบัติของศิษย์ต่อครู และครูจะรับเอาความคิดความเชื่อมาสร้างอัตลักษณ์ตนเองผ่านข้อกำหนดที่เรียกว่าจรรยาบรรณของครู จนเกิดเป็นสำนึกร่วมพื้นฐานของผู้ประกอบวิชาชีพ ผ่านการถ่ายทอดกันภายในสถาบันการศึกษา

เมื่อพิจารณาวิธีการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นครูในบทเพลง เห็นว่าความเป็นครูไทยที่ปรากฏในบทเพลงถูกผลิตสร้างจากความเชื่อเรื่องครูเป็นผู้ที่ควรค่าแก่ความเคารพ เป็นผู้ที่มีบุญคุณอยู่สูงกว่าผู้เป็นศิษย์ แนวคิดนี้มีตั้งแต่สมัยสุโขทัยที่ความเป็นครูผูกติดกับภิกษุ ที่แสดงภาพสถาบันการศึกษาที่ผูกโยงกับศาสนา โดยพุทธศาสนามีผลต่อการประกอบสร้างความเป็นครูในปัจจุบัน และยังโยงกับสถาบันการเมืองการปกครองที่ช่วยตอกย้ำความเชื่อศาสนาและการปกครองในการรวมศูนย์ความคิด และช่วยถ่ายทอดความเชื่อให้ผู้คน ดังนั้นสถาบันทางศาสนาในฐานะสถาบันการศึกษาที่ขัดเกลาจึงมีความสำคัญในการดำรงอยู่ของวาทกรรมความเป็นครู ผ่านการส่งเสริมการศึกษาให้กับผู้เรียน อันเกิดจากความต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสถาบันการเมืองเพื่อต้องการให้คนมีความศักยภาพทัดเทียมกับนานาชาติ ต้องการหลุดพ้นจากความล้าหลังจากชาติตะวันตก ส่งผลให้เกิดเป็นนโยบายในการส่งเสริมสิทธิด้านการศึกษา จนถึงการเกิดสถาบันการผลิตครู

การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายของสถาบันการปกครองจำเป็นต้องหาสถาบันเข้ามารองรับในการเปลี่ยนผ่านของสังคม เช่น ก่อนที่จะเกิดโรงเรียนที่เปิดให้ผู้เรียนเข้าถึงได้มากขึ้น ดังเช่นในปัจจุบัน วาทกรรมความเป็นครูในฐานะผู้ขัดเกลาทางสังคมให้ความรู้ยังคงอยู่กับสถาบันศาสนาเป็นหลักจากการที่ผู้เรียนเข้าไปเรียนเพื่อความเชี่ยวชาญของตนเองในด้านทักษะต่าง ๆ และมีพื้นฐานทางศาสนาเพียงพอที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการเข้ารับราชการได้ ดังนั้นการจะก่อให้เกิดสถาบันการศึกษา จึงมีช่วงที่สถาบันศาสนารับหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อของสังคมให้กับผู้เรียนก่อนที่สถาบันทางการศึกษาหลักจะเกิดขึ้นจริง รวมทั้งครอบครัวก็มอบหมายให้กับผู้ที่มีความชำนาญหรือผู้ที่อาวุโสกว่าในการสอนความเป็นอยู่ของสังคมให้กับสมาชิกใหม่ของสังคมอีกด้วย

แม้ว่าภายหลังจะมีสถาบันการศึกษา สถาบันการผลิตครูที่เกิดขึ้น แต่อิทธิพลของสถาบันสังคม สถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนายังคงต่อยอดความเชื่อทางวาทกรรมที่ทำหน้าที่เป็นจารีตของสังคมผ่านทางคำสอน เช่น ความดีงาม ความเลว ในฐานะสิ่งที่พึงปฏิบัติเช่นความกตัญญู แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ก็ต้องปรับตัวตามสถาบันการปกครองและสถาบันการเมืองที่ทำหน้าที่ในการเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎหมาย ระเบียบหรือข้อบังคับที่จะส่งผลต่อข้อมูลหรือสารที่ต้องการถ่ายทอดให้กับผู้เรียนแต่ละช่วงอีกด้วย ดังนั้นองค์ประกอบภายในสังคมทุก ๆ สถาบัน ล้วนได้มีการกำหนดจากสถาบันการปกครองเพื่อถ่ายทอดความเชื่อในการสร้างความเป็นปกติที่เป็นมายาคติความจริงที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้จากการให้ความหมายร่วมกัน ดังเช่นการกำหนดภาพความเป็นครูให้อิงกับโครงสร้างในฐานะผู้ที่พึงเคารพ และศิษย์ในฐานะผู้ที่พึงกตัญญู

บทที่ 5

การถ่ายทอด การผลิตซ้ำ และภาคปฏิบัติการวาทกรรมความเป็นครูไทย

บทที่ 5 บทวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความเป็นครูในสังคมและบริบทไทย ผ่านบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครูและนิสิตนักศึกษาที่กำลังศึกษาวิชาชีพครู เพื่อสะท้อนภาพของความเป็นครูไทยในปัจจุบัน จากกระบวนการเรียนรู้วาทกรรม ผ่านการรับสาร ดีความ และการส่งสารหรือการถ่ายทอด และการผลิตซ้ำ โดยสังกัดของบุคคลกลุ่มดังกล่าวเป็นสถาบันที่สังคมได้ระบุหน้าที่เพื่อเป็นการขัดเกลาคนให้เกิดบทบาทและหน้าที่ตามความคาดหวังของสังคม โดยจากการสัมภาษณ์สามารถแบ่งบทวิเคราะห์ของภาคปฏิบัติการวาทกรรมความเป็นครูไทยออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

- 5.1 การถ่ายทอดและการผลิตซ้ำวาทกรรมในสถาบันผลิตครู
- 5.2 ปฏิบัติการวาทกรรม: ผลการศึกษาประสบการณ์ในการประกอบวิชาชีพครู

5.1 การถ่ายทอดและการผลิตซ้ำวาทกรรมในสถาบันผลิตครู

กระบวนการถ่ายทอดและการผลิตซ้ำของวาทกรรมความเป็นครูไทยในสถาบันการผลิตครูเพื่อสะท้อนถึงการถ่ายทอดวาทกรรมจากบทเพลงพระคุณที่สามและองค์ประกอบภายในพิธีไหว้ครู ตั้งแต่การนำบทเพลงเข้าไปร่วมใช้ในพิธีไหว้ครูในพ.ศ. 2500 (จิตร กาวี, 2563) นับเป็นเวลามากกว่าครึ่งศตวรรษที่บทเพลงพระคุณที่สามยังคงทำงานอยู่ในพิธีไหว้ครู และวาทกรรมชุดดังกล่าวในบทเพลงได้ถูกถ่ายทอด และการผลิตซ้ำผ่านบทเพลง ดังนี้

5.1.1 การถ่ายทอดวาทกรรมในสถาบันการผลิตครู

การถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครูทั้ง 4 วาทกรรม ได้แก่ ครูเป็นผู้เสียสละ ครูเป็นผู้มีความรู้ ครูเป็นผู้สอนมอบความรู้ให้นักเรียน และครูผู้เป็นบุคคลที่ทุ่มเททำงานหนัก วาทกรรมเหล่านี้ถูกถ่ายทอดทั้งในรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ

การถ่ายทอดแบบไม่เป็นทางการของวาทกรรมความเป็นครู ถูกถ่ายทอดผ่านการขัดเกลาความเชื่อ ค่านิยมผ่านสถาบันครอบครัว ด้วยการถ่ายทอดความหมายบทบาททางสังคมของครูและศิษย์ และถ่ายทอดผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติของครูที่เป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และนำไปสู่การประกอบสร้างความเชื่อ และวาทกรรมของตนเอง (ปวเรศ เลษวรรณ, 2551, น. 21–25) ซึ่งการถ่ายทอดเชิงรูปธรรมในการปฏิบัติของผู้ประกอบ

วิชาชีพรูที่ทำตามค่านิยมที่ตนเองยึดถือ และเกิดขึ้นจากการถ่ายทอดความเข้าใจเกี่ยวกับวาทกรรมที่สะท้อนวาทกรรม และอัตลักษณ์ของครูตามการตีความของตน

อีกรูปแบบหนึ่ง คือ การถ่ายทอดแบบเป็นทางการ ผ่านแบบเรียนที่สะท้อนบทบาทหน้าที่ครู โดยครูสภาทำหน้าที่ให้ความหมายและเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตสร้างความเป็นครูไทยเพื่อเป็นมาตรฐานวิชาชีพรู การถ่ายทอดผ่านการอบรมวิชาชีพรู และการถ่ายทอดผ่านทางพิธีการไหว้ครู ผ่านเพลงที่มีใจความเกี่ยวกับครูเพื่อให้สามารถจดจำวาทกรรมความเป็นครูไทยได้ง่าย และเป็นเครื่องมือการผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นครูที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่น เพลงพระคุณที่สาม จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดแบบทางการจะมีสถาบันของสังคมที่เป็นศูนย์กลางในการผลิตและคัดเลือกของวาทกรรม เพื่อให้เกิดถ่ายทอดซ้ำให้กับผู้รับฟังวาทกรรมเหล่านี้

สถาบันมีบทบาทอย่างยิ่งที่ในการถ่ายทอดความเป็นครูไทยอย่างเป็นทางการผ่านทางพิธีไหว้ครูในสถาบันการศึกษา สถาบันหลักของสังคมที่ชัดเจนและให้ความรู้กับผู้เรียน หนึ่งในจุดมุ่งหมายของสถาบันการศึกษาคือสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นการเข้าใจวาทกรรมความเป็นครูตามความหมายจากสังคมก็เป็นหนึ่งในการสร้างการเรียนรู้ให้ผู้เรียน เรียนรู้ความคาดหวังของสังคมเช่นกัน พิธีไหว้ครูของสถาบันการศึกษาเป็นพิธีที่แสดงถึงความกตัญญู ความเคารพต่อผู้สอนในฐานะผู้มีพระคุณและผู้ที่มีมอบความรู้ให้กับศิษย์ (กาญจนา นาคสกุล, 2562) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความรัก เคารพ และเชิดชูครู นับเป็นหนึ่งในวาทกรรมต่อความเป็นครูเช่นกัน นอกจากนี้พิธีไหว้ครูยังมีการใช้สัญลักษณ์ทางด้านต่าง ๆ เช่น สัญลักษณ์วัตถุ และบทเพลงที่เป็นสัญลักษณ์ ช่วยถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครู ตัวอย่างของสัญลักษณ์ที่สังเกตเห็นได้คือพานไหว้ครู ที่ประกอบด้วยดอกไม้ที่มีความหมายมารวมกันเพื่อตอกย้ำหน้าที่ของศิษย์ต่อครู หรือบทเพลงพระคุณที่สามที่ได้บรรจุวาทกรรมความเป็นครูไทยที่สังคมคาดหวังจากมุมมองของศิษย์ และวาทกรรมความเป็นครูไทยผ่านการถ่ายทอดทางวัตถุและบทเพลงเชิงสัญลักษณ์

การถ่ายทอดวาทกรรมระหว่างกัน ทำให้เกิดเป็นบรรทัดฐาน ค่านิยม และแนวทางปฏิบัติ ในกรณีนี้การถ่ายทอดความเป็นครู ที่เป็นอำนาจในรูปแบบความรู้ ที่ทำให้ผู้รับสารเกิดการปฏิบัติตาม แต่รูปแบบการปฏิบัติของคนในสังคมกับครูนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นกับบรรทัดฐาน ค่านิยม และความเชื่อของสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ ว่ามีความเชื่อ ความคิดเกี่ยวกับความเป็นครูอย่างไร ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติต่อความเป็นครู จากครูที่เป็นภิกษุสงฆ์มาเป็นครูในฐานะบุคคลทั่วไป จนเกิดเป็นวิชาชีพรู วิถีปฏิบัติของคนในสังคมต่อครูก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน การแสดงถึงความเคารพบูชา จะมีรูปแบบที่พึ่งพิงกับความเป็นพิธีกรรมทางศาสนาลดลง และลดความซับซ้อนในปฏิบัติตนต่อครู แต่ยังคงมีเส้นบรรทัดฐานการปฏิบัติตนต่อครูที่ดีที่ถูกขังไว้ จึงทำให้แม้วิธีปฏิบัติจะลดลงแต่ก็ยังไม่สามารถที่จะปฏิบัติกับครูในรูปแบบอื่น ๆ ได้

ความเป็นมาของการศึกษาไทยนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความที่มาของความคิดและความเชื่อที่ทำการประกอบสร้างต่อความเป็นครูไทย ซึ่งการประกอบร่างความเชื่อซึ่งก่อให้เกิดเป็นค่านิยมที่มีต่อผู้ประกอบอาชีพครู จนกระทั่งพัฒนาจนเกิดเป็นวาทกรรมซึ่งก่อให้เกิดความคิดเชื่อและสร้างให้เกิดเป็นความเป็นปกติที่มีอยู่ในสังคม (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551)

5.1.2 การผลิตซ้ำวาทกรรมในสถาบันการผลิตครู

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่มีการผลิต การเผยแพร่ การบริโภค และการผลิตซ้ำ จะเห็นได้ว่าวาทกรรมความเป็นครูที่ถูกสร้างขึ้นจากสถาบันทางสังคมที่ให้ความหมายของหน้าที่ครู ประกอบกับสถาบันที่เกี่ยวข้องกับความเป็นครูทั้งครูสภาและมหาวิทยาลัยคณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ล้วนมีผลต่อวาทกรรมที่ต้องการสื่อสารด้วยเช่นกัน จากหัวข้อ 5.1.1. ได้พูดถึงกระบวนการถ่ายทอดทั้งสองรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการนั้น แต่การผลิตซ้ำเกี่ยวกับความเป็นครูไทย ที่ชัดเจนและต่อเนื่องถูกส่งต่อกันภายใต้สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาได้รับมอบหมายให้ถ่ายทอดความคาดหวังของสังคมให้กับผู้เรียน ดังนั้นการถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครูเองก็เช่นกันที่ต้องถ่ายทอด จึงมีการตั้งรูปแบบของการเน้นย้ำวาทกรรมดังกล่าวให้มีความชัดเจน และเกิดเป็นการจัดระเบียบวิธีคิด ซึ่งส่งผลไปถึงวิธีปฏิบัติของผู้คนในสังคมทั้งผู้ที่รับบทบาทเป็นทำหน้าที่ครู และผู้ที่ทำหน้าที่เป็นศิษย์ได้อย่างชัดเจน ซึ่งวิถีปฏิบัติเหล่านี้เกิดจากการทำซ้ำ ๆ จนเกิดเป็นชุดวาทกรรมความเป็นครูหลักของสังคม

พิธีไหว้ครู เป็นการสะท้อนรูปแบบของการผลิตซ้ำความเป็นครูได้ชัดเจนจากการศึกษากำหนดการของพิธีไหว้ครูของสถาบันการศึกษา เช่น กำหนดการพิธีไหว้ครูของมหาวิทยาลัย (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558) และข้อกำหนดในการจัดพิธีการไหว้ครูจากเอกสารราชการในพ.ศ. 2489 ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่ได้กำหนดแนวทางการจัดพิธีไหว้ครูขึ้นเป็นประจำทุกปี (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ที่สะท้อนความต่อเนื่องของพิธีการไหว้ครูที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเคารพและความกตัญญูของผู้เรียนที่มีต่อครู ซึ่งการผลิตซ้ำพิธีการในจุดมุ่งหมายเดียวกันนำไปสู่การประกอบสร้างวาทกรรมที่เป็นความจริงของสังคมแทนที่จากเดิมเป็นเพียงการถ่ายทอดความคาดหวังและอัตลักษณ์ต่ออาชีพ

รวมทั้งองค์ประกอบภายในพิธีไหว้ครูก็มีส่วนในการผลิตซ้ำวาทกรรมชุดเดิมโดยสื่อสารผ่านรูปแบบของ ระเบียบการดำเนินการพิธีกรรมที่มีระเบียบ และการสร้างบรรยากาศที่มีความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีและการเลือกบทเพลงประกอบที่เกี่ยวข้องกับความเป็นครู เนื่องจากบทเพลงเป็นสื่อที่มีพลังอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความคิดความเชื่อให้ผู้คนยอมรับได้ง่าย จะเห็นได้จากการวิเคราะห์ เพลงพระคุณที่สามได้เน้นย้ำถึงบทบาทที่ครูพึงปฏิบัติต่อการประกอบวิชาชีพครู และเน้นย้ำให้ศิษย์เกิดแนวทางในการปฏิบัติต่อครูตามความคาดหวังของสังคมไทย เมื่อประกอบกับ

บรรยากาศโดยรวมของพิธีไหว้ครูที่ใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นตัวเสริมเห็นได้ว่าการถ่ายทอดวาทกรรมหนึ่งวาทกรรมสามารถจัดทำได้หลายรูปแบบและหลากหลายเพื่อเป็นการผลิตซ้ำทางวาทกรรมให้เกิดความแข็งแรงจนเป็นบรรทัดฐานของสังคมร่วมกัน และกลายเป็นความปกติของวาทกรรมความเป็นครู นอกจากนี้ยังมีการผลิตซ้ำในรูปแบบอื่น ๆ เช่นแบบเรียนสำหรับการฝึกอบรมครู ที่จะเน้นย้ำวาทกรรมเหล่านั้นเพื่อสร้างบรรทัดฐานของความเป็นครูให้กับวิชาชีพของตนเองและสร้างความเป็นปกติของสังคม ซึ่งเป็นอำนาจในรูปแบบหนึ่งด้วยเช่นกัน

การประกอบสร้างต่อความเป็นครูไทย ก่อให้เกิดเป็นค่านิยมต่อผู้ประกอบการอาชีพครู และพัฒนาจนเกิดเป็นวาทกรรมซึ่งก่อให้เกิดความคิดเชื่อและสร้างให้เกิดเป็นความเป็นปกติที่มีอยู่ในสังคม (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551) ซึ่งพัฒนาให้เกิดเป็นความเชื่อชุดใหม่ที่ทำงานภายในสังคมที่ทำหน้าที่กำกับดูแลให้สังคมเป็นไปตามความคาดหวังของผู้คนร่วมกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้กระทบถึงวิถีชีวิตของผู้คนและสถาบันอื่น ๆ ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ สถาบันการผลิตครูที่รับเอาหน้าที่การผลิตครูเพื่อให้ตรงตามความคาดหวังของสังคมเพื่อส่งผู้ประกอบการวิชาชีพครูที่ตรงกับความคาดหวังของสังคมเข้าปฏิบัติงานภายในโรงเรียน ซึ่งวาทกรรมชุดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น หรือวาทกรรมใดที่มีแข็งแรงจะพัฒนาให้เกิดเป็นความเชื่อชุดใหม่ที่ทำงานภายในสังคม ที่ทำหน้าที่กำกับดูแลให้สังคมเป็นไปตามความคาดหวังของผู้คนร่วมกัน สิ่งเหล่านี้กระทบถึงวิถีชีวิตของผู้คนและสถาบันต่าง ๆ อีกด้วย

5.1.3 อิทธิพลวาทกรรมความเป็นครูต่อสังคมไทย

วาทกรรมเกี่ยวกับความเป็นครูไทยส่งผลกระทบต่อความคิด ความเชื่อของผู้คนในสังคมผู้วิจัยจำแนกอิทธิพลวาทกรรมความเป็นครูต่อสังคมไทย โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

5.1.3.1 ผู้ประกอบวิชาชีพครู

ผู้ประกอบวิชาชีพครูได้รับอิทธิพลทางความคิด ความเชื่อหรือคาดหวังต่อวิชาชีพครู การรับความคาดหวังของสังคมที่ให้ความหมายและสร้างค่านิยมต่อความเป็นครูของสังคมไทย เมื่อพิจารณาตามแนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์ จะเห็นว่าวาทกรรมเกิดขึ้นเพื่อสร้างคุณลักษณะความเป็นครู เกิดเป็นอำนาจที่ส่งผลกระทบต่อครูต้องรักษาคุณสมบัติความเป็นครูในตนเอง เพื่อรักษาตนให้เป็นผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูได้อย่างสมบูรณ์ตามที่สังคมคาดหวัง และตามความเชื่อมั่นต่อวิชาชีพของพวกเขา ซึ่งความคาดหวังของคนในสังคมส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของครู และได้ผลิตซ้ำความคาดหวังต่อวิชาชีพไปยังเพื่อนร่วมวิชาชีพอีกด้วย ซึ่งหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้แล้วจะก่อให้เกิดภาวะแปลกแยกในกลุ่ม เนื่องจากการปฏิบัติตามสิ่งที่สังคมคาดหวังต่อครู เช่นมีความทุ่มเท ขัดเกลาสิ่งที่ติงาม เป็นผู้เชี่ยวชาญ และอื่น ๆ นั้น หากมีการปฏิบัติที่ต่างไปจากเดิม สมาชิกของสังคม จะรู้สึกถึงความผิดปกติ ที่เกิดจากรอบของมายาคติความเป็นครูได้ครอบไว้

และมายาคตินี้เองทำให้ความเป็นครูในรูปแบบที่สังคมให้ความหมายนั้นยังดำรงต่อไป เพื่อคงไว้ซึ่งสภาพความเป็นปกติของสังคม

5.1.3.2 สถาบันการผลิตครู

ค่านิยม วาทกรรมความเป็นครูในสังคมไทยไม่เพียงแต่เป็นความคาดหวังที่ส่งต่อกันในระดับบุคคล แต่เป็นการส่งสัญญาณที่เป็นความคิด ความเชื่อเชิงอำนาจที่ส่งผลต่อสถาบันการผลิตครูด้วย เนื่องจากสถาบันการผลิตครูเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในการผลิตบุคลากรวิชาชีพครูที่มีคุณสมบัติตามที่สังคมเชื่อมั่นและคาดหวังถึงบทบาทของครูว่าจะต้องปฏิบัติตนตามความคาดหวังของสังคมอย่างไร นำมาสู่การตั้งต้นของการเกิดเป็นข้อกำหนดที่บังคับใช้ภายในวิชาชีพครู เนื้อหาการเรียนรู้อายวิชาในการจัดการเรียนรู้ จรรยาบรรณ และคุณธรรมที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ครูพึงมี เพื่อทำหน้าที่ผู้ขัดเกลาทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากสถาบันการผลิตครูเป็นสถาบันเดียวที่มีอำนาจในการผลิตผู้สอนเพื่อต่อยอดการพัฒนาการศึกษาให้ผู้คนในสังคม

เมื่อพิจารณาอำนาจของความคิดความเชื่อของคนในสังคมนั้นสามารถใช้แนวคิดของฟูโกต์ในการอธิบายถึงอำนาจของสังคมที่มีลำดับชั้นที่สูงกว่าที่พยายามทำการจัดระเบียบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมความเป็นครูให้กับสถาบันการผลิตครูที่ต้องทำหน้าที่ผลิตบุคลากรเพื่อตอบสนองต่อความต้องการตามนโยบายที่เกิดขึ้นนั่นเอง (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2546)

5.1.3.3 สมาชิกของสถาบันสังคม

สมาชิกของสถาบันทางสังคม หมายถึง บุคคลทั่วไปในสังคมไทยที่ได้อิทธิพลความคิด ความเชื่อต่าง ๆ มาจากการที่โครงสร้างของสังคมนั้นทำการผลิตซ้ำชุดความเชื่อเหล่านั้นออกมาให้กับผู้คนในสังคมได้เรียนรู้และยอมรับชุดความเชื่อ นั้น เกิดจากประสบการณ์จากการผ่านการเรียนรู้ตามประสบการณ์ที่ได้รับจากสถาบันการศึกษา หรือความเชื่อที่ถูกผลิตซ้ำต่อมุมมองของความเป็นครู สื่อต่าง ๆ ตามแนวคิดของโซซูร์ส เกี่ยวกับการผลิตความเป็นครูผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น เพลง บทละคร การ์ตูน สื่อสิ่งพิมพ์ ที่ถูกผลิตซ้ำ ทำให้คนรับรู้และเข้าใจถึงภาพความเป็นครูจากการเรียนรู้ซ้ำ ๆ นอกจากนี้ความเชื่อความเป็นครูที่ถ่ายทอดกันในสังคมกลายเป็นการสร้างอำนาจของวาทกรรมให้แข็งแรง จนทำให้เกิดเป็นความปกติที่ผู้รับสารยอมรับและปฏิบัติตามได้โดยปราศจากคำถามต่อการปฏิบัติเหล่านั้น เช่น การเรียนรู้จากเพลงพระคุณที่สาม ครูเป็นผู้มีบุญคุณกับเรา สิ่งที่เกิดขึ้นคือคนในสังคมรับเอาเรื่องของบุญคุณเข้าไปในกรอบความคิด จากนั้นเริ่มที่ตีความตามประสบการณ์เก่าของตนต่อวิธีการปฏิบัติตนผู้ที่มีบุญคุณ โดยการให้ความหมายเหล่านั้นนำไปสู่การวิธีการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม และกลายเป็นบรรทัดฐานที่เป็นปกติในการปฏิบัติ หากมีใครปฏิบัติที่แปลกแยกไปจากความปกติ นั้น ระบบของระเบียบทางสังคมนั้นจะทำให้คนอื่นตั้งคำถามกับเขาในฐานะผู้ที่ทำผิดแปลกจากค่านิยมส่วนรวมของสังคม

5.2 ภาคปฏิบัติการวาทกรรม: ผลการศึกษาประสบการณ์ในการประกอบวิชาชีพครู

จากการสัมภาษณ์ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความเป็นครู กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับวิชาชีพครู ที่เป็นตัวแทนในการสะท้อนภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ในเรื่องการให้นิยามอาชีพครู มุมมองเกี่ยวกับความหมายของวาทกรรมครูที่เกิดขึ้น ความเข้าใจในพิธีไหว้ครู และบทเพลงพระคุณที่สาม นำมาสู่การสะท้อนให้เห็นถึงแง่มุมความคิด ความเชื่อ ความท้าทาย และมายาคติที่ส่งผลต่อความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเรื่องของความเป็นครูภายใต้บริบทสังคมไทย ผ่านบทสัมภาษณ์ในครั้งนี้

5.2.1 ผลการศึกษาสถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้บอกข้อมูล

อาสาสมัครกลุ่มนิสิตนักศึกษา จำนวน 6 คน มาจากต่างมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยละ 2 คน ประกอบด้วย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร โดยนักศึกษาทั้ง 6 คนนั้นกำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 5 และมีช่วงการฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพครูจนถึงเวลาในการสัมภาษณ์เป็นเวลาทั้งสิ้นสองเดือนครึ่ง โดยมีผู้ฝึกประสบการณ์ในระดับวิชาชีพเป็นผู้ฝึกสอนในระดับมัธยมศึกษา 3 คน ระดับปฐมวัย 2 คน และระดับประถมศึกษา 1 คน และหนึ่งในกลุ่มผู้บอกข้อมูลที่เก็บข้อมูลเป็นนักศึกษาโครงการทุนการศึกษาพิเศษ (เพชรในตม) สนับสนุนเมื่อเรียนจบจะได้รับการบรรจุเข้าเป็นครูได้ทันทีตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้เข้ามาศึกษา ซึ่งเป็นโครงการร่วมกันระหว่างกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงศึกษาธิการ และคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้บอกข้อมูลกลุ่มบุคลากรได้รับข้อมูลจำนวน 3 คน จากสามมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับนักศึกษา โดยมีอายุงานที่เกี่ยวข้องกับคณะครุศาสตร์อยู่ในช่วง 8-16 ปี โดยอย่างน้อยได้รับมอบหมายในสถาบันที่ทำงานปัจจุบันเป็นเวลา 8 ปี โดยแบ่งเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 1 คน และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 1 คน และบุคลากรฝ่ายกิจการนิสิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวน 1 คน

5.2.2 แนวคิด ความคิด ความเชื่อในการประกอบวิชาชีพครู

ความคิดความเชื่อต่อการประกอบวิชาชีพครู สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มอย่างชัดเจน คือ กลุ่มแรกที่มีมองเห็นว่าครูต้องมีครูที่ดีตรงกับความคาดหวังของสังคม กับกลุ่มที่สองที่มีมองเห็นว่าครูต้องเรียนรู้จากเด็กและพัฒนาตนเองต่อไป

กลุ่มแรกที่เห็นว่าครูต้องเป็นต้นแบบที่ดี จะมีการสะท้อนบทบาทความเป็นครูในบทบาทอื่น ๆ ที่ตามรูปแบบของความคาดหวังของสังคมไทยที่มีต่อครู (ธีรศักดิ์ อัครบรร, 2544) เช่น การเป็นแบบอย่าง การเป็นแม่พิมพ์ที่ดี การเป็นผู้ให้ การช่วยเหลือถูกสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“ครูต้องเป็นแบบอย่าง เป็นแม่พิมพ์ที่ดี เพราะในโรงเรียนไม่ได้มีแค่ครูด้วยกันเท่านั้นแต่ยังมีนักเรียนด้วย เวลาทำอะไรจึงต้องคำนึงถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนเพิ่มเติมในทุก ๆ ด้าน” (นักศึกษา 2, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2563)

“ครูในความคิดผู้ให้ข้อมูลเป็นหลายอย่าง เช่น บทบาทหน้าที่นอกจากการสอนแล้วก็ต้องทำหน้าที่เป็นตำรวจ ผู้พิพากษา...จึงสัมผัสว่าครูไม่ใช่แค่ผู้สอนหรือเป็นเพียงผู้ให้ แต่ครูเป็นผู้รับประสบการณ์จากนักเรียนด้วย เด็กเป็นผู้ให้ประสบการณ์กับครูด้วยเช่นกัน” (นักศึกษา 1, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2563)

“ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ คนแต่ละคนมีความต่างกัน ตัวผมมีบุคลิกต่างกัน แต่ละคนมีรูปแบบของตัวเองต่างกัน ดังนั้นเราควรพัฒนาเขาให้ดีที่สุด.... ครูคือบุคคลที่คอยช่วยให้คำปรึกษา ชี้แนะ พัฒนา และช่วยเหลือนักเรียนให้มีความพร้อมทางด้านร่างกายจิตใจ ทัศนคติ เพื่อให้ อยู่ภายในสังคมได้” (นักศึกษา 4, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2563)

“ครูเป็นคนที่ยากทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ครูต้องสอนเด็ก ต้องเป็นผู้ให้ มีพื้นฐานชอบที่จะให้กับผู้อื่น” (นักศึกษา 6, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2563)

“... ความเป็นครูจะเป็นเรื่องแนวทางปฏิบัติ มากกว่าการสอนได้ สอนเก่ง รู้ว่าต้องทำอย่างไร ให้มากกว่าความรู้ คุณธรรมจริยธรรมแก่ศิษย์ จะรวมทั้งความรู้ ความสามารถ จิต วิญญาณ การปฏิบัติตัวที่มีต่อสิทธิ์ การครองตนทั้งในชีวิตประจำวันและในชั้นเรียน” (อาจารย์ 2, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2563)

“มีความเก่งในสาขาวิชาที่เขาจะสอน รับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ครูเป็นที่ปรึกษาเวลานิสิตมีปัญหา ให้อาจารย์ทำหน้าที่ตรงนั้นให้ดี มองว่าเสียสละส่วนนั้นพอ” (เจ้าหน้าที่ คณะ 1, สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2563)

ในขณะที่กลุ่มที่สองที่มองว่าครูต้องเรียนรู้ไปจากเด็กและต้องพัฒนา โดยจะมีความสอดคล้องกับคำว่า ครูรูปแบบใหม่ (Modern teacher) ซึ่งเป็นหนึ่งในเส้นทางใหม่ของบทบาทครูในด้านการศึกษารูปแบบการจัดการชั้นเรียนที่เปลี่ยนแปลงไปให้ โดยเน้นไปที่แบ่งปันอำนาจในชั้นเรียนให้กับนักเรียนเพิ่มมากขึ้น (Gale, 1996) ซึ่งจากบทสัมภาษณ์ปรากฏ ดังนี้

“ครูเป็นอีกหนึ่งอาชีพ ไม่ได้มีเกียรติมากหรือน้อยกว่าอาชีพอื่น เขาทำให้เด็กได้เรียน และอบรมสั่งสอนเด็กดูแลให้เด็กเขาได้พัฒนาตนเอง เป็นหนึ่งในอาชีพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้นครูต้องชอบเรียนรู้อยู่เสมอและมีความเห็นอกเห็นใจต่อทุกคน” (นักศึกษา 5, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2563)

“ครูมีหน้าที่เป็นไกด์เป็นคนนำเที่ยว แต่เราไม่สามารถเลือกทางซ้ายทางขวาให้เขาได้ เรามีหน้าที่ในการชี้แนะมากกว่าไม่ใช่มีหน้าที่ตัดสินใจกับเขา ต้องเปิดรับความคิดเห็นของเด็ก

มาก ๆ ความคิดเห็นของเด็กอื่น ๆ ด้วย กลับกันในมุมมองของผมนักเรียนก็เป็นแม่พิมพ์ ...โดยเด็กจะถ่ายทอดความรู้กลับมาเป็นสิ่งที่เราไม่เคย เด็กจะเปิดมุมมองให้เรา” (นักศึกษา 3, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2563)

“...เราอยากเป็นคนมานิเทศนิสิตฝึกสอน และมีทำทนายและคู่มืออำนาจก็ไม่ถูก แต่ก็มีคล้ายแบบนั้นคือสามารถชี้แบบนั้นให้กับเขาได้ รู้สึกว่ามีคน นิสิตก็ต้องเกรงเรา นักเรียนก็จะเห็นว่าเราเป็นครูของครูอีกที ประเด็นคือต้องการเป็นโค้ชซึ่งคนอื่น อยากเสริมศักยภาพ” (อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2563)

การนิยามครู แนวคิดความเป็นครูขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการฝึกสอนของแต่ละคนด้วยเช่นกัน อีกหนึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน โดยกล่าวได้ว่ารูปแบบของการเรียนรู้แบบพุทธิปัญญาที่ได้รับอิทธิพลภายนอกจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวส่งผลต่อการขัดเกลาและเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติหน้าที่ครูหรือมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นครู (สมชาย รัตนทองคำ, 2556) นำมาสู่รูปแบบกระบวนการคิดที่ต่างกันของคนทั้งสองกลุ่ม

5.2.3 ความท้าทายในวิชาชีพครู

ในการปฏิบัติงานจริงกับความท้าทายในวิชาชีพครูของทั้งด้านบุคลากรทางการศึกษาและนักศึกษาปี 5 ต้องเผชิญสามารถแบ่งได้เป็น 7 ประเด็น ดังนี้

5.2.3.1 ผู้เรียน

การทำความเข้าใจผู้เรียนเพื่อวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนได้ถูกต้อง และนำไปสู่การจัดการชั้นเรียนและการเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนทุกคนมีความความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่แตกต่างกัน เพื่อให้งานของครูสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเด็กได้อย่างเต็มที่จึงต้องมีความเข้าใจก่อน รวมทั้งไม่สามารถใช้รูปแบบเดียวในการจัดการเนื้อหาให้กับผู้เรียนได้ ดังนั้นการต้องทำความเข้าใจผู้เรียนอย่างลึกซึ้งจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด และนับเป็นความท้าทายที่สุดในการทำวิชาชีพนี้ (นักศึกษา 6, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2563)

5.2.3.2 การจัดการชั้นเรียน

การสัมภาษณ์เห็นว่าแม้การมีองค์ความรู้ที่ดีและการเข้าใจถึงความต้องการของนักเรียนเป็นเรื่องสำคัญแต่สิ่งที่ขาดไม่ได้และท้าทายโดยตรงสำหรับผู้เป็นครู คือ ทักษะการจัดการชั้นเรียน การออกแบบแผนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับระดับของผู้เรียนและการถ่ายทอดเนื้อหาที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งการสอดแทรกประเด็นใหม่ทางสังคมให้ผู้เรียนโดยที่ไม่ขัดแย้งความคิดของครู แต่ครูเป็นผู้แนะนำกรอบอย่างกว้าง ๆ ให้กับผู้เรียน โดยหนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่าสำหรับเขาสิ่งนี้จำเป็นมากที่สุดเนื่องจากองค์ความรู้ในปัจจุบันมีเยอะใน

โลกออนไลน์ แต่สิ่งที่ครูสามารถทำได้มากกว่า คือ วิธีการออกแบบชั้นเรียนและถ่ายทอดให้กับผู้เรียน ได้เข้าใจง่ายขึ้น ซึ่งพื้นฐานในการจัดการชั้นเรียนเป็นความเห็นของนักศึกษาทุกท่านที่ให้ข้อมูล

5.2.3.3 การพัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง

ความรู้ที่ปัจจุบันถูกเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ดังนั้นการพัฒนาตนเองในการปรับตัวให้มีทักษะใหม่ ๆ เพื่อรับมือของงานในโรงเรียนหรือการค้นหาคำถามที่ผู้เรียนให้ความสนใจเป็นสิ่งจำเป็นต่อผู้ประกอบการอาชีพครูเพื่อให้นักเรียนได้รับประโยชน์สูงสุดและทำให้ผู้เรียนไม่รู้สึกลังเลหรือว่างระหว่างความคิด และเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองในการประกอบวิชาชีพครูต่อไปด้วยเช่นกัน (นักศึกษา 5, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2563) และอาจารย์ที่ 1 เห็นตรงกันในประเด็นดังกล่าว

5.2.3.4 บริบทของโรงเรียนและการปรับตัว

การทำความเข้าใจบริบทเพื่อสามารถปรับตัวกับการทำงานได้เป็นสิ่งจำเป็น นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพได้เล่าเรื่องราวผ่านการสัมภาษณ์ว่าระยะแรกของการเข้าโรงเรียนคือการปรับตัวให้เข้ากับหน้าที่ของตนเองให้ได้ ศึกษาผู้เรียนและบริบทของโรงเรียนเป็นลำดับถัดมา มีการสะท้อนต่อว่าหากปรับตัวได้ดีก็จะส่งผลดีต่อการคิดและออกแบบการสอนให้กับผู้เรียนได้ด้วยจากความเข้าใจในบริบทสถานศึกษาต่าง ๆ (นักศึกษาที่ 1, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2563)

5.2.3.5 นโยบายของกระทรวงที่เกี่ยวข้อง

นโยบายทางการศึกษาที่โรงเรียนได้นำมาใช้ หรือมหาวิทยาลัยได้นำมาวางหลักสูตรไว้ให้กับผู้เรียนเพื่อเป็นกรอบการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ที่จะสร้างความน่าสนใจในชั้นเรียน หรือสร้างองค์ความรู้ให้ผู้เรียนนอกจากนี้ยังมีการพูดถึงเรื่องของภาระหน้าที่ของครูที่นอกเหนือจากการสอนที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งเป็นความท้าทายในเรื่องของการจัดลำดับภาระงานและในขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรคในเรื่องเวลาของการเตรียมการสอนให้กับผู้เรียนด้วยเช่นกัน นักศึกษาฝึกสอนรับหน้าที่งานบัญชีรายชื่อภายในโรงเรียน ในขณะที่อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องมีการทำผลงานทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงานซึ่งนอกเหนือจากบทบาทการสอนผู้เรียนโดยผู้ให้ข้อมูลนี้มีทั้งนักศึกษาเกือบทั้งหมด และอาจารย์ที่ 1 และอาจารย์ที่ 2

สำหรับบุคลากรมหาวิทยาลัยก็ระบุว่านโยบายทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ต้องมีการประสานงานกันภายในคณะและนอกคณะเพื่อทำข้อตกลงเรื่องการแต่งกายของนักศึกษาครู ความท้าทายเกิดจากเมื่อมหาวิทยาลัยเปิดให้สามารถทำได้ แต่ความเหมาะสมทางวิชาชีพก็เป็นสิ่งที่ทางคณะไม่ได้อนุมัติให้สามารถแต่งกายกันข้ามเพศเมื่อมีการไปฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพ จึงนับเป็นหนึ่งในแนวทางขออนโยบายการทำงานของภาพใหญ่ที่กระทบต่อความเป็นครู ในฐานะเจ้าหน้าที่นิสิต (เจ้าหน้าที่คณะ 1, สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2563)

5.2.3.6 การขาดความสนใจในวิชาชีพครู

ความท้าทายของผู้ที่ทำหน้าที่ในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูหรือนักศึกษาคือ การที่กลุ่มของผู้ที่ศึกษาในคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์แต่ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะเป็นครู จึงทำให้การฝึกวิชาชีพเป็นไปอย่างไม่ค่อยราบรื่น รวมทั้งฝั่งอาจารย์มีความคิดเห็นว่าการที่ผู้สอนขาดแรงจูงใจในการเป็นครูส่งผลต่อความเป็นครู หรือเรื่องของการปฏิบัติตามรูปแบบของความเป็นครูที่เหมาะสมตามวิชาชีพครูด้วยเช่นกัน (อาจารย์ 2, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2563)

5.2.3.7 ความต่างของช่วงวัย

ความต่างของช่วงวัยเป็นประเด็นที่อาจารย์และนักศึกษาพูดถึงในมุมมองของความท้าทายในการที่จะเข้าใจคนต่างช่วงวัยในบทบาทของความเป็นครู ความเชื่อ หรือเรื่องของระเบียบวินัยที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการที่จะถ่ายทอด สื่อสารให้กับคนที่มีช่วงวัยที่ต่างกันเป็นเรื่องที่ท้าทายกับการบรรลุเป้าหมายของสารที่ถูกส่งไปยังผู้รับสาร (อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2563)

5.2.4 ความต่างระหว่างก่อนและหลังการประกอบวิชาชีพ

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นของระหว่างก่อนและหลังการประกอบวิชาชีพครู มีความเห็นแตกต่างกันสองกลุ่มระหว่างกลุ่มที่เห็นว่าเหมือนกับที่คิด และแตกต่างจากที่เคยให้นิยามกับคำว่าครูไว้ โดยสามารถสรุปประเด็นความเหมือนและต่างได้ ดังนี้

1. สาเหตุจากการขาดประสบการณ์จริงกับภาพของความเป็นครู: มุมมองจากนักศึกษาที่เข้าใจนิยามของครูแต่ยังไม่เคยเผชิญกับบทบาทในการทำงานจริงของการเป็นครู เข้าใจนิยามของครูแต่ยังไม่เคยเผชิญกับบทบาทในการทำงานจริงของการเป็นครู

“ต่างกัน เพราะพอมาทำงานจริงแล้วเห็นว่าครูต้องเป็นได้ทุกอย่าง ทำได้ทุกอย่าง ขึ้นอยู่กับเด็กต้องการอยากให้ครูเป็นอะไร” (นักศึกษา 1, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2563)

“ก่อนหน้านี้มองไม่ออกว่าการเป็นครูเข้าไปแล้วจะทำอะไรบ้าง .... พอเข้าไปทำงานเป็นครูมีงานที่เราคาดไม่ถึงว่าเราต้องเข้าไปทำด้วย” (นักศึกษา 2, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2563)

“ครูคือ บทบาทของคนที่อยู่กับนักเรียนแทบเป็นทุกอย่างสำหรับเขา...” (นักศึกษา 2, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2563)

2. สาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย: การเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้ในแต่ละยุคสมัยเกี่ยวกับบทบาทความเป็นครูที่แตกต่างกันส่งผลต่อความรู้สึกแตกต่างกันของผู้ตอบ

“ครูไทย คือความเคารพ ศรัทธาและมีความนอบน้อมให้เพราะเห็นว่าครูเป็นผู้ต้องให้ความรู้จริง ๆ และเล่นหัวไม่ได้ ..... แต่ภาพที่ควรเป็นปัจจุบัน และภาพในปัจจุบันควรเรียนรู้ซึ่ง

กันและกันเราต้องทำใจและปรับตัว บางอย่างที่เราอยู่ในช่วงคาบเกี่ยว...” (อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2563)

“แตกต่างกัน แต่แต่ละคนมีความต่างกัน ในหนึ่งโรงเรียนมีครูที่ดีและครูที่ไม่เต็มที่กับการจัดการเรียนรู้หรือทำให้แก่นักเรียนได้ดีเท่าที่ควร เราศึกษาจากทั้งสองบุคคลว่าอะไรคือ **แรงจูงใจที่ทำให้เขาอยากเป็นครูแบบนี้** และไม่มองข้ามครูปฏิบัติหน้าที่นี้...” (นักศึกษา 4, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2563)

“ต่างกัน เพราะตำรามีเรื่องคุณธรรม จริยธรรมด้วย เราไม่ได้มองมากถึงคุณธรรม จริยธรรม **เพราะความเป็นครูทุกวันนี้...**” (นักศึกษา 6, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2563)

“**ปัจจุบันมีอยู่ค่านิยมของครอบครัวไทย** จะมีหลายคนเข้ามาเพื่อให้จบ เพื่อประกอบอาชีพอื่น ๆ ไปทำฟรีแลนซ์ ไปสอบครูเลย หรือทำธนาคาร หรือบางคนอาจจะอยากเป็นเรียนไปเรื่อย ๆ บางคนมาเปลี่ยนทัศนคติตอนฝึกสอน” (อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2563)

สำหรับคนที่ระบุว่ายังไม่ต่างเนื่องมาจาก จะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ของผู้ที่คิดเห็นว่ามันแตกต่างกันนั้นอิงมาจากการมองไปยังบทบาทหน้าที่หลักของครูในการปฏิบัติเกี่ยวกับการสอนจึงไม่ต่างกันกับความคิดเดิมตั้งแต่การเข้ามาศึกษาในครุศาสตร์จนถึงการประกอบวิชาชีพครู

“ยังไม่ต่างกัน เพราะมองว่าควรเป็นแบบนี้มันอยู่ ทั้งการเตรียมการสอน เตรียมเวลาสอน ควร**เป็นอย่างไรที่ผมคิดอยู่**” (นักศึกษา 5, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2563)

ความคิดที่ว่าเหมือนหรือต่าง จากสิ่งเดิมที่เคยเรียนรู้มันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของการเรียนรู้จากบริบทภายนอกตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธิปัญญา (สมชาย รัตนทองคำ, 2556) โดยการที่บุคคลจะระบุความเหมือนหรือต่างขึ้นกับประสบการณ์ที่ได้รับไปเทียบกับประสบการณ์เก่าในอดีตของตัวเองที่สร้างเป็นองค์ความรู้ รวมทั้งเห็นว่าการให้ความหมายคำว่าครูนั้นมาจากการให้ความหมายจากประสบการณ์ในอดีตตามรูปแบบของการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์ในอดีตด้วยเช่นกัน

สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงมายาคติต่อความเป็นครูที่ถูกถ่ายทอดผ่านการเรียนรู้ความเป็นครูจากบทบาทที่สังคมได้มอบหมายในการขัดเกลาความคาดหวังทางสังคม และให้การศึกษา ซึ่งภาพของครูที่มีหน้าที่ที่หลากหลายและเผชิญกับสถานการณ์งานนั้นเป็นสิ่งที่นอกเหนือขอบเขตที่ผู้เรียนเคยเรียนรู้จึงนับว่ามายาคติของวิชาชีพครูที่ปรากฏขึ้นในบทเพลงไม่ได้สะท้อนถึงบทบาทที่แท้จริงของผู้ประกอบวิชาชีพครูอย่างครอบคลุม

5.2.5 สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการประกอบวิชาชีพครู

ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้เมื่อประกอบอาชีพครู โดยแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

5.2.5.1 จิตวิญญาณความเป็นครู

ผู้บอกข้อมูลนักศึกษาและอาจารย์ทั้งหมดพูดถึงความเป็นครูว่าความเป็นครูที่ถูกสอนในทฤษฎีนั้นไม่เหมือนกับการมาปฏิบัติหน้าที่เป็นครูจริง ๆ ที่ทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกอยากให้ออกาสกับนักเรียน พยายามทำความเข้าใจและโอบอ้อมอารีต่อผู้เรียนมากขึ้น แม้กระทั่งความรู้สึกอึดใจเมื่อผลักดันให้เด็กสามารถประสบความสำเร็จ หรือสามารถตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิตของตนเองได้ หรือแม้กระทั่งเข้าใจความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมของความเป็นครูในเรื่องของการให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีผู้บอกข้อมูลสองคนได้กล่าวถึงประเด็นการให้ว่า เมื่อเรานึกถึงการสอนให้กับเด็กแล้วนั้นเรื่องของการให้เป็นการพยายามทำให้พวกเขาเก่งขึ้นหรือทำให้พัฒนาได้มากที่สุด ซึ่งต่างจากความรู้สึกที่จะต้องแบ่งปันกับเพื่อนที่ยังไม่ได้มีการบอกหมดเท่ากับการทำให้ศิษย์

5.2.5.2 การพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

การพัฒนาทักษะรอบด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนและเพื่อขจัดเวลาความรู้และคุณธรรมให้กับนักเรียนเป็นสิ่งที่ผู้บอกข้อมูลทุกคนได้พูดถึงการพัฒนาตัวเองในเบื้องต้นเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับบริบท ปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งหมั่นติดตามข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ อย่างรอบด้านเพื่อนำมาสร้างเป็นองค์ความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจบริบทในปัจจุบันและเข้าใจได้อย่างง่ายขึ้น

ทักษะที่รองลงมา คือ ทักษะด้านการจัดการชั้นเรียน เพื่อสามารถจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการที่มีผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงว่าการเป็นคนเก่งที่มีองค์ความรู้เยอะเป็นสิ่งที่ดี แต่สิ่งที่สำคัญกว่าคือทักษะในการจัดการชั้นเรียนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนให้สามารถรับสารจากผู้สอนได้ตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสารแต่ละครั้ง โดยผู้สะท้อนข้อความนี้ คือ นักศึกษาที่ 1 นักศึกษาที่ 4 และนักศึกษาที่ 6

สุดท้ายทักษะการบริหารจัดการเวลาและจัดการงาน นักศึกษาที่ 1 นักศึกษาที่ 2 และนักศึกษาที่ 3 ในบทสัมภาษณ์สะท้อนถึงบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้สอนที่เปลี่ยนแปลงไป จากเหตุปัจจัยทั้งความไม่คุ้นชินในฐานะผู้ฝึกประสบการณ์สอน และนโยบายการทำงานที่ได้รับมอบหมายนอกเหนือจากการสอน เช่น การควบคุมนักเรียนทำกิจกรรม การคุมแถวเข้าชั้นเรียน หรือการได้รับหน้าที่ในการทำงานเอกสารภายในโรงเรียน รวมทั้งการจัดสรรเวลาสร้างผลงานทางวิชาการเพื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการเองก็เป็นผลให้เกิดการพัฒนาทักษะดังกล่าวเพื่อให้สามารถบริหารจัดการงานได้อย่างครบถ้วนและตรงตามเวลา ในช่วงหนึ่งของการสัมภาษณ์มีนักศึกษาที่ 3 ได้แสดงความคิดเห็นว่า “หากใครมาเป็นครูต่อให้ไม่รับผิดชอบจัดการเวลาวางแผนไม่ได้ พอมาเป็นครูก็ต้องทำได้ต้องเรียนรู้และปรับตัวไปเรื่อย ๆ”

5.2.5.3 ความคาดหวังของผู้เรียนต่ออาชีพครู

ความคาดหวังต่อบทบาทของครูในฐานะผู้ปฏิบัติจริงในโรงเรียน สะท้อนความแตกต่างจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ที่เป็นงานสอน ไปเป็นความคาดหวังต่อภาระงานอื่น ๆ ตามแต่ละโรงเรียนจะมอบหมายให้ เช่น การทำงานเอกสารและงานธุรการภายในตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารโรงเรียน นักศึกษา 1 ระบุถึงข้อมูลเหล่านี้ และจากการตีความพฤติกรรมของนักเรียนที่ครูได้มีโอกาสเข้าไปนิเทศหรือสอนภายในห้องเรียน โดยระบุว่าคิดว่าบทบาทของครูแท้จริงแล้วคือความสามารถในการทำทุกอย่างตามที่นักเรียนต้องการเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีกับนักเรียนและกระตุ้นการสร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สุด ซึ่งเป็นข้อมูลโดยสรุปจากอาจารย์ 1

5.2.6 ความแตกต่างของบทบาทในการเข้าร่วมพิธีในฐานะ ผู้เรียน ผู้สอน และผู้จัดกิจกรรม

กิจกรรม

ผู้บอกข้อมูลทุกคนเคยมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมพิธีการไหว้ครู ทั้งในบทบาทผู้เรียน การผู้สอน และเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดพิธีกรรมไหว้ครูของสถาบันให้เกิดขึ้น และได้ชี้ถึงความแตกต่างในการเข้าร่วมทั้งสามบทบาทที่เกี่ยวข้องกับพิธีโดยได้ระบุถึงความต่างที่ชัดเจนในฐานะของผู้จัดพิธีการไหว้ครู 2 ประการ ดังนี้

1. การพยายามควบคุมพิธีการและขั้นตอนในพิธีให้เป็นไปตามระเบียบ ดูความเรียบร้อยของงาน และการควบคุมเวลาของกิจกรรมให้เป็นไปตามการวางช่วงเวลากิจกรรม
2. ความพยายามทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีบรรลุวัตถุประสงค์หลักของกิจกรรมคือการให้ผู้เรียนรู้สึกถึงความใกล้ชิดระหว่างผู้สอน (ครู) และผู้เรียน (นักเรียน) ที่มีระหว่างกันและเกิดปฏิสัมพันธ์ในการพูดคุยกันเพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดความคุ้นเคยและได้ฝากตัวเป็นศิษย์ตามเป้าหมายของกิจกรรม

เมื่อพิจารณาถึงความต่างในฐานะผู้เรียนและฐานะผู้สอน บุคลากรมหาวิทยาลัยไม่สามารถอธิบายประสบการณ์ในข้อนี้ได้ จึงมีผู้บอกข้อมูลจำนวน 5 คนในการแบ่งปันประสบการณ์ ดังนี้ กลุ่มแรกผู้บอกข้อมูล 3 คนได้ระบุว่าไม่สามารถระบุถึงความแตกต่างได้ เนื่องจากปีนี้โรงเรียนที่ตนเองได้ฝึกสอนได้งดกิจกรรมการไหว้ครูเนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 (COVID-19) เพื่อความปลอดภัยของนักเรียน หรือปรับเป็นพิธีผ่านทางออนไลน์แทน ซึ่งตนไม่ต้องเข้าร่วม หรือทางโรงเรียนมีจัดแต่ไม่ได้ให้นักศึกษาที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพเข้าร่วมด้วย กลุ่มผู้บอกข้อมูลเหล่านี้จึงไม่สามารถสะท้อนข้อมูลประสบการณ์ดังกล่าวได้

ในขณะที่ผู้บอกข้อมูลอีก 5 คนมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมในฐานะครู จึงได้แสดงความคิดเห็นถึงความแตกต่างในการเข้าร่วมพิธีในสองบทบาท ได้สะท้อนประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องคือ ความรู้สึกที่ต่างไปจากเดิม จากความรู้สึกการเป็นผู้เรียนที่เข้าร่วมพิธีกรรมจากตอนแรก

รู้สึกเฉย ๆ จากการไม่เข้าใจความหมายของพิธีกรรม และเข้าร่วมตามกิจกรรมทางสถาบันได้จัดให้ ถัดมาเป็นประสบการณ์ในการเข้ามาเป็นนิสิตนักศึกษาในสถาบันการผลิตครูจะรู้สึกตื่นเต้น และรู้สึกถึงความจริงจังของพิธีการหรือรู้สึกหลัง และความอบอุ่นในพิธีจากการฝากเนื้อฝากตัวกับผู้เรียน เมื่อเปลี่ยนบริบทเป็นผู้สอนความรู้สึกก็เปลี่ยนเป็นความรู้ภาคภูมิใจในวิชาชีพครู และมีผู้คนที่ให้การเคารพรวมทั้งการเข้าร่วมในบทบาทของผู้สอนทำให้เขารู้สึกถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในวิชาชีพและเห็นความสำคัญของการเป็นครูมากขึ้น รวมทั้งมีความพยายามอยากจะพัฒนาตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นเพื่อให้สมกับความตั้งใจของผู้เรียนที่เข้ามาแสดงพฤติกรรมสัญลักษณ์ในการกราบไหว้แก่พวกเขาอีกด้วย

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง การระบุถึงความต่างของทั้งสามบทบาทในช่วงต้นนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้บอกข้อมูลเกิดการเรียนรู้จากความคาดหวังของบริบทภายนอกทั้งบรรยากาศและสัญลักษณ์ในพิธี เช่น การกราบไหว้ที่สังคมให้ความหมาย จนส่งผลต่อการปฏิบัติตนเอง ผ่านการเรียนรู้ความคาดหวังและอยากพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับความคาดหวัง เช่น อยากพัฒนาตนเองเองให้เป็นครูที่ดียิ่งขึ้นให้สมกับที่ผู้เรียนให้ความเคารพ และเห็นการตีความสัญลักษณ์รูปธรรมและนามธรรมที่เกี่ยวข้อง ในบรรยากาศและการจัดตกแต่งภายในพิธี การเข้าใจความหมายวาทกรรมผ่านบทเพลง และการตีความการไหว้ ผ่านบริบทภายในพิธีกรรม ทำให้เกิดนิยามสำหรับพิธีไหว้ครูขึ้นใหม่ในการให้ความหมายที่ต่างกันอย่างออกไปด้วยเช่นกัน

5.2.7 การเรียนรู้เชิงพุทธิปัญญาเกี่ยวกับวาทกรรมบทเพลงพระคุณที่สาม

ผู้บอกข้อมูลสะท้อนถึงวาทกรรมเพลงพระคุณว่าเป็นบทเพลงที่สะท้อนถึงบทบาทหน้าที่ครูเพื่อเน้นย้ำถึงบทบาทหน้าที่ที่ครูสังคมคาดหวัง ในขณะที่เดียวกันบทเพลงก็ถูกถ่ายทอดจากมุมมองของผู้เรียน ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้จากการใช้คำกริยาที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้เรียนที่มีต่อครูที่เป็นผู้สอนและผู้ให้ความรู้ แม้ว่าบทเพลงเดียวกันแต่กลุ่มผู้บอกข้อมูลได้สะท้อนความรู้สึก ความคิดเห็นและสิ่งทีพวกเขาได้เรียนรู้จากบทเพลงต่างกัน โดยมีบางท่อนที่ชื่นชอบและบางท่อนที่ไม่เห็นด้วยกับบทเพลงที่ได้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนี้

โดยคำร้องของเพลงที่ผู้ฟังมีความชื่นชอบและเห็นด้วยกับเนื้อหาดังกล่าวดังต่อไปนี้

“โรคและภัยอย่างมาแผ้วผานคุณครู ขอกุศลผลบุญคำชู้ให้ครูมีสุขชั่ววันรินดร”
เป็นท่อนที่แสดงถึงความกตัญญูและเคารพกับครูผู้ให้ความรู้กับเรา และเป็นการอวยพรกับผู้ใหญ่ ในท่อนนี้ยังเป็นไปได้ที่เราอยากให้คนที่สอนเราได้เจอแต่ความสุข (นักศึกษาที่ 3, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2563)

“พระคุณที่สามงดงามแจ่มใส แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็นเรือจ้าง”
เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกท่อนนี้ตรงกับความคิดเขาเพราะว่าครูไม่ใช่เป็นแค่เรือจ้าง ครูมีหน้าที่

มากกว่าการแค่เป็นเรือจ้าง ซึ่งตรงกับแนวคิดของผู้บอกข้อมูล (นักศึกษาที่ 4, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2563)

“ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้น ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น สอนจนรู้จัก เจนเฝ้าแน่นเฝ้าแน่นไม่ได้อำพราง” เพราะผู้ที่เป็นครูต้องไม่หวังวิชาตัวเอง และจะถ่ายทอดวิชาไม่เคยหวังว่าผู้เรียนจะได้ดีกว่าตัวเองหรือเปล่า แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีความรู้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสภาพชีวิตที่ครูเจอ รวมทั้งในท่อนนี้ยังสะท้อนให้เห็นการสอนที่เป็นบทบาทหลักของครูในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อถ้าตีความให้เข้ากับบทบาทของเขาก็สามารถทำได้อยู่ (อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2563)

สำหรับเนื้อหาที่ผู้ฟังรู้สึกมีความคิดเห็นที่แตกต่างหรือเห็นไม่สอดคล้องกับเนื้อหาของเพลงได้แก่คำร้องในท่อนเหล่านี้

“บุญเคยทำมาตั้งแต่ปางใดเรายกให้ท่าน ตั้งใจกราบกรานระลึกคุณท่านกตัญญู” คำร้องในท่อนดังกล่าวเป็นเนื้อหาท่อนที่ผู้บอกข้อมูลได้แก่ นักศึกษาที่ 2, นักศึกษาที่ 4 และ นักศึกษาที่ 5 โดยให้เหตุผลว่าเนื้อหาในท่อนนี้ที่แสดงว่าครูเป็นผู้มีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือหัว มองว่าค่อนข้างเกินจริงและมันเก่าไปแล้ว ดังนั้นควรจะมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ในขณะเดียวกันก็ผู้บอกข้อมูลได้มีการสะท้อนว่าครูผู้สอนคงไม่ได้ต้องการบุญคุณอะไรจากผู้เรียน แต่สิ่งที่จำเป็นและมีประโยชน์กับเขามากกว่าคือการสร้างบทบาทของครูให้เป็นที่ยอมรับของสังคมมากกว่าเดิมให้เห็นพัฒนาการทางวิชาชีพที่ดีขึ้นหรือเติบโตขึ้นของเขา นอกจากนี้แล้วเนื้อหาในท่อนนี้เป็นสิ่งที่ขัดกับความเชื่อของบางศาสนาอีกด้วย เนื่องจากบูชาครูเหนือเกินกว่าศิระหรือพระผู้เป็นเจ้าของ

“พระคุณที่สาม งดงามแจ่มใส แต่ว่าใครหนอใคร เปรียบเปรยครู่ไว้ว่าเป็นเรือจ้าง ถ้าหากจะคิด ยิ่งคิดยิ่งเห็นว่าผิดทาง มีใครไหนบ้างแนะนำแนวทางอย่างครู” นักศึกษาที่ 1 ได้สะท้อนว่าครูไม่ใช่แค่คนขับเรือพาเราไปถึงฝั่ง แต่ระหว่างทางมีอะไรมากกว่านั้น ครูเป็นมากกว่านั้นไม่ใช่แค่เป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และคงไม่มีใครจะมาแนะนำแนวทางหลาย ๆ อย่างได้เท่ากับครู

นอกจากนี้เนื้อหาท่อนที่มีความไม่สอดคล้องกับเรื่องของศาสนา เนื่องจากมีพฤติกรรมที่ทางศาสนาห้ามไว้และเป็นการนอกเหนือคำสอน เช่น การยกคุณในการดำเนินชีวิตให้กับผู้อื่นนอกจากพระเจ้า โดยมีทั้งหมด 4 ท่อน หลัก ๆ คือ “ครูมีบุญคุณจะต้องเทิดทูนเอาไว้เหนือเกล้า” “บุญเคยทำมาปางใด ๆ เรายกให้ท่าน” “ตั้งใจกราบกรานเคารพคุณท่านกตัญญู” และ “ขอกุศลผลบุญคว่ำชู” ซึ่งขัดกับหลักการที่นักศึกษาที่ 4 ผู้นับถืออิสลามในเรื่องความเชื่อการยกย่องผู้อื่นนอกเหนือจากพระเจ้า

แม้เนื้อหาของเพลงเดียวกันแต่ก็สามารถส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ฟังที่ต่างกันได้ เนื่องจากเบื้องหลังของการรับรู้ของแต่ละบุคคลมีประสบการณ์ที่เผชิญกับวาทกรรมที่เกิดขึ้นต่างกัน

ออกไปด้วย ดังนั้นการให้คุณค่าจึงต่างกันออกไปด้วยเช่นกัน เมื่อความชื่นชอบในวาทกรรมที่ต่างกัน สอดคล้องกับประสบการณ์เบื้องหลังแล้วนั้นจึงทำให้การอภิปรายในข้อถัดไปเกี่ยวกับภาคปฏิบัติการ ของบทเพลงส่งผลกระทบต่อบุคคลต่างกันด้วยเช่นกัน

“เพลงพระคุณที่สาม” นำมาใช้ในฐานะเครื่องมือผลิตซ้ำและถ่ายทอดค่านิยม ผ่านการสร้างวัฒนธรรมของพิธีการไหว้ครู การเคารพครูผ่านทางการผลิตซ้ำให้กับผู้รับสารผ่านการ ถ่ายทอดอย่างเป็นทางการผ่านสถาบันการศึกษาที่มีโครงสร้างภายในพิธีกรรม และมีขั้นตอนในการ ดำเนินการที่ชัดเจนอีกด้วย โดยบทเพลงนี้ใช้ในพิธีกรรมตั้งแต่เป็นผู้เรียนจนเปลี่ยนผ่านมาถึงเป็น ผู้สอน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดพิธีกรรม ดังจะเห็นได้จาก โมเดลของการถ่ายทอดผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรม ยังคงสร้างให้พิธีการไหว้ครู ความเชื่อ วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับครูยังคงวัฒนธรรมที่ได้รับการจด บันทึกลงไว้ที่มีแบบแผนในการถ่ายทอดที่ชัดเจน (ลัดดา จิตตคุตตานนท์, 2552, น.34) อีกทั้งเพลง พระคุณที่สามนี้ยังส่งผลต่อวิถีการปฏิบัติ หรือเรียกว่าเป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในบทเพลงต่อ การทำงานในความคิด ความเชื่อของผู้คนอีกด้วย

5.2.8 บทเพลงพระคุณที่สามส่งผลกระทบต่อความเป็นครู และการประกอบวิชาชีพ

กลุ่มที่เสนอว่าบทเพลงพระคุณที่สามส่งผลกับการปฏิบัติงานของเขาจะเป็นใน เรื่องของเนื้อเพลงที่มีการนำเสนอบทบาทความเป็นครูที่สังคมมอบหมายและพึงจะเป็น เช่น การ กำหนดว่าครูมีหน้าที่ในการสอน การอบรมจิตใจให้กับผู้เรียน การที่ต้องอุทิศตัวเสียสละความสุข บางส่วนของตัวเองให้กับผู้เรียน และการเป็นครูต้องมีความอดทนเสียสละให้กับผู้เรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นแนวทางในการปฏิบัติของพวกเขาในฐานะครูในการทำการสอนกับนักเรียน แม้ว่าจะมีความเห็น ด้วยหรือเห็นต่างก็ตาม โดยผู้บอกข้อมูลได้สะท้อนว่าแม้ตนเองอาจจะมีส่วนที่เห็นด้วยหรือเห็นต่าง ของเพลงแต่พวกเขามีความเข้าใจได้ว่าสังคมมีความคาดหวังและมีการยอมรับครูที่ประพฤติแบบใด

ผู้บอกข้อมูลกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ อาจารย์ 2 ท่าน และนักศึกษาที่ 1 นักศึกษาที่ 4 รู้สึกเชื่อมโยงกับบทเพลงพระคุณที่สามและเห็นด้วยกับเนื้อหาของเพลงอย่างมากนั้นสะท้อนว่าเนื้อหา ของเพลงนี้มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของเขา เป็นแนวทางและเป็นกำลังใจในการที่ทำให้พวกเขา รู้ว่ากำลังทำงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ใดบ้าง และต้องเผชิญกับความท้าทายใดบ้างที่เกี่ยวข้อง เช่น ความท้าทายในการเผชิญกับความคาดหวังของสังคมและผู้เรียน แต่สิ่งที่กลุ่มผู้บอกข้อมูลเห็นพ้องกัน คือบทเพลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้เรียน ความภาคภูมิใจและการเสียสละต่อผู้สอนของเขา อย่างไรก็ตาม และความประพฤติที่สังคมคาดหวังให้ผู้เรียนประพฤติต่อครูด้วยความเคารพ เช่น ให้มี การสำนึกถึงบุญคุณ ความเคารพกราบกรานแก่ผู้สอนของเขาด้วยการกตัญญูที่มอบให้

มีการระบุถึงบทเพลงพระคุณที่สามว่าแม้จะเป็นบทเพลงที่ถูกใช้เป็นประจำและ เคยรับฟังบทเพลงมาก่อน แต่หากถามถึงรายละเอียดของเนื้อหาในกลุ่มผู้บอกข้อมูลหลายคนไม่

สามารถจำคำร้องของเพลงได้อย่างชัดเจน แต่ก็ยังสามารถจดจำคำที่ใช้เปรียบเปรยในบทเพลงได้ เช่น เรือจ้าง และมีการสะท้อนให้ความคิดเห็นกับบทเพลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้ว่าบทเพลงพระคุณที่สาม จะไม่ใช่การสื่อสารโดยตรงให้ผู้รับสารสามารถจดจำได้ แต่บทเพลงพระคุณที่สามเป็นความสามารถเชิงวาทกรรมทางอ้อมที่สื่อสารเนื้อความให้ผู้ฟังสามารถจดจำได้ผ่านการเรียนรู้จากพิธีไหว้ครูที่ถูกจัดขึ้นอย่างเป็นแบบแผนและผ่านพิธีกรรมอย่างเป็นทางการอีกด้วย นักศึกษาที่ 6 ได้กล่าวถึงข้อมูลในส่วนนี้ไว้

ในขณะที่เดียวกันอาจารย์ที่ 1 (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2563) ได้ชี้แจงว่า วาทกรรมของบทเพลงพระคุณที่สาม หรือบทเพลงในพิธีไหว้ครูที่เกี่ยวข้องนั้นจะสามารถทำงานในการเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจ และก่อให้เกิดเป็นพฤติกรรมได้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในเรื่องของภาษา ในการตีความวาทกรรมที่ซ่อนอยู่ภายในบทเพลงด้วยเช่นกัน ผู้บอกข้อมูลคนดังกล่าวได้ชี้แจงว่า เนื่องจากในปัจจุบันความเข้าใจและความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับภาษาลดลง ดังนั้นผู้ตีความ อาจจะตีความและเข้าใจความหมายของบริบทที่ผิวเผินมากกว่าความเข้าใจในบริบทเชิงลึกของเนื้อหา

แม้ว่าจะมีผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับวาทกรรมภายในบทเพลงก็ตามที่แต่สิ่งที่เห็นได้ คือ ชุดความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับครูที่ถูกบรรจุอยู่ในบทเพลงที่ถูกผลิตซ้ำ และเกิดจากการเรียนรู้ผ่านการตีความจากสัญลักษณ์ และพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ภายใต้พิธีกรรม ซึ่งกระตุ้นให้เกิดเป็นการเรียนรู้ความหมายของความเป็นครูที่สังคมคาดหวังภายในบทเพลงนั้นยังคงปฏิบัติการอยู่ แม้ว่ามีผู้เห็นแย้งว่าการปฏิบัติการของวาทกรรมดังกล่าวไม่สอดคล้องกับค่านิยม และกระแสวิถีวัฒนธรรมของสังคมที่เรียกร้องให้ครูต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทที่ 6 บทสรุปผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวาทกรรมในบทเพลงพระคุณที่สาม ผลกระทบจากการเรียนรู้วาทกรรมหรือภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในเพลงพระคุณที่สามและความเป็นครูที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในปัจจุบัน โดยมีประเด็น ดังต่อไปนี้

- 6.1 สรุปผลการวิจัย
- 6.2 อภิปรายผลการวิจัย
- 6.3 ข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงพระคุณที่สาม สามารถสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ 3 ประเด็น ดังนี้

6.1.1 วาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงพระคุณที่สาม

วาทกรรมในบทเพลงพระคุณที่สามจำแนกได้เป็น 4 วาทกรรม ดังนี้

1. ครูผู้เป็นผู้เสียสละ

ครูผู้เสียสละตนเองในการทำงานหนักโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลักดันความสำเร็จของศิษย์หรือความต้องการให้ศิษย์ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้โดยไม่เกรงกลัวต่อความเหน็ดเหนื่อยในการทำงาน เช่นเนื้อเพลงท่อน “ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้นท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น”

2. ครูเป็นผู้มีความรู้

ครูเป็นผู้มีความรู้ในการถ่ายทอดความเชี่ยวชาญของตนเองให้กับศิษย์ เพื่อให้มีความสามารถในการดำรงตนอยู่ในสังคมหรือการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงดูตนเองได้ โดยเนื้อเพลงพระคุณที่สามท่อนที่เกี่ยวข้อง เช่น “สอนให้รู้จัดเจน ฝ่าแฉะ ฝ่าเหน็บ มิได้อำพราง” แสดงให้เห็นถึงการชี้แนะจากผู้มีประสบการณ์ความรู้ความสามารถ

3. ครูเป็นผู้มีหน้าที่มอบความรู้ให้กับแก่นักเรียน

ครูผู้ทำหน้าที่ส่งมอบความคาดหวังของสังคมให้กับศิษย์ที่จะเป็นฟันเฟืองในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามรูปแบบที่ผู้คนในสังคมได้คาดหวังไว้ รวมทั้งมีความรู้ ความสามารถ

มากเพียงพอที่จะสนับสนุนกำลังในสังคมได้ เช่น เนื้อเพลงท่อน “ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้น ท่านอุทิศไม่คิดถึงความยากเย็น เฝ้าแน่นเฝ้าแน่น มิได้อำพราง” ซึ่งให้เห็นบทบาทของครูในการอบรมให้ความรู้กับศิษย์ผ่านการถ่ายทอดหรือการสอน

4. ครูเป็นบุคคลที่ทุ่มเททำงานหนัก

ครูผู้มีความอดทน มุมานะต่อหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถไม่ย่อท้อ ทุ่มเทร่างกาย แรงใจเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่สูงสุดแก่ผู้เรียน เป็นผู้มีความอดทน แน่วแน่ในการทำงาน ตัวอย่างในบทเพลง เช่น “ท่านสั่งสอนเราอบรมให้เราไม่เว้น” ที่สะท้อนถึงความทุ่มเทของครูต่อการทำหน้าที่

6.1.2 วิธีประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นครูไทย

เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของแต่ละสมัยของสังคมไทยจะเห็นว่า การประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นครูไทยมีที่มาของการประกอบสร้างจากสถาบันที่มีผลเกี่ยวเนื่องกันทางสังคม เพื่อผลิตซ้ำของวาทกรรมจนเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า ทุนทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของบูร์ดิเอร์ (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2556) ของสังคมนั้น ๆ สำหรับวาทกรรมความเป็นครูไทยนั้นถูกผูกความหมายดังกล่าวผ่านวิชาชีพครู และสถาบันการศึกษา ที่สามารถเห็นได้ชัดเจนผ่านสถาบันทั้ง 3 ดังต่อไปนี้

1. สถาบันทางสังคม

สถาบันทางสังคมมีส่วนในการผลิตสร้างความเป็นครูผ่านการมอบหมายบทบาทหน้าที่ให้กับผู้ประกอบการวิชาชีพครู รวมทั้งให้ความคาดหวังต่อผู้ประกอบการวิชาชีพครู รวมทั้งทำหน้าที่ในการตรวจตราพฤติกรรมที่คาดหวัง โดยพึงพิงกับสถาบันการผลิตครูในการออกนโยบายหรือจรรยาบรรณครู ในการถ่ายทอดวาทกรรมอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ยังมีหน่วยย่อยของสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันการครอบครัวที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อให้กับสมาชิกของสังคมอีกด้วย ซึ่งเป็นรูปแบบการถ่ายทอดที่ไม่เป็นทางการ จึงเป็นหนึ่งในสถาบันที่มีผลในการผลิตและส่งต่อวาทกรรมความเป็นครูในสังคม

2. สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความหมายของครูให้กับผู้เรียนและครูผู้สอนอย่างมีแบบแผนผ่านกระบวนการผลิตกฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังเป็นสถาบันที่ใช้รูปแบบการถ่ายทอดความเป็นครูอย่างเป็นทางการผ่านการสอน แบบเรียน และการจัดตั้งพิธีการไหว้ครู หรือวันครูที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการถ่ายทอดค่านิยมในรูปแบบครูที่คาดหวัง และพฤติกรรมที่คาดหวังให้ผู้เรียนยังคงปฏิบัติกับครู ยังคงปฏิบัติกรอยู่ภายใต้หน่วยของสังคม โดยเฉพาะการจัดพิธีไหว้ครูที่มีการจัดตั้งแบบแผนและมีองค์ประกอบ เพลง สัญลักษณ์ วิถีปฏิบัติในการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการให้ผู้เรียนอย่างชัดเจนและเกิดการผลิตซ้ำขึ้นในทุกปี

3. สถาบันศาสนา

สถาบันศาสนาเกี่ยวข้องกับสถาบันสังคมในรูปแบบที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สถาบันศาสนาเป็นรากฐานส่วนหนึ่งของวาทกรรมครูในปัจจุบันโดยส่งต่อความเชื่อเรื่องครูจากเดิมเป็นพระที่ต้องได้รับการยกย่องจากผู้คนในสังคมเชื่อกันมาตั้งแต่ผู้ประกอบวิชาชีพครูที่ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถและรับบทบาทในการสอนการขัดเกลาผู้เรียนเช่นกัน สถาบันทางศาสนาสอดแทรกความคาดหวังการเป็นคนดี และเรื่องของการรู้คุณ ความกตัญญู และสิ่งเหล่านี้ถูกผูกโยงกับความหมายของครู และวาทกรรมในการปฏิบัติตนระหว่างศิษย์และครูด้วยเช่นกัน รวมทั้งวิธีการถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครูจะเน้นไปที่เชิงอ้อม หรือการใช้หลักการทางศาสนาเข้ามาเพื่อช่วยกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เรียนที่มีต่อครู หรือเรียกว่าภาคปฏิบัติการของวาทกรรม

6.1.3 การถ่ายทอดและการผลิตซ้ำวาทกรรมในสถาบันผลิตครู

รูปแบบการถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครูไทย สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

6.1.3.1 การถ่ายทอดวาทกรรมในสถาบันการผลิตครู

(1) การถ่ายทอดในรูปแบบทางการ

การถ่ายทอดในรูปแบบทางการของวาทกรรมความเป็นครูไทยถ่ายทอดผ่านพิธีไหว้ครูที่ถูกจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ภายในสถาบันการศึกษา ตั้งแต่พ.ศ. 2486 เป็นต้นมา ตามที่เอกสารราชการ หนังสือที่ 15943/2486 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อธิบดีกรมสามัญศึกษาในขณะนั้น ได้แจ้งถึงคณะกรรมการทุกจังหวัดให้มีการจัดพิธีไหว้ครูในโรงเรียนต่าง ๆ ขึ้น พร้อมระบุถึงระเบียบภายในพิธีกรรม ที่มีการกล่าวถึงการใช้สัญลักษณ์ เช่น พานดอกไม้เพื่อประกอบพิธี ฤกษ์บู่ในเอกสารดังกล่าว (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) พิธีไหว้ครูนี้มีจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ของศิษย์ที่มีต่อครู การขอฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อรับการเรียนรู้ และเพื่อบูชาครูให้เกิดความสำเร็จในการเรียนและวิชาชีพของตน (กาญจนา นาคสกุล, 2562)

ภายหลังเริ่มมีการใช้เพลงที่มีความหมายเกี่ยวกับครูตามสมัยนิยมต่าง ๆ เข้ามาประกอบภายในพิธีกรรม และบทเพลงที่ถูกนำมาใช้แพร่หลาย คือ เพลงพระคุณที่สาม ประพันธ์ขึ้นโดย ครูสุเทพ โชคสกุล ผู้เป็นราชาเพลงประกอบบทเรียน ได้สะท้อนคำวิจารณ์เปรียบเทียบความเป็นครูในสังคม ให้ภาพความยากลำบากของครู สะท้อนเกียรติของผู้เป็นครู และการปฏิบัติตนของศิษย์ที่มีต่อครูผ่านบทเพลงพระคุณที่สาม (จิตร กาวี, 2563) และใช้บทเพลงดังกล่าวต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันและเป็นส่วนช่วยในการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นครูให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดในรูปแบบของเนื้อหาการเรียนรู้อบรมทางสังคมผ่านทางการสอน ผ่านจากครู อาชีพที่ได้รับหน้าที่ในการให้ความรู้และขัดเกลาทางสังคมให้กับผู้เรียน (จรรยา มิลินทร์, 2535, น.1) เพื่อให้เข้าใจบทบาทครูที่สังคมให้การยอมรับ

(2) การถ่ายทอดในรูปแบบไม่เป็นทางการ

การถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคม อันเป็นการประกอบสร้างจากจารีต ความเชื่อร่วมกันทางสังคม สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม แต่มีผลต่อบุคคลในการสั่งสอน ปลูกฝังแนวคิดให้กับคนในสังคมได้มากที่สุด ผ่านการเลี้ยงดูและมอบความเชื่อของสังคม และสิ่งที่ส่งผลอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความเป็นครูผ่านทางสถาบันการศึกษา คือรูปแบบการประพฤติปฏิบัติตนของครูที่สอดคล้องกับวาทกรรมและความหมายทางสังคม ซึ่งเป็นลักษณะของการถ่ายทอดความเป็นครูอย่างไม่เป็นทางการ แต่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้และตีความถึงความหมายของความเป็นครู ตามทฤษฎีของพุทธิปัญญานิยม ที่ผู้เรียนจะเห็นจากการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ หรือการแสดงออกที่เป็นรูปธรรมตามแนวคิดของเพียเจต์ (ปวเรศ เลขะวรรณ, 2551, น. 21 – 25) นำไปสู่การตีความและให้ความหมายเกี่ยวกับคำว่าครูได้ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ

6.1.3.2 การผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นครูในสถาบันผลิตครู

การผลิตซ้ำที่ถูกส่งต่อจากการถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครูไทยในสถาบันการผลิตครูทั้ง 2 ส่วน ได้แก่

1. การผลิตซ้ำผ่านทางพิธีกรรมและสัญญาทางพิธีกรรม

การผลิตซ้ำผ่านการอิงกับโครงสร้างสถาบันการศึกษา ที่เป็นหนึ่งในสถาบันหลักของสังคมด้วยการใช้พิธีกรรมเพื่อให้เกิดเป็นการผลิตซ้ำของวาทกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีการกำหนดระเบียบ วิธีการปฏิบัติ การใช้สัญลักษณ์ รวมไปถึงจุดมุ่งหมายที่มีร่วมกันของพิธีกรรม และลำดับขั้นตอนในพิธีกรรมอย่างมีแบบแผน เพื่อส่งต่อค่านิยมความเชื่อให้กับคนรุ่นถัดไป ซึ่งเป็นหนึ่งในมายาคติที่สร้างต่อความหมายคำว่าครู ให้อย่างคงมีความหมายคงเดิม แม้จะมีการเปลี่ยนผ่านทางช่วงเวลา (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551) โดยใช้ช่องว่างของการตีความคำว่าครูผ่านทางบริบทพิธีไหว้ครู และบทบาทของครูในสถาบันการศึกษา ในขณะที่เดียวกันในพิธีไหว้ครูที่เป็นทางการก็มีการใช้บทเพลงพระคุณที่สามช่วยถ่ายทอดความเป็นครูในรูปแบบไม่เป็นทางการอีกด้วย

2. การผลิตซ้ำผ่านทางวิธีปฏิบัติต่อความเป็นครู

การผลิตซ้ำผ่านการปฏิบัติเป็นการถ่ายทอดในพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ต่อวาทกรรมครูของสังคมไทยได้ให้ความหมายตามแต่ละยุคสมัย จนเกิดเป็นวิธีปฏิบัติของผู้คนในสังคม ทั้งผู้ทำให้ผู้เป็นครูที่ต้องปฏิบัติตนในฐานะครูตามกรอบของสังคม และการผลิตซ้ำบทบาทของผู้เรียนผ่านการถ่ายทอดทางวิธีการปฏิบัติซ้ำ จนในที่สุดเกิดเป็นความปกติที่นำไปสู่การสร้างบรรทัดฐานของสังคม (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551)

6.1.4 ปฏิบัติการวาทกรรม: ผลการศึกษาประสบการณ์ในการประกอบวิชาชีพ

ครู

จากบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาคปฏิบัติการวาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม ต่อการปฏิบัติหน้าที่ครู พบว่าวาทกรรมเพลงพระคุณที่สามยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่ออยู่ โดยผู้ให้ข้อมูลทุกคนระบุว่าวาทกรรมครูดังกล่าว พวกเขาได้เรียนรู้วาทกรรมจากพิธีไหว้ครู บางคนเริ่มเรียนรู้จากสมัยเป็นนักเรียน บางคนเริ่มสมัยเป็นนักศึกษา และบางคนเข้าใจในช่วงของการฝึกสอน แม้ผู้ให้ข้อมูลจะไม่ได้เห็นด้วยกับวาทกรรมภายใต้บทเพลงพระคุณที่สามในทุกวาทกรรม แต่วาทกรรมในบทเพลงนี้ก็เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการพิจารณาเพื่อเลือกเส้นทาง และความเชื่อให้กับตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ครูต่อไปตามแนวทางและความเชื่อของตนเอง ที่เกิดจากการเรียนรู้และได้ประกอบสร้างจากประสบการณ์ของตนเอง นับเป็นการสร้างมายาคติและความเชื่อซึ่งเป็นวาทกรรมในรูปแบบหนึ่ง

เมื่อวิเคราะห์ลงไปจากภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่เป็นฐานความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับครูที่ถูกถ่ายทอดผ่านการเรียนรู้ ความเชื่อของวาทกรรมความเป็นครูที่เป็นปกติของสังคมแล้วจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติการของบทเพลงในการถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นครูในบทเพลงผ่านผู้ปฏิบัติงาน จะแบ่งคนออกได้เป็น 2 กลุ่ม ทั้งคนที่คิดว่าวาทกรรมในบทเพลงช่วยกำหนดกรอบในการปฏิบัติหน้าที่ครูของเขาให้เข้าใกล้มาตรฐานของการเป็นครูที่ดี และในขณะเดียวกันก็มีผู้ที่ระบุว่าชุดวาทกรรมในบทเพลงไม่เหมาะสมกับช่วงเวลาในปัจจุบันและมีความเชื่อเกี่ยวกับครูในรูปแบบใหม่ ๆ เข้ามาท้าทาย และเปลี่ยนภาพลักษณ์ของผู้เป็นครูไปจากเดิม ดังนั้นเขาจึงคิดว่าวาทกรรมในบทเพลงส่งผลให้เขาในฐานะของมุมมองที่เขาไม่ได้รับไปเพื่อถ่ายทอดต่อให้กับผู้เรียนของเขา

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

6.2.1 พัฒนาการของวาทกรรมความเป็นครูในสังคมไทย

วาทกรรมความเป็นครูไทยในปัจจุบันนั้นได้รับผลกระทบจากการถ่ายทอดของ ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นครู ก่อนการก่อตั้งสถาบันการผลิตครู ในฐานะของ “..ครูคือบุคคลผู้มีความสามารถหรือรอบรู้ในวิชาอาชีพหรือวิทยาการนั้น ๆ จนมีความแกร่งกล้า สามารถยกระดับขึ้นเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในวิทยาการนั้น ๆ แก่บุตรหลานหรือสานุศิษย์ผู้มาฝากตัวได้ ครูจึงได้รับการยกย่องและนับถือจากสังคมมาก เพราะผู้เป็นครูนอกจากจะต้องทำมาหากินในอาชีพนั้น ๆ เช่นผู้อื่นแล้ว ยังต้องเป็นผู้ถ่ายทอดและสร้างสรรค์องค์ความรู้ในอาชีพที่ตนทำแล้วสอนให้ศิษย์ด้วย จึงถือว่าผู้เป็นครูต้องมีภาระหน้าที่หนักกว่าคนอื่น ๆ ที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ในอดีตนั้นองค์ความรู้ต่าง ๆ มักเป็น

สิ่งหวงแหนเพราะสามารถใช้เลี้ยงชีพและสร้างความเชื่อถือให้กับผู้รู้ ดังนั้นผู้ถ่ายทอดสรรพวิทยาจึงเป็นบุคคลที่สังคมให้ความนับถือยกย่องบูชาประดุจว่าเป็นเจ้าหนี้...” (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544)

ข้อความดังนี้ แสดงถึงคนที่มีองค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้มีความชำนาญอย่างเฉพาะด้านเพื่อถ่ายทอดให้บุคคลอื่น ครู คือ นักปราชญ์ในอดีตที่ทำการถ่ายทอดวิชาความรู้ความชำนาญของตนเอง ซึ่งสังคมไทยตอนนั้นให้คุณค่าถึงงานฝีมือต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง และข้อความข้างต้นแสดงถึงอำนาจวาทกรรมที่เปรียบเปรยว่าครูควรประดุจ “เจ้าหนี้” คำกล่าวนี้สะท้อนอำนาจของครูที่มีต่อสังคม อาจตีความได้ว่าความเป็นครูส่งเสริมให้เกิดสิทธิและอำนาจทางสังคมที่สูงกว่าผู้คนทั่วไป นำไปสู่การปฏิบัติต่อผู้เป็นครูเสมือนว่าตนเองเป็นลูกหนี้ที่ต้องติดตามและเจ้าหนี้สามารถที่จะบริหารจัดการลูกหนี้ได้ตามความเหมาะสมที่ตนพึงกระทำ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการยกย่องครูในฐานะของผู้ที่มีบทบาทและมีความสำคัญต่อสังคม (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544)

นอกจากนี้วาทกรรมความเป็นครูในสมัยนั้นจะส่งผลให้เกิดความเคารพยำเกรงของคนในสังคม อีกทั้งยังมีข้อความอื่น ๆ ที่ถูกสะท้อนต่อผู้เป็นครูในการปฏิบัติของตนด้วย เช่น “ครูเป็นผู้ที่ต้องมีภาระหน้าที่ที่หนักกว่าคนอื่น ๆ ที่ประกอบอาชีพเดียวกัน” ข้อความนี้เหล่านี้ ก่อให้เกิดเป็นค่านิยมและการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้ผู้ประกอบอาชีพครูเช่นกัน การระบุว่าครูต้องมี “ภาระหน้าที่ที่หนักกว่าคนอื่น ๆ” นั้น หากครูผู้ใดไม่ได้แสดงถึงลักษณะดังกล่าวที่เป็นคำบรรยายและการให้ความหมายเกี่ยวกับครูในยุคสมัยหรือปฏิบัติตนผิดแปลกไปจากความคาดหวังต่อความเป็นครูที่สังคมให้ความหมายแล้วสังคมอาจตีความหมายว่าเขาเป็นบุคคลที่ไม่เหมาะสมต่อความเป็นครู

ต่อมาภายหลังการก่อตั้งสถาบันผลิตครู เกิดอาชีพของครู “ครู” มีบทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้แก่ผู้เรียน มีหน้าที่ในการให้การอบรม สั่งสอนและขัดเกลาเกี่ยวกับความคาดหวังของสังคมให้กับผู้เรียน หรือที่เรียกแทนคนกลุ่มดังกล่าวว่าเป็นศิษย์ โดยคำว่าครู เกิดจากการ กล่าวเรียกเลียนแบบชาวตะวันออก ซึ่งหมายถึงผู้มีวิชาความรู้ (จรรยา มิลินทร์, 2535,น.1) นอกจากนี้ยังมีความหมายและความคาดหวังเกี่ยวกับครูในนิยามดังต่อไปนี้

“ครูไม่ใช่เพียงวิชาชีพเท่านั้น แต่ผู้ที่จะเป็นครูได้จะต้องมีจิตวิญญาณความเป็นครูในตนเอง ซึ่งหมายถึง การมีจิตใจ ความรัก และความผูกพันในงานของตนเอง สำนึกในคุณค่าหน้าที่ เห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าการไหลตามกระแสความเด่นดังและความร่ำรวย ซึ่งผู้ที่เป็นครูที่แท้จริงนั้นจะต้องรักษาศักดิ์ศรีนี้ไว้” (สมน อมรวิวัฒน์, 2562)

“ครู คือ ผู้สั่งสอนให้กับผู้คนในสังคมให้มีความพร้อมในการเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งครูไม่ได้มีเพียงแค่ครูที่เป็นอาชีพ แต่หมายรวมถึง พระบรมศาสดา พ่อแม่ พระภิกษุและครูที่ทำหน้าที่เป็นผู้สอนในโรงเรียน” (กาญจนา นาคสกุล, 2562)

“สังคมไทยนับถือและยกย่องครูว่าเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้และอบรมสั่งสอนจนศิษย์สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้ตลอดจนดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม ตั้งแต่โบราณมาครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในด้านการอ่านเขียนหนังสือ และด้านวิชาชีพต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการอบรมบ่มนิสัย” (สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงถึงภายหลังการก่อตั้งสถาบันการผลิตครูของประเทศไทยที่ต้องการขยายการศึกษาให้เข้าถึงกับคนจำนวนมาก จึงเกิดเป็นข้อกำหนดของความเป็นครูไทย หรือจรรยาบรรณสำหรับผู้ที่ประกอบวิชาชีพครู เพื่อคงไว้ซึ่งมาตรฐานจากการที่มีสถาบันการผลิตครูเป็นจำนวนมาก และความคาดหวังและจรรยาบรรณต่อผู้ประกอบวิชาชีพครู เหล่านั้นเป็นตัวกำหนดว่าสิ่งใดที่ครูควรที่จะปฏิบัติเพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2544)

จากตารางการศึกษาวิถีคิดของความเป็นครูในตารางที่ 2.7 สามารถแสดงแนวคิดพัฒนาการของแนวคิดต่อวาทกรรมความเป็นครูไทยในแต่ละช่วงที่มีความเป็นพลวัตได้ตามตารางนี้

ตารางที่ 6.1

ตารางพัฒนาการของแนวคิดต่อวาทกรรมความเป็นครูไทยในแต่ละสมัย

ยุคสมัย	แนวคิดความเป็นครู	แนวคิดเบื้องหลังวาทกรรม
ล้านนาและสุโขทัย	ครู คือ ภิกษุ ผู้ทำหน้าที่ขัดเกลาทางศาสนา มีความเข้าใจดีเกี่ยวกับพระธรรมหรือนักปราชญ์ผู้มีความรู้	ความเชื่อเรื่องศาสนาในการขัดเกลาคนในสังคมให้เป็นคนดี
อยุธยา	ครูคือภิกษุและผู้เรียนจะต้องทำหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้อาจารย์ หรือครูคือผู้มากด้วยความรู้และประสบการณ์	ความเชื่อพุทธศาสนาเรื่องความกตัญญูและการปฏิบัติต่อผู้มีบุญคุณในแนวคิดสมมติเทพ
ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น	ครูผู้มากด้วยความรู้ความสามารถและประสบการณ์เชี่ยวชาญในศาสตร์เฉพาะและเป็นที่เคารพนับถือของสังคม	ความเชื่อพุทธศาสนาเรื่องความกตัญญูและการปฏิบัติต่อผู้มีบุญคุณในแนวคิดสมมติเทพ
รัตนโกสินทร์ตอนกลาง	ครู คือ ภิกษุที่ให้ความรู้ทางศาสนาและวิทยาการสมัยใหม่ รวมทั้งมิชชันนารีที่เข้ามามีบทบาทในการเรียนการสอน	ความเชื่อศาสนา อิทธิพลจากยุคล่าอาณานิคม และการเกิดสถาบันการศึกษาการผลิตครู

ตารางที่ 6.1

ตารางพัฒนาการของแนวคิดต่อวาทกรรมความเป็นครูไทยในแต่ละสมัย (ต่อ)

ยุคสมัย	แนวคิดความเป็นครู	แนวคิดเบื้องหลังวาทกรรม
รัตนโกสินทร์ (ปัจจุบัน)	ผู้มีความสามารถหรือรอบรู้ในวิชาอาชีพหรือวิทยาการสมัยใหม่ เป็นวิชาชีพที่ได้รับการยกย่องและนับถือจากสังคมมาก มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ และถูกคาดหวังทางวิชาชีพว่าเป็นผู้ที่มีภาระหน้าที่หนักกว่าวิชาชีพอื่น ๆ	การเกิดสถาบันสังคมที่กระจายทำหน้าที่ตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการก้าวสู่ความทันสมัย แต่ยังคงแนวคิดความกตัญญูที่สืบทอดจากอดีต

การตีความข้างต้นเป็นการสร้างมายาคติถึงความเป็นครูที่สังคมได้คาดหวัง และผ่านการผลิตซ้ำเป็นมายาคติ ที่กลายเป็นความจริงของแต่ละสมัยที่ถูกพัฒนาเป็นวาทกรรมที่เป็นความจริงของสังคม (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551) และในอนาคตมายาคติของวาทกรรมความเป็นครูนั้นจะถูกการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาอย่างเป็นพลวัต เช่นกัน

6.2.2 องค์ประกอบที่ประกอบสร้างความเป็นครู

จากอดีตถึงปัจจุบันการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นครูเกิดขึ้นผ่านทางสถาบันหลัก ๆ ทางสังคม ดังเช่น สถาบันศาสนา สถาบันทางสังคม และสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันที่สร้างความปึกคึกของสังคม (โรลิ่งด์ บาร์ตส์, 2551) โดยสถาบันหลักมีส่วนในการสร้างความคิดทางสังคมและถ่ายทอดความคิดเหล่านั้นให้ดำรงอยู่ในสังคม และโดยมีอิทธิพลจากสังคมโลกที่ช่วยประกอบสร้างเป็นแนวคิดกระแสหลักที่ส่งผลต่อสังคมผ่านสถาบันการเมืองการปกครอง เพื่อผลิตสร้างความเชื่อให้กับสังคมและสถาบันที่เกี่ยวข้อง

การเปลี่ยนผ่านของวาทกรรมในแต่ละช่วงพบว่า การเปลี่ยนผ่านของการปกครอง ความเชื่อในค่านิยมทางการเมือง การใช้กฎหมายและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมร่วมกับสังคมของต่างชาติ ในช่วงที่ผ่านมาความเป็นครูที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตที่อิงจากเรื่องความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นหลักจนมีวิวัฒนาการเกี่ยวกับความเป็นครูในฐานะผู้ที่ชำนาญการทางด้านงานช่างงานฝีมือ จนมาถึงยุคของการเกิดนิยามของความเป็นครูผ่านการสร้างจรรยาบรรณผ่านวิชาชีพครู หรือปัจจุบันที่มีความคิดจากตะวันตกเกี่ยวกับความเป็นครูในรูปแบบสมัยใหม่ หรือครูในฐานะโค้ช (Coach) เหล่านี้ล้วนเกิดจากองค์ประกอบในข้างต้นที่เป็นสถาบันหลักของการผลิตสร้างทั้งสิ้น

แนวโน้มในอนาคตของการผลิตสร้างความเป็นครูไทยยังคงสืบทอดความหมาย ความต้องการและคุณลักษณะของความเป็นครูผ่านทางสถาบันหลักของโครงสร้างในสังคมเช่นกัน

ความท้าทายของการผลิตสร้างในอนาคตจะเป็นการค้นหาสถาบันใหม่ ๆ หรือการสืบทอดความเชื่อผ่านทางสถาบันที่มีคุณค่าต่อความเชื่อของคนในสังคมในฐานะผู้รับสาร จากสังคมที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างในฐานะของการดำรงของความเป็นชาติที่มีขอบเขตชัดเจนที่ลดลง แต่บทบาทของโครงสร้างของสถาบันในสังคมโลกจะมีบทบาทสูงขึ้นในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในชุดถัดไปเกี่ยวกับครูในสังคมไทย

ดังนั้นผู้วิจัยสามารถอภิปรายได้ว่าองค์ประกอบ 2 ส่วนที่สำคัญในการประกอบสร้างความเป็นครูไทยคือ 1) สถาบันหลักของสังคม ซึ่งเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่เหนี่ยวนำและผลิตสร้าง ความเชื่อ ความคิดร่วมกันของสังคม ประกอบกับ 2) บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของสังคมไทยที่จะมีผลในการปรับแต่งวาทกรรมความเป็นครูไทยจากอดีตถึงปัจจุบันที่ถูกเปลี่ยนผ่านกันได้อย่างมีความเข้าใจในบริบทและเป็นที่ยอมรับของสังคมไทย

6.2.3 กระบวนการถ่ายทอดและทำซ้ำของวาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม

กระบวนการถ่ายทอดวาทกรรมในบทเพลงพระคุณที่สาม ที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดคือ การถ่ายทอดผ่านพิธีการไหว้ครูผ่านสถาบันการผลิตครู โดยเป็นการถ่ายทอดในรูปแบบที่เป็นทางการผ่านทางพิธีไหว้ครูที่สถาบันการศึกษาจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยในพิธีไหว้ครูของแต่ละสถาบันล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อการระลึกถึงพระคุณครู และการแสดงความเคารพ ผากเนื้อผากตัวในการเรียนรู้ และขอเป็นศิษย์ การประพฤติปฏิบัติในพิธีการในทุก ๆ กิจกรรมล้วนแฝงด้วยแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมความเป็นครู ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ซึ่งรูปแบบของพิธีไหว้ครูที่มีการใช้บทเพลงพระคุณที่สามในจังหวะที่เป็นช่วงสำคัญของพิธีการ ก็เป็นการเน้นย้ำ และผลิตซ้ำวาทกรรมดังกล่าวให้กลายเป็นค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นครูและวิธีประพฤติ ปฏิบัติกับครูอย่างเป็นกระแสหลักด้วยเช่นกัน

เพลงพระคุณที่สามมักถูกเปิดอยู่ในช่วงของการเตรียมความพร้อมก่อนที่ตัวแทนจะเริ่มขึ้นไปไหว้ ระหว่างการไหว้ครู หรือในช่วงของการเปิดคลอในช่วงการมอบรางวัล ซึ่งสามช่วงดังกล่าว นับเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของพิธี และในบางแห่งได้กำหนดให้ผู้คนในพิธีการร่วมร้องเพลงนี้ร่วมกัน ซึ่งการร้องร่วมกันหรือเปิดในช่วงสำคัญนั้นเป็นการวางลำดับขั้นในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมผ่านทางการใช้อำนาจของสื่อเชิงอ้อม เพื่อสร้างให้เกิดการจดจำผ่านการทำซ้ำ ๆ หรือได้เรียนรู้ความหมายของวาทกรรมที่เกิดในบทเพลงได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการถ่ายทอดและทำซ้ำทางวัฒนธรรม จากหนังสือสายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อการศึกษาของ กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน ปี 2551

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความเป็นครูไทยที่ผูกโยงกับบทเพลงพระคุณที่สามสามารถอธิบายเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องผ่านแนวคิดการถ่ายทอดและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของ กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน ผ่านทางตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 6.2

ตารางแสดงกระบวนการถ่ายทอดและทำซ้ำของวาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม

ขั้นตอนการถ่ายทอด	สื่อและผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้อง
การผลิตวาทกรรม	วาทกรรมความเป็นครูไทย
การถ่ายทอดวาทกรรม	บทเพลงพระคุณที่สาม
ผู้รับสาร	ผู้เรียน และ คนในสังคม
การทำซ้ำทางวาทกรรม	พิธีการไหว้ครู <ul style="list-style-type: none"> ● ลำดับพิธีการ ● บรรยากาศในพิธีการ ● บทเพลงประกอบพิธีไหว้ครู (เพลงพระคุณที่สาม)

6.2.4 กระบวนการเรียนรู้วาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม

การเรียนรู้วาทกรรมในบทเพลงพระคุณที่สาม ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางดนตรีในพิธีการไหว้ครู ซึ่งการนำบทเพลงมาใช้เพื่อประกอบพิธีการนั้นเป็นการสร้างการเรียนรู้ในรูปแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งสามารถใช้กลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธิปัญญา (Cognitive learning theory) ทั้ง 2 แนวคิด มาวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1) แนวคิดการเรียนรู้ของบรูเนอร์ ถูกนำมาวิเคราะห์ในความสามารถของบุคคลในการตีความจากพัฒนาการตามช่วงอายุของบุคคล ผ่านการกระทำ ผ่านรูปธรรม และการเรียนรู้ผ่านสัญลักษณ์ (สมชาย รัตนทองคำ, 2556) โดยเพลงพระคุณที่สามผู้เรียนเคยได้ประสบการณ์ผ่านทั้งสามรูปแบบ คือ การกระทำผ่านการร่วมร้องเพลงในพิธีการ การเรียนรู้รูปธรรมผ่านการมองเห็นบรรยากาศที่เกิดขึ้นจากการใช้บทเพลงพระคุณที่สามประกอบในพิธี และการเรียนรู้เชิงสัญลักษณ์จากบทเพลงพระคุณที่สามที่เป็นสัญลักษณ์ทางดนตรีในการประกอบพิธีกรรม

2) แนวคิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของคอล์บ เนื่องจากผู้บอกข้อมูลที่ทำการศึกษาก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ดังนั้นแนวคิดการเรียนรู้ของคอล์บจึงเหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้เรียนรู้พิธีไหว้ครูผ่านประสบการณ์ของตนเอง ตามวงจรการเรียนรู้จากรูปธรรม การสะท้อน สรุป สร้างแนวคิดเพื่อสร้างแนวทางในการปฏิบัติของแต่ละบุคคล (Kolb & Kolb, 2011) โดยการปฏิบัติระหว่างครูและศิษย์ภายในพิธีไหว้ครูในช่วงที่มีการใช้บทเพลงพระคุณที่สามประกอบ เป็นการสร้างการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม นำไปการสะท้อนเพื่อเข้าใจถึงรูปแบบของการปฏิบัติระหว่างครูและศิษย์ในพิธีไหว้ครู และความคาดหวังของสังคมต่อครูและนักเรียน โดยการสะท้อนคิดนี้จะทำให้เกิดเป็นรูปแบบการปฏิบัติของแต่ละบุคคลต่อความเป็นครูและบทเพลงพระคุณที่สามที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติการ

ในการสัมภาษณ์ ผู้บอกข้อมูลมักตอบโดยจะอ้างอิงจากประสบการณ์เบื้องหลังของตนเองเป็นพื้นฐานในการคิดและวิเคราะห์ตามข้อความคำถามโครงร่างที่ใช้ในการสอบถาม ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงการตอบแล้วเห็นได้ว่าผู้บอกข้อมูลใช้วิธีการนำประสบการณ์เดิมของตนเองมาจัดเรียงใหม่ตีความผ่านประสบการณ์ของตนเองและให้ความหมายใหม่เกิดขึ้นเพื่อเป็นการให้ความหมายกับคำหรือวาทกรรมนั้น ๆ ในรูปแบบของตนเองอีกด้วย (McLeod, 2019) หรือการตอบผ่านแนวคิดที่ตนเองประกอบสร้างต่อความเป็นครู

วาทกรรมความเป็นครูในบทเพลงพระคุณที่สาม ผู้เรียนต่างเล่าประสบการณ์การร่วมพิธีไหว้ครูโดยย้อนไปยังประสบการณ์เดิมของตนเองในการเข้าร่วมทั้งในฐานะที่เป็นผู้เรียนและผู้สอน แต่สิ่งที่เป็นจุดต่างในการให้ความหมายของแต่ละคน คือ การเชื่อมโยงประสบการณ์ในอดีตกับองค์ความรู้ หรือประสบการณ์ใหม่ของตนเองที่ถูกสร้างขึ้นในปัจจุบัน หากอ้างอิงจากทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธิปัญญา อาจกล่าวต่อเหตุการณ์การให้ความหมายของพิธีไหว้ครูได้ว่า แม้ว่าการเรียนรู้ในขั้นที่สองเกี่ยวกับตัววัตถุ หรือรูปธรรมของทุกคนที่เคยได้รับจากประสบการณ์ในอดีตของทุกคนจะเหมือนกัน แต่สิ่งที่มีความแตกต่างกันออกไป คือ การเชื่อมโยงสิ่งรอบตัว ที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่เกี่ยวข้องในพิธีการมาให้ความหมายร่วมกัน

การเชื่อมโยงและตีความนี้เอง เป็นส่วนทำให้วิธีการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นครูของแต่ละคนมีความต่างกันออกไป แม้ว่าจะมีพื้นฐานในการเรียนรู้จากสถาบันเดียวกัน หลักสูตรเดียวกัน เข้าร่วมในพิธีรูปแบบเดียวกันก็ตาม รวมทั้งการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่เดิมของตนเองก็ทำให้ข้อสรุปแนวคิดมีความแตกต่างกันออกไปตามแนวคิดของคอล์บ จะเห็นได้ว่าจากบทสรุปมีทั้งผู้ที่คิดเห็นว่าวาทกรรมความเป็นครูในบทเพลงพระคุณที่สามนี้ยังคงปฏิบัติการได้อย่างดีในฐานะภาพแทนของความเป็นครูที่ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนเด็กในปัจจุบัน และในขณะเดียวกันก็มีผู้เห็นแย้งว่าวาทกรรมความเป็นครูบางอย่าง เช่น เรื่องความทุ่มเท มุมนานะ เรื่องบุญคุณ ไม่ใช่วาทกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของครูอีกต่อไปเมื่อเทียบเคียงกับอาชีพอื่น ๆ และความเปิดกว้างของสังคมในปัจจุบัน

ดังนั้น จึงอาจสรุปการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการวาทกรรมความเป็นครูไทยในเพลงพระคุณที่สามยังคงปฏิบัติการอยู่ในสังคมไทย ในกระบวนการคิดและการให้ความหมายของผู้บอกข้อมูลผู้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับด้านการศึกษา แม้จะใช้ชุดความคิดที่เสริมความเป็นครูให้สอดคล้องกับวาทกรรมทั้งห้าผ่านบทเพลงตามข้อ 6.2 ข้างต้น หรือเป็นการปฏิบัติการให้รูปแบบของการเทียบเคียงกับความคาดหวังที่บุคคลนั้น ๆ ต้องการเป็น แม้จะไม่ให้ความสำคัญต่อวาทกรรมชุดดังกล่าวในฐานะแนวทางในการปฏิบัติงาน แต่ใช้วาทกรรมชุดดังกล่าวในการเทียบเคียงเพื่อพัฒนาไปสู่วาทกรรมความเป็นครูในรูปแบบที่ผู้บอกข้อมูลคนนั้น ๆ คิดเห็นว่ามีเหมาะสมกับบริบทสังคมไทยในโลกยุคสมัยใหม่

6.2.5 ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมเพลงพระคุณที่สาม

จากบทสรุปกลุ่มผู้บอกข้อมูลได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มความคิด คือ วาทกรรมเพลงพระคุณที่สามมีผลต่อการปฏิบัติงานในฐานะครู และกลุ่มที่คิดว่าวาทกรรมเพลงพระคุณที่สามมีผลในฐานะพื้นของของการคิดถึงความเป็นครูแต่ไม่มีการส่งต่อความเชื่อไปยังผู้เรียน

กลุ่มที่เสนอว่าบทเพลงพระคุณที่สามส่งผลกับการปฏิบัติงานของเขาจะเป็นในเรื่องของเนื้อเพลงที่มีการนำเสนอบทบาทความเป็นครูที่สังคมมอบหมายและพึงจะเป็น เช่น การกำหนดว่าครูมีหน้าที่ในการสอน การอบรมจิตใจให้กับผู้เรียน การที่ต้องอุทิศตัวเสียสละความสุขบางส่วนของตัวเองให้กับผู้เรียน และการเป็นครูต้องมีความอดทนเสียสละให้กับผู้เรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของพวกเขาในฐานะครูในการทำการสอนกับนักเรียน แม้ว่าจะมีความเห็นด้วยหรือเห็นต่างก็ตาม โดยผู้บอกข้อมูลได้สะท้อนว่าแม้ตนเองอาจจะมีส่วนที่เห็นด้วยหรือเห็นต่างของเพลงแต่พวกเขามีความเข้าใจได้ว่าสังคมมีความคาดหวังและมีการยอมรับครูที่ประพฤติแบบใด

ผู้บอกข้อมูลกลุ่มหนึ่งที่มีรู้สึกว่าตัวเองเชื่อมโยงกับบทเพลงพระคุณที่สามและมีความเห็นด้วยกับเนื้อหาของเพลงอย่างมากนั้นสะท้อนว่าเนื้อหาของเพลงนี้มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของเขา เป็นแนวทางและเป็นกำลังใจในการที่ทำให้พวกเขาเห็นว่ากำลังทำงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ใดบ้าง และต้องเผชิญกับความท้าทายใดบ้างที่เกี่ยวข้อง เช่น ความท้าทายในการเผชิญกับความคาดหวังของสังคมและผู้เรียน แต่สิ่งที่กลุ่มผู้บอกข้อมูลเห็นพ้องกันคือบทเพลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้เรียน ความภาคภูมิใจและการเสียสละต่อผู้สอนของเขาอย่างไรบ้าง และความประพฤติที่สังคมคาดหวังให้ผู้เรียนประพฤติต่อครูด้วยความเคารพ เช่น ให้มีการสำนึกถึงบุญคุณความเคารพกราบกรานแก่ผู้สอนของเขาด้วยการกตัญญูที่มอบให้

มีการระบุถึงบทเพลงพระคุณที่สามว่าแม้ว่าจะเป็นบทเพลงที่ถูกใช้เป็นประจำและเคยมีประสบการณ์ในการรับฟังบทเพลงมาก่อนแล้วนั้น แต่หากถามถึงรายละเอียดของเนื้อหาที่มีกลุ่มผู้บอกข้อมูลหลายคนไม่สามารถจำคำร้องของเพลงได้อย่างชัดเจน แต่ก็ยังสามารถจดจำคำที่ใช้เปรียบเปรยในบทเพลงได้ เช่น เรือจ้าง และมีการสะท้อนให้เห็นความคิดเห็นกับบทเพลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้ว่าบทเพลงพระคุณที่สามจะไม่ใช่การสื่อสารโดยตรงให้ผู้รับสารสามารถจดจำได้ แต่บทเพลงพระคุณที่สามเป็นความสามารถเชิงวาทกรรมทางอ้อมที่สื่อสารเนื้อความให้ผู้ฟังสามารถจดจำได้ผ่านการเรียนรู้จากพิธีไหว้ครูที่ถูกจัดขึ้นอย่างเป็นแบบแผนและผ่านพิธีกรรมที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการผ่านสถาบันหลักของสังคมคือโรงเรียนอีกด้วย

ในขณะที่เดียวกันผู้บอกข้อมูลคนหนึ่งได้ชี้แจงว่าวาทกรรมของบทเพลงพระคุณที่สาม หรือบทเพลงในพิธีไหว้ครูที่เกี่ยวข้องนั้นจะสามารถทำงานในการเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจ และก่อให้เกิดเป็นพฤติกรรมได้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในเรื่องของภาษา ในการตีความวาทกรรม

ที่ซ่อนอยู่ภายในบทเพลงด้วยเช่นกัน ผู้บอกข้อมูลคนดังกล่าวได้ชี้แจงว่า เนื่องจากในปัจจุบันความเข้าใจและความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับภาษาลดลง ดังนั้นผู้ตีความอาจจะตีความและเข้าใจความหมายของบริบทที่ผิวเผินมากกว่าความเข้าใจในบริบทเชิงลึกของเนื้อหา

แม้ว่าจะมีผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับวาทกรรมภายในบทเพลงก็ตามแต่สิ่งที่เห็นได้ คือ ชุดความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับครูที่ถูกบรรจุอยู่ในบทเพลงที่ถูกผลิตซ้ำ และเกิดจากการเรียนรู้ผ่านการตีความจากสัญลักษณ์ และพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ภายใต้พิธีกรรม ซึ่งกระตุ้นให้เกิดเป็นการเรียนรู้ความหมายของความเป็นครูที่สังคมคาดหวังภายในบทเพลงนั้นยังคงปฏิบัติการณ์อยู่ แม้ว่ามีผู้เห็นแย้งว่าการปฏิบัติการณ์ของวาทกรรมดังกล่าวไม่สอดคล้องกับค่านิยม และกระแสนวัตกรรมของสังคมที่เรียกร้องให้ครูต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีการตั้งประเด็นคำถามถึงบทเพลงพระคุณที่สามว่าแท้จริงแล้วยังคงมีความจำเป็นในการทำหน้าที่ถ่ายทอดภาพความเป็นครูของสังคมไทยในปัจจุบันอยู่หรือไม่ เนื่องจากที่ผู้บอกข้อมูลบางส่วนเห็นว่าเนื้อหาของเพลงไม่ได้ครอบคลุม สอดคล้องและมีความทันสมัยกับบริบทของความเป็นครูในปัจจุบันที่ต้องมีการปรับแนวทางทางวิชาชีพให้มีความใกล้ชิดกับผู้เรียน และลดช่องว่างเรื่องลำดับชั้นระหว่างครูและผู้เรียนลดลงไปเมื่อเทียบกับในอดีต ดังนั้นหากเนื้อเพลงพระคุณที่สามนี้ไม่ได้สอดคล้องแล้ว แนวทางถัดไปอาจจะไม่ใช่การหาเพลงใหม่ที่เหมาะสม แต่เพลงยังมีความสำคัญอย่างไรในพิธีกรรมนอกเหนือจากการเป็นเครื่องมือในการสร้างบรรยากาศให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้สึกร่วม หรือเป็นเพียงองค์ประกอบในฐานะการแสดงหนึ่งในพิธีการไหว้ครู

รวมทั้งอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ บทเพลงพระคุณที่สามที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทสังคมไทยเกี่ยวโยงกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์ได้พบถึงความเชื่อในเนื้อเพลงที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อของศาสนาอื่น ๆ เช่นกัน ซึ่งในปัจจุบันที่สังคมเปิดกว้างขึ้นเนื้อเพลงดังกล่าวเป็นการสร้างช่องว่างของความรู้สึกใกล้ชิดระหว่างครูและศิษย์ตามวัตถุประสงค์ของพิธีการ หรือเป็นเครื่องมือที่ทำให้เป็นอุปสรรคในการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวในการกีดกันบุคคลที่มีความเชื่อที่แตกต่างจากแนวคิดหลักในบทเพลงพระคุณที่สาม

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

หากมีการศึกษาเพิ่มเติมจากการวิจัยในครั้งนี้ ความเป็นครูไทยที่ถูกท้าทายจากการผูกโยงกับการผลิตสร้างสังคมในแต่ละช่วง ซึ่งมีอิทธิพลของสถาบันต่าง ๆ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องจึงอาจศึกษาถึงประเด็น ดังต่อไปนี้

1. วาทกรรมความเป็นครูไทยจากแผนพัฒนาการศึกษาชาติ
2. ความท้าทายของวิชาชีพครูในยุคที่การศึกษาที่มีทางเลือกมากขึ้น
3. พิธีไหว้ครูไทยกับความหลากหลายทางศาสนา

6.3.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาวิชาชีพ

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าจากการศึกษาวาทกรรมความเป็นครูไทยและบทเพลงพระคุณที่สามที่ถ่ายทอดวาทกรรมที่สามารถร่วมเติมเต็มและพัฒนาความเป็นวิชาชีพครู ดังนี้

1. สถานศึกษาร่วมลดข้อจำกัดในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นครูที่ตรงกับแนวทางและความคาดหวังต่อความเป็นครูที่ทันต่อโลก โดยมีการปรับปรุงให้ทันสมัยเสมอ
2. ครูสภาที่มีส่วนในการผลิตครูร่วมผลิตสร้างวาทกรรมชุดใหม่ที่นำมาปรับเปลี่ยนค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพครูและความเป็นครูไทยที่สะท้อนถึงความทุกข์ยาก ที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการประกอบวิชาชีพ ผ่านทางพิธีไหว้ครู เพื่อสร้างบรรทัดฐานความเป็นครูต่อสังคมอีกครั้ง

รายการอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (23 มกราคม 2558). *พิธีไหว้ครู: การแสดงความกตัญญูต่อผู้ให้ปัญญา*. สืบค้นจาก https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=370&filename
- กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาการศึกษาไทย*. สืบค้นจาก <https://www.moe.go.th/moe/upload/blog/htmlfile/107-9400.html>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2553 (แก้ไขและเพิ่มเติมฉบับที่ 3)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2579)*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2579)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษา.
- กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (13 มิถุนายน 2562). *บทความพิเศษ: ประเพณีไหว้ครูมาจากไหน? จากคติพราหมณ์ ถึงสมัยกรมพระยาดำรงฯ และแบบพิธีราชการ*. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/article/article_34088
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2563). *ความสัมพันธ์ ฝรั่งเศส-อยุธยา สู่บันทึกต่างชาติสะท้อนการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคม. ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพฤษภาคม 2558*. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_41397
- กาญจนา แก้วเทพ, และ สมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา นาคสกุล. (2562). *ประชุมวิชาการระดับชาติ ครูและพิธีกรรมไหว้ครูในวัฒนธรรมไทยศึกษา เพื่อสื่อสารและสร้างสรรค์อย่างมีคุณค่า. ครูในวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2561). *พิธีไหว้ครูประจำปีการศึกษา 2560 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จดหมายข่าวประชาคมครุศาสตร์, 26, น.1-2*. สืบค้นจาก <http://www.edu.chula.ac.th/edcomm/edcomm26-60.pdf>

- คุณครูลิลลี่. (25 มกราคม 2556). วันครู. ไทยรัฐ. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/321970>
- จิตรี์ กาวี. (2563). ชีวิตและงานเพลงไทยสากลว่าด้วยเรื่อง “ครู” ของ สุเทพ โขคสกุล ครูผู้ถ่ายทอด “ชีวิตครู” สู่บทเพลง. *วารสารสุริยวาซิต ฉบับมกราคม-ธันวาคม 2563*. นนทบุรี: หจก. หินหยางการพิมพ์.
- จริยา วีระพันธ์เทพา. (2552). *ความกตัญญูกตเวทีในวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, doi: 10.14457/TU.THE.2009.285
- จรรยา มิลินทร์. (2535). บทนำ ความเป็นมาของการประกอบวิชาชีพอครู. *ครูไทย 200 ปี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครูสภา.
- ชาย โปธิสิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ชนก สาคกริก. (2562). *พิธีไหว้ครูดนตรีไทย*. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครูและพิธีกรรมไหว้ครูในวัฒนธรรมไทย ศึกษาเพื่อสืบสานและสร้างสรรค์อย่างมีคุณค่า. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์. (2553). *พิธีไหว้ครูดนตรีไทย*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 2(2). น. 55-76.
สืบค้นจาก <http://e-journal.sru.ac.th/index.php/jhsc/article/view/30>
- ณัฐธณิชา นันตา. (2553). *วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย (พ.ศ. 2525-2550)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). *วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตามแนวภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงเดือน พิศาลบุตร. (2512). *ประวัติการศึกษาไทย (ฉบับย่อ)*. กรุงเทพฯ: มงคลการพิมพ์.
- दनัย ไชยโยธา. (2546). *ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอาณาจักรสุโขทัย*. น.77-160, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชยโยธา. (2546). *ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชยโยธา. (2546). *ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคอาณาจักรอยุธยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชยโยธา. (2546). *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย: ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

- เดวิด เค. วัลยาจ. (2562). *ประวัติศาสตร์ไทย*. (กาญจณี ละอองศรี, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เถกิง พัฒโนภาช. (2551). สัญลักษณ์ กับ ภาพแทนความ. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่1/2551*, น. 35-50. สืบค้นจาก <http://www.arch.chula.ac.th/ejournal/files/article/qyYaZ1mab3Sun103124.pdf>
- ทินวัฒน์ สร้อยกุดเสื่อ, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, และ วิภาวรรณ อยู่เย็น. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ “เม็ยฝรั่ง” ในวาทกรรมเพลงไทย. *วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(2), 74–104. สืบค้นจาก <http://alist.snru.ac.th/BibDetail.aspx?bibno=84765>
- แพนวุธธา ไทยสันทัด. (2553). *การเปรียบเทียบทัศนคติและความเชื่อเรื่องการครอบครุในสถาบันศิลปะ ทัศนศึกษา: พิธีครอบครุกินอ้อไหว้ครุศิลปะอย่างบูรณาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ธเนศ ขำเกิด. (2560). *ย้อนรอยอดีตศึกษานิเทศก์ เมื่อคราแรกเริ่ม... อาจารย์สุเทพ โชคสกุล :ผู้ริเริ่มการสอนหนังสือด้วยเพลงเป็นคนแรกของเมืองไทย*. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/631825>.
- ธารารัตน์ เป็ดทิพย์ และ มารศรี สอทิพย์. (2561). ภาพแทนครุในบทเพลงชุด “ครุในดวงใจ”. *การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 19, 981-988*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธวัช ชะอุ่ม. (2520). *พัฒนาการของอาชีพครุในประเทศไทย*. สืบค้นจาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/38811>
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2544). ความหมายและความสำคัญของครุ. ใน ธีรศักดิ์ อัครบวร (บรรณาธิการ). *ความเป็นครุไทย* (น.7-27). กรุงเทพฯ: ก. พลพิมพ์.
- นพรัตน์ น้อยเจริญ. (2558). “ครุคือใคร”: มโนอุปลักษณ์ครุในบทเพลงไทย. *การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 53 ,น. 933-941. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประชาสัมพันธ์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2558). สืบค้นกำหนดการพิธีไหว้ครุ คณะครุศาสตร์ ประจำปีการศึกษา 2558 [โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์]. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/pr.educhula/photos/pcb.650668005068782/650667941735455/?type=3&theater>
- ประไพ เอกอุ้น. (2542). *การศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.

- ประมวล รุจนเสรี. (2548). *การใช้อำนาจเป็นธรรมชาติของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพัฒนาพลังแผ่นดิน.
- ประสาธ เนืองเฉลิม. (2558). แนวการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 21. *วารสารพัฒนาการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต*, 9(1), น. 136-154, ปทุมธานี.
- ปวเรศ เลขะวรรณ. (2551). พฤติกรรมการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร. สืบค้นจาก <http://203.131.219.242/cdm/singleitem/collection/thesis/id/592/rec/2>
- พนมนคร มีราคา. (2560). ครูต้องมีลักษณะอย่างไร... ในศตวรรษที่ 21. *วารสารศึกษาศาสตร์ มมร*. 5(2). สืบค้นจาก <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/edj/article/view/152>
- พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล และ เฉลิมมาลัย ราชภัณฑารักษ์. (2545). *มนุษย์กับสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พาสนา จุลรัตน์. (2548). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (2559). *การศึกษาในประเทศไทย (Education in Thailand)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เพลินดา พรหมบัวศรี และ อรพิน สว่างวัฒนเศรษฐ์. (2560). การพัฒนาครูโค้ชในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ*, 11(1), น. 110-121. สืบค้นจาก <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/JHR/article/view/91415>
- พฤทธิ์ เต๋นโกวิท. (2561). *พีธีไหว้ครู*. สืบค้นจาก http://www.op.chandra.ac.th/dsd/images/File/KM/2561/06/KM_12062561.pdf
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2559). มโนทัศน์ชนชั้นและทุนของ ปีแอร์ บูร์ดิเอด. *วารสารเศรษฐศาสตร์และการเมืองบูรพา*, 2(1).
- ริชาร์ด ออสบอร์น. (2554). *เส้นทางสังคมวิทยา*. (ปกรณ์ เลิศเสถียรชัย, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.
- ลัดดา จิตตคุตตานนท์. (2552). *การวิเคราะห์การสื่อสารเชิงวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และสืบทอดประเพณีชาวอินทขิล*. สืบค้นจาก <http://digi.library.tu.ac.th/thesis/jc/1721/01TITLE.pdf>
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. (2557). *ความเป็นครู*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ม.ป.ป). กำหนดการโครงการวันไหว้ครู ประจำปีการศึกษา 2560 [ข่าวประชาสัมพันธ์]. สืบค้นจาก <https://news.swu.ac.th/doc/5004227092.pdf>

- เมย์. (2020). *บทบาทของครูไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน*. สืบค้นจาก
<https://medium.com/@purehistory1988/บทบาทของครูไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน-b9dfd9173f5b>
- วิไลลักษณ์ ลังกา. (2560). อนาคตภาพของคุณลักษณะครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2560-2569) [The Scenario of Characteristics of Thai Teachers (A.D.2017-2026)]. *วารสารวิจัยทางการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มศว*, 11(1), น.36-50.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2546). *การศึกษาและความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2547). *ประวัติศาสตร์ชาติไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิกตเวทินในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2555). การจัดช่วงชั้นทางสังคม. ใน ศิริรัตน์ แอดสกุล (บรรณาธิการ). *ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา* (น.189-204). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2553). *รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1 รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยในระดับเมืองและชนบท. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*.
- สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2562). *ประชุมวิชาการระดับชาติ ครูและพิธีกรรมไหว้ครูในวัฒนธรรมไทยศึกษาเพื่อสืบสารและสร้างสรรค์อย่างมีคุณค่า*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2550). อำนาจ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 33(2), น.196-207. สืบค้นจาก
http://ezproxy.library.tu.ac.th:2234/journal/0095/33_2_jul_dec_2550/17PAGE196_PAGE207.pdf
- โตมร ศุขปรีชา. (26 ตุลาคม 2561). *ความเป็นครู ความเป็นคน*. สืบค้นจาก
<https://thematter.co/thinkers/humanity-and-teacher/63326>
- สมชาย รัตนทองคำ. (2556). ทฤษฎีการเรียนรู้พื้นฐาน. เอกสารประกอบการสอน 475 788 การสอนทางกายภาพบำบัด ภาคต้นปีการศึกษา 2556, 19-30. สืบค้นจาก
https://ams.kku.ac.th/aallearn/resource/edoc/tech/56web/3learn_th56.pdf
- สมหมาย จันทร์เรือง. (2544). *พัฒนาการการศึกษาไทย อดีต ปัจจุบัน และในสหัสวรรษใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สมบูรณ์ พรธนาภพ. (2524). *ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ, โอเดียนสโตร์.

- สายป่าน ปุริวรรณชนะ. (2559). “อาณาจักรสุโขทัย”: การประกอบสร้างประวัติศาสตร์จากตำนานและความเชื่อของคนไทย. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 35(1), น.143-172. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2556). *ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพครู พ.ศ. 2556. ราชกิจจานุเบกษา*. 130(130). น.72-74. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สี่บพงษ์ ธรรมชาติ และ พระครูอรุณสิงหธรรม. (2558). ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระครูประกาศธรรมวิธาน (มิ่ง ปภสสโร). *วารสารมหาจุฬานาครธรรม์*, 2(2), น.91-103. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช.
- สุนันท์ อยู่คงดี. (2548). การไหว้ครู. *วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี ฉบับเดือน ธันวาคม 2548 - พฤษภาคม 2549*, 3(2), น. 5-19. สืบค้นจาก https://accounting.east.spu.ac.th/journal/booksearch/upload/33-A115_19.pdf
- สุมาลี บำรุงสุข. (2536). มิเชล ฟูกูและประวัติศาสตร์. *จุลสารไทยคดีศึกษา*, 10(2), น.7-10.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2562). *จิตวิญญาณความเป็นครู. ประชุมวิชาการระดับชาติ ครูและพิธีกรรมไหว้ครู ในวัฒนธรรมไทยศึกษาเพื่อสืบสารและสร้างสรรค์อย่างมีคุณค่า*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล พยอมแย้ม. (2548). การสร้างสัมพันธ์ภาพแบบไทย ๆ . ใน สุรพล พยอมแย้ม (บรรณาธิการ), *จิตวิทยาสัมพันธภาพ* (น.181 – 196). กรุงเทพฯ: บางกอก-คอมเทค อินเตอร์เทรต จำกัด.
- ศดานันท์ แคนยุกต์. (2552). *การสื่อสารกับการสืบทอดและปรับตัวของสื่อพื้นบ้านดีโพน : ศึกษากรณีชุมชนบ้านไสหมาก ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง*. สืบค้นจาก <http://digi.library.tu.ac.th/thesis/jc/1725/01TITLE.pdf>
- ศิริพร สุขธำรัตน์. (2556). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ศรีวรา ผาสุขดี. (2558). อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ "ชีวิต" ในภาษารัสเซียตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาย. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 34(2), น.88. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/huru/article/view/56057>
- รุ่งอรุณ กุลธำรง. (2540). *วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร: การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สืบค้นจาก <http://research.culture.go.th/index.php/research/bk/item/2-culture-bangkok.html>

- โรลิ่งด์ บาร์ตส์. (2551). *มายาคติ* (วรรณพิมล อังคศิริสรรพ และนพพร ประชากุล, ผู้แปล), กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2546). *การศึกษาและความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- ยูนิเซฟ ไทยแลนด์. (23 กันยายน 2559). ผลกระทบของความรุนแรงในโรงเรียนต่อเด็ก และแนวทางสำหรับโรงเรียนที่เป็นมิตรกับเด็ก. สืบค้นจาก <http://thailandunicef.blogspot.com/2016/09/violence-against-children-at-school.html>
- อรวรรณ ปิลาณณ์โอวาท. (2546). กรอบวาทกรรมวิเคราะห์และกรณีศึกษาไทย. ใน พนา ทองมีอาคม (บรรณาธิการ), *วารสารนิเทศศาสตร์*, 21(1), น.1-19. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อำรุง จันทวานิช และคณะ. (2551). *โรงเรียนสมบูรณ์แบบ*. สืบค้นจาก http://www.moe.go.th/moe/th/cms_group/detail.php?NewsID=140&Key=aca_article
- The Standard Team. (16 มกราคม 2563). *16 มกราคม - วันครูแห่งชาติ*. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/onthisday1601/>
- Akdemir, A., Kaya, Z., & Ataş Akdemir, Ö. (2016). Learning and Teaching: Theories, Approaches and Models.
- Armstrong, P. (2015). The discourse of Michel Foucault: A sociological encounter. *Critical Perspectives on Accounting*, 27(Supplement C), 29-42. doi: <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2013.10.009>
- Downing, L. (2008). *The Cambridge Introduction to Michel Foucault*. New York: Cambridge University Press.
- Escobar, A. (1984). Discourse and Power in Development: Michel Foucault and the Relevance of His Work to the Third World. *Alternatives*, 10(3), 377-400. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/030437548401000304>. doi:10.1177/030437548401000304
- ETC Edu Chula. (25 สิงหาคม 2562). พิธีมอบทุนการศึกษาและขอบพระคุณผู้มอบทุน พ.ศ. 2562 [วิดีโอทัศน์]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=P13pfhy23Vc&t=5199s>
- Foucault, M. (1970) *The Order of Things*. London: Tavistock Publications Limited.
- Gale, X. L. (1996). *Teachers, Discourses, and Authority in the Postmodern Composition Classroom*: State University of New York Press.

- Holloway, I. (1997). *Basic Concepts for Qualitative Research*. Oxford. Blackwell Science
- Johan, R. & Harlan, J. (2014, Oct). Education Nowadays. *International Journal of Educational Science and Research*. 4(5), 51-56. Retrieved from http://www.researchgate.net/publication/274704027_EDUCATION_NOWADAYS.
- Kolb, A., & Kolb, D. (2011). S. J. Armstrong, & C. V. Fukami The SAGE handbook of management learning, education and development. Experiential learning theory: a dynamic, *holistic approach to management learning, education and development*, 42-68. SAGE Publications Ltd, DOI: <https://www.doi.org/10.4135/9780857021038.n3>
- Layder, D. (2006). Meanings, Situations and Experience. In Layder, D. (Eds.), *Understanding Social Theory*, 71-72. London: SAGE.
- Lovic, B. (2016). Soft power. *Journal of Chinese Cinemas*. 10(1), 30-34. doi:10.1080/17508061.2016.1139798
- McLeod, S. A. (2019, July 11). Bruner. *Simply Psychology*. Retrieved from <https://www.simplypsychology.org/bruner.html>
- Nicholls, D. A., & GradDipPhys. (2012). Foucault and physiotherapy. *Physiotherapy Theory and Practice*, 28(6), 447-453. Doi:10.3109/09593985.2012.676937
- Nye jr, J. S. (2008). Soft Power. *Leadership Excellence Essentials*, 25(4), 10-10.
- Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*. London: Sage Publications.
- Risdianto, F. (2016). Discourse Analysis of a Song Lyric Entitled "We Will Not Go Down". *Register Journal* 9 (1), 139-158. doi: 10.18326/rjt.v9i1.524
- Shahbaz, A. B., Mahmood, A. A., and Muhammad, S. A., (2018). FAIRCLOUGH'S THREE-DIMENSIONAL MODEL: CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF BLAKE'S 'AH SUN-FLOWER!'. *New Horizon*, 12(2), 59-75. doi: :10.29270/NH.12.2(18).05
- Uchannel Belink (28 กรกฎาคม 2560). มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร U Channel "พิธีไหว้ครู 59" [วิดีโอ]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=5lFl4u7xmj8>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

โครงร่างคำถามสำหรับผู้บอกข้อมูล

แนวคำถามสำหรับผู้บอกข้อมูล

ส่วนที่ 1 ประวัติส่วนตัว

- ชื่อ - นามสกุล
- ช่องทางในการติดต่อ เบอร์โทรศัพท์ และอีเมล
- ประวัติการศึกษา หรือ/และ ประวัติการทำงาน

ส่วนที่ 2 ประสบการณ์ต่อความเป็นครู

- ประสบการณ์การทำหน้าที่บทบาทของคุณเป็นระยะเวลาเท่าใด และบทบาทของคุณมีหน้าที่อย่างไร
- คุณมีความคิด ความเชื่อ ต่อความเป็นครูอย่างไร
- ความท้าทายและอุปสรรคต่อวิชาชีพครู และคุณรับมืออย่างไร
- บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการทำงานช่วงที่ผ่านมา ทำให้คุณมองภาพความเป็นครูเป็นอย่างไร

ส่วนที่ 3 การเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีไหว้ครูและวาทกรรมความเป็นครูไทย

- คุณให้ความหมายกับความเป็นครูอย่างไร
- มีความเหมือนหรือต่างกับสิ่งที่คุณได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นครูมาก่อน
- คุณเคยเข้าร่วมพิธีไหว้ครูของสถาบันการศึกษากี่ครั้ง และคุณให้ความหมายพิธีการไหว้ครูว่าอะไร
- มีองค์ประกอบใดในพิธีการไหว้ครูที่คุณสามารถจดจำได้
- คุณเคยได้ยินบทเพลงพระคุณที่สามหรือไม่ และมีความคิดเห็นอย่างไรกับบทเพลงดังกล่าว
- บทเพลงพระคุณที่สามส่งผลต่อวิธีคิดในการปฏิบัติหน้าที่ของคุณหรือไม่
- ท่านเห็นการเปลี่ยนแปลงในพิธีการไหว้ครูในปีที่ท่านจัดกิจกรรมดังกล่าว อย่างไรบ้าง*

ส่วนที่ 4 กระบวนการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง

- ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่คุณคิดว่าจำเป็นต่อปฏิบัติหน้าที่ในฐานะครู
- คุณคิดว่าศึกษาศาสตร์หรือคณะครุศาสตร์ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวได้ครบถ้วนหรือไม่
- ความรู้ ทักษะ และทัศนคติใดที่คุณได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะครู

- สิ่งที่คุณคิดว่าคณะครูศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ควรที่มีเพิ่มเติมเพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพ
ความเป็นครู

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวธนัชพร ฉันทากสิสิทธิ์
วันเดือนปีเกิด	2 พฤษภาคม 2537
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2559: สังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำแหน่ง	นักออกแบบการเรียนรู้ บริษัท บางกอกอินโนเวชันเฮ้าส์ จำกัด
ทุนการศึกษา	ปีพ.ศ. 2560: กองทุนเพื่อการศึกษาธรรมศาสตร์-น้ำมัน พืชไทย
ประสบการณ์ทำงาน	2559-2561 ผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง มูลนิธิ ทีช ฟอร์ ไทยแลนด์ 2561-2563 เจ้าหน้าที่พัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ มูลนิธิ ทีช ฟอร์ ไทยแลนด์ 2563-2564 นักออกแบบการเรียนรู้ บริษัท บางกอกอินโนเวชันเฮ้าส์ จำกัด